

PROLETÁŘI
VŠECH ZEMÍ,
SPOJTE SE!

LENIN
SEBRANÉ
SPISY

33

VYDÁVÁ SE NA ZÁKLADĚ
USNESENÍ ÚSTŘEDNÍHO VÝBORU
KOMUNISTICKÉ STRANY
ČESKOSLOVENSKA

VLADIMÍR
ILJIČ
LENIN
SEBRANÉ
SPISY

SVAZEK

33

STÁT A REVOLUCE

NAKLADATELSTVÍ SVOBODA

PRAHA 1987

Podle 5. ruského vydání
V. I. Lenin, Polnoje sobranije sočiněnij,
tom 33, Politizdat, Moskva 1977,
připraveného
Institutem marxismu-leninismu při ÚV KSSS,
přeložil kolektiv překladatelů

© Politizdat, Moskva 1977
Translation © Nakladatelství Svoboda, Praha 1987

PŘEDMLUVA

Leninovu práci *Stát a revoluce* právem řadíme mezi stěžejní díla marxismu-leninismu. Každý, kdo si chce osvojit teoreticko-politický odkaz V. I. Lenina a v praktickém životě uplatňovat jeho zásady, musí této knize věnovat mimořádnou pozornost.

Lenin v tomto díle rozpracoval poznatky a závěry marxisticko-leninského učení o otázkách, jež mají zásadní význam v historickém úsilí dělnického hnutí, v jeho zápasech za odstranění kapitalismu, za vítězství socialistické revoluce a za vybudování socialismu. Pojednává v něm obecně o státu jako o rozhodujícím orgánu politické moci v třídní společnosti, o úkolech proletářského hnutí po převzetí moci revoluční cestou a o tom, jak má dělnická třída používat této moci jako nástroje diktatury proletariátu v podmínkách vítězné socialistické revoluce a při řešení úkolů spjatých s budováním nového společenského řádu.

Studium daného díla umožňuje pochopit závažnost marxisticko-leninské teze, že stát je ohniskem všech politických otázek a předmětem základních politických sporů dané doby. Leninova teorie státu, která bezprostředně navazuje na učení o třídách a třídním boji, obrací pozornost na uplatnění uvedených zásad při řešení historických úkolů dělnického hnutí. Při studiu této práce si uvědomujeme, že *jakékoliv podcenění* zásadního, marxistického *třídního přístupu* k dané oblasti vždy mělo pro dělnické hnutí negativní důsledky.

Na přelomu 19. a 20. století byl ústup vůdců a ideolo-

gů II. internacionály od revolučních zásad marxismu v otázkách státní moci jednou z příčin zavlečení části dělnického hnutí směrem k pravicovému oportunistu a reformismu. Odmítnutí revoluční podstaty marxismu vedlo ve svých důsledcích v celosvětovém měřítku ke komplikacím při prosazování objektivně nevyhnutelné revoluční záměny kapitalismu socialismem.

Ale i v podmínkách budování reálného socialismu mohou protileninské, netřídní přístupy k daným otázkám sehrát nanejvýš negativní úlohu. Společenskopolitická krize v Československu v letech 1968—1969, v níž rozklad socialistické státní moci dosáhl značného stupně, o tom naši společnost důrazně poučila. Ukázala, že odklon od obecných marxisticko-leninských principů socialistické státnosti, nerespektování teoretických závěrů i historických zkušeností mezinárodního revolučního dělnického hnutí v dané oblasti, především pak netřídní přístup k funkcím a poslání socialistického státu mohou vyvolat negativní důsledky ve vývoji socialismu.

Kniha Stát a revoluce obsahuje výklad výchozích principů marxistického vztahu ke státu, které tvoří závažnou součást Leninovy teorie socialistické revoluce a dalších revolučních společenských přeměn. Byla napsána v předvečer Velké říjnové socialistické revoluce. Od dob jejího vzniku se tvář světa podstatně změnila. Cestou vítězné socialistické revoluce a nastolení moci dělnické třídy a pracujícího lidu se daly národy mnoha zemí. I za těchto nových historických podmínek je Leninovo dílo o státu klíčem ke správnému chápání třídní podstaty a úlohy státu a zároveň vyzbrojuje dělnické hnutí znalostmi revoluční strategie a taktiky v boji za rozvinutí a upevnění skutečné vlády lidu, kterou nastoluje vítězná socialistická revoluce. V tomto smyslu je trvale inspirující metodologickou základnou k tvořivému a zásadovému řešení otázek státu v zápasech za věc dělnické třídy, za věc socialismu.

Dříve než se pokusíme upozornit na základní otázky,

na které by mělo být studium Leninovy knihy zaměřeno především, bude účelné seznámit čtenáře s okolnostmi a situací, za nichž dílo vznikalo. Znalost této problematiky — jak ostatně potvrzují dlouholeté zkušenosti s výukou a studiem podobných prací — pomáhá studujícím hlouběji proniknout do obsahu a oddělit zásadní od méně důležitých otázek.

Je to dáno charakterem prací klasiků marxismu-leninismu, jež vznikaly v ostrých zápasech a polemikách s ideovými protivníky, což ovlivňovalo jejich strukturu, souvislosti výkladu v textu atd. K tomu, aby se je čtenář naučil využívat a chápat jako skutečné učebnice marxisticko-leninského učení, musí si vypracovat určité návyky práce s nimi, schopnost rozeznat to, co je časově i historicky konkrétní, od dlouhodobě platného apod.

V tomto Leninově díle bychom měli nacházet především *zásadní metodologická poučení, jež osvětlují marxistický přístup k teorii státu*, a o využití státní moci dělnickou třídou při revolučních společenských přeměnách. Kniha zdaleka neobsahuje komplexní rozbory a řešení všech problémů státu. Z otázek diktatury proletariátu Lenin akcentuje nutnost revolučního rozbití staré moci vykořisťovatelských tříd a jejího nahrazení státem diktatury proletariátu. Nezabývá se rozbořem všech konkrétních funkcí diktatury proletariátu v etapě výstavby socialismu a také si to nekladl za cíl. Tyto problémy vytyčoval a řešil v řadě prací, jež vznikly po vítězné revoluci, za sovětské moci.

Leninův záměr napsat práci o marxistickém pojetí úlohy státu a o jeho místě v revolučním učení dělnického hnutí se rodil v letech první světové války. Původně podnítily jeho zájem nesprávné názory, které vyslovil k otázkám státu ve svých článcích Bucharin. První z nich zaslal Bucharin do bolševického časopisu Sbornik Social-demokrata. Když na Leninův návrh redakce odmítla článek uveřejnit, vyšel v mezinárodním časopisu socialistické mládeže Jugend-Internationale na podzim 1916 nový Bu-

charinův článek nazvaný Imperialistický lupičský stát.

Lenin kritizoval Bucharinovy názory, v nichž se odrazil anarchistický vztah levičáků ke státu. Útrapy války a sama složitá situace v tehdejší dělnickém hnutí vedly lidi Bucharinova typu k negativistickým názorům na stát vůbec. V jejich koncepcích se stíraly hranice mezi záporným vztahem marxistů k *buržoaznímu* státu a anarchistickým odmítáním státu jako takového. Leninova odpověď (srov. Sebrané spisy 30, Praha 1987, s. 247 — 249) vymezovala zásadní rozdíl těchto dvou postojů: Jestliže proletariát odmítá buržoazní státní moc a klade si za cíl ji odstranit, musí zároveň socialistické hnutí dokázat využít stát v boji za osvobození proletariátu, za revoluční společenskou změnu. Tento stát bude mít v přechodném období mezi kapitalismem a socialismem formu diktatury proletariátu. V závěru odpovědi vyslovil Lenin přesvědčení, že v budoucnu ještě bude mít možnost vyjádřit se k nastíněným otázkám v rozsáhlejší práci.

Koncem roku 1916 a v prvních měsících roku 1917 Lenin za svého pobytu ve Švýcarsku shromáždil k zamýšlenému dílu základní materiál o otázkách státní moci z Marxových a Engelsových prací, ale i z prací dalších autorů (Kautského, Pannekoeka). Zvláště z Marxových a Engelsových prací si vypsál do svého poznámkového sešitu mnoho podstatného a základního, co tito autoři k problematice vztahu dělnického hnutí ke státu napsali. Sešit s výpisky výstižně nadepsal: Marxismus o státu. Protože měl modrou obálku, je v literatuře znám jako »modrý sešit« (viz tento svazek, s. 159).

Při svém studiu se Lenin stále více přesvědčoval o tom, že soudobá socialistická literatura je vedle některých levičáckých postojů přeplněna falešnými pravicově oportunistickými interpretacemi a komolením marxistického učení o státu. Shledával to zvláště při čtení posledních prací Bernsteina, Kautského a dalších reformistických činitelů mezinárodního dělnického hnutí.

Jejich názory na stát byly v té době pro praxi dělnického socialistického hnutí daleko nebezpečnější než levičácké názory, formulované například Bucharinem. Otázka státu a charakteru moci se stávala za první světové války, v době nazrání revolučních výbuchů v jednotlivých státech, stále naléhavější a aktuálnější. Bylo proto zapotřebí vystoupit s nekompromisní kritikou pravicového oportunismu tehdejších předáků dělnického hnutí ve vztahu ke státu, projevujícího se jak v praktické politice (šovinistickou podporou válčících vlád vlastních zemí), tak teoretickým zdůvodňováním a ospravedlňováním jejich politické spolupráce s buržoazií.

Když se Lenin rozhodoval napsat soustavný a podrobnější výklad marxistického učení o státu, činil tak se záměrem odhalit pravicový oportunismus, znovu oživit a připomenout původní názory zakladatelů marxismu na stát a zároveň v nových podmínkách rozvinout marxistickou teorii státu.

Spád událostí na počátku historického roku 1917 však Leninovi nedovolil toto předsevzetí okamžitě splnit. V Rusku vzplanula buržoazně demokratická revoluce a Lenin se proto urychleně vrátil do vlasti, aby se mohl přímo podílet na vedení dalších revolučních zápasů. »Modrý sešit« byl dočasně odložen, zůstal na cestě ve Stockholmu v Leninových zavazadlech. Leninovi se však nyní naskytla ojedinělá příležitost svést v praxi zápas o to, co v nedávné době v curyšské knihovně studoval a promýšlel.

Když v letních měsících revolučního roku 1917 v Rusku dočasně převládly síly kontrarevoluce a Lenin se musel uchýlit do ilegality, vrátil se k myšlence napsat knihu o státu a revolučních úkolech dělnického hnutí. Napsat a vydat tuto práci považoval za nezbytnou součást ideové přípravy k novým rozhodným zápasům za socialistickou revoluci v Rusku.

Do místa nuceného ilegálního pobytu v Razlivu mu

soudruzi přivezli »modrý sešit« a ještě některé další Marxovy a Engelsovy práce. Za takových okolností začal tedy Lenin psát jednu ze svých nejvýznamnějších knih. Při své tvůrčí práci neustále udržoval spojení s revolučním děním v zemi, řídil práci strany, odesílal pokyny a spoustou novinových článků reagoval na situaci v zemi. Práci na knize Stát a revoluce definitivně dokončil v Helsinkách, kde se skrýval od konce srpna do konce září 1917.

Zamýšlenou sedmou kapitolu o zkušenostech z ruských revolucí 1905 a 1917 dopsat nestačil. Ale to již mu bylo — jak sám poznamenává — příjemnějším a prospěšnějším údělem tyto zkušenosti v praxi prožívat, než o nich psát.

Koncem roku 1917 byly v Pravdě otištěny úvodní pasáže nového Leninova díla. Vyvolaly velký zájem. V roce 1918 vychází první knižní vydání tohoto díla, které se v následujících desetiletích stalo jednou ze základních učebnic marxisticko-leninské revoluční teorie.

V daných souvislostech je třeba poukázat i na mimořádně velký studijní význam Leninovy přípravné práce k dílu Stát a revoluce — na výše uvedený »modrý sešit«.

Práce Marxismus o státu sloužila jako základní materiál k napsání díla Stát a revoluce, ale má i svůj samostatný význam. Je výsledkem Leninova mnohaletého cílevědomého studia otázek státu v dílech zakladatelů marxismu. Jsou v ní obsaženy nejvýznamnější ideje a závěry, které byly vysloveny v základních pracích Marxe a Engelse k dané problematice. A protože ve Státu a revoluci je použita pouze část materiálu, poskytují přípravné materiály pro vlastní studium další prohlubující poznatky o marxistickém pojetí státu.

»Modrý sešit« obsahuje rozsáhlý a poučný pohled na takové otázky, jako je evoluce Marxových a Engelsových názorů na stát, na formování jejich koncepce revolučního převzetí moci dělnickou třídou, počínaje pracemi čtyřicátých let 19. století až po učení o diktatuře proletariátu.

tu, a řešení dalších otázek. Leninovy doprovodné glosy, poznámky a doplňky pak zároveň umožňují čtenáři seznámit se s jeho pracovním stylem a jeho myšlenkovými postupy při řešení problémů. Pomáhají poznat a pochopit Leninův tvůrčí způsob práce, s nímž přistupoval k dílům zakladatelů marxismu, jeho konfrontaci Marxových a Engelsových děl se soudobými úkoly, kritiku a rozbor pravičáckých interpretací učení o státu, jež byly hlavním oponentem marxistického učení v této oblasti, apod.

Sám Lenin zdůrazňoval velkou závažnost těchto přípravných materiálů. Uprostřed revolučních událostí roku 1917, kdy ještě kniha *Stát a revoluce* nebyla hotova, upozorňoval ve své korespondenci na existenci »modrého sešitu« a naléhal, aby v žádném případě nezmizel, ale naopak, aby byl využit. Napsal tehdy: »Entre nous: jestli mě oddělají, prosím Vás, vydejte můj sešitek *Marxismus o státu* (zůstal někde ve Stockholmu). V modré obálce, svázaný. Jsou v něm všechny citáty z Marxe a Engelse, jakož i z Kautského proti Pannekoekovi. Je tam řada připomínek, poznámek a formulací. Myslím, že stačí týden práce, aby to bylo možno vydat. Pokládám to za důležité, protože nejen Plechanov, ale i Kautsky všechno *popletli*.« (Spisy 36, Praha 1958, s. 435.)

Leninova kniha *Stát a revoluce* se stala klasickým příkladem spojení vědeckého marxistického myšlení s potřebami praxe, s nastupujícími revolučními událostmi v Rusku v roce 1917.

Ve svém díle Lenin jako zásadový a tvůrčí marxista sledoval především řešení dvou základních úkolů, které spolu úzce souvisely: a) oživit v dělnickém hnutí Marxovo a Engelsovo učení o státu a systematicky vyložit jejich názory na dané otázky, které za desetiletí po jejich smrti byly revidovány vůdci a ideology mezinárodního oportunistu; b) zároveň tvůrčím způsobem zobecnit nové revoluční zkušenosti z bojů proletariátu Ruska a na tomto

základě dále rozvinout marxistickou teorii socialistické revoluce a státu v období imperialismu.

V díle Stát a revoluce je rozhodující Leninova konfrontace koncepcí marxistické státnosti s buržoazními a s pracivě oportunistickými názory na tyto otázky, jež se šířily v dělnickém hnutí. Leninův výklad vyúsťuje v tvořivý, pozitivní rozbor otázek souvisejících s vytvářením nového typu státu v podmínkách vítězné socialistické revoluce a budování nové společnosti.

Na rozdíl od buržoazních autorů, kteří v úsilí zvětšit třídní nadvládu kapitalistického státu vydávali stát za trvalý jev, vychází Lenin ve své knize z dějinné omezenosti této formy organizace společnosti a zdůrazňuje, že je nezbytné přistupovat ke studiu a řešení otázek státu historicky. Lenin zdůvodnil, že stát je historickou kategorií, a za přední úkol revolučního marxismu považoval nutnost odhalit falzifikace výkladu státu, které vyprodukovala buržoazní ideologie. Neboť — jak později napsal — sotva se »nalezne jiná otázka, která by byla úmyslně i neúmyslně tak zapletena představiteli buržoazní vědy, filozofie, právní vědy, politické ekonomie a publicistiky, jako je otázka státu.« (Spisy 29, Praha 1955, s. 465.)

Učení o státu, problematika státní moci byla a zůstává v soudobé epoše jednou z hlavních oblastí střetávání a politického boje mezi socialismem a buržoazními koncepcemi. V kapitalistických zemích vycházejí stovky knih, v nichž se buržoazní státovědci a politologové zabývají otázkami státu a které obsahují negativistické útoky proti marxisticko-leninskému učení o státu a demokracii. Historické zkušenosti našeho století pokud jde o soudobé struktury státnosti monopolního kapitalismu však potvrzují Leninovy závěry o charakteru buržoazního státu, myšlenky o prohlubující se tendenci k zužování jeho sociální základny, o degeneraci buržoazních politických institucí, o úpadku buržoazní zákonitosti.

Zároveň jsme svědky úporné snahy vládnoucích kruhů

vykořisťovatelské společnosti zvýšit manévrovací schopnosti jejich státních struktur v oblasti dílčích hospodářských, sociálních i politických reforem. Vyjadřují je některé soudobé doktríny tzv. státu blahobytu či demokratického socialismu. Avšak současný svět imperialismu není schopen zaretušovat vlastní krizovou podstatu buržoazní státnosti. Denně se v různých politických aférách mezi vládnoucími kruhy v imperialistických zemích potvrzuje Leninův závěr, že skutečnou tvář buržoazního státu neurčuje jeho pseudodemokratická fasáda. V soudobém buržoazním státě klesá úloha jednotlivých funkcí zastupitelských institucí a s tím parlamentů vůbec. Naopak roste úloha a postavení exekutivy a byrokracie ve státní správě a spolu s tím se rovněž prohlubuje militarizace státního mechanismu v zájmu monopolů a zejména komplexů zbrojního průmyslu. Uvedené procesy provází nárůstání nezastřeně autoritativních metod při realizaci státní moci a správy, spojené s potlačováním demokratických práv lidu. Metody státně monopolistického regulování ekonomiky, rostoucí úloha byrokracie i státního správního aparátu a vytváření nebývale mohutného aparátu k ideologickému ovlivňování mas vyjadřují stav soudobého buržoazního státu jako zformovaného nástroje monopolů. Jeho vlastním cílem je udržet za pomoci různých úprav, reforem a dalších způsobů manévrování kapitalistický způsob výroby a třídní nadvládu buržoazie.

Marxisticko-leninské učení o státu odhaluje třídní podstatu a omezenost buržoazních koncepcí a teorií státu. Dokazuje, že jejich společným rysem bylo a zůstává zdůvodnění a ospravedlnění poměrů a vztahů kapitalistické společnosti. Jejich pomocí se buržoazie snaží maskovat, zakrýt či zaretušovat ono podstatné: že totiž buržoazní stát hájí zájmy vykořisťovatelských, vládnoucích tříd kapitalistické společnosti, že stát jako nástroj jejich třídní nadvlády je zároveň potlačovatelskou institucí ve vztahu k převážné většině obyvatelstva, že určujícím posláním

a postupně formulovali ve svých pracích již Marx a Engels; do té doby byly tyto otázky roztroušeny v řadě jejich prací napsaných v souvislosti s postupujícími událostmi a získávanými zkušenostmi z třídních bojů v 19. století.

Na jejich základě podává Leninova kniha ucelený pohled a výklad problému. Odůvodňuje nutnost rozbití především těch článků a institucí staré státní moci, které realizují přímé potlačovatelské funkce buržoazní státnosti, jako je armáda, policie, soudnictví, starý systém politického stranictví a privilegované kasty úřednického aparátu, jež tvoří ve svém souhrnu rozhodující výkonný subjekt těchto institucí. Zároveň upozorňuje na nezbytnost uplatňovat v těchto akcích diferencovaný přístup k institucím sloužícím starému státu: revoluce má možnost a také povinnost neničit paušálně všechno, nýbrž může efektivně využít jednotlivých článků, např. bankovníctví, pošt, telegrafů apod., tj. využít »evidenční, registrační aparát« při »odseknutí toho, co kapitalisticky znetvořuje jeho činnost«. I zde je třeba poznamenat, že intenzitu a tempo provádění těchto opatření si jednotlivé revoluce volí ve shodě s historickou situací a potřebami. Proletářská revoluce v Rusku musela uведенé akty uskutečňovat v podstatě jednorázově, zatímco při konstituování lidově demokratického zřízení se tyto úkoly v některých zemích řešily pozvolněji.

Jednou z dalších významných oblastí, na kterou se Leninův rozbor speciálně zaměřil, byla revoluční kritika dosavadního buržoazního parlamentarismu. Příčiny, proč se kriticky zabýval daným problémem, je třeba hledat v tom, jaká úloha byla v tehdejší dělnickém hnutí prisuzována parlamentní činnosti dělnických poslanců. Po porážce Pařížské komuny se v období existence Druhé internacionály dostala do popředí mezinárodního dělnického hnutí německá sociálně demokratická strana. V relativně klidných podmínkách se jí podařilo vypracovat

a uplatňovat úspěšnou taktiku parlamentní činnosti. Prostřednictvím parlamentu získala tato strana značný vliv a její postup vyvolával obdiv a naděje dělnického hnutí mnoha zemí.

Za této situace však byl jednostranně přeceňován a otevřeně absolutizován význam parlamentarismu. V teorii i v praxi byly vytlačovány revoluční principy marxismu, prosazovány a šířeny pravicově oportunistické a otevřeně revizionistické iluze o spasitelnosti parlamentního boje, který měl nahradit socialistickou revoluci. Nemožnost a krach podobných iluzí se projevily při vzniku první světové války, kdy poslanci sociálně demokratických stran v parlamentech válčících zemí zradili principy proletářského internacionalismu a poslušně, bez odporu vyslovili souhlas s postupem vlastních imperialistických vlád.

Lenin ve své době prozíravě, se zřetelem k projevujícím se příznakům velikých sociálních otřesů, principiálně nastolil úkol rozejít se s reformistickými, jednostranně pojatými iluzemi o všemohoucím významu parlamentní činnosti pro dělnické hnutí. S nekompromisností revolučně kritizoval negativní stránky buržoazního parlamentarismu a soustředil pozornost na kritický rozbor formálních stránek, podstaty a činnosti buržoazních zastupitelských institucí, které fakticky slouží k upevňování moci vládnoucích tříd nad pracujícími.

V návaznosti na Marxovy závěry ze zkušeností Pařížské komuny zdůraznil Lenin úkol přeměnit zastupitelské orgány budoucího socialistického státu z kolbiště planých projevů ve skutečně dělné pracovní sbory volených zástupců lidu. Orgány socialistických republik měly být podle jeho představ složeny z nejlepších představitelů pracujících; poslanci budou svobodně voleni, ale zároveň svými voliči důsledně kontrolováni a kdykoli mohou být vůlí většiny voličů pro své nedostatky sesaditelní. Lenin na základě Marxem zobecněných zkušeností z Pařížské

komuny formuloval úkol vytvářet takové orgány, které opustí buržoazní princip striktního rozdělování zákonodárné a výkonné moci.

Leninovo dílo Stát a revoluce přesvědčivě působí silou dějinné pravdy a logiky, se kterou jsou otázky marxisticko-leninského učení nastoleny a řešeny. Závěrečné pasáže knihy, obsahující kritiku názorů K. Kautského na stát, jsou příkladem bojové a zásadové marxistické kritiky a polemiky. V osobě Kautského — který byl po dlouhá léta v mezinárodním dělnickém hnutí známý jako prototyp tzv. ortodoxního marxisty, jenž po léta vystupoval jako Marxův a Engelsův žák a nejednou polemizoval proti otevřeně revizionistickým Bernsteinovým koncepcím — odhaloval nyní Lenin nositele nebezpečné tendence pravicově oportunistického směru. V průběhu první světové války Lenin prozíravě postihl logiku politického vývoje Kautského, který se z původně uznávaného interpreta a propagátora Marxova a Engelsova učení stal po Říjnové revoluci v Rusku otevřeným odpůrcem revoluční podstaty marxismu a pravičáckým renegátem.

Idea diktatury proletariátu představuje důsledné rozvedení třídního principu v učení o státu a úloze třídního boje v historickém zápase dělnického hnutí za porážku kapitalismu a vítězství socialismu. Marxismus-leninismus dokazuje a historické zkušenosti z dosavadního vývoje reálného socialismu potvrdily, že diktatura proletariátu vyplývá z objektivní podmíněnosti přechodného období od kapitalismu k výstavbě vyspělé socialistické společnosti. Síla, intenzita a schopnost odporu vykořisťovatelských tříd určují sílu, intenzitu a formy, v nichž se diktatura proletariátu realizuje.

V programovém a praktickém prosazování principu diktatury proletariátu spatřoval Lenin spolehlivý mezník oddělující důsledné marxisty od těch, kteří si zahrávali se slovy o třídním boji či o socialismu, ale v praxi s těmito pojmy jenom spekulovali. Píše: »Jádrem Marxova učení

je třídní boj. Aspoň se to velmi často říká a píše. Není to však správné. A tento nesprávný názor znovu a znovu svádí k oportunistickému zkreslování marxismu, k jeho falzifikaci v takovém duchu, aby byl přijatelný pro buržoazii. Protože učení o třídním boji *nevytvořil* Marx, *nýbrž* buržoazie *před* Marxem, a pro buržoazii je vcelku *přijatelné*. Kdo uznává *pouze* boj tříd, ten ještě není marxista, ten ještě nemusí překračovat rámec buržoazního myšlení a buržoazní politiky. Omezovat marxismus jen na učení o boji tříd znamená jej oklešťovat, zkreslovat, redukovat na to, co je přijatelné pro buržoazii. Marxista je pouze ten, kdo do svého uznávání boje tříd *zahrnuje* i uznávání *diktatury proletariátu*. V tom je nejhlubší rozdíl mezi marxistou a tuctovým příslušníkem maloburžoazie (ba i velkoburžoazie). To je prubířský kámen, kterým je třeba přezkoušet, kdo *skutečně* chápe a uznává marxismus« (tento svazek, s. 65).

Dosavadní historické zkušenosti z rozvoje socialismu v zemích světového socialistického společenství potvrdily, že stát diktatury proletariátu se stal základním mocenským nástrojem výstavby reálného socialismu. Umožňuje dělnické třídě a ostatním pracujícím úspěšně čelit nátlaku svržených vykořisťovatelských tříd a mezinárodních sil kapitalismu. Proti síle buržoazních tradic, zkušenostem buržoazie, její ideologii a proti soukromovlastnické psychologii staví sílu proletářského přesvědčení, uvědomělosti, organizovanosti a disciplíny.

Buržoazní ideologové jednostranně vydávají diktaturu proletariátu za jednoznačně násilnou podobu státní moci. Prvek násilí v ní skutečně existuje a má zvláštní úlohu v počátečních obdobích potlačování odporu bývalých vykořisťovatelských tříd. Lenin upozorňoval, že kapitalistická soustava bude až do rozhodného vítězství sil socialismu v celosvětovém měřítku vyvíjet na socialistické země nátlak, a to v různých oblastech: ve vojenské, politické, ekonomické či ideologické. Světová buržoazie se nechce

vzdát pokusů o restauraci kapitalismu v zemích vítězného socialismu, nebo chce alespoň zabrzdit růst sil socialismu a formování nových socialistických vztahů. Historické zkušenosti potvrzují, že dělnický stát je i v pozdějších etapách své existence objektivně nucen používat přímých potlačovacích prostředků v případech, kdy jsou osudy socialismu evidentně ohroženy pokusy o restauraci kapitalismu a šíření antikomunismu jak zvenčí, tak zevnitř. Zároveň je třeba vidět, že násilí není určujícím znakem diktatury proletariátu a že s rozvojem socialismu prvek násilí ustupuje do pozadí. V četných projevech a pracích Lenin zdůrazňoval, že podstatu diktatury proletariátu tvoří organizátorská, budovatelská a výchovná činnost při vytváření nových vztahů, při upevňování demokracie pro pracující masy, tedy pro převážnou většinu obyvatelstva země.

Posláním státu diktatury proletariátu je tedy činnost spojená jednak s potlačováním odporu bývalých vládnoucích a vykořisťovatelských tříd, jednak s budovatelskou činností, kdy stát dělnické třídy uplatňuje rozsáhlé řídicí organizátorské funkce v oblasti národního hospodářství, v kulturně výchovné oblasti a v celkovém společenském vývoji směřujícím k vybudování socialismu. V těchto procesech se formuje historicky zcela nový typ demokracie, která vzniká na základě rozchodu s buržoazním demokratickým systémem. V socialismu již nejde o formální typ demokracie, jaká se ustálila za éry buržoazní moci. Lenin zdůrazňoval, že proletářská demokracie je vyšším typem demokracie, je demokracií pro obrovskou většinu lidu a násilným potlačením vykořisťovatelů. Její nová kvalita spočívá v tom, že překračuje hranice dosavadního parlamentarismu a mění se v demokracii pro masy v tom smyslu, že se pracující stávají přímými subjekty proletářské moci, že se bezprostředně i prostřednictvím svých volených zástupců podílejí na této moci, na její realizaci v životě společnosti.

Ve svém učení kladl Lenin důraz především na obec-

nou charakteristiku třídní podstaty státnosti po vítězné socialistické revoluci. Na základě revolučních zkušeností z Ruska spatřoval v sovětech nositele a uskutečňovatele této moci, a to v podmínkách, kdy sovětský systém se stal první úspěšně realizovanou podobou diktatury proletariátu. Zároveň konstatoval, že »přechod od kapitalismu ke komunismu samozřejmě také přinese velmi mnoho různých politických forem, ale jejich podstata bude přitom nezbytně jedna a táž: *diktatura proletariátu*« (tento svazek, s. 66).

Vzhledem k okolnostem, za nichž kniha Stát a revoluce vznikala, nestačil již Lenin dopsat její zamýšlenou závěrečnou kapitolu o sovětské moci. Učení o proletářském socialistickém státu dále rozvíjel v rozsáhlé organizační práci při budování mladé sovětské republiky. Významnou součástí této činnosti tvořila řada teoretických vystoupení k závažným otázkám státu a revolučního učení, tak jak je v tehdejší době přinášel život a potřeby formujícího se sovětského státu.

Připomeňme si alespoň některé z těchto prací a vystoupení. O důležitých rysech rodící se proletářské státní moci psal Lenin již v jedné ze svých prvních rozsáhlejších prací po Říjnu 1917, ve stati Nejbližší úkoly sovětské moci (viz Spisy 27, Praha 1962, s. 229—272). Tematické státní moci se dále Lenin rozsáhle věnoval i ve vystoupeních souvisejících s ustavením Komunistické internacionály, mezi nimiž především upoutávají pozornost These a referát o buržoasní demokracii a diktatuře proletariátu 4. března (viz Spisy 28, Praha 1959, s. 471—488). Významné myšlenky formuloval ve své přednášce O státu, přednesené na Sverdlovově univerzitě 11. 7. 1919 (viz Spisy 29, Praha 1955, s. 464—482). O tom, že se Lenin chystal napsat další rozsáhlejší práci o vztahu socialismu a státu, svědčí i její zachované osnovy vydané pod názvem O diktatuře proletariátu (viz Spisy 30, Praha 1955, s. 87—99).

Otázka mechanismu státní moci v rodícím se mladém státě vystoupila do popředí koncem roku 1920 a počátkem 1921, kdy Lenin v tzv. diskusi o odborech formuloval závažné závěry o státu diktatury proletariátu a o úloze nestátních masových organizací pracujících (o odborech aj.). Jde především o materiály: O odborech, o současné situaci a chybách Trockého, Krise strany, II. všeruský sjezd horníků, Ještě jednou o odborech, o současné situaci a chybách Trockého a Bucharina, Leninova vystoupení na X. sjezdu KSR(b) — (viz Spisy 32, Praha 1955, s. 11—34, 35—46, 47—63, 66—107, 167—278).

Konečně je třeba upozornit i na závažné podněty, které Lenin vyslovil v řadě svých posledních prací: o nezbytnosti dále zdokonalovat a upevňovat sovětský stát, o některých otázkách jeho fungování, o problematice státní federalizace apod. Jsou souhrnně otištěny v publikaci Poslední dopisy a články, Praha 1980.

Naše současnost prověřuje hloubku a pravdivost myšlenek obsažených v knize Stát a revoluce. Praktická i teoretická činnost komunistických stran je zároveň rozvíjí v souvislosti s úkoly, které před ně stavějí stále nové dějinné situace.

Historické zkušenosti z úspěšného nástupu socialistických revolucí v dalších zemích plně potvrdily Leninovu tezi o různosti forem praktického uplatňování diktatury proletariátu, vyjádřené mnohotvárností forem vlády i státního zřízení, účastí a podílem řady politických stran a společenských organizací na socialistickém vývoji společnosti apod.

Dosavadní historické zkušenosti zemí, v nichž se revoluční cestou prosadil socialistický vývoj společnosti, výstavba reálného socialismu demonstrují Leninovu myšlenku, že »všechny národy dospějí k socialismu, to je nevyhnutelné, ale všechny k němu nedospějí úplně stejně, každý vnese do té či oné formy demokracie, do té či oné formy diktatury proletariátu, do toho či onoho tempa

socialistických přeměn různých stránek života společnosti něco specifického.« (Sebrané spisy 30, Praha 1987, s. 146.)

V souvislosti s hlubokým rozborem výchozích principů socialistické státnosti po uskutečnění socialistické revoluce se Lenin ve svém díle Stát a revoluce rozsáhle zabýval dalšími závažnými teoretickými otázkami, otázkami historických perspektiv státu v podmínkách přechodu společnosti ke komunismu. V tom je další stránka trvale inspirujícího významu tohoto díla. Zvláštní pozornost věnoval teorii odumírání státu ve vyšším stadiu vývoje komunistické formace.

Řešení těchto složitých úkolů spojoval Lenin s učením o dvou základních vývojových fázích rozvoje komunistické formace po vítězné socialistické revoluci. Ukazoval, že první stupeň — socialismus — ponese ještě stopy společnosti, ze které revoluční přeměnou vyšel, tj. kapitalismu. To se projeví jednak v řešení řady ekonomických otázek, jednak i v nadále existující třídě struktuře společnosti, ve vědomí lidí, v jejich celkové úrovni apod. Proto Lenin zdůrazňoval, že v socialistické fázi je nezbytná státní organizace, která ovšem bude nabývat v souladu se zdokonalováním socialistické společnosti nových kvalit a funkcí. V takovém vývoji zároveň marxismus-leninismus spatřuje postupné vytváření podmínek k prosazování prvků samosprávy do organizace a řízení společenských záležitostí. Její plné uplatnění pak bude souviset s přechodem k vyšší fázi komunismu, s odumíráním státní organizace společnosti.

Průkopnická role při praktickém řešení těchto složitých otázek připadla sovětskému státu. Na jeho dosavadní cestě lze sledovat první kroky k řešení úkolů, které teoreticky rozpracoval Lenin. Zkušenosti z vývoje SSSR ukazují, jak se obsah, funkce i metody uplatňování socialistické státnosti rozvíjejí v souvislosti s měnícími se objektivními podmínkami a potřebami výstavby nového společenského řádu.

Diktatura proletariátu, která tvořila výchozí etapu sovětské státnosti, prošla již v průběhu socialistické výstavby určitými změnami. S vývojem nové sociálně třídní struktury společnosti postupně odpadla její třídně potlačovatelská funkce, uplatňovaná v přechodném období od kapitalismu k socialismu vůči svrženým vykořisťovatelským třídám, a socialistická státnost se plně soustředila na rozmach hlavních, tvořivých úkolů výstavby socialismu.

Se vstupem do nové etapy socialistického vývoje, spjaté s rozvinutou socialistickou společností, přerostl stát diktatury proletariátu v politickou organizaci všech pracujících, ve všelidový stát.

Všelidový stát odpovídá nové dosažené úrovni vývoje socialismu. Sociální základna socialistické státnosti se podstatně rozšířila. Nosnou úlohu v ní má sbližování dělnické třídy, kolchozního nebo družstevního rolnictva a inteligence za vedoucí úlohy dělnické třídy a politického vedení komunistické strany. To vytváří podmínky k úspěšnému řešení úkolů revolučních přeměn v rozvoji výrobních sil a zdokonalování výrobních a společenských vztahů na úroveň potřeb rozvinutého socialismu. Vyšší úrovně bylo také dosaženo v řešení národnostní otázky, vyznačujícím se prohlubující internacionalizací života sovětské společnosti. Zároveň, jak uvádí nová redakce Programu KSSS, v mezinárodních měřítcích plní všelidový stát funkce obrany socialistických vymožeností, upevňování pozic světového socialismu, odporu proti agresivní politice imperialistických sil a rozvíjení mírové spolupráce se všemi národy.

Za rozhodující směr rozvoje socialistického státu, jakož i veškerého politického systému považují základní dokumenty KSSS další rozmach socialistického demokratického. Zdokonalování sovětské demokracie vytváří nezbytné podmínky pro rozvoj tvůrčí aktivity všech občanů, jejich iniciativního podílu na řízení a správě všech veřej-

ných záležitostí, od ekonomiky až po duchovní život společnosti. Předpokládá rozšiřování a obohacování sociálně ekonomických, politických a osobních práv a svobod občanů.

Stále plnější rozvíjení demokratického a všelidového charakteru sovětského státu zaujímá v těchto procesech klíčové místo. Současně je věnována pozornost další aktivizaci činnosti sovětů na všech stupních řízení, rozšiřování demokratických metod rozhodování o základních otázkách dalšího postupu společnosti, stylu práce, kontrolní činnosti a upevňování právních základů státnosti a veškerého veřejného dění.

Významné místo při prohlubování demokratických základů politického systému rozvinutého socialismu spolu se zdokonalováním všelidového státu mají společenské organizace — odbory, družstevní organizace, jednotná organizace mládeže a další zájmová sdružení, jakými jsou tvůrčí svazy, vědecké, vědeckotechnické, kulturně osvětové, sportovní, branné a další dobrovolné společenské organizace a orgány. Ve výrobní oblasti roste mimořádná úloha pracovních kolektivů, které působí na základě zákonem určených rozsáhlých práv a kompetencí zvláště v posledních letech.

Zvláštní místo v tomto současném trendu zaujímá prosazování zásad socialistické samosprávy. Za socialismu státní zřízení a společenská samospráva proti sobě nestojí. Prvky společenské samosprávy se promítají do činnosti sovětů, výrobních kolektivů a společenských organizací. Samospráva jako metoda řízení předpokládá rozšiřování přímé účasti všech členů kolektivů (obce, sdružení či jejich jednotlivých článků) na projednávání a schvalování příslušných rozhodnutí. Zvyšuje jak kvalitu a demokratickou náplň rozhodovacího procesu, tak i osobní odpovědnost každého občana za splnění schválených rozhodnutí.

Socialistická samospráva, jejíž působnost se bude soustavně rozšiřovat a zkvalitňovat, bude zároveň vytvářet

podmínky a shromážďovat zkušenosti pro budoucí přechod společnosti ke komunistické samosprávě, v níž marxismus-leninismus spatřuje podstatu společenské organizace v podmínkách komunismu a která jednou plně nahradí socialistickou státnost.

Základní silou tohoto vývoje je uplatňování vedoucí úlohy komunistické strany, která vede, usměrňuje a koordinuje činnost státních a společenských organizací, pečuje o to, aby všechny tyto články na úrovni plnily své funkce. V podmínkách všelidového státu se její úloha zákonitě zvyšuje, rozšiřuje a zkvalitňuje. Její poznávací, řídicí a organizátorské, ideově výchovné a kontrolní funkce jsou nezaměnitelné; dodávají dalšímu zdokonalování socialismu organizovaný, plánovitý a cílevědomý charakter. Praktické výsledky politiky KSSS, realizace Závěrů XXVII. sjezdu a dalších stranických usnesení a dokumentů potvrzují platnost Leninovy charakteristiky socialistického státu jako politické organizace nového typu, jejíž podstatou je skutečná vláda lidu a hlavní funkcí hospodářská, organizátorská a tvořivá činnost.

S Leninovým myšlenkovým odkazem v otázkách učení o státu se seznamovaly generace československých komunistů prakticky od roku 1920, kdy byla u nás kniha Stát a revoluce vydána poprvé. Toto dílo pomáhalo formovat a rozvíjet správné třídní a revoluční postoje pracujících. Jeho nové vydání s dalšími významnými leninskými pracemi o státu, spolu s osvojováním soudobých zkušeností strany sovětských komunistů — vyjádřených především v nové redakci Programu KSSS a v dalších významných dokumentech KSSS — přináší trvale inspirující podněty pro náš tvořivý a aktivní podíl na politice Komunistické strany Československa, na jejím úsilí o další rozkvět naší socialistické společnosti.

STÁT A REVOLUCE

MARXISTICKÉ UČENÍ O STÁTU A ÚKOLY
PROLETARIÁTU V REVOLUCI

*Napsáno v srpnu—září 1917;
3. podkapitola druhé kapitoly před
17. prosincem 1918
Vyšlo knižně v roce 1918,
vyd. Žizň i znanije, Petrohrad*

*Podle rukopisu porovnaného
s knižním vydáním z roku 1919,
vyd. Kommunist, Moskva—Petrohrad*

Problém státu začíná být v současné době obzvláště důležitý jak v teorii, tak v praktické politice. Imperialistická válka neobyčejně urychlila a vyhrotila proces přeměny monopolního kapitalismu v kapitalismus státně monopolní. Obrovský útlak pracujících mas státem, který stále více a více splývá s všemocnými svazy kapitalistů, je čím dál hrozivější. Vyspělé země se mění — pokud jde o jejich »zázemí« — ve vojenské donucovací káznice pro dělníky.

Neslýchané hrůzy a útrapy vleklé války přivádějí masy do nesnesitelného postavení a stupňují jejich pobouření. Očividně se schyluje k mezinárodní proletářské revoluci. Otázka jejího vztahu ke státu nabývá tudíž praktického významu.

Oportunistické síly, jež narostly během desetiletí poměrně klidného vývoje, vedly ke vzniku sociálšovinistického proudu, který dnes převažuje v oficiálních socialistických stranách na celém světě. Pro tento proud (Plechanov, Potresov, Breškovská, Rubanovič, dále v trochu zastřenější podobě pánové Cereteli, Černov a spol. v Rusku; Scheidemann, Legien, David aj. v Německu; Renaudel, Guesde, Vandervelde ve Francii a v Belgii; Hyndman a fabiáni² v Anglii atd. atd.), tj. socialismus slovy, ale šovinismus skutky, je příznačné, že se »vůdcové socialismu« hanebně, servilně přizpůsobují zájmům nejen »své« národní buržoazie, nýbrž především »svého« státu, neboť většina takzvaných velmocí už dávno vykořisťuje a zotročuje celou řadu menších a slabších národů. A imperiali-

stická válka je právě válka za rozdělení a znovurozdělení tohoto druhu kořisti. Boj za vysvobození pracujících mas z vlivu buržoazie a zejména imperialistické buržoazie není možný bez boje proti oportunistickým předsudkům týkajícím se »státu«.

Nejdříve prozkoumáme Marxovo a Engelsovo učení o státu, přičemž si zvlášť podrobně probereme opomíjené nebo oportunisticky zkreslené stránky tohoto učení. Zvlášť podrobně se potom budeme zabývat hlavním představitelem tohoto zkreslování, Karlem Kautským, nejznámějším vůdcem II. internacionály (1889—1914), která utrpěla za nynější války tak žalostný debakl. Nakonec vyvodíme hlavní závěry ze zkušeností revoluce 1905 a zejména 1917. Revoluce 1917 zřejmě nyní (počátkem srpna 1917) završuje první etapu svého vývoje, ale jako celek může být pochopena jen jako jeden z článků řetězu socialistických proletářských revolucí, které vyvolává imperialistická válka. Otázka vztahu socialistické revoluce proletariátu ke státu začíná být tedy dnes nejen důležitá pro praktickou politiku, nýbrž je i svrchovaně aktuální, protože bude třeba masám vysvětlovat, co budou muset v nejbližší budoucnosti dělat, aby se osvobodily ze jha kapitálu.

Autor

V srpnu 1917

PŘEDMLUVA K DRUHÉMU VYDÁNÍ

Toto druhé vydání vychází téměř beze změn. Je připojena pouze 3. podkapitola ke II. kapitole.

Autor

Moskva

17. prosince 1918

TŘÍDNÍ SPOLEČNOST A STÁT

1. STÁT JAKO PRODUKT NESMIŘITELNOSTI
TŘÍDNÍCH ROZPORŮ

S Marxovým učením se nyní děje totéž, co se v dějinách už nejednou dělo s učením revolučních myslitelů a vůdců utlačovaných tříd v jejich boji za osvobození. Během života velkých revolucionářů se jim utlačovatelské třídy odměňovaly ustavičným pronásledováním, jejich učení přijímaly s přímo zběsilou zlobou, zuřivou nenávisť a záplavou nejnestoudnějších lží a pomluv. Po jejich smrti se pak činí pokusy udělat z nich neškodné modly, prohlásit je takříkajíc za svaté, pro »útěchu« a k obalamucení utlačovaných tříd obestříit jejich *jméno* určitou aureolou slávy, přitom však zbavit jejich revoluční učení *obsahu*, otupit jeho revoluční ostří a z vulgarizovat je. Takto dnes buržoazie ruku v ruce s oportunisty v dělnickém hnutí »zpracovává« marxismus. Pomíjejí, potlačují a zkreslují revoluční charakter učení, jeho revoluční jádro. Především vyzdvihují a vychvalují to, co je přijatelné nebo se zdá být přijatelné pro buržoazii. Všichni sociálšovinisté jsou dnes »marxisté« — bez legrace! A němečtí buržoazní vědci, včerejší specialisté na potírání marxismu, teď stále častěji mluví o Marxovi jako o »německém nacionalistovi«, který prý vychoval dělnické svazy tak skvěle organizované pro vedení loupežné války!

Za této situace, kdy se nevídaně rozšířily různé zkomo-leniny marxismu, je naším úkolem především *znovu oživit* skutečné Marxovo učení o státu. K tomu je zapotřebí ocitovat celou řadu delších výňatků z vlastních Marxových a Engelsových prací. Dlouhé citáty ovšem učiní výklad těžkopádným a nijak nepřispějí k jeho popularizaci,

ale obejít se bez nich naprosto nemůžeme. Všechny — nebo alespoň všechny rozhodující — pasáže z Marxových a Engelsových prací o státu se bezpodmínečně musí ocitovat v co nejúplnější podobě, aby si čtenář mohl utvořit vlastní představu o souhrnu názorů zakladatelů vědeckého socialismu a vývoji těchto názorů a aby se také dokumentárně doložilo a názorně demonstrovalo, jak tyto názory zkresluje »kautskismus«, který dnes nabyl vrchu.

Začněme nejrozšířenějším spisem Bedřicha Engelse Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu, který vyšel v roce 1894 ve Stuttgartu již v šestém vydání.³ Citáty musíme překládat z německého originálu, protože ruské překlady, ač dosti početné, jsou většinou buď neúplné, anebo krajně neuspokojivé.

»Stát rozhodně není moc vnucená společnosti zvenčí,« říká Engels, když shrnuje svou historickou analýzu; stejně tak to není „skutečnost mravní ideje“, „obraz a skutečnost rozumu“, jak tvrdí Hegel.⁴ Stát je produkt společnosti na určitém stupni vývoje; je to přiznání, že tato společnost zabředla do neřešitelného rozporu sama se sebou, že se dostala do nesmiřitelných protikladů, které není s to překonat. Aby však tyto protiklady, třídy s protichůdnými ekonomickými zájmy, nezničily sebe i společnost v neplodném boji, vyvstala nezbytnost existence moci stojící zdánlivě nad společností a mající tento konflikt zmírňovat, udržovat v mezích „pořádku“, a touto mocí, která vzešla ze společnosti, ale staví se nad ni a stále více se jí odcizuje, je stát« (s. 177—178, šesté německé vydání).⁵

Zde je naprosto jasně vyslovena základní myšlenka marxismu o historické úloze a významu státu. Stát je produktem a výrazem *nesmiřitelnosti* třídních protikladů.

Stát vzniká tam, tehdy a potud, kde, kdy a pokud se třídní protiklady *nedají* objektivně smířit. A naopak: existence státu dokazuje, že třídní protiklady jsou nesmiřitelné.

Právě v tomto nejdůležitějším a nejpodstatnějším bodě začíná překrucování marxismu, a to ve dvou hlavních směrech.

Na jedné straně buržoazní a zejména maloburžoazní ideologové, kteří jsou pod tlakem nesporných historických faktů nuceni uznat, že stát existuje pouze tam, kde existují třídní protiklady a třídní boj, »opravují« Marx v tom smyslu, že se stát stává orgánem *smiřování* tříd. Podle Marxe by stát nemohl ani vzniknout, ani se udržovat při životě, kdyby bylo možné smířit třídy. Podle maloměšťáckých a šosáckých profesorů a publicistů, kteří se v jednom kuse přechoťně Marxe dovolávají, údajně právě stát třídy smiřuje. Podle Marxe je stát orgánem třídní *nadvlády*, orgánem pro *utlačování* jedné třídy druhou, pro vytvoření takového »pořádku«, který legalizuje a trvale zakotvuje tento útlak a zmírňuje tak konflikt mezi třídami. Podle názoru maloburžoazních politiků pořádek znamená právě smiřování tříd, a ne utlačování jedné třídy druhou. Zmírňovat konflikt znamená smiřovat třídy, a ne utlačované třídy zbavovat určitých prostředků a způsobů boje k svržení utlačovatelů.

Například, když v revoluci 1917 právě otázka významu a úlohy státu vyvstala v celé své šíři jakožto praktická otázka bezprostřední a přitom masové akce, všichni eseri (socialisté-revolucionáři)⁶ a menševici, všichni rázem a až po krk zabředli do maloburžoazní teorie o »smiřování« tříd prostřednictvím »státu«. Nesčetné rezoluce a články politiků obou těchto stran jsou skrz naskrz prosáklé touto maloburžoazní a maloměšťáckou teorií »smiřování«. Maloburžoazní demokracie nebude nikdy s to pochopit, že stát je orgánem nadvlády určité třídy, kterou *nelze* smířit s jejím antipodem (s třídou jí protichůdnou). Vztah ke

státu je jedním z nejnázornějších dokladů toho, že naši eseři a menševici vůbec nejsou socialisté (což jsme my bolševici vždycky dokazovali), nýbrž maloburžoazní demokraté se skorosocialistickou frazeologií.

Na druhé straně je »kautskistické« překrucování marxismu mnohem rafinovanější. »Teoreticky« se nepopírá ani to, že stát je orgánem třídní nadvlády, ani to, že třídní protiklady jsou nesmiřitelné. Ale přehlíží se anebo se zamlčuje toto: je-li stát produkt nesmiřitelnosti třídních protikladů, je-li to moc stojící *nad* společností a »*stále více se jí odcizující*«, pak je jasné, že osvobození utlačované třídy není myslitelné nejen bez násilné revoluce, *nýbrž i bez zničení* aparátu státní moci, který vytvořila vládnoucí třída a který je ztělesněním tohoto »odcizení«. Tento závěr, teoreticky sám o sobě jasný, vyvodil Marx, jak uvidíme dále, s bezvýhradnou jednoznačností z konkrétního historického rozboru úkolů revoluce. A právě na tento závěr Kautsky, jak podrobně dokážeme v dalším výkladu . . ., »zapomněl« a překroutil jej.

2. ZVLÁŠTNÍ ODDÍLY OZBROJENÝCH LIDÍ, VĚZNICE AJ.

»Na rozdíl od starého gentilního (rodového či klanového) zřízení,«⁷ pokračuje Engels, »se stát vyznačuje za prvé tím, že své státní příslušníky rozlišuje *podle územní příslušnosti* . . .«

Nám se zdá toto dělení »přirozené«, vyžádalo si však dlouhý boj proti staré organizaci založené na pokrevních, rodových svazcích.

»Druhým charakteristickým rysem státu je skutečnost, že je institucí veřejné moci, která už není přímo totožná s obyvatelstvem organizujícím se jakožto ozbrojená moc. Tato zvláštní veřejná moc je nezbytná, neboť po rozštěpení společnosti na třídy

už není svépomocná ozbrojená organizace obyvatelstva možná . . . Tato veřejná moc existuje v každém státu; netvoří ji jenom ozbrojení lidé, ale také věcné příslušenství, jako věznice a donucovací instituce všeho druhu, jež rodová (klanová) společnost neznala . . .«⁸

Engels rozvádí pojem této »moci« označované slovem stát jakožto moci, která vzešla ze společnosti, ale staví se nad ni a stále více se jí odcizuje. V čem hlavně tkví tato moc? V existenci zvláštních oddílů ozbrojených lidí majících k dispozici věznice atd.

Právem můžeme mluvit o zvláštních oddílech ozbrojených lidí, protože veřejná moc existující v každém státě »není přímo totožná« s ozbrojeným obyvatelstvem, s jeho »svépomocnou ozbrojenou organizací«.

Tak jako všichni velcí revoluční myslitelé, snaží se i Engels upozornit uvědomělé dělníky právě na to, co se nyníššímu šosáctví zdá nejmíň hodné pozornosti a naprosto samozřejmé, posvěcené nejen hluboce zakořeněnými, ale přímo zkamenělými předsudky. Pravidelná armáda a policie jsou hlavní mocenské nástroje státní moci, ale cožpak to může být jinak?

Z hlediska převážné většiny Evropanů z konce 19. století, k nimž se Engels obracel a kteří nezažili ani nemohli zblízka pozorovat žádnou velkou revoluci, to jinak být nemůže. Pro ně je naprosto nepochopitelné, co to byla »svépomocná ozbrojená organizace obyvatelstva«. Na otázku, proč se objevila potřeba zvláštních oddílů ozbrojených lidí, kteří jsou postaveni nad společnost a odcizují se jí (policie, pravidelná armáda), je západoevropský i ruský šosák ochoten odpovědět několika frázemi převzatými ze Spencera nebo z Michajlovského, odkazováním na rostoucí složitost společenského života, na diferenciaci funkcí apod.

Takový odkaz vypadá »vědecky« a znamenitě malomě-

šťáka uspává, neboť zatemňuje to hlavní a základní: rozštěpení společnosti na zcela nepřátelské třídy.

Kdyby nebylo tohoto rozštěpení, tak by se »svépomocná ozbrojená organizace obyvatelstva« svou složitostí, vyšší úrovní své techniky atd. lišila od primitivní organizace opičího stáda používajícího klacků, nebo od pralidí či lidí sdružených v rodové společnosti, byla by však možná.

Není možná proto, poněvadž je civilizovaná společnost rozštěpená na nepřátelské, zcela nepřátelské třídy, jejichž »svépomocné« ozbrojení by vedlo k ozbrojenému boji mezi nimi. Vzniká tedy stát, vytváří se zvláštní moc, zvláštní oddíly ozbrojených lidí a každá revoluce rozbíjející státní aparát nám ukazuje v nezastřené podobě třídní boj, ukazuje nám názorně, jak se vládnoucí třída snaží obnovit zvláštní oddíly ozbrojených lidí, které slouží jí, a jak se utlačovaná třída snaží vytvořit novou organizaci téhož druhu, která by byla s to sloužit nikoli vykořisťovatelům, nýbrž vykořisťovaným.

Engels v uvedené úvaze teoreticky předestírá tutéž otázku, kterou před nás prakticky, názorně a přitom v měřítku masového hnutí staví každá velká revoluce, totiž otázku vzájemného vztahu mezi »zvláštními« oddíly ozbrojených lidí a »svépomocnou ozbrojenou organizací obyvatelstva«. Uvidíme, jak tuto otázku konkrétně ilustrují zkušenosti evropských a ruských revolucí.

Ale vraťme se k Engelsovu výkladu.

Engels poukazuje na to, že někdy, například v některých částech Severní Ameriky, bývá tato veřejná moc slabá (v kapitalistické společnosti je to vzácná výjimka a v Severní Americe předimperialistického období se to týká těch jejích částí, kde převládali svobodní kolonisté), ale celkově veřejná moc sílí:

»Veřejná moc sílí spolu s tím, jak se zostřují třídní protiklady uvnitř státu a jak se navzájem sousedící státy rozrůstají a stávají lidnatějšími. Pohledme

Книгоиздательство „ЖИЗНЬ и ЗНАНИЕ“.
Петроградъ. Поварской пер., д. 2, кв. 9 и 10. Телефонъ 227-42.

Библиотека Обществовѣдѣнія. Кн. 40-я.

В. ИЛЪИНЪ (Н. Ленинъ).

ГОСУДАРСТВО И РЕВОЛЮЦІЯ

Ученіе марксизма о государствѣ и задачи
пролетаріата въ революціи.

ВЫПУСКЪ I.

ПЕТРОГРАДЪ.
1918.

Titulní list Leninovy knihy Stát a revoluce
z roku 1918
Zmenšeno

jen na naši dnešní Evropu, kde třídní boj a soupeření ve výbojích vystupňovaly veřejnou moc do takové míry, že hrozí pohltnout celou společnost, ba dokonce i stát . . .«⁹

Toto bylo napsáno nejpozději začátkem 90. let minulého století. Poslední Engelsova předmluva je datována 16. června 1891.¹⁰ V té době obrát k imperialismu — jak pokud jde o naprostou nadvládu trastů, tak pokud jde o všemohoucnost největších bank i grandiózní koloniální politiku a podobně — byl ve Francii teprve v samých začátcích a v Severní Americe a v Německu byl ještě slabší. Od těch dob však »soupeření ve výbojích« udělalo gigantický krok kupředu, tím spíše, že na začátku druhého desetiletí 20. století byla už zeměkoule beze zbytku rozdělena mezi »soupeřící dobyvatele«, tj. mezi lupičské velmoci. Zbrojení na souši i na moři se od těch dob neuvěřitelně vystupňovalo a loupežná válka 1914—1917 za nadvládu Anglie nebo Německa nad světem, válka za znovurozdělení kořisti přivedla ono »pohlcování« všech sil společnosti dravou státní mocí na pokraj úplné katastrofy.

Engels dokázal už v roce 1891 označit »soupeření ve výbojích« za jeden z nejpodstatnějších charakteristických rysů zahraniční politiky velmocí, zatímco sociálšovinističtí darebáci ještě v letech 1914—1917, kdy se právě toto soupeření mnohonásobně vyhrotilo a vyvolalo imperialistickou válku, zastírají obranu loupežných zájmů »své« buržoazie frázemi o »obraně vlasti«, o »obraně republiky a revoluce« a tak podobně!

3. STÁT JAKO NÁSTROJ VYKOŘIŠŤOVÁNÍ UTLAČOVANÉ TŘÍDY

Vydržování zvláštní veřejné moci stojící nad společností vyžaduje daně a státní půjčky.

»Úředníci, kteří mají veřejnou moc a právo vybírat daně,« píše Engels, »nyní jakožto orgány společnosti stanuli *nad* společností. Nevynucená, dobrovolná úcta, jíž se těšily orgány rodového (klanového) zřízení, jim už nestačí, i kdyby ji mohli získat . . .« Vydávají se zvláštní zákony o posvátnosti a nedotknutelnosti úředníků . . . nejposlednější policejní sluha má víc »autority«, než měli představitelé klanu, ale i vrchní velitel branné moci civilizovaného státu by mohl závidět stařešinovi klanu, který se těšil »nevynucené úctě« společnosti.¹¹

Vzniká tu otázka privilegovaného postavení úředníků jakožto orgánů státní moci. Za nejdůležitější se považuje: co je staví *nad* společnost? Uvidíme, jak tuto teoretickou otázku prakticky řešila v roce 1871 Pařížská komuna a jak ji v roce 1912 s reakčním záměrem zatemňoval Kautsky.

»Protože stát vznikl z potřeby držet na uzdě třídní antagonismus, ale zároveň se konstituoval už uprostřed třídních konfliktů, bývá zpravidla státem nejmocnější třídy, mající hospodářskou převahu, která prostřednictvím státu získává i politické dominantní postavení, a tím i nové prostředky k útisku a vykořisťování utlačované třídy . . .« Nejenom starověké a feudální státy byly nástroji k vykořisťování otroků a nevolníků, nýbrž i »novodobý zastupitelský stát je nástrojem k vykořisťování námezdní práce kapitálem. Výjimečně se však vyskytují období, kdy nastává mezi oběma bojujícími stranami taková rovnováha sil, že státní moc dosahuje dočasně, jakožto zdánlivý zprostředkovatel mezi oběma třídami, určitého stupně samostatnosti ve vztahu k nim . . .«¹² Tak tomu bylo s absolutní monarchií 17. a 18. století, s bonapartismem

prvního a druhého císařství ve Francii, s Bismarckem v Německu.

A tak tomu bylo — dodáváme my — i s Kerenského vládou v republikánském Rusku poté, když přešla k pronásledování revolučního proletariátu, v momentě, kdy sověty vedené maloburžoazními demokraty *už* byly bezmocné, ale buržoazie *ještě* nebyla dost silná, aby je mohla rozehnat.

V demokratické republice, pokračuje Engels, »uplatňuje bohatství svou moc nepřímo, ale o to spolehlivěji«, a to za prvé prostřednictvím »přímé korupce úřednictva« (Amerika) a za druhé prostřednictvím »spojení mezi vládou a burzou« (Francie a Amerika).¹³

V současné době imperialismus a vláda bank »rozvinuly« v neobyčejné umění obě tyto metody, jak hájit a prosazovat všemohoucnost bohatství v kterékoli demokratické republice. Když například hned v prvních měsících demokratické republiky v Rusku, čili takříkajíc v době líbánky po sňatku »socialistů« eserů a menševiků s buržoazií v koaliční vládě, pan Palčinskij sabotoval všechna opatření, jež měla nasadit kapitalistům uzdu a učinit přítrž jejich čachrům, jejich drancování státní pokladny na úhradu vojenských dodávek, a když pak po svém odchodu z vlády týž pan Palčinskij (vystřídal ho samozřejmě jiný Palčinskij stejných kvalit) dostal od kapitalistů »za odměnu« teplé místečko s platem 120 000 rublů ročně — tak co to bylo? Přímá či nepřímá korupce? Spojení vlády se syndikáty, nebo »jen« přátelské styky? Jakou úlohu hrají Černovové, Cereteliové, Avksentjevové a Skobelevové? Jsou to »přímí«, nebo nepřímí spojenci milionářů okrádajících státní pokladnu?

Všemohoucnost »bohatství« se za demokratické repu-

bliky uplatňuje *spolehlivěji* i proto, že nezávisí na jednotlivých nedostatcích politického mechanismu, na nevábne politické formě kapitalismu. Demokratická republika je nejlepší možná politická forma kapitalismu, a proto kapitál, který (prostřednictvím Palčinských, Černovů, Cereteliů a spol.) si osvojuje tuto nejlepší formu, zakotvuje svou moc tak spolehlivě a tak bezpečně, že jí neotřese *žádná* výměna osob, institucí ani stran v buržoazně demokratické republice.

Na tomto místě musíme ještě poznamenat, že Engels zcela jednoznačně označuje i všeobecné volební právo za mocenský nástroj buržoazie. Konstatuje, zřejmě na základě dlouholetých zkušeností německé sociální demokracie, že všeobecné volební právo je

»měřítkem vyspělosti dělnické třídy. V dnešním státě nemůže být a nebude ničím víc.«¹⁴

Maloburžoazní demokraté, jako naši eseři a menševici, ale i jejich rodní bratři, všichni západoevropští sociálisté a oportunisté, očekávají od všeobecného volebního práva právě »něco víc«. Sami zastávají a lidu vštěpují nesprávný názor, že všeobecné volební právo »v dnešním státě« je skutečně s to vyjádřit vůli většiny pracujících a zajistit její uskutečňování.

Tento nesprávný názor zde můžeme pouze zaznamenat, můžeme jen poukázat na to, že zcela jasný, přesný a konkrétní Engelsův výrok se v propagandě a agitaci »oficiálních« (tj. oportunistických) socialistických stran na každém kroku zkresluje. Naprostou nesprávnost tohoto názoru, který zde i sám Engels odmítá, podrobně objasníme v našem dalším výkladu Marxových a Engelsových názorů na »dnešní« stát.

Engels své názory shrnuje ve svém nejpopulárnějším díle takto:

»Stát tu tedy není od věčnosti. Existovaly společnosti, které se bez něho obešly, které neměly o státu a státní moci ani potuchy. Na určitém stupni ekonomického vývoje, který byl nutně spjat s rozštěpením společnosti na třídy, se stal stát v důsledku tohoto rozštěpení nezbytností. Nyní se však rychlými kroky blížíme k takovému vývojovému stupni výroby, kdy nejenže existence těchto tříd přestala být nutností, ale naopak se stává přímou překážkou výroby. Třídy zaniknou právě tak nevyhnutelně, jako v minulosti vznikly. S nimi nevyhnutelně zanikne i stát. Společnost, která zorganizuje výrobu novým způsobem, na základě svobodného a rovnoprávného sdružení výrobců, uloží celou státní mašinérii tam, kam potom bude patřit: do muzea starožitností vedle kolovratu a bronzové sekyry.«¹⁵

Nestane se nám příliš často, abychom se setkali s tímto citátem v propagandistické a agitační literatuře soudobé sociální demokracie. Ale i když se s ním setkáme, většinou je citován způsobem, jakým se odříkávají modlitby, tj. jako jakýsi povinný hold Engelsovi, bez sebemenšího pokusu zamyslet se nad tím, jak široký a hluboký rozmach revoluce předpokládá ono »uložení celé státní mašinérie do muzea starožitností«. A většinou se ani nesetkáváme s pochopením toho, čemu vlastně Engels říká státní mašinérie.

4. »ODUMÍRÁNÍ« STÁTU A NÁSILNÁ REVOLUCE

Engelsova slova o »odumírání« státu jsou tak široce známa, tak často se citují a tak názorně dokládají, v čem tkví podstata oportunistického falšování marxismu, že je zapotřebí, abychom si je podrobně rozebrali. Ocitujeme celou úvahu, z níž jsou vyňata:

»Proletariát uchopí státní moc a přemění nejdříve ve výrobní prostředky ve státní vlastnictví. Ale tím zruší sám sebe jakožto proletariát, tím zruší všechny třídní rozdíly a třídní protiklady, a spolu s tím i stát jakožto stát. Dosavadní společnost, jež se vyvíjí v třídních protikladech, se nemůže obejít bez státu, tj. organizace příslušné vykořisťovatelské třídy k zachování jejích vnějších výrobních podmínek, čili především k tomu, aby násilím udržovala vykořisťovanou třídu v podmaněném postavení, určovaném daným výrobním způsobem (otroctví, nevolnictví nebo poddanství, námezdní práce). Stát byl oficiálním představitelem celé společnosti, viditelným výrazem její jednoty, ale jen potud, pokud byl státem oné třídy, jež ve své době sama reprezentovala celou společnost: ve starověku státem otrokářů, ve středověku státem feudální šlechty a v naší době státem buržoazie. Ale když se nakonec stát skutečně stane představitelem celé společnosti, začne být zbytečný. Jakmile tu už není žádná společenská třída, kterou je třeba potlačovat, jakmile spolu s třídní nadvládou, s bojem o samostatnou existenci, podmíněným dosavadní anarchií výroby, odpadnou i z toho všeho vyplývající kolize a excesy, pak už nebude co potlačovat a nebude už tedy potřebná ani zvláštní potlačovací moc, stát. První akt, jímž se stát projeví skutečně jako představitel celé společnosti — převzetí výrobních prostředků ve jméno společnosti — je současně jeho posledním samostatným aktem jakožto státu. Zásahy státní moci do společenských poměrů se stanou zbytečné v jedné sféře za druhou a postupně samy od sebe dohasínají. Místo vlády nad osobami nastupuje disponování věcmi a řízení výrobních procesů. Stát není „odbourán“, ale *sám odumírá*. Z tohoto hlediska je třeba posuzovat i frázi o „svobodném lidovém státu“,

čili vidět jak její přechodnou agitační oprávněnost, tak i její konečnou, vědeckou neudržitelnost. Totéž platí i o požadavku takzvaných anarchistů, že se má stát odbourat z jednoho dne na druhý« (Anti-Dühring. Pana Eugena Dühringa převrat vědy, s. 301—303, třetí německé vydání).¹⁶

Bez obav z omylu můžeme říci, že z této myšlenkově pozoruhodné a bohaté Engelsovy úvahy si skutečně socialistické myšlení v soudobých socialistických stranách osvojilo pouze to, že stát podle Marxova názoru »odumírá«, na rozdíl od anarchistického učení o »odbourání« státu. Takto oklešťovat marxismus znamená redukovat jej na oportunismus, neboť při takovémto jeho »výkladu« zbývá jen nejasná představa o ponenáhlé, rovnoměrné a postupné přeměně, bez skoků a bouří a bez revoluce. »Odu-mírání« státu v běžném, všeobecně rozšířeném či takříka-jíc obecném pojetí nepochybně znamená zpochybňování nutnosti revoluce, ne-li její odmítání.

Takovýto »výklad« je však nejhrušším zkreslením marxismu, prospěšným jedině buržoazii; teoreticky je založen na ignorování nanejvýš závažných okolností a motivů uvedených třeba jen v téže Engelsově »shrnující« úvaze, kterou jsme tu v úplnosti ocitovali.

Za prvé. Hned na začátku této úvahy Engels říká, že jakmile proletariát uchopí státní moc, »zruší tím stát jakožto stát«. Co to znamená, o tom »nebývá zvykem« přemýšlet. Obvykle se to buď úplně ignoruje, nebo se to pokládá za jakousi Engelsovu »hegelovskou slabůstku«. Ve skutečnosti jsou však v těchto slovech stručně vyjádřeny zkušenosti z jedné z největších proletářských revolucí, zkušenosti z Pařížské komuny z roku 1871, ale o tom podrobněji pojednáme až na příslušném místě. Ve skutečnosti tu Engels mluví o »zrušení« *buržoazního* státu proletářskou revolucí, kdežto slova o odumírání se týkají zbytků *proletářské* státní organizace *po* socialistické revo-

luci. Buržoazní stát podle Engelse »neodumírá«, ale proletariát jej »zruší« revolucí. Teprve po této revoluci proletářský stát či polostát odumírá.

Za druhé. Stát je »zvláštní potlačovací moc«. Tato jedinečná a nanejvýš hluboká Engelsova definice je tu formulována zcela jasně. Vyplývá z ní, že »zvláštní potlačovací moc« k potlačování proletariátu buržoazií, miliónů pracujících hrstkou boháčů, musí být vystřídána »zvláštní potlačovací mocí« proletariátu k potlačování buržoazie (diktaturou proletariátu). Právě v tom spočívá »zrušení státu jakožto státu«. Právě v tom spočívá »akt« převzetí výrobních prostředků ve jménu společnosti. A rozumí se samo sebou, že *takovéhoto* vystřídání jedné (buržoazní) »zvláštní moci« jinou (proletářskou) zvláštní mocí rozhodně nemůže nabýt formy »odumírání«.

Za třetí. O »odumírání«, či dokonce ještě výmluvněji a barvitěji, o »dohasínání« státu mluví Engels naprosto jasně a přesně v souvislosti s etapou *po* »převzetí výrobních prostředků státem ve jménu celé společnosti«, tj. *po* socialistické revoluci. Všichni víme, že politickou formou »státu« v této době je úplná demokracie. Ale nikomu z oportunistů, nestoudně zkreslujících marxismus, nepřišlo na mysl, že zde tudíž Engels mluví o »dohasínání« a »odumírání« *demokracie*. Na první pohled se to může zdát velmi podivné. Ale »nepochopitelné« je to jen pro toho, komu nedošlo, že demokracie je *také* stát a že tedy i demokracie zanikne, jakmile zanikne stát. Buržoazní stát může být »zrušen« pouze revolucí. Stát vůbec, tj. nejúplnější demokracie, může pouze »odumřít«.

Za čtvrté. Hned po vyslovení své významné teze o »odumírání státu«, Engels konkrétně vysvětluje, že tato teze je namířena jak proti oportunistům, tak proti anarchistům. Přitom na první místo klade Engels onen závěr ze své teze o »odumírání státu«, který je namířen proti oportunistům.

Ale můžeme se vsadit, že z 10 000 lidí, kteří četli nebo

slyšeli o »odumírání« státu, jich 9990 vůbec neví anebo si nevzpomíná, že Engels své závěry z této teze zaměřoval *nejen* proti anarchistům. A ze zbývajících desíti lidí jich jistě devět neví, co je to »svobodný lidový stát« a proč útok na toto heslo je zároveň útokem proti oportunistům. Tak se píše dějiny! Tak se velké revoluční učení nepozorovaně přizpůsobuje nynějšímu šosáctví. Závěr namířený proti anarchistům byl tisíckrát opakován, vulgarizován a vtlokán do hlav v maximálně zjednodušené podobě, až v nich zakotvil s nevyvratitelností předsudku. Avšak závěr namířený proti oportunistům se zatemňoval a »upadl v zapomnění«!

»Svobodný lidový stát« byl programovým požadavkem a otřepaným heslem německých sociálních demokratů 70. let. Toto heslo nemá žádný politický obsah, je to jen maloměšťácky nabubřelý opis pojmu demokracie. Pokud se uplatňovalo jako legální narážka na demokratickou republiku, byl Engels ochoten je z agitačních důvodů »dočasně« »ospravedlnit«. Bylo to však heslo oportunistické, neboť bylo výrazem nejenom idealizujícího postoje k buržoazní demokracii, nýbrž i nepochopení socialistické kritiky jakéhokoli státu vůbec. Jsme pro demokratickou republiku jakožto státní formu, která je za kapitalismu pro proletariát nejvýhodnější, ale nemáme právo zapomínat, že i v nejdemokratičtější buržoazní republice je údělem lidu námezdní otroctví. Dále. Každý stát je »zvláštní potlačovací moc« k potlačování porobené třídy. Proto je *každý* stát *nesvobodný* a *nelidový*. V sedmdesátých letech to Marx a Engels členům své strany častokrát vysvětlovali.¹⁷

Za páté. Totéž Engelsovo dílo, z něhož si všichni pamatují jeho úvahu o odumírání státu, obsahuje také úvahu o významu násilné revoluce. Engelsova historická analýza její úlohy se mění přímo v chvalozpěv na násilnou revoluci. Na to se »nikdo nepamatuje«, v dnešních socialistických stranách není zvykem ani mluvit, ba ani

přemýšlet o významu této myšlenky, a v každodenní propagandě a agitaci mezi masami nehrají tyto myšlenky žádnou úlohu. A zatím tvoří spolu s »odumíráním« státu jeden nedílný a harmonický celek.

Zmíněná Engelsova úvaha zní takto:

»Že násilí hraje v dějinách i jinou úlohu« (kromě úlohy vykonavatele zla), »a to úlohu revoluční, že je podle Marxových slov porodní bábou každé staré společnosti, která je těhotná novou společností,¹⁸ že je násilí nástrojem, s jehož pomocí se prosazuje společenský pohyb a rozbíjejí ustrnulé, zkostnatělé politické formy, o tom všem není u pana Dühringa ani slovo. Jen s povzdechy a nářky připouští, že ke svržení vykořisťovatelského hospodářství bude možná zapotřebí násilí — je nám líto, ale co se dá dělat! — neboť každé násilí prý demoralizuje toho, kdo ho používá. A to se tvrdí bez ohledu na prudký vzestup morálních a ideových hodnot, který následoval po každé vítězné revoluci! A to se tvrdí v Německu, kde by násilné střetnutí, které přece může být lidu vnuceno, mělo alespoň tu výhodu, že by sprovedilo ze světa patolízalskou poníženost, kterou do národního vědomí naroubovaly pokořující zkušenosti z třicetileté války¹⁹. A tento neslaný a nemastný, farářsky krotký a nanicovatý způsob myšlení by se měl vnucovat nejrevolučnější straně, jaká se kdy v dějinách vyskytla?« (S. 193, třetí německé vydání, konec IV. kapitoly, 2. části).²⁰

Jak je možné, aby se v rámci jednoho a téhož učení spojoval chvalozpěv na násilnou revoluci, který Engels vytrvale předkládal německým sociálním demokratům od roku 1878 až do roku 1894, čili až do své smrti, s teorií o »odumírání« státu?

Zpravidla se obojí spojuje eklekticky, tak, že se svévol-

ně, bezzásadově nebo sofisticky (či ve snaze zavděčit se mocným) vytrhává z celku hned jedna hned jiná úvaha, přičemž se v devětadevadesáti případech ze sta, ne-li ještě častěji, zdůrazňuje právě »odumírání«. Dialektika se nahrazuje eklekticismem, což je nejběžnější, nejrozšířenější způsob interpretace marxismu v oficiální sociálně demokratické literatuře současné doby. Takové zaměňování není samozřejmě žádná novinka, ale docházelo k němu dokonce už v dějinách klasické řecké filozofie. Když se marxismus falšuje v oportunistus, ze všeho nejsnáze se masy oklamou tím, že se jim místo dialektiky podvrhne eklekticismus, neboť poskytuje zdánlivé uspokojení, zdánlivě přihlíží ke všem stránkám procesu, ke všem vývojovým tendencím, ke všem antagonistickým vlivům apod., ale ve skutečnosti nepřináší žádnou ucelenou a revoluční koncepci procesu společenského vývoje.

Už jsme si řekli a v dalším výkladu to ukážeme ještě podrobněji, že Marxovo a Engelsovo učení o nevyhnutelnosti násilné revoluce se týká buržoazního státu. Tento stát *nemůže* být vystřídán státem proletářským (diktaturou proletariátu) cestou »odumírání«, ale zpravidla jen násilnou revolucí. Engelsův chvalozpěv na násilnou revoluci, s níž jsou zcela shodné četné Marxovy výroky (vzpomeňme jen na závěr *Bídy filozofie*²¹ a *Komunistického manifestu*²², kde se hrdě a otevřeně proklamuje nezbytnost násilné revoluce, vzpomeňme na *Kritiku gothajského programu* z roku 1875, tedy skoro o třicet let později, kde Marx nelítostně tepe oportunistus tohoto programu²³), tento chvalozpěv naprosto není jen nějakým »nadšeným výlevem«, pouhou proklamací nebo polemickým výpadem. Nutnost soustavně masám vštěpovat *takovýto* a jedině *takovýto* názor na násilnou revoluci je základem *veškerého* Marxova a Engelsova učení. A zrada, již se na tomto učení dopouštějí nynější sociálšovinistické a kautskistické proudy, se zvláště výrazně projevuje v tom, že jedni i druzí právě *takovouto* propagandu a agitaci ignorují.

Nahradit buržoazní stát státem proletářským není možné bez násilné revoluce. Zrušení proletářského státu, tj. státu vůbec, není možné jinak než cestou jeho »odumírání«.

Tyto názory Marx a Engels podrobně a konkrétně rozvíjeli pokaždé, když zkoumali každou jednotlivou revoluční situaci a když analyzovali poučení ze zkušeností z každé jednotlivé revoluce. K této bezesporu nejdůležitější části jejich učení nyní přejdeme.

KAPITOLA II

STÁT A REVOLUCE ZKUŠENOSTI Z LET 1848 — 1851

1. NA PRAHU REVOLUCE

První díla zralého marxismu, Bída filozofie a Komunistický manifest, vznikla právě na prahu revoluce v roce 1848. Vlivem této okolnosti v nich kromě výkladu všeobecných základů marxismu nalézáme do jisté míry i odraz tehdejší konkrétní revoluční situace, a proto snad bude účelnější prozkoumat to, co autoři těchto spisů říkají o státu bezprostředně předtím, než mohli vyvodit závěry ze zkušeností v letech 1848—1851.

»Dělnická třída,« píše Marx v Bídě filozofie, »nahradí postupem času starou buržoazní společnost sdružením vylučujícím třídy a jejich antagonismus, takže už pak vlastně nebude existovat politická moc v pravém slova smyslu, neboť právě ta je oficiálním výrazem třídního antagonismu v buržoazní společnosti« (s. 182, německé vydání z roku 1885).²⁴

S tímto všeobecným výkladem myšlenky o zániku státu po likvidaci tříd je poučné srovnat Marxův a Engelsův

výklad v Komunistickém manifestu, který byl napsán o několik měsíců později, a to v listopadu 1847:

»Při výkladu nejobecnějších fází vývoje proletariátu jsme sledovali více nebo méně skrytou občanskou válku v nynější společnosti až do okamžiku, kdy propukne v otevřenou revoluci a kdy proletariát násilným svržením buržoazie nastolí svou vládu . . .

Už jsme tu řekli, že první krok dělnické revoluce spočívá v tom, že pozvedne (doslova: povznes) proletariát ve vládnoucí třídu, že vydobude demokracii.

Proletariát využije své politické moci k tomu, aby se postupně zmocnil veškerého kapitálu buržoazie, soustředil všechny výrobní nástroje v rukou státu, tj. proletariátu zorganizovaného ve vládnoucí třídu, a co možná nejrychleji rozmnožil celkový úhrn produktivních sil« (s. 31 a 37, sedmé německé vydání z roku 1906).²⁵

Zde se setkáváme s formulací jedné z nejpozoruhodnějších a nejzávažnějších myšlenek marxismu týkajících se státu, a to myšlenky »diktatury proletariátu« (jak se začali Marx s Engelsem vyjadřovat po Pařížské komuně),²⁶ a pak s nanejvýš zajímavou definicí státu, která dnes také patří k »zapomenutým slovům« marxismu. »*Stát, tj. proletariát zorganizovaný ve vládnoucí třídu.*«

Tato definice státu nejenže nikdy nebyla dnešní nejrozšířenější propagandistickou a agitační literaturou oficiálních sociálně demokratických stran vysvětlována. Více než to. Tato definice byla doslova zapomenuta, protože je naprosto neslučitelná s reformismem, protože je ranou do tváře oportunistickým předsudkům a maloburžouzním iluzím o »pokojném vývoji demokracie«.

Proletariát potřebuje stát — to opakují všichni oportu-

nisté, sociálšovinisté a kautskisté a ujišťují, že toto tvrdí Marxovo učení, jenže »zapomínají«²⁷ dodat, že podle Marxe proletariát za prvé potřebuje pouze odumírající stát, tj. stát uspořádaný tak, aby ihned začal odumírat, a nemohl neodumírat. A za druhé pracující potřebují »stát«, tj. proletariát zorganizovaný ve vládnoucí třídu.

Stát je zvláštní organizace moci, je to organizované násilí k potlačování té či oné třídy. Kterou třídu musí potlačovat proletariát? Samozřejmě jen vykořisťovatelskou třídu, tj. buržoazii. Pracující potřebují stát jedině k potlačení odporu vykořisťovatelů a řídit toto potlačování, realizovat je může jedině proletariát jako jediná důsledně revoluční třída, jako jediná třída schopná sjednotit všechny pracující a vykořisťované v boji proti buržoazii a za její úplné smetení.

Vykořisťovatelské třídy potřebují politickou moc k zachování vykořisťování, tj. v ziskovém zájmu mizivé menšiny proti obrovské většině lidu. Vykořisťované třídy potřebují politickou moc k úplné likvidaci jakéhokoli vykořisťování, tj. v zájmu drtivé většiny lidu proti mizivé menšině novodobých otrokářů, tj. statkářů a kapitalistů.

Maloburžoazní demokraté, tito rádoby socialisté však nahrazovali třídní boj utopickými sny o třídním dorozumění a utopické představy měli i o socialistické přeměně, ne že k ní dojde svržením moci vykořisťovatelské třídy, nýbrž pokojným podřízením se menšiny většině, jež si uvědomila své úkoly. Tato maloburžoazní utopie, nerozlučně spjatá s ideou nadtřídního státu, vedla v praxi ke zradě zájmů pracujících tříd, jak to také dokázaly například dějiny francouzských revolucí z let 1848 a 1871 i zkušenosti ze »socialistické«²⁷ účasti v buržoazních vládách v Anglii, Francii a Itálii i v dalších zemích na konci 19. a na začátku 20. století.²⁷

Marx po celý svůj život bojoval proti tomuto maloburžoaznímu socialismu, který dnes v Rusku znovu vzkřísila k životu eserská a menševická strana. Marx dovedl učení

o třídním boji důsledně až k učení o politické moci, o státu.

Vláda buržoazie může svrhnout jedině proletariát jako zvláštní třída, jejíž ekonomické podmínky života ji k tomu připravují a poskytují jí možnost i sílu toto svržení uskutečnit. Buržoazie rozděluje a rozptyluje rolnictvo i všechny maloburžoazní vrstvy, ale zároveň stmeluje, sjednocuje a organizuje proletariát. Jedině proletariát je díky své ekonomické úloze ve velkovýrobě schopen stát se vůdcem *všech* pracujících a vykořisťovaných mas, které buržoazie vykořisťuje, utlačuje a deptá často stejně, ba ještě víc než proletáře, ale které nejsou schopny *samostatně* bojovat za své osvobození.

Učení o třídním boji, které Marx aplikoval na problém státu a socialistické revoluce, nezbytně vede k uznání *politické hegemonie* proletariátu, jeho diktatury, tj. nedílné moci, opírající se přímo o ozbrojenou sílu mas. Svržení buržoazie lze uskutečnit jedině za předpokladu, že se proletariát stane *vládnoucí třídou* schopnou potlačit nevyhnutelný, zuřivý odpor buržoazie a zorganizovat *všechny* pracující a vykořisťované masy pro nový hospodářský systém.

Proletariát potřebuje státní moc, centralizovanou organizaci síly, organizaci násilí jak k potlačení odporu vykořisťovatelů, tak k *řízení* obrovské masy obyvatelstva, rolnictva, maloburžoazie a poloproletářů při »organizování«
socialistického hospodářství.

Tím, že vychovává marxismus dělnickou stranu, vychovává avantgardu proletariátu, schopnou vydobýt moc a *vést všechny lid* k socialismu, usměrňovat a organizovat nový řád, být učitelkou, řídící a vedoucí silou všech pracujících a vykořisťovaných při organizování jejich společenského života bez buržoazie a proti buržoazii. Naproti tomu dnešní oportunistismus vychovává z příslušníků dělnické strany představitele lépe placených dělníků, kteří se odtrhují od mas, aby si za kapitalismu sami zajistili »dobré bydlo«, kteří za mísu čočovice prodávají právo

prvorozenství, tj. vzdávají se úlohy revolučních vůdců lidu proti buržoazii.

»Stát, tj. proletariát zorganizovaný ve vládnoucí třídu« — tato Marxova teorie je nerozlučně spjata s celým jeho učením o revoluční úloze proletariátu v dějinách. Dověšením této úlohy je proletářská diktatura, politická hegomonie proletariátu.

Jestliže však potřebuje proletariát stát jako *zvláštní* organizaci násilí *proti* buržoazii, pak se sám od sebe vnucuje závěr: je myslitelné takovou organizaci vytvořit, aniž byl předtím zlikvidován, rozbit státní mechanismus, který si *pro sebe* vytvořila buržoazie? K tomuto závěru nás bezprostředně přivádí Komunistický manifest a o tomto závěru mluví Marx, když shrnuje zkušenosti z revoluce v letech 1848—1851.

2. VÝSLEDKY REVOLUCE

Pokud jde o otázku státu, která nás zajímá, Marx shrnuje výsledky revoluce v letech 1848—1851 v díle Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta v této úvaze:

»Ale revoluce je důkladná. Teď prochází teprv očištěm. Svě dílo koná metodicky. Do 2. prosince 1851 (den státního převratu Ludvíka Bonaparta) absolvovala polovinu své přípravy, nyní absolvuje tu druhou polovinu. Nejprve zdokonalila parlamentní moc, aby ji mohla svrhnout. Když toho teď dosáhla, zdokonaluje *výkonnou moc*, redukuje ji na její nejryzejší výraz, izoluje ji a staví ji proti sobě jako jediný objekt, *aby proti ní mohla soustředit všechny své ničivé síly*« (podtrženo námi). »A až revoluce tuto druhou polovinu své přípravné práce dokončí, Evropa vyskočí ze svého místa a zajásá: Znamenitě jsi ryl, starý krtku!

Tato výkonná moc se svou obrovitou byrokratickou a vojenskou organizací, se svou složitou a důmyslnou státní mašinérií, půlmiliónová armáda úředníků vedle dalšího půl miliónu vojáků, tento úděsný cizopasný organismus, který jako hustá síť spoutává tělo francouzské společnosti a ucpává jí všechny póry, vznikl v dobách absolutní monarchie, za úpadku feudalismu, na jehož urychlení se sám podílel.« První francouzská revoluce rozvinula centralizaci, »ale zároveň s tím rozšířila rozsah, atributy i počet vykonavatelů vládní moci. Napoleon tuto státní mašinérii dobudoval.« Legitimní monarchie a červencová monarchie už pak k tomu »nic nepřidaly kromě větší dělby práce . . .

Parlamentní republika považovala nakonec ve svém boji proti revoluci za nutné posílit vedle represivních opatření i nástroje a centralizaci vládní moci. *Všechny převraty tuto mašinérii zdokonalovaly, místo aby se ji snažily rozbít*« (podtrženo námi). »Strany, které střídavě zápasily o dominantní postavení, považovaly převzetí této obrovské státní budovy za hlavní kořist svého vítězství« (Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta, s. 98—99, čtvrté vydání, Hamburk 1907).²⁸

V této pozoruhodné úvaze učinil marxismus ve srovnání s Komunistickým manifestem velký krok kupředu. Tam se o státu pojednává ještě velmi abstraktně, v nejobecnějších pojmech a výrazech. Zde se o něm pojednává konkrétně a také závěr je mimořádně přesný, určitý, praktický a zřejmý: všechny předchozí revoluce státní mechanismus zdokonalovaly, zatímco je třeba jej rozbít, smést.

Tento závěr je tím nejdůležitějším, základním v marxistické teorii státu. A právě na něj oficiální sociálně demokratické strany, které dnes mají velkou váhu, nejen úplně zapomněly, ale navíc (jak uvidíme později) jej nejvý-

znamnější teoretik II. internacionály K. Kautsky úplně *překroutil*.

Komunistický manifest vyvozuje z dějin obecné poznatky, které nás nutí vidět ve státu orgán třídní nadvlády a které vedou k nevyhnutelnému závěru, že proletariát nemůže svrhnout buržoazii, pokud předtím nedobude politickou moc, nezíská politickou převahu a nezmění stát v »proletariát zorganizovaný ve vládnoucí třídu«, a že tento proletářský stát začne ihned po vítězství proletariátu odumírat, protože ve společnosti bez třídních protikladů je stát nepotřebný a nemůže existovat. Otázka, jakým způsobem má být z hlediska historického vývoje buržoazní stát nahrazen státem proletářským, se zde neklade.

Ale právě tuto otázku Marx klade a řeší v roce 1852. Věřen své filozofii dialektického materialismu, bere za základ historické zkušenosti slavných revolučních let 1848—1851. Marxovo učení je i zde, tak jako vždycky, *shrnutím zkušeností*, objasněným na základě hlubokého filozofického světového názoru a bohatých znalostí dějin.

Otázka státu je formulována konkrétně: Jak historicky vznikl buržoazní stát a státní mechanismus nezbytný pro vládu buržoazie? Jak se tento mechanismus mění a vyvíjí v průběhu buržoazních revolucí a tváří v tvář samostatným akcím utlačovaných tříd? Jaké úkoly má proletariát, pokud jde o státní mechanismus?

Centralizovaná státní moc, jež je charakteristická pro buržoazní společnost, vznikla v období úpadku absolutismu. Dvě instituce nejpříznačnější pro tento státní mechanismus jsou úřednictvo a pravidelná armáda. V Marxových a Engelsových pracích se nejednou mluví o tom, jak jsou tyto instituce tisícerými nitkami spojeny právě s buržoazií. Zkušenosti každého dělníka toto spojení objasňují neobyčejně názorně a přesvědčivě. Dělnická třída se učí na vlastní kůži poznávat toto spojení, a proto tak snadno chápe a tak pevně si osvojuje myšlenku o nevyhnutelnosti tohoto spojení, kterou maloburžoazní demokraté bud'

ignorantsky a lehkomyšlně odmítají, anebo ještě lehkomyslněji »všeobecně« připouštějí, aniž z ní vyvozují příslušné závěry pro praxi.

Úřednictvo a pravidelná armáda — to je »cizopasník« na těle buržoazní společnosti, cizopasník, kterého zplodily vnitřní protiklady rozdírající tuto společnost, ale který zároveň této společnosti »ucpává« póry potřebné k životu. Kautskistický oportunismus, který nyní vládne v oficiální sociální demokracii, pokládá názor, že stát je *cizopasný organismus*, za specifický a výhradní rys anarchismu. Toto překrucování marxismu jde samozřejmě velice k duhu maloburžoazii, která socialismus neslýchaně zostudila ospravedlňováním a přikrášlováním imperialistické války, když ji začala vydávat za »obranu vlasti«; nicméně není pochyb, že je to překrucování marxismu.

Za všech buržoazních revolucí, kterých Evropa zažila od pádu feudalismu hezkou řádku, se tento úřednický a vojenský aparát rozšiřoval, zdokonaloval a upevňoval. Velkoburžoazie získávala na svou stranu a podřizovala si maloburžoazii do značné míry právě s pomocí tohoto aparátu, který nabízel horním vrstvám rolníků, drobných řemeslníků, obchodníků atd. relativně pohodlná, klidná a úctě se těšící místečka stavějící jejich držitele *nad* lid. Všimněte si, co se odehrálo v Rusku během poloviny roku po 27. únoru 1917²⁹: úřednická místa, která byla dříve svěřována přednostně černosotňovcům, se stala kořistí kadetů, menševiků a eserů. Na žádné podstatné reformy ve skutečnosti nepomýšleli, snažili se je odkládat až »do ústavodárného shromáždění«, a ústavodárné shromáždění potichu odkládat až do konce války! Zato s rozdělením kořisti, s obsazováním křesel ministrů, náměstků ministrů, generálních gubernátorů atd. atp. neotáleli a na žádné ústavodárné shromáždění nečekali! Čachrářské spekulace kolem složení vlády byly v podstatě jen výrazem tohoto dělení a znovurozdělování »kořisti«, probíhajícího nahoře i dole, po celé zemi, v celé ústřední i místní

státní správě. Jaký výsledek, objektivní výsledek to přineslo za půl roku, mezi 27. únorem a 27. srpnem 1917, je zcela jasné: reformy byly odloženy, úřednická místa rozdělena a »omyly«, k nimž přitom došlo, byly napraveny jejich několikerým znovurozdělováním.

Ale čím častěji je úřednický aparát »znovurozdělován« mezi rozličné buržoazní a maloburžoazní strany (v případě Ruska mezi kadety³⁰, esery a menševiky), tím jasněji si utlačované třídy a proletariát v jejich čele uvědomují své nesmiřitelné nepřátelství vůči *celé* buržoazní společnosti. Proto je pro všechny buržoazní strany, i pro ty nejdemokratičtější, včetně »revolučně demokratických«, nezbytné zesilovat represivní opatření proti revolučnímu proletariátu a upevňovat represivní aparát, tj. opět tentýž státní mechanismus. Takový průběh událostí nutí revoluci, aby »soustředila všechny své ničivé síly« proti státní moci, aby si vytkla za úkol nikoli zdokonalit státní mechanismus, nýbrž *rozmetat* jej, *zničit*.

Nebyla to logická úvaha, ale reálný vývoj událostí, praktické zkušenosti z let 1848—1851, které vedly k takovéto formulaci úkolu. Jak přísně se Marx drží faktické základny historických zkušeností, je vidět z toho, že v roce 1852 ještě nevytyčuje konkrétní otázku, *čím* nahradit státní mechanismus, který má být zničen. Zkušenosti tehdy ještě nepřinášely materiál k této otázce, dějiny ji daly na pořad až později, v roce 1871. V roce 1852 bylo možné s přesností přírodovědeckého pozorování konstatovat pouze to, že proletářská revoluce se *přiblížila* k úkolu »soustředit všechny své ničivé síly« proti státní moci, k úkolu »smést« státní mechanismus.

Zde může vyvstat otázka, zda je správné Marxovy zkušenosti, poznatky a závěry zobecňovat a uplatňovat v širším měřítku, než jen na tři roky francouzských dějin, na léta 1848—1851. Abychom mohli tuto otázku rozebrat, ocitujeme tu nejprve jednu Engelsovu poznámku a pak přejdeme k faktům.

»Francie je země,« napsal Engels v předmluvě k třetímu vydání Osmnáctého brumairu, »kde se dějinné třídní boje víc než kde jinde pokaždé vybojovaly až do konečného rozhodnutí, kde tedy i střídající se politické formy, v nichž se tyto boje odehrávají a v nichž se odrážejí jejich výsledky, nabývají nejvyhraněnějších obrysů. Francie, která byla ve středověku centrem feudalismu a od dob renesance vzorem centralistické stavovské monarchie, rozmetala ve Velké revoluci feudalismus a položila základy k jednoznačné nadvládě buržoazie v tak klasické podobě jako žádná jiná evropská země. A také boj rozvíjejícího se proletariátu proti vládnoucí buržoazii tu nabývá akutní, jinde neznámé formy« (s. 4, vydání z roku 1907).³¹

Poslední konstatování zastaralo, protože po roce 1871 nastala v revolučním boji francouzského proletariátu přestávka, ale i kdyby tato přestávka byla sebedelší, vůbec nevylučuje možnost, že se Francie v budoucí proletářské revoluci projeví jako klasická země třídního boje vedeného až do rozhodného konce.

Ale podívejme se nyní zběžně na dějiny vyspělých zemí na konci 19. a na začátku 20. století. Uvidíme, že se tam sice pomaleji, v rozmanitějších podobách a na mnohem širším dějišti odehrával týž proces: na jedné straně vytváření »parlamentní moci«, a to jak v republikánských zemích (Francie, Amerika, Švýcarsko), tak v zemích monarchistických (Anglie, do jisté míry Německo, Itálie, skandinávské země atd.), na druhé straně boj o moc mezi různými buržoazními a maloburžoazními stranami, které si mezi sebou dělily a znovurozdělovaly »kořist« v podobě úřednických místechek, aniž se jakkoli změnily základy buržoazního řádu, a konečně zdokonalování a upevňování »výkonné moci«, jejího úřednického a vojenského aparátu.

Je nesporné, že toto jsou obecné rysy veškerého novodobého vývoje všech kapitalistických států. Ve Francii proběhly během tří let, v letech 1848—1851, rychle, prudce a v koncentrované podobě tytéž vývojové procesy, jež jsou charakteristické pro celý kapitalistický svět.

Avšak zejména imperialismus, epocha bankovního kapitálu, mamutích kapitalistických monopolů a přerůstání monopolního kapitalismu ve státně monopolní kapitalismus přináší mimořádné posílení »státní mašinérie«, nevídané rozbujení jejího úřednického a vojenského aparátu ruku v ruce se vzrůstající perzekucí proletariátu jak v monarchistických, tak i v nejsvobodnějších republikánských zemích.

Světové dějiny dnes nesporně vedou v nesrovnatelně širším měřítku než v roce 1852 k »soustředování všech sil« proletářské revoluce na »rozbití« státního mechanismu.

Čím proletariát tento mechanismus nahradí, k tomu poskytla nanejvýš poučné doklady Pařížská komuna.

3. MARXOVŮ POJETÍ OTÁZKY Z ROKU 1852*

Mehring otiskl v roce 1907 v časopisu *Neue Zeit*³² (XXV, 2, 164) výňatky z Marxova dopisu Weydemeyerovi z 5. března 1852. Tento dopis obsahuje mimo jiné tuto pozoruhodnou úvahu:

»Co se pak mne týče, nepatří mi ani zásluha, že bych objevil existenci tříd v moderní společnosti, ani zásluha, že bych objevil jejich vzájemný boj. Buržoazní dějepisci vylíčili dávno přede mnou, jak se tento boj tříd historicky vyvíjel, a buržoazní ekonomové popsali jejich ekonomickou anatomii. Můj

* Dodatek k druhému vydání.

přínos spočívá v tom, že jsem 1. dokázal, že *existence tříd* je spjata pouze s *určitými historickými fázemi vývoje výroby* (historische Entwicklungsphasen der Produktion); 2. že *třídní boj* nutně vede k *diktatuře proletariátu*; 3. že tato diktatura je sama jen přechodem k *likvidaci všech tříd* a k *beztrídní společnosti* . . .«³³

Marxovi se v těchto slovech podařilo neobyčejně výstižně vyjádřit za první hlavní a základní rozdíl mezi svým učním a učením nejvýznamnějších a největších myslitelů buržoazie a za druhé podstatu své teorie státu.

Jádrem Marxova učení je *třídní boj*. Aspoň se to velmi často říká a píše. Není to však správné. A tento nesprávný názor znovu a znovu svádí k oportunistickému zkreslování marxismu, k jeho falzifikaci v takovém duchu, aby byl přijatelný pro buržoazii. Protože učení o *třídním boji nevytvořil Marx, nýbrž buržoazie před Marxem*, a pro buržoazii je vcelku *přijatelné*. Kdo uznává *pouze boj tříd*, ten ještě není marxista, ten ještě nemusí překračovat rámec buržoazního myšlení a buržoazní politiky. Omezovat marxismus jen na učení o *boji tříd* znamená jej okleštovat, zkreslovat; redukovat na to, co je přijatelné pro buržoazii. Marxista je pouze ten, kdo do svého uznávání boje tříd *zahrnuje i uznávání diktatury proletariátu*. V tom je nejhlubší rozdíl mezi marxistou a tuctovým příslušníkem maloburžoazie (ba i velkoburžoazie). To je prubířský kámen, kterým je třeba přezkoušet, kdo *skutečně* chápe a uznává marxismus. A není divu, že když evropské dějiny přivedly dělnickou třídu k *praktickému řešení* této otázky, tu se nejenom všichni oportunisté a reformisté, ale i všichni »kautskisté« (lidé kolísající mezi reformismem a marxismem) projeví jako ubozí šosáci a maloburžoazní demokraté *odmítající diktaturu proletariátu*. Kautského brožura *Diktatura proletariátu*, která vyšla v srpnu 1918, tj. za dlouhou dobu po prvním vydání této

knížky, je ukázkou, jak maloburžoazie komolí marxismus *slowy*, je ukázkou jeho zkreslování a podlého zříkání se *ve skutečnosti* (viz mou brožuru Proletářská revoluce a renegát Kautsky [17], Petrohrad a Moskva 1918*).

Uvedená Marxova charakteristika *buržoazního* stanoviska se v plné míře vztahuje na soudobý oportunistus a jeho hlavního představitele, bývalého marxistu K. Kautského, neboť tento oportunistus omezuje uznávání třídního boje jen na sféru buržoazních vztahů. (A v této sféře, v jejím rámci žádný vzdělaný liberál neodmítne v »zásadě« uznat třídní boj!) Oportunistus *nedospívá* v uznávání třídního boje právě k tomu nejdůležitějšímu, k období *přechodu* od kapitalismu ke komunismu, k období *svržení* buržoazie a její úplné *likvidace*. Ve skutečnosti bude toto období nevyhnutelně obdobím nevídaně urputného třídního boje a jeho nevídaně ostrých forem, a tedy i stát tohoto období nutně bude muset být státem *novým způsobem* demokratickým (pro proletáře a nemajetné vůbec) a *novým způsobem* diktátorským (vůči buržoazii).

Dále. Podstatu Marxova učení o státu si osvojil jedině ten, kdo pochopil, že diktatura *jedné* třídy je nevyhnutelná nejenom pro každou třídní společnost vůbec a nejenom pro *proletariát*, který svrhl buržoazii, nýbrž i pro celé *historické období* oddělující kapitalismus od »beztřídní společnosti«, od komunismu. Formy buržoazních států jsou neobyčejně rozmanité, ale jejich podstata je táž: všechny tyto státy jsou tak či onak, ale koneckonců nevyhnutelně *diktaturou buržoazie*. Přechod od kapitalismu ke komunismu samozřejmě také přinese velmi mnoho různých politických forem, ale jejich podstata bude přitom nezbytně jedna a táž: *diktatura proletariátu*.³⁴

* Viz Spisy 28, Praha 1954, s. 231—330. Red.

KAPITOLA III

STÁT A REVOLUCE ZKUŠENOSTI PAŘÍŽSKÉ KOMUNY Z ROKU 1871 MARXOVA ANALÝZA

1. V ČEM BYLO HRDINSTVÍ POKUSU KOMUNARDŮ?

Je známo, že ještě několik měsíců před Komunou, na podzim roku 1870, Marx varoval pařížské dělníky a dokazoval jim, že pokus svrhnout vládu by byl zoufalou bláhovostí.³⁵ Ale když byl v březnu 1871 rozhodující boj dělníkům *vnucen* a oni jej přijali, když se povstání stalo skutečností, Marx navzdory špatným prognózám proletářskou revoluci s velkým nadšením uvítal. Marx netrval pedanticky na svém odmítavém stanovisku k »předčasnému« hnutí jako nechvalně známý renegát marxismu Plechanov, který v listopadu 19 05 svým psaním podněcoval dělníky a rolníky k boji, ale po prosinci 19 05 společně s liberály volal: »Nemělo se sahat ke zbraním!«³⁶

Marx však nejenom vyjádřil obdiv nad hrdinstvím komunardů, kteří podle jeho slov »šturmovali nebe«.³⁷ V masovém revolučním hnutí, byť i nedosáhlo vytčeného cíle, spatřoval neobyčejně významnou historickou zkušenost, určitý krok světové proletářské revoluce kupředu, praktický krok, důležitější než stovky programů a úvah. A vytkl si za úkol tuto zkušenost analyzovat, vyvodit z ní poučení pro taktiku a přezkoumat na jejím základě svou teorii.

Jediná »oprava«, kterou Marx pokládal za nutné učinit v Komunistickém manifestu, vyplynula právě z revolučních zkušeností pařížských komunardů.

Poslední předmluva k novému německému vydání Komunistického manifestu, podepsaná oběma jejími autory,

je datována dnem 24. června 1872. Autoři, Karel Marx a Bedřich Engels, v ní prohlašují, že program Komunistického manifestu »už dnes místy zastaral«.

»Komuna podala zejména důkaz,« pokračují, »že „dělnická třída nemůže prostě převzít hotovou státní mašinerii a uvést ji do chodu pro své vlastní cíle“ . . .«³⁸

Slova uvedená v tomto citátu ve vnitřních uvozovkách převzali autoři z Marxova spisu *Občanská válka ve Francii*³⁹.

Jednomu ze základních a nejdůležitějších poučení z Pařížské komuny přisuzovali tedy Marx a Engels tak mimořádný význam, že je včlenili jako podstatnou opravu do Komunistického manifestu.

A je nanejvýš příznačné, že právě tuto podstatnou opravu oportunisté zkreslili tak, že devět desetin, ne-li devětadevadesát setin čtenářů Komunistického manifestu její pravý smysl nezná. Podrobně o tomto zkreslení pojednáme dále, v kapitole speciálně věnované podobnému zkreslování. Na tomto místě stačí jen konstatovat, že proslulý Marxův výrok, který jsme tu ocitovali, se běžně, vulgárně »chápe« v tom smyslu, že prý tu Marx zdůrazňuje myšlenku pozvolného vývoje v protikladu k myšlence uchopení moci a podobně.

Ve skutečnosti je tomu *právě naopak*. Marxova myšlenka spočívá v přesvědčení, že dělnická třída musí »hotovou státní mašinerii« *rozbít, rozmetat*, a ne se omezit jen na to, že se jí sama zmocní.

Dne 12. dubna 1871, tj. právě v době Komuny, napsal Marx Kugelmannovi [²⁹] toto:

»Nahlédneš-li do poslední kapitoly mého „Osmnáctého brumairu“, najdeš tam mé tvrzení, že se příští francouzská revoluce už nebude pokoušet

převést vojenskobyrokratickou mašinerii z jedné rukou do druhých, jak tomu bývalo dosud, nýbrž *rozbít ji*« (podtrženo Marxem; v originálu je zerbrechen), »a že právě toto je předpokladem každé skutečně lidové revoluce na kontinentě. A že právě o to se pokoušejí naši hrdinní pařížští soudruzi« (s. 709 v časopisu Neue Zeit, XX, 1, ročník 1901—1902).⁴⁰ (Marxovy dopisy Kugelmannovi vyšly rusky [16] nejméně ve dvou vydáních, z toho jedno za mé redakce a s mou předmlouvou.*)

Slovy »rozbít vojenskobyrokratickou státní mašinerii« je stručně vyjádřeno hlavní poučení marxismu o tom, jaké úkoly má proletariát v revoluci, pokud jde o stát. A právě toto poučení nejen zcela pomíjí, ale přímo překrucuje dnešní kautskistický »výklad« marxismu!

Pokud jde o Marxův odkaz na Osmnáctý brumaire, už jsme zmíněnou pasáž celou ocitovali výše.

Chtěli bychom však zvlášť upozornit na dvě místa v uvedené Marxově úvaze. Za prvé Marx svůj závěr omezuje jen na kontinent. To bylo pochopitelné v roce 1871, kdy byla Anglie ještě vzorem ryze kapitalistické země, ale bez militaristické kliky a do značné míry i bez byrokracie. Proto Marx z toho vyjímal Anglii, kde byla revoluce, a dokonce i lidová revoluce, tehdy ještě myslitelná a možná, *aniž* bude splněna podmínka, že se musí nejprve rozbít »hotová státní mašinerie«.

Dnes, v roce 1917, v období první velké imperialistické války, toto Marxovo omezení už neplatí. Jak Anglie, tak Amerika, na celém světě největší a poslední představitelky anglosaské »svobody« ve smyslu absence militaristické kliky a byrokracie, dnes už úplně zapadly do celoevropského špinavého a krvavého bahna vojenskobyrokratických institucí, kterým se všechno podřizuje a které

* Viz Sebrané spisy 14, Praha 1983, s. 384—392. Red.

všechno rdousí. Dnes je už i v Anglii a v Americe »předpokladem každé skutečně lidové revoluce« *odbourání, rozbití* »hotové státní mašinerie« (která v letech 1914—1917 dosáhla i tam »evropské« dokonalosti, vlastní každému imperialismu).

Za druhé si zasluhuje zvláštní pozornost Marxova neobyčejně hluboká úvaha, že rozbití vojenskobyrokratické státní mašinerie je »předběžnou podmínkou každé skutečně lidové revoluce«. Pojem »lidová« revoluce zní z Marxových úst nezvykle, takže ruští plechanovci a menševici, tito stoupenci Struveho, kteří by byli rádi považováni za marxisty, by patrně tento Marxův výraz označili za »přeřeknutí«. Zredukovali totiž marxismus na tak ubohý liberální paskvil, že kromě protikladu mezi buržoazní a proletářskou revolucí pro ně nic jiného neexistuje, a i tento protiklad chápou nanejvýš neživotně.

Vezmeme-li si jako příklad revoluce 20. století, pak je ovšem nutné označit portugalskou i tureckou revoluci za buržoazní. Ale ani první, ani druhá není revolucí »lidovou«, protože lidové masy, jejich drtivá většina v žádné z těchto revolucí aktivně, samostatně a s vlastními hospodářskými a politickými požadavky nevystupuje — aspoň ne zjevně. Naproti tomu ruská buržoazní revoluce v letech 1905—1907, třebaže neměla tak »skvělé« úspěchy jako občas revoluce portugalská a turecká, byla nesporně »skutečně lidovou« revolucí, protože lidové masy, jejich většina, velmi početné »nejnižší sociální vrstvy«, zdeptané útlakem a vykořisťováním, samostatně povstaly a vtiskly celému průběhu revoluce stopy *svých* požadavků, *svých* pokusů vybudovat po svém místo staré, odbourávané společnosti společnost novou.

V Evropě roku 1871 netvořil proletariát v žádné zemi na kontinentě většinu lidu. »Lidovou« revolucí, která do hnutí zapojuje opravdu většinu, proto mohla být jediné taková revoluce, jíž se účastnil jak proletariát, tak i rolnictvo. Právě tyto dvě třídy tehdy tvořily »lid«. Obě spo-

juje to, že je »vojenskobyrokratická státní mašinérie« utlačuje, deptá a vykořisťuje. *Rozbít* tuto mašinérii, *rozmetat* ji je skutečným zájmem »lidu«, jeho většiny, dělníků i většiny rolníků, je »předběžnou podmínkou« svobodného svazku chudých rolníků s proletáři, bez něhož je demokracie nestabilní a socialistická přeměna nemožná.

Právě k takovému svazku si, jak známo, razila cestu Pařížská komuna, třebaže pro řadu vnitřních i vnějších příčin svého cíle nedosáhla.

Když tedy Marx mluvil o »skutečně lidové revoluci«, ani v nejmenším nezapomínal na specifické rysy maloburžoazie (mluvil o nich hodně často), musel však velmi striktně přihlížet k faktickému poměru tříd ve většině států na evropském kontinentě v roce 1871. Zároveň však konstatoval, že »rozbití« státní mašinérie vyžadují zájmy jak dělníků, tak i rolníků, jež je sjednocují a stavějí před ně společný úkol odstranit »parazita« a nahradit jej něčím novým.

Ale čím přesně?

2. ČÍM NAHRADIT ROZBITOU STÁTNÍ MAŠINÉRII?

Na tuto otázku dával Marx v roce 1847 v Komunistickém manifestu odpověď ještě zcela abstraktní, přesněji řečeno — odpověď vymezující úkoly, ale nikoli způsoby jejich řešení. Nahradit státní mašinérii »proletariátem zorganizovaným ve vládnoucí třídu«, »vydobytím demokracie« — tak zněla odpověď Komunistického manifestu.⁴¹

Marx se neoddával utopiím, a proto očekával, že na otázku, jakých konkrétních forem bude nabývat tato organizace proletariátu jakožto vládnoucí třídy, jakým způsobem bude tato organizace spojena s nejúplnějším a nejdůslednějším »vydobytím demokracie«, že na tuto otázku odpovědí *zkušenosti* masového hnutí.

Zkušenosti Komuny, ať jakkoli omezené, Marx velmi zevrubně analyzuje v Občanské válce ve Francii. Ocitujme tu nejdůležitější pasáže z tohoto díla:

»Centralizovaná státní moc se svými všudypřítomnými orgány, s pravidelnou armádou, policií, úřednictvem, duchovenstvem a soudcovským stavem« vznikla ve středověku a dále se rozvinula v 19. století. S rozvojem třídního antagonismu mezi kapitálem a prací »nabývala státní moc stále více charakteru veřejné moci k potlačování práce, mechanismu třídní nadvlády. Po každé revoluci, která v třídním boji znamená určitý krok kupředu, vystupuje stále nepokrytěji ryze potlačovatelský charakter státní moci.« Po revoluci 1848—1849 se státní moc stává »národním nástrojem války kapitálu proti práci«. Druhé císařství tento stav stabilizuje.

»Přímým protikladem císařství byla Komuna.« »Komuna byla určitou formou« »takové republiky, jež měla odstranit nejen monarchickou formu třídní nadvlády, nýbrž samu třídní nadvládu . . .«

V čem vlastně spočívala tato »určitá« forma proletářské, socialistické republiky? Jak vypadal stát, který začala vytvářet?

»Prvním dekretem Komuny bylo zrušení pravidelné armády a její nahrazení ozbrojeným lidem . . .«

Tento požadavek mají dnes v programu všechny strany, které si chtějí říkat socialistické. Ale zač ty jejich programy stojí, to nejlépe ukazuje chování našich eserů a menševiků, kteří po revoluci z 27. února v praxi od uskutečnění tohoto požadavku upustili!

»Komuna se utvořila z členů městských rad zvolených v jednotlivých pařížských obvodech na základě všeobecného volebního práva. Byli odpovědní a kdykoli sesaditelní. Většinu tvořili samozřejmě dělníci nebo uznávaní zástupci dělnické třídy . . .

. . . Policie, jež byla dosud nástrojem vlády ve státě, byla ihned zbavena všech svých politických funkcí a přeměněna v odpovědný a kdykoli sesaditelný orgán Komuny . . . Právě tak i úředníci ve všech ostatních sférách státní správy . . . Počínaje členy Komuny, shora až dolů, se veřejná služba musela vykonávat za *dělnickou mzdu*. Veškeré výsady a reprezentační příplatky vysokých státních úředníků zmizely zároveň s těmito úředníky . . . Po odstranění pravidelné armády a policie, těchto nástrojů fyzické moci staré vlády, se Komuna ihned postarala o to, aby zlomila i nástroj duchovní poroby — moc kněží . . . Soudní úředníci ztratili svou zdánlivou nezávislost . . . měli být veřejně voleni, odpovědní a sesaditelní . . .«¹²

Komuna tedy nahradila rozbitou státní mašinérii zdánlivě »jen« úplnější demokracií: zrušila pravidelnou armádu a zavedla bezvýhradnou volitelnost a sesaditelnost všech úředních osob. Ve skutečnosti však toto »jen« znamenalo dalekosáhlou záměnu jedněch institucí institucemi zásadně jiného druhu. Jde tu právě o typický případ »přeměny kvantity v kvalitu«: demokracie uskutečněná s takovou dokonalostí a důsledností, jakou si lze vůbec představit, se mění z buržoazní demokracie v proletářskou, ze státu (= zvláštní moci k potlačování určité třídy) v něco, co už vlastně státem není.

Buržoazii a její odpor je stále ještě třeba potlačovat. Komuna to měla obzvlášť zapotřebí a jednou z příčin její porážky bylo právě to, že to nedělala dost rozhodně. Potlačujícím orgánem je tu však už většina obyvatelstva,

a nikoli menšina, jak tomu vždycky bývalo jak za otroctví, tak za nevolnictví, a stejně i za námezdního otroctví. A jakmile většina lidu *sama* potlačuje své utlačovatele, pak *už není zapotřebí* mít k potlačování »zvláštní moc«! V tomto smyslu stát *začíná odumírat*. Místo zvláštních institucí privilegované menšiny (privilegované úřednictvo, velitelský sbor pravidelné armády) může všechny tyto funkce přímo vykonávat většina sama, a čím víc se na výkonu funkcí státní moci podílí všechen lid, tím méně je této moci zapotřebí.

V tomto směru je zvlášť pozoruhodné jedno z opatření Komuny, na které Marx zvlášť upozorňuje: zrušení všech výdajů na reprezentaci, všech finančních výsad úředníků, snížení platů *všem* státním úředníkům na úroveň »*dělnických mezd*«. Právě v tom se nejnázorněji projevuje *obrat* od demokracie buržoazní k demokracii proletářské, od demokracie utlačovatelské k demokracii utlačovaných tříd, od státu jakožto »*zvláštní moci*« k potlačování určité třídy — k potlačování utlačovatelů *všeobecnou mocí* většiny lidu, dělníků a rolníků. A právě tento zvlášť výmluvný a v otázce státu snad nejzávažnější bod Marxových poučení upadl nejmíc v zapomnění! V populárních komentářích, kterých je bezpočet, se o tomto nemluví. »Stalo se zvykem« o tom mlčet jako o nějaké »naivitě«, kterou doba překonala, asi tak, jako křesťané »zapomněli« na »naivitu« prvotního křesťanství prodchnutého revolučně demokratickým duchem, když se jejich víra stala státním náboženstvím.

Snížení platů vysokým státním úředníkům se zdá být »pouze« požadavkem naivního, primitivního demokratismu. Jeden ze »zakladatelů« novodobého oportunistu, bývalý sociální demokrat Eduard Bernstein, nejednou dával k dobru banální měšťácké vtípký o »primitivním« demokratismu. Vůbec nepochopil, stejně jako všichni oportunisté, stejně jako dnešní kautskisté, za prvé, že přechod od kapitalismu k socialismu *není možný* bez určitého »ná-

vratu« k »primitivnímu« demokratismu (neboť jak jinak může většina obyvatelstva či vůbec všechno obyvatelstvo přejít k vykonávání státních funkcí?), a za druhé, že »primitivní demokratismus« založený na kapitalismu a kapitalistické kultuře není totéž co primitivní demokratismus v dobách prvobytné nebo předkapitalistické společnosti. Kapitalistická kultura vytvořila velkovýrobu, továrny, železnice, poštu, telefony atd. a na této základně se obrovská většina funkcí staré »státní moci« tak zjednodušila a může být zredukována na tak jednoduché operace spočívající v registraci, evidenci a kontrole, že je budou schopni vykonávat všichni elementárně vzdělaní lidé, že bude docela dobře možné tyto funkce vykonávat za běžnou »dělnickou mzdou«, že je bude možné (a nutné) zbavit jakýchkoli rysů privilegovanosti a »vrchnostenství«.

Úplná volitelnost a sesaditelnost všech úředníků bez výjimky, a to *kdykoli*, snížení jejich platů na úroveň běžných »dělnických mezd«, tato prostá a »samozřejmá« demokratická opatření, na nichž mají zcela shodný zájem dělníci i většina rolníků, jsou zároveň můstkem, který vede od kapitalismu k socialismu. Tato opatření se týkají státní, ryze politické reorganizace společnosti, ale svůj pravý smysl a význam samozřejmě mají až ve spojitosti s uskutečňovaným nebo připravovaným »vyvlastněním vyvlastňovatelů«, tj. s přechodem kapitalistického soukromého vlastnictví výrobních prostředků do společenského vlastnictví.

»Komuna uskutečnila heslo buržoazních revolucí — lacinou vládu,« napsal Marx, »a to tak, že zlikvidovala dvě největší výdajové položky, armádu a úřednictvo«. ⁴³

Jen nepatrné menšině rolníků, stejně jako příslušníků dalších maloburžoazních vrstev se podaří »dostat se nahoru«, »získat postavení« v buržoazním smyslu, tj. stát se

buď zámožnými lidmi, příslušníky buržoazie, nebo aspoň zabezpečenými a privilegovanými úředníky. Převážná většina rolníků ve všech kapitalistických zemích, kde vůbec rolníci jsou (a takových kapitalistických zemí je většina), je vládou utlačovaná, touží po jejím svržení a po nastolení »laciné« vlády. Uskutečnit toto přání může *jedině* proletariát a všechny jeho kroky v tomto směru jsou zároveň kroky k socialistické přestavbě státu.

3. LIKVIDACE PARLAMENTARISMU

»Komuna měla být institucí nikoli parlamentní, nýbrž pracovní, výkonnou i zákonodárnou současně . . .«, napsal Marx.

»Všeobecné volební právo místo toho, aby jednou za tři nebo šest let rozhodovalo o tom, kdo z příslušníků vládnoucí třídy má v parlamentu lid reprezentovat a provádět represálie (vertreten und zertreten), mělo by nyní sloužit lidu zorganizovanému v komuny právě tak, jako slouží individuální právo volby kterémukoli zaměstnavateli při výběru dělníků, vedoucích a účetních.«⁴⁴

Tato pozoruhodná kritika parlamentarismu pocházející z roku 1871 také nyní patří zásluhou dnešního sociálšovinismu a oportunistů k »zapomenutým slovům« marxismu. Ministři a poslanci z povolání, zrádci proletariátu a dnešní socialističtí »praktikové« úplně přenechali kritiku parlamentarismu anarchistům a z tohoto obdivuhodně moudrého důvodu prohlásili *veškerou* kritiku parlamentarismu za »anarchismus«!! Není proto divu, že proletariát »vyspělých« parlamentních zemí, znechucený takovými »socialisty«, jako jsou Scheidemannové, Davidové, Legienové, Sembatové, Renaudelové, Hendersonové, Vanderveldové, Stauningové, Brantingové, Bissolatiové a spol.,

projevoval stále častěji sympatie anarchosyndikalismu, přestože to byl pokrevní bratr oportunistu.

Pro Marxe však revoluční dialektika nikdy nebyla jen prázdnou módní frází, jen cetkou, kterou z ní udělali Plechanov, Kautsky a jiní. Marx se dovedl nemilosrdně poprat s anarchismem pro jeho neschopnost využít dokonce i »svinčíku« buržoazního parlamentarismu, zejména tehdy, kdy očividně nelze počítat s revoluční situací, ale zároveň také dovedl parlamentarismus opravdu kritizovat z pozic revolučního proletariátu.

Jednou za pár let rozhodnout, kdo z příslušníků vládnoucí třídy bude v parlamentu lid reprezentovat a provádět represálie — v tom je pravá podstata buržoazního parlamentarismu nejen v parlamentních, konstitučních monarchiích, ale i v nejdemokratičtějších republikách.

Jde-li však o otázku státu, pohlížíme-li na parlamentarismus jako na jednu z institucí státu, kde pak máme hledat východisko z parlamentarismu z hlediska úkolů proletariátu v této sféře? Jak se bez něho lze obejít?

A tu je třeba znovu a znovu opakovat, že Marxova poučení založená na studiu Komuny upadla natolik v zapomnění, že pro dnešního »sociálního demokrata« (rozuměj: dnešního zrádce socialismu!) je jiná kritika parlamentarismu než anarchistická anebo reakční prostě nepochopitelná.

Východisko z parlamentarismu není přirozeně ve zrušení zastupitelských orgánů a jejich volitelnosti, ale v přeměně zastupitelských orgánů z pouhých žvaníren v instituce »pracovní«. »Komuna měla být institucí nikoli parlamentní, nýbrž pracovní, mající zároveň výkonnou i zákonodárnou moc.«

Instituce »nikoli parlamentní, nýbrž pracovní« — tento výrok řal soudobé přívržence parlamentu a sociálně demokratické parlamentní »salónní psíky« přímo do živého! Podívejte se na kteroukoli parlamentní zemi od Ameriky po Švýcarsko, od Francie po Anglii, Norsko aj.: sku-

tečně »státnická« činnost se odbývá v kuloárech a vykonávají ji departmenty, kanceláře a štáby. V parlamentech se jen žvaní se speciálním cílem vodit »prostý lid« za nos. To je pravda do té míry, že se všechny tyto hříchy parlamentarismu rázem projeví dokonce i v Ruské republice, v buržoazně demokratické republice, ještě předtím, než vůbec stačila vytvořit skutečný parlament. Takoví hrdinové prohnílého maloměšťáctví, jako Skobelevové a Cereteliové, Černovové a Avksentjevové, dokázali zaneřádit i sověty po vzoru nejhnusnějšího buržoazního parlamentarismu a přeměnit je v pouhé žvanírny. »Socialističtí« páni ministři tam balamutí důvěřivé mužiky frázemi a rezolucemi. Ve vládě se to střídá jako při čtverylce: na jedné straně se snaží ke korytu lukrativních a čestných sinekur po řadě prokličkovat co nejvíc eserů a menševiků, a na druhé straně se vyvíjí snaha »upoutat pozornost« lidu. A v kancelářích a ve štábech se mezitím »odbývá« »státnická« činnost!

Dělo naroda⁴⁵, orgán vládní strany »socialistů-revolucionářů«, nedávno s bezpříkladnou otevřeností lidí z »lepší společnosti«, kde se »všichni« zabývají politickou prostitucí, v redakčním úvodníku přiznal, že i v těch ministerstvech, v jejichž čele jsou (s prominutím!) »socialisté«, že dokonce i tam zůstal celý úřednický aparát v podstatě nezměněný, funguje postaru a zcela »svobodně« sabotuje revoluční opatření! Ale i kdyby nebylo tohoto doznání, což to nedokazuje faktická historie účasti eserů a menševiků ve vládě? Příznačné je pouze to, že páni Černovové, Rusanovové, Zenzinové a ostatní redaktori listu Dělo naroda, kteří sedí ve vládě spolu s kadety, už natolik ztratili všechen stud, že bez rozpaků a bez červénání veřejně mluví jako o něčem bezvýznamném o tom, že »u nich« v ministerstvech je všechno při starém! Revolučně demokratické fráze k balamucení vesnických prošťáčků a byrokratický úřední šiml k »uspokojení« kapitalistů — v tom je *podstata* »pocitivé« koalice.

Zkorumpovaný a prohnílý parlamentarismus buržoazní společnosti nahrazuje Komuna institucemi, v nichž se svoboda názoru a jednání nezvrhává v podvod, protože poslanci musí sami pracovat, sami realizovat své zákony, sami kontrolovat, jak se co uskutečňuje v praxi, sami se přímo zodpovídat svým voličům. Zastupitelské orgány zůstávají, ale *neexistuje* tu už parlamentarismus jako zvláštní systém, jako rozdělení činnosti mezi zákonodárné a výkonné složky, jako privilegované postavení poslanců. Bez zastupitelských orgánů si nedovedeme demokracii, dokonce ani proletářskou demokracii představit, ale bez parlamentarismu si ji představit dovedeme a *musíme*, není-li pro nás kritika buržoazní společnosti jen prázdnou frází, je-li naše snaha svrhnout nadvládu buržoazie míněna vážně a upřímně, není-li to jen »volební« fráze k získání dělnických hlasů jako u menševiků a eserů, jako u Scheidemannů a Legienů, Sembatů a Vanderfeldů.

Je nanejvýš poučné, že když Marx mluví o funkcích *těch* úředníků, jež potřebuje jak Komuna, tak proletářská demokracie, volí pro srovnání zaměstnance »kteréhokoli zaměstnavatele«, tj. běžný kapitalistický podnik s »dělníky, vedoucími a účetními«.

V Marxovi není ani stín utopismu v tom smyslu, že by si »novou« společnost vymýšlel, vyfantazíroval. Ne, on zkoumá jako přírodně historický proces *zrod* nové společnosti *ze* staré a přechodné formy od staré společnosti k nové. Shromažďuje faktické zkušenosti masového proletářského hnutí a snaží se z nich vyvodit praktická poučení. Od Komuny se »učí«, tak jako se všichni velcí revoluční myslitelé nebáli učit se ze zkušeností velkých hnutí utlačované třídy, a nikdy je nečastovali pedantsky »mra-vokárnými lekce-mi« (na způsob Plechanovova: »Nemělo se sahat ke zbraním« nebo Cereteliho: »Třída se musí dobrovolně uskrovnit«).

O tom, že by se mělo ihned, všude a úplně zrušit úřed-

nictvo, nemůže být ani řeči. To je utopie. Avšak ihned *rozbit* starý byrokratický aparát a začít ihned budovat aparát nový, který by umožňoval postupně odbourat veškeré úřednictvo, to *není* utopie, to je zkušenost Komuny, to je přímý a nejbližší úkol revolučního proletariátu.

Kapitalismus zjednodušuje funkci »státní« správy, dovoluje zbavit se »vrchnostenství« a redukovat celou záležitost na organizaci proletářů (jakožto vládnoucí třídy), která sama jménem celé společnosti najímá »dělníky, vedoucí a účetní«.

Nejsme utopisté. »Nesníme« o tom, jak se *okamžitě* obejít bez jakékoli správy, bez jakékoli podřízenosti; tyto anarchistické sny vyplývající z nepochopení úkolů diktatury proletariátu jsou marxismu zásadně cizí a ve skutečnosti slouží jen k odkládání socialistické revoluce na dobu, kdy se lidé změní. Jenže my chceme uskutečnit socialistickou revoluci s takovými lidmi, jací jsou dnes, s lidmi, kteří se neobejdou bez podřízenosti, bez kontroly, bez »vedoucích a účetních«.

Je však třeba se podřizovat ozbrojenému předvoji všech vykořisťovaných a pracujících — proletariátu. A specifické »vrchnostenství« státních úředníků je možné a nutné začít skutečně nahrazovat ihned, z jednoho dne na druhý, jednoduchými funkcemi »vedoucích a účetních«, funkcemi, které jsou už dnes zcela schopni zastávat všichni průměrně vzdělaní obyvatelé měst, a docela dobře je mohou vykonávat za »dělnickou mzdu«.

My *sami*, dělníci, navážeme na to, co už vytvořil kapitalismus, a zorganizujeme velkovýrobu, využijeme svých dělnických zkušeností, zavedeme co nejpřísnější, železnou kázeň, kterou podpoří státní moc ozbrojených dělníků, a učiníme ze státních úředníků pouhé vykonavatele našich příkazů, odpovědné, sesaditelné a skromně placené »vedoucí a účetní« (samozřejmě s technickými pracovníky všech kategorií, oborů a stupňů) — to je *naš* proletářský úkol, tím můžeme a musíme *začít* při uskutečňová-

ní proletářské revoluce. Tento princip povede na základě velkovýroby samočinně k postupnému »odumírání« veškerého úřednictva, k postupnému vytváření takového pořádku — pořádku bez uvozovek —, který nebude mít nic společného s námezdním otroctvím, takového pořádku, kdy všechny stále se zjednodušující funkce kontroly a evidence budou vykonávat všichni postupně, až se stanou běžným zvykem a nakonec vůbec zaniknou jako *zvláštní* funkce zvláštní vrstvy lidí.

Jeden vtipný německý sociální demokrat v sedmdesátých letech minulého století označil *poštu* za vzor socialistického hospodářského systému. To je velmi příléhavé. Dnešní pošta je hospodářská instituce zorganizovaná podle vzoru státně *kapitalistického* monopolu. Imperialismus postupně přetváří všechny trusty v organizace podobného druhu. Nad »prostými« pracujícími, kteří jsou zavaleni prací a hladovějí, tu stojí táž buržoazní byrokracie. Ale mechanismus společenského hospodaření je tu už hotov. Svrhněme kapitalisty, rozdrťme železnou rukou ozbrojených dělníků odpor těchto vykořisťovatelů, rozbijme byrokratický aparát moderního státu — a máme tu výborně technicky vybavený mechanismus zbavený »parazita«, mechanismus, který jsou schopni uvést do chodu sami sjednocení dělníci, najmou-li si k tomu technické pracovníky, vedoucí, účetní a budou-li jim *všem*, jakož i *všem* »státním úředníkům« vůbec, za jejich práci vyplácet dělnickou mzdu. To je konkrétní, praktický úkol, který je ihned uskutečnitelný ve všech trustech, který zbavuje pracující vykořisťování, úkol, který vychází ze zkušeností, které už prakticky začala uskutečňovat (jmenovitě ve sféře výstavby státu) Komuna.

Zorganizovat *celé* národní hospodářství jako poštu s tím, že techničtí pracovníci, vedoucí, účetní a vůbec *všechny* úřední osoby budou dostávat plat nepřevyšující »dělnickou mzdu«, to vše pod kontrolou a vedením ozbrojeného proletariátu — to je náš nejbližší cíl. Tako-

výto stát a na takovémto technickém základě potřebujeme. To nám umožní zlikvidovat parlamentarismus a zachovat zastupitelské orgány, to pracujícím třídám zajistí, aby těchto orgánů přestala pro sebe zneužívat buržoazie.

4. ORGANIZACE NÁRODNÍ JEDNOTY

»Ve stručném nástinu národní organizace, na jehož detailnější rozpracování nezbyl Komuně čas, je výslovně řečeno, že Komuna se měla stát politickou formou i pro nejmenší vesnice» . . . Komuny by také vysílaly delegáty do »národního zastupitelstva« v Paříži.

»Nevelký počet důležitých funkcí, které by pak ještě ústřední vládě zbyly, neměl být — jak se záměrně zkrlesně tvrdilo — zrušen, nýbrž přenesen na úředníky Komuny, tj. na přísně odpovědné osoby . . .

Národní jednota neměla být rozvrácena, ale naopak zorganizována komunovým zřízením. Měla být uskutečněna právě likvidací oné státní moci, jež se vydávala za ztělesnění této jednoty, jenže chtěla být na národě nezávislá a vůči němu nadřazená, ač ve skutečnosti byla jen cizopasným nádorem na jeho těle . . . Proto měly být ryze potlačovatelské orgány staré vládní moci odsekнутy, avšak oprávněné funkce této moci, jež si osobovala právo stát nad společnostmi, jí měly být odňaty a předány do rukou odpovědných služebníků společnosti.«⁴⁶

Jak hluboce dnešní sociálně demokratičtí oportunisté nepochopili — možná bude správnější říci: nechtěli pochopit — tyto Marxovy úvahy, nejlépe dokazuje herostratovskly proslulá kniha renegáta Bernsteina Předpoklady socialismu a úkoly sociální demokracie. Právě o citovaných

Marxových slovech Bernstein napsal, že se tento program »svým politickým obsahem ve všech podstatných rysech téměř beze zbytku shoduje s Proudhonovým federalismem . . . Přes všechny ostatní rozdíly mezi Marxem a „maloburžoou“ Proudhonem (Bernstein dává slovo maloburžoa do uvozovek, aby tak naznačil, že je chápe ironicky) jsou jejich názory v těchto bodech do té míry shodné, jak jen to vůbec je možné.« Význam municipalit ovšem roste, pokračuje Bernstein, ale »já považuji za pochybné, že by prvním úkolem demokracie byla taková likvidace (Auflösung — doslova rozpuštění, rozložení) moderních států a taková kardinální transformace (Umwandlung — přeměna) jejich organizace, jak si to představují Marx a Proudhon, totiž ustavení národního shromáždění z osob delegovaných provinčními nebo oblastními shromážděními, která by zase byla složena z delegátů komun, takže by jakákoli dřívější forma národních zastupitelstev úplně zanikla« (Bernstein, Předpoklady socialismu, s. 134 a 136 německého vydání z roku 1899).

Je přímo zruďné směřovat Marxovy názory na »likvidaci státní moci jakožto parazita« s Proudhonovým federalismem! Ale není to náhoda, protože oportunistu ani nenapadne, že tu Marx vůbec nemluví o federalismu jako protikladu k centralismu, ale o rozbití staré buržoazní státní mašinérie, která existuje ve všech buržoazních zemích.

Oportunistu napadne jenom to, co vidí kolem sebe v prostředí maloměšťáckého šosáctví a »reformistické« stagnace, to jest pouze »municipality«! Na revoluci proletariátu se oportunista odnaučil i jen pomyslet.

Je to k smíchu. Ale stojí za povšimnutí, že o této věci s Bernsteinem nikdo nepolemizoval. Mnozí Bernsteina vyvraceli, v ruské literatuře zvláště Plechanov a v evropské Kautsky, ale ani jeden, ani druhý se *nezmínil* o tomto jeho překrucování Marxe.

Oportunisté se už natolik odnaučili myslet revolučně

a nad revolucí se zamýšlet, že připisují »federalismus« Marxovi a pletou si ho se zakladatelem anarchismu Proudhonem. A Kautsky s Plechanovem, kteří si činí nárok být ortodoxními marxisty a hájit učení revolučního marxismu, o tom mlčí! Zde tkví jeden z kořenů krajní vulgarizace názorů na rozdíl mezi marxismem a anarchismem, která je příznačná jak pro kautskisty, tak pro oportunisty a o níž tu ještě budeme mluvit.

V uvedených Marxových úvahách o zkušenostech Komuny není ani stopy po federalismu. Marx se shoduje s Proudhonem právě v tom, co nevidí oportunista Bernstein. A rozchází se s Proudhonem právě v tom, v čem spatřuje Bernstein jejich shodu.

Marx se shoduje s Proudhonem v tom, že jsou oba pro »rozbití« novodobé státní mašinerie. Tuto shodu marxismu s anarchismem (jak s Proudhonem, tak s Bakuninem) ani oportunisté, ani kautskisté nechtějí vidět, protože se v této otázce odchýlili od marxismu.

Marx se rozchází jak s Proudhonem, tak s Bakuninem právě v otázce federalismu (nemluvě už o diktatuře proletariátu). Federalismus principiálně vyplývá z anarchistických maloburžoazních názorů. Marx je centralista. A ve svých úvahách, které jsme tu uvedli, nikde od centralismu neustupuje. Jenom lidé prodchnutí maloměšťáckou »pověrečnou vírou« ve stát mohou chápat likvidaci buržoazní státní mašinerie jako likvidaci centralismu!

Ale dejme tomu, že proletariát a chudé rolnictvo převzou státní moc, zorganizují se zcela dobrovolně v komuny a *sjednotí* akce všech komun k zasazení úderu kapitálu, k rozdrčení odporu kapitalistů, k předání železnic, továren, půdy atd. v soukromém vlastnictví *celému* národu, celé společnosti — cožpak to nebude centralismus? Což to nebude ten nejdůslednější demokratický centralismus? A přitom centralismus proletářský?

Bernstein si prostě nedokáže představit, že je možný dobrovolný centralismus, dobrovolné sjednocení komun

v národ, dobrovolné spojení proletářských komun k rozbití buržoazní nadvlády a buržoazní státní mašinerie. Tak jako každý šosák považuje i Bernstein centralismus za něco, co se dá vnutit a udržet jedině shora, jedině s pomocí byrokracie a armády.

Marx, jako by předvídal, že se jeho názory budou překrucovat, výslovně zdůrazňuje, že je vědomým podvodem obviňovat Komunu z údajné snahy rozbít jednotu národa a zrušit centrální moc. Marx záměrně používá výrazu »zorganizovat národní jednotu«, aby proti buržoaznímu, militaristickému a byrokratickému centralismu postavil uvědomělý, demokratický, proletářský centralismus.

Jenže . . . horší než hluchý je ten, kdo slyšet nechce. A soudobí sociálně demokratičtí oportunisté právě nechtějí nic slyšet o odbourání státní moci, o odstranění parazita.

5. LIKVIDACE STÁTU JAKO PARAZITA

Ocitovali jsme tu již příslušná Marxova slova, ale ještě je musíme doplnit.

»Obvyklým údělem nových dějinných výtvorů je,« psal Marx, »že bývají považovány za obdobu starších, dokonce i přežilých forem života společnosti, jimž se zdají být v tom či onom podobné. Tak byla i tato nová Komuna, která odbourává soudobou státní moc, považována za vzkříšení středověkých komun . . . za sdružení malých států (Montesquieu, girondisté⁴⁷) . . . za přehnanou formu starého boje proti nadměrné centralizaci . . .

Komunové zřízení by bylo naopak společenskému organismu vrátilo ty síly, které z něho vysával cizopasný nádor zvaný „stát“ žijící na úkor společ-

nosti a brzdící její volný pohyb. Už sám tento čin by byl začátkem obrody Francie . . .

Ve skutečnosti by bylo komunové zřízení podřídilo venkovské výrobce duchovnímu vedení hlavních měst příslušných oblastí a zajistilo jim tam v městském dělnictvu přirozené obhájce jejich zájmů. Už jen sama existence Komuny přinášela s sebou jako samozřejmost místní samosprávu, ale ne už jako protiváhu státní moci, jež začínala být nyní zbytečnou.«⁴⁸

»Odbourání státní moci«, která byla »cizopasným nádorem«, její »amputace«, její »likvidace«; »státní moc začíná být nyní zbytečná« — takových výrazů užíval Marx o státu, když hodnotil a analyzoval zkušenosti Komuny.

To všechno bylo napsáno bezmála před půl stoletím, ale dnes musíme provádět přímo vykopávky, aby se široké masy mohly seznámit s nepřekrouceným marxismem. Závěry, které Marx vyvodil z poznatků o poslední velké revoluci, kterou prožil, upadly v zapomnění právě v době, kdy nadešel čas dalších velkých revolucí proletariátu.

»Rozmanitost výkladů, jež Komuna vyvolala, a rozmanitost zájmů, které vyjadřovala, jsou důkazem toho, že to byla politická forma nanejvýš pružná, zatímco všechny dřívější formy vlády byly svou podstatou formami utlačovatelskými. Její tajemství spočívalo právě v tom, že byla svou podstatou *vládou dělnické třídy*, výsledkem boje třídy výrobců proti třídě přivlastňovatelů, byla konečně objevenou politickou formou umožňující ekonomické osvobození práce . . .

Bez této poslední podmínky by komunové zřízení bylo nemožností a klamem . . .«⁴⁹

Utopisté se snažili »objevit« politické formy, jež by byly nejprůhodnější pro socialistickou přestavbu společnosti. Anarchisté vůbec odmítali zabývat se politickými formami. Soudobí sociálně demokratičtí oportunisté považovali buržoazní politické formy parlamentního demokratického státu za nepřekročitelnou mez, skláněli se až k zemi před tímto »vzorem« a každou snahu o *rozbití* těchto forem prohlašovali za anarchismus.

Marx vyvodil z celých dějin socialismu a politického boje závěr, že stát nutně zanikne, že přechodnou formou jeho zanikání (přechodem od státu k nestátu) bude »proletariát zorganizovaný ve vládnoucí třídu«. Marx se však nepokoušel *objevovat* politické formy této budoucí etapy. Omezil se na bedlivé zkoumání francouzských dějin, na jejich analýzu a závěr, k němuž jej přivedl rok 1851, že totiž vývoj spěje k *destrukci* buržoazního státního mechanismu.

A když se pak masové revoluční hnutí proletariátu rozvinulo, začal Marx přes jeho neúspěšnost, krátké trvání a očividnou slabost zkoumat, jaké formy *objevilo*.

Komuna je proletářskou revolucí »konečně objevená« forma umožňující ekonomické osvobození práce.

Komuna je první pokus proletářské revoluce o *rozbití* buržoazního státního mechanismu a »konečně objevená« politická forma, která může a musí rozbitou formu *nahradiť*.

V dalším výkladu uvidíme, že revoluce v letech 1905 a 1917 v Rusku pokračují za jiné situace, v jiných podmínkách v díle Komuny a potvrzují Marxovu geniální historickou analýzu.

POKRAČOVÁNÍ. ENGELSOVY DOPLŇUJÍCÍ VYSVĚTLIVKY

Marx řekl o významu zkušeností Komuny všechno podstatné. Engels se k tomuto tématu nejednou vracel, objasňoval Marxovu analýzu i závěry, leckdy však osvětlil některé *jiné* aspekty téže otázky tak pronikavě a plasticky, že je třeba těmto jeho vysvětlivkám věnovat zvláštní pozornost.

1. BYTOVÁ OTÁZKA

Ve své práci o bytové otázce (z roku 1872)⁵⁰ již Engels bere v úvahu zkušenosti Komuny a několikrát se tu zabývá úkoly revoluce ve vztahu ke státu. Zajímavé je, že na konkrétním tématu názorně osvětluje jednak shodné rysy proletářského státu s nynějším státem, tj. ony rysy, které opravňují v obou případech mluvit o státu, a jednak rysy rozdílné, čili přechod k likvidaci státu.

»Jak tedy řešit bytovou otázku? V dnešní společnosti se řeší stejně jako každá jiná společenská otázka: postupným ekonomickým vyrovnáváním poptávky a nabídky, což je řešení, které tento problém znovu a znovu nastoluje, a tedy žádným řešením není. Jak by tuto otázku řešila sociální revoluce, to nezávisí jen na příslušných okolnostech, ale souvisí to také s mnohem širšími problémy, z nichž k nejpodstatnějším patří problém odstranění protikladu mezi městem a vesnicí. Protože se nezabýváme konstruováním utopických systémů, jak zorganizovat budoucí společnost, bylo by víc než zbytečné se tím zdržovat. Jedno je však jisté: že už i dnes je ve vel-

kých městech dostatek obytných budov, aby se při jejich racionálním využití mohlo okamžitě odpomoci každé skutečné „bytové nouzi“. Toho lze ovšem dosáhnout jedině vyvlastněním dnešních majitelů, resp. tím, že se do jejich domů nastěhují dělníci bez přístřeší nebo žijící v neúměrně přeplněných bytech, což bude poté, až proletariát dobude politickou moc, jakožto opatření diktované veřejným prospěchem, právě tak snadno proveditelné jako vyvlastňovací a ubytovací opatření jiného druhu prováděná dnešním státem« (s. 22, německé vydání z roku 1887).⁵¹

Nezkoumá se tu změna formy státní moci, nýbrž se jenom probírá obsah její činnosti. K vyvlastňování a obsazování bytů dochází i z nařízení dnešního státu. Proletářský stát také formálně »nařídí« zabírání bytů a vyvlastňování domů. Je však jasné, že starý výkonný aparát, úřednictvo spjaté s buržoazií, by se prostě nehodil k tomu, aby prováděl nařízení proletářského státu.

»Musíme ostatně konstatovat, že „faktické přisvojení“ všech pracovních nástrojů, převzetí veškerého průmyslu do vlastnictví pracujícího lidu je pravým opakem proudhonovského „výkupu“. Při něm se vlastníkem bytu, usedlosti, pracovního nástroje stává jednotlivý dělník, kdežto v prvním případě zůstává kolektivním vlastníkem domů, továren a pracovních nástrojů „pracující lid“, a ten bude jejich užívání asi stěží přenechávat, aspoň po přechodnou dobu, jednotlivcům nebo sdružením bez úhrady nákladů. Právě tak neznamená zrušení pozemkového vlastnictví zároveň zrušení pozemkové renty, ale jen její přenesení, i když v pozměněné podobě, na společnost. Čili: když pracující lid fakticky převezme do svého vlastnictví všechny pracov-

ní nástroje, ještě to naprosto nevyklučuje zachování nájemních vztahů« (s. 68).⁵²

Otázku, jíž se dotýká tato úvaha, totiž otázku ekonomických základů odumírání státu, rozebereme v příští kapitole. Engels se vyslovuje nanejvýš opatrně a říká, že proletářský stát bude »asi stěží« rozdávat byty bezplatně, »aspoň po přechodnou dobu«. Pronajímání bytů patřících všemu lidu jednotlivým rodinám za nájemné předpokládá vybírání nájemného, určitou kontrolu a přidělování bytů podle určitých norem. To všechno vyžaduje určitou formu státu, ale rozhodně ne vojenský a byrokratický aparát se zvlášť privilegovaným postavením úředníků. Přechod k takovému stavu, kdy bude možné přidělovat byty bezplatně, však bude spojen s úplným »odumřením« státu.

Když Engels popisuje, jak blanquisté⁵³ po Komuně a pod vlivem jejích zkušeností přešli na principiální stanovisko marxismu, formuluje mimochodem toto stanovisko takto:

»Nutnost politické akce proletariátu a jeho diktatury jako přechodu k odstranění tříd a s nimi i státu . . .« (s. 55).⁵⁴

Někteří milovníci puntičkářské kritiky nebo buržoazní »vyhlazovatelé marxismu« budou patrně poukazovat na rozpor mezi tímto *uznáváním* nutnosti »odstranit stát« a odmítáním takovéto formulace jakožto anarchistické ve shora uvedené větě z Anti-Dühringa. Nebylo by divu, kdyby oportunisté i Engelse přiřadili k anarchistům, protože dnes je pro sociálšovinisty stále běžnější, že obviňují internacionalisty z anarchismu.

Ale marxismus vždycky učil, že s odstraněním tříd dojde zároveň k odstranění státu. Ve všeobecně známé pasáži o »odumírání státu« v Anti-Dühringovi se anarchi-

stům klade za vinu nikoli pouze to, že jsou pro odstranění státu, ale že hlásají možnost učinit tak »ze dne na den«.

Vzhledem k tomu, že dnešní »sociálně demokratická« doktrína úplně překrucuje vztah marxismu k anarchismu v otázce likvidace státu, bude zvlášť užitečné připomenout jednu Marxovu a Engelsovu polemiku proti anarchistům.

2. POLEMKA PROTI ANARCHISTŮM

K této polemice [47] došlo v roce 1873. Marx s Engelsem napsali do italského socialistického sborníku [80] články proti proudhonovcům⁵⁵, »autonomistům« čili »antiautoritářům«, a až teprve v roce 1913 vyšly tyto články v německém překladu v listu *Neue Zeit*.⁵⁶

»Uplatňuje-li dělnická třída ve svém politickém boji revoluční formy,« napsal Marx na posměch anarchistům a jejich odmítání politiky, »dosazují-li dělníci místo diktatury buržoazie svou revoluční diktaturu, dopouštějí se tím strašlivého zločinu porušování zásad, neboť k tomu, aby ukojili své ubohé, přízemní všední potřeby a zlomili odpor buržoazie, dodávají státu revoluční a přechodnou formu, místo aby složili zbraně a stát zlikvidovali . . .« (*Neue Zeit* 1913—1914, ročník 32, sv. 1, s. 40.)⁵⁷

Marx se tedy při potírání anarchistů stavěl výlučně proti takovémuto »odstranění« státu! Vůbec se nestavěl proti tomu, že až zaniknou třídy, zanikne i stát nebo bude zároveň s nimi odstraněn. Ale byl proti tomu, aby se dělníci zříkali používání zbraní, organizovaného násilí, *to je státu*, jehož cílem musí být »zlomení odporu buržoazie«.

Abý nebyl pravý smysl boje proti anarchismu překru-

cován, Marx záměrně zdůrazňuje »revoluční a *přechodnou* formu« státu, který proletariát nutně potřebuje. Proletariát potřebuje stát jenom dočasně. My se s anarchisty vůbec nerozcházíme v tom, že *cílem* je odstranění státu. Tvrdíme však, že k dosažení tohoto cíle je nutné dočasně využít nástrojů, prostředků a metod státní moci *proti* vykořisťovatelům právě tak, jako je k odstranění tříd nezbytná dočasná diktatura utiskované třídy. Marx volí proti anarchistům co nejostřejší a co nejjasnější formulaci této otázky: Mají dělníci svrhující jho kapitalistů »složit zbraně«, nebo jich mají použít proti kapitalistům k tomu, aby zlomili jejich odpor? A co jiného je soustavné používání zbraní jednou třídou proti druhé než »přechodná forma« státu?

Ať se každý sociální demokrat zeptá sám sebe, zda se v polemice proti anarchistům *takto* díval na otázku státu, zda tuto otázku *takto* formulovala převážná většina oficiálních socialistických stran II. internacionály!

Engels vykládá tytéž myšlenky ještě mnohem podrobněji a populárněji. Vysmívá se především názorovému zmatku proudhonovců, kteří se sami označovali za »antiautoritáře«, tj. neuznávali žádnou autoritu, jakoukoli podřízenost, jakoukoli moc. Vezměte si továrny, železnice, lodi na širém moři, říká Engels. Cožpak není jasné, že bez určité podřízenosti, a tedy bez určité autority nebo moci nemůže žádné z těchto složitých technických zařízení, založených na užívání strojů a plánovité spolupráci mnoha lidí fungovat?

»Jakmile s těmito argumenty vyrukují proti nezarytějším antiautoritářům,« píše Engels, »jediná odpověď, kterou jsou schopni mi dát, zní takto: „No ano, to je pravda, jenže tady nejde o autoritu, kterou propůjčujeme našim delegátům, *nybrž o udělení konkrétních příkazů.*“ Tito lidé věří, že když se něco jinak pojmenuje, už se to tím změní . . .«⁵⁸

Když Engels takto ukázal, že autorita a autonomie jsou pojmy relativní, že se sféra jejich použití v různých fázích společenského vývoje mění, že je nesmysl považovat je za něco absolutního, a když dodal, že sféra používání strojů a velkovýroby se stále rozšiřuje, přechází od všeobecných úvah o autoritě k otázce státu.

»Kdyby se autonomisté spokojili jen s tvrzením,« píše, »že budoucí sociální organizace připustí autoritu pouze v mezích, jež nezbytně vyplývají z výrobních podmínek, pak by bylo možné se s nimi dorozumět, ale oni jsou slepí vůči všem skutečnostem potvrzujícím nezbytnost autority a vášnivě bojují proti slovu.

Proč antiautoritářům nestačí brojit jenom proti politické autoritě, proti státu? Všichni socialisté se shodují v tom, že stát a politická autorita po příští sociální revoluci zanikne, to jest že veřejné funkce přestanou mít politický charakter a změní se ve funkce pouze administrativní, chránící sociální zájmy společnosti. Antiautoritáři však žádají, aby politický stát byl naráz odbourán ještě dříve, než budou odstraněny sociální podmínky, ze kterých vyrostl. Žádají, aby prvním počinem sociální revoluce bylo zrušení autority.

Viděli někdy tito pánové revoluci? Vždyť revoluce je přece nejautoritativnější záležitost, jaká vůbec existuje, akt, kterým jedna část obyvatelstva vnucuje svou vůli jeho druhé části s pomocí pušek, bodáků a děl, tj. prostředků svrchovaně autoritativních; a nechce-li vítězná strana o dobytou moc přijít, musí ji rovněž udržovat s pomocí strachu, který reakcionářům nahánějí její zbraně. Byla by se Pařížská komuna udržela třeba jen jediný den, kdyby se nebyla opírala o autoritu ozbrojeného lidu proti buržoazii? Nemáme naopak oprávněný důvod Komuně

vytýkat, že této autority využívala příliš málo? Čili: buď — anebo. Buď antiautoritáři sami nevědí, co mluví, a pak jen šíří zmatek, nebo to vědí, a pak zrazují věc proletariátu. V obou případech slouží jenom reakci« (s. 39).⁵⁹

Tato úvaha se dotýká otázek, které je třeba prozkoumat v souvislosti s tématem, jaký je vzájemný vztah mezi politikou a ekonomikou během odumírání státu (tomuto tématu je věnována další kapitola). Patří sem otázka přeměny veřejných funkcí z funkcí politických ve funkce pouze administrativní a otázka »politického státu«. Tento poslední výraz, který může obzvlášť vést k různým nedorozuměním, upozorňuje na proces odumírání státu: v určitém stadiu odumírání může být odumírající stát označován jako nepolitický stát.

V uvedené Engelsově úvaze jsou ze všeho nejpozoruhodnější právě jeho formulace namířené proti anarchistům. Sociální demokraté, kteří by se rádi vydávali za Engelsovy žáky, se od roku 1873 nesčetněkrát polemicky utkali s anarchisty, jenže *ne* tak, jak by mohli a měli argumentovat marxisté. Představa anarchistů o zrušení státu je zmatená a *nerevoluční* — tak se na věc díval Engels. Anarchisté nechtějí vidět právě revoluci v jejím vzniku a vývoji, s jejími specifickými úkoly ve vztahu k násilí, autoritě, moci a státu.

Dnešní sociální demokraté sklouzávají při kritice anarchismu obvykle jen k šosácké frázi: »My přece uznáváme stát, ale anarchisté nikoli!« A je samozřejmé, že takováto otřepaná fráze nutně musí každého jen trochu myslícího a jen trochu revolučně naladěného dělníka odpuzovat. Engels však říká něco jiného: zdůrazňuje, že všichni socialisté uznávají, že stát zanikne v důsledku socialistické revoluce. Pak konkrétně předestírá otázku revoluce, tj. právě tu otázku, kterou obvykle sociální demokraté z oportunismu obcházejí a přenechávají takřikajíc k výhradnímu

»zpracování« anarchistům. A zároveň v této souvislosti bez okolků udeří hřebík na hlavičku: Neměla Komuna *víc* využívat *revoluční* moc *státu*, tj. ozbrojeného proletariátu zorganizovaného ve vládnoucí třídu?

Tehdejší oficiální sociální demokracie obvykle odbývala otázku konkrétních úkolů proletariátu v revoluci buď jen nějakým šosáckým posměškem, anebo v nejlepším případě vyhýbavým sofizmatem: »To se uvidí.« Proto mohli anarchisté právem takovou sociální demokracii obviňovat, že se zpronevřuje svému úkolu revolučně vychovávat dělníky. Engels však využívá zkušeností poslední proletářské revoluce právě k co nejkonkrétnějšímu rozboru, co a jak má proletariát dělat, ať už jde o banky, nebo o stát.

3. DOPIS BEBELOVI

Jednou z nejpozoruhodnějších úvah, ne-li vůbec nejpozoruhodnější úvahou v Marxových a Engelsových pracích o státu je následující pasáž v Engelsově dopisu Bebelovi z 18.—28. března 1875.⁶⁰ Tento dopis Bebel mimochodem — aspoň pokud je nám známo — poprvé otiskl až ve druhém díle svých pamětí (*Z mého života*), který vyšel v roce 1911, tj. za 36 let po napsání a odeslání dopisu.^[66]

Engels v dopise Bebelovi kritizoval týž návrh gothajského programu, který v proslulém dopise Brackovi kritizoval i Marx,⁶¹ a v pasáži týkající se speciálně otázky státu napsal:

»Svobodný lidový stát se proměnil ve svobodný stát. Gramaticky vzato je svobodný takový stát, který je svobodný vůči svým občanům, tedy stát s despotickou vládou. Mělo by se už ale myslím skoncovat se vším tímhle žvaněním, zejména od dob Komuny, která už nebyla státem ve vlastním slova

smyslu. Anarchisté nám až do omrzení předhazovali „lidový stát“, třebaže se už v Marxově spise proti Proudhonovi⁶² a poté i v Komunistickém manifestu přímo říká, že po nastolení socialistického společenského řádu se stát sám od sebe rozpadne (sich auflöst) a zanikne. A protože je stát instituce pouze přechodná, potřebná v boji, v revoluci k násilnému potlačení protivníků, je zcela nesmyslné mluvit o svobodném lidovém státu: pokud ještě proletariát *používá* státu, činí tak nikoli v zájmu svobody, nýbrž proto, aby potlačil své protivníky, ale jakmile se může začít mluvit o svobodě, přestává stát jakožto takový existovat. My bychom proto navrhovali, aby se všude místo slova *stát* používalo přílehlavého starého německého slova „pospolitost“ (Gemeinwesen), jímž se dá velmi dobře nahradit francouzské slovo „komuna“« (s. 321 — 322 německého originálu).⁶³

Je třeba mít na zřeteli, že tento dopis se týká stranického programu, který Marx kritizoval v dopise datovaném jen o několik týdnů později (Marxův dopis z 5. května 1875), a že Engels tehdy žil spolu s Marxem v Londýně. Čili když v poslední větě píše »my«, nepochybně navrhuje vůdci německé dělnické strany jménem svým i Marxovým, *aby z programu vyškrtl* slovo »stát« a nahradil je slovem »*pospolitost*«.

Jaký povyk o »anarchismu« by spustili předáci dnešního »marxismu«, zfalšovaného kvůli jejich oportunistickým potřebám, kdyby jim někdo navrhl takovouhle opravu programu!

Jen ať si povykují. Buržoazie je za to pochváli.

Ale my si budeme dál hledět svého. Abychom se víc přiblížili pravdě, abychom rehabilitovali marxismus, oprostili jej od zkomolenin, abychom mohli správněji řídit boj dělnické třídy za osvobození, musíme při revizi

programu^[40] naší strany bezpodmínečně respektovat Engelsovu i Marxovu radu. Mezi bolševiky bude asi sotva někdo mít proti jejich radě nějaké námitky. Potíž může být snad jenom s termínem. Němčina má pro označení pospolitosti dvě slova*, z nichž Engels zvolil to, které *neoznaučuje* pospolitost jen v rámci jednotlivých obcí, nýbrž celého jejich souhrnu, celého jejich systému. Ruština takové slovo nemá, a proto bude možná nutné zvolit francouzské slovo »komuna«, ač i to má svá úskalí.

»Komuna už nebyla státem ve vlastním slova smyslu«, to je z teoretického hlediska nejzávažnější Engelsovo tvrzení. Po předešlém výkladu je smysl tohoto tvrzení naprosto jasný. Komuna *přestávala* být státem úměrně tomu, jak potlačování většiny obyvatelstva postupně nahrazovala potlačováním jeho menšiny (vykořisťovatelů); rozbila buržoazní státní mechanismus. Místo *zvláštní* potlačovací moci uvedla na scénu samo obyvatelstvo. Toto všechno znamená ústup od státu ve vlastním slova smyslu. A kdyby se byla Komuna stabilizovala, byly by v ní pozůstatky státu samy od sebe »odumřely«, aniž by byla musela »rušit« jeho instituce: přestávaly by postupně fungovat, protože by postupně přestávaly mít co na práci.

Když Engels napsal, že nám »anarchisté až do omrzení předhazovali „lidový stát“«, měl na mysli především Bakunina a jeho útoky proti německým sociálním demokratům. Engels pokládá tyto útoky za oprávněné *stejnou měrou*, jak nesmyslné a socialismu vzdálené byly řeči o »lidovém státu« nebo o »svobodném lidovém státu«. Engels se snaží dát boji německých sociálních demokratů proti anarchistům správný směr, opřít jej o správné principy, oprostít jej od oportunistických předsudků týkajících se »státu«. Na neštěstí ležel Engelsův dopis 36 let v šuplíku! A jak dál uvidíme, Kautsky ještě i po uveřejnění tohoto

* »Gemeinde« a »Gemeinwesen«. Čes. red.

dopisu dál tvrdošijně opakuje v podstatě tytéž omyly, před nimiž Engels varoval.

Bebel odpověděl Engelsovi dopisem z 21. září 1875, v němž mimo jiné napsal, že »plně souhlasí« s jeho názorem na návrh programu i s tím, že Liebknechtovi vytkl jeho ústupnost (s. 334 německého vydání Bebelových pamětí, sv. II). Nahlédneme-li však do Bebelovy brožury Naše cíle, najdeme v ní naprosto pochybené výroky o státu:

»Stát má být přeměněn ze státu založeného na *třídní nadvládě v lidový stát*« (německé vydání Unsere Ziele, 1886, s. 14).

Takhle to stojí černé na bílém v 9. (devátém!) vydání Bebelovy brožury! Není divu, že tak vytrvalé opakování oportunistických názorů na stát přešlo německé sociální demokracii do krve, zvláště když byly Engelsovy revoluční vysvětlivky odloženy do šuplíku a všechny životní okolnosti po dlouhý čas »odnaučovaly« lidi revoluci.

4. KRITIKA NÁVRHU ERFURTSKÉHO PROGRAMU

Kritiku návrhu erfurtského programu⁶⁴, kterou Engels poslal 29. června 1891 Kautskému a která byla uveřejněna až teprve po deseti letech v Neue Zeit, nemůžeme při rozboru marxistického učení o státu pominout, protože je především zaměřena právě na kritiku *oportunistických* názorů sociální demokracie na *státní* uspořádání.

Mimochodem poznamenáváme, že Engels tu poskytuje neobyčejně cenné poučení týkající se ekonomických otázek, které je důkazem, jak bedlivě a soustředěně sledoval zejména změny v novodobém kapitalismu a jak proto dovedl do určité míry předvídat i úkoly naší imperialistické epochy. Zmíněné poučení se týká výrazu »bezplánovitost« (Planlosigkeit), použitého v návrhu programu pro

charakteristiku kapitalismu, k němuž Engels poznamenává:

»A přejdeme-li pak od *akciových společností* k traktům, které ovládají a monopolizují celá průmyslová odvětví, přestává nejen *soukromá výroba*, nýbrž i *bezplánovitost*« (Neue Zeit, ročník 20., sv. 1, 1901—1902, s. 8).⁶⁵

Zde máme to nejpodstatnější z teoretického hodnocení novodobého kapitalismu, tj. imperialismu, totiž, že se kapitalismus mění v monopolní *kapitalismus*. Toto poslední slovo je třeba podtrhnout, protože nejrozšířenější chybou je buržoazně reformistické tvrzení, že prý monopolní či státně monopolní kapitalismus *už není* kapitalismem, ale že se už může označovat za »státní socialismus« a podobně. Úplnou plánovitost samozřejmě trasty nezajišťovaly, nezajišťují ani dnes a ani zajistit nemohou. Ale i kdyby ji sebelépe zajišťovaly, i kdyby kapitalističtí magnáti sebelíp předem plánovali rozsah výroby v národním nebo dokonce mezinárodním měřítku, i kdyby ji sebelépe plánovitě regulovali, zůstáváme stále na půdě *kapitalismu*, byť i v jeho novém stadiu, ale nesporně v rámci kapitalismu. Skutečnost, že je *takovýto* kapitalismus »blízký« socialismu, musí být pro skutečné představitele proletariátu argumentem pro blízkost, snadnou dosažitelnost, uskutečnitelnost a neodkladnost socialistické revoluce, ale rozhodně ne důvodem k smířlivému postoji vůči odmítání této revoluce a idealizování kapitalismu, jímž se zaměstnávají všichni reformisté.

Ale vraťme se k otázce státu. Engels tu poskytuje zvlášť cenné poučení trojího druhu: za prvé k otázce republiky; za druhé k otázce spojitosti národnostní otázky s otázkou státního uspořádání; za třetí k otázce místní samosprávy.

Pokud jde o republiku, učinil ji Engels těžištěm své kritiky návrhu erfurtského programu. A připomeneme-li

si, jaký význam měl potom erfurtský program pro celou mezinárodní sociální demokracii, že se stal vzorem pro celou II. internacionálu, můžeme bez nadsázky říci, že tu Engels kritizuje oportunistus celé II. internacionály.

»Politické požadavky návrhu mají jeden velký nedostatek,« píše Engels. »To, co vlastně mělo být řečeno, *v nich řečeno není*« (podtrženo Engelsem).⁶⁶

A dál vysvětluje, že německá ústava je vlastně kopií ultrareakční ústavy z roku 1850, že Říšský sněm byl, jak se vyjádřil Wilhelm Liebknecht, jen »fíkovým listem absolutismu«, že je »očividný nesmysl« chtít na základě takovéto ústavy, sankcionující existenci německých malých státeků a jejich sdružení ve spolek, provádět »přeměnu všech pracovních prostředků ve společné vlastnictví«.

»Dotýkat se této záležitosti je však nebezpečné,« dodává Engels, který si byl příliš dobře vědom, že v Německu nebylo možné v programu legálně požadovat republiku. Nicméně se s tímto nepopiratelným argumentem, který »všechny« uspokojoval, jen tak prostě nesmíruje a pokračuje: »Ale přesto je nutné se do této věci tak či onak vložit. Jak je to nezbytné, dokazuje oportunistus pronikající právě nyní (einreissende) do značné části sociálně demokratického tisku. Z obav před obnovením zákona proti socialistům⁶⁷, pod vlivem reminiscencí na všelijaké ukvapené výroky z doby platnosti tohoto zákona, má teď strana najednou považovat současný právní řád v Německu za dostačující k uskutečnění všech svých požadavků pokojnou cestou . . .«⁶⁸

Engels výslovně zdůrazňuje skutečnost, že počínání německých sociálních demokratů především ovlivňoval strach z obnovení výjimečného zákona, bez obalu jej

označuje za oportunistus a prohlašuje, že snění o »pokojné« cestě je zcela nesmyslné právě proto, že v Německu neexistuje ani republika, ani svoboda. Engels je však natolik obezřetný, že si tím nesvazuje ruce. Připouští, že v zemích s republikánským zřízením anebo s velmi značnou svobodou »je možné« si pokojný vývoj k socialismu »představit« (pouze představit!), ale v Německu, opakuje,

»v Německu, kde je vláda téměř všemocná a Říšský sněm spolu se všemi ostatními zastupitelskými orgány nemá žádnou skutečnou moc, v Německu něco takového hlásat, a nadto aniž je to zapotřebí, znamená odnímat absolutismu fíkový list a zakrývat jím vlastní nahotu . . .«⁶⁹

Jak se ukázalo, převážná většina oficiálních vůdců německé sociálně demokratické strany, která zastrčila toto poučení »do šuplíku«, skutečně dělala právě to, že zastírala absolutismus.

»Taková politika může leda na dlouhou dobu svést na scestí vlastní stranu. Vytahují se všeobecné, abstraktní politické problémy a tím se zastírají nejbližší, konkrétní problémy, takové, které se pak při prvních větších událostech, při první politické krizi samy prosazují na denní pořad. Co z toho může vzejít jiného, než že bude strana v rozhodujícím okamžiku náhle bezradná, že bude v rozhodujících otázkách vládnout nejasnost a nejednota, protože se o těchto otázkách nikdy nediskutovalo . . .

Toto opomíjení základních, stěžejních hledisek pro chvilkové zájmy dne, tato honba a toto pachtění se za chvilkovým úspěchem, bez ohledu na pozdější následky, toto obětování budoucnosti hnutí jeho přítomnosti může snad být míněno i „pocitivě“, je to však a dál bude oportunistus, ale „pocitivý“

oportunismus je snad ze všeho nejnebezpečnější . . .

Je-li něco nesporné, pak tedy to, že naše strana a dělnická třída se může dostat k moci jedině za takové politické formy, jako je demokratická republika. Ta je dokonce specifickou formou pro diktaturu proletariátu, jak už to ukázala Velká francouzská revoluce . . .«⁷⁰

Engels tu opakuje a zvláště výstižně vyjadřuje hlavní myšlenku, která se jako červená nit táhne všemi Marxovými spisy, že totiž demokratická republika je nejkratší cestou k diktatuře proletariátu. Takováto republika, i když neodstraňuje dominující postavení kapitálu, a tedy ani útlak mas a třídní boj, nevyhnutelně vede k takovému rozšíření, rozvíjení, proklamování a zostřování tohoto boje, že jakmile vznikne možnost uspokojit životní zájmy utlačovaných mas, uskutečňuje se nevyhnutelně a výhradně prostřednictvím diktatury proletariátu, vedení těchto mas proletariátem. Také toto jsou »zapomenutá slova«^[41] marxismu pro celou II. internacionálu, a skutečnost, že byla zapomenuta, zvláště názorně dosvědčuje historie menševické strany v prvním pololetí revoluce v roce 1917 v Rusku.

Ve spojitosti s národnostním složením obyvatelstva napsal Engels k otázce federativní republiky:

»Čím by mělo být nahrazeno dnešní Německo« (s jeho reakční monarchistickou ústavou a s jeho stejně reakční rozdrobeností na malé státečky, konzervující specifické rysy »prušáctví«, místo aby je nechalo rozplynout v Německu jakožto celku)? »Podle mého názoru může proletariát použít jedině formy jednotné a nedílné republiky. Federativní republika je dodnes vcelku nezbytností pro obrovské území Spojených států, i když v jejich východní části se dnes už stává překážkou. Byla by pokrokem

v Anglii, kde na dvou ostrovech žijí čtyři národy a kde sice mají jen jeden parlament, ale přitom se tam vedle sebe uplatňují tři systémy zákonodárství. Federace se už dávno stala překážkou i v malém Švýcarsku a udržuje se tam jen proto, že se Švýcarsko spokojuje s úlohou čistě pasívního člena soustavy evropských států. Pro Německo by znamenalo federalistické pošvýcarštění obrovský krok zpátky. Spolkový stát se od úplně jednotného státu liší ve dvou bodech: totiž, že každý jednotlivý spolkový stát, každý kanton má své vlastní občanské i trestní zákonodárství a soudnictví, a pak, že tam vedle sněmovny lidu existuje sněmovna reprezentantů jednotlivých států, kde má každý kanton jako takový volební právo bez ohledu na to, zda je velký nebo malý.« V Německu je spolkový stát už přechodem k úplně jednotnému státu, kde ani »revoluci shora« z let 1866 a 1870 nemůžeme vracet zpět, nýbrž ji musíme doplnit »hnutím zdola«. ⁷¹

Engelsovi tedy nejenže není lhostejná otázka státních forem, ale naopak se snaží velmi důkladně analyzovat zejména přechodné formy, aby podle konkrétních historických zvláštností každého jednotlivého případu zjistil, *od čeho k čemu* ta či ona přechodná forma směřuje.

Z hlediska proletariátu a proletářské revoluce hájí Engels stejně jako Marx demokratický centralismus, jednotnou a nedílnou republiku. Federativní republiku pokládá buď za výjimku a překážku vývoje, nebo za přechod od monarchie k centralistické republice, za určitý »pokrok« v některých specifických podmínkách! A k těmto zvláštním podmínkám patří především národnostní otázka.

Engels sice stejně jako Marx nelítostně kritizuje reakčnost malých států a zastírání této reakčnosti národnostní otázkou v určitých konkrétních případech, ale nikde u něj není ani stín snahy odbýt národnostní otázku máv-

nutím ruky, snahy, jíž se často prohřešují holandští a polští marxisté vycházející z naprosto oprávněného boje proti maloměšťacky omezenému nacionalismu »svých« malých států.

Dokonce ani pokud jde o Anglii, kde jak zeměpisné podmínky, tak společný jazyk i dějiny mnoha staletí mohly, jak by se zdálo, »skoncovat« s národnostní otázkou v jednotlivých malých částech Anglie, dokonce ani zde Engels nepouští ze zřetele očividnou skutečnost, že národnostní otázka není ještě vyřešena, a proto uznává za »pokrok« federativní republiku. Samozřejmě se přitom ani v nejmenším nezříká kritiky nedostatků federativní republiky ani co nejrozhodnější propagandy a boje za jednotnou, centralizovanou demokratickou republiku.

Demokratický centralismus však Engels nechápe v onom byrokratickém smyslu, v němž tohoto pojmu používají buržoazní a maloburžoazní ideologové včetně anarchistů. Podle Engelse centralismus vůbec nevylučuje takovou širokou místní samosprávu, kdy »komuny« a oblasti budou dobrovolně hájit jednotu státu a bezpodmínečně bude úplně odstraněn jakýkoli byrokratismus a »komandování« shora.

»Tedy jednotná republika,« píše Engels, když rozvíjí programové názory marxismu na stát. »Ale ne ve smyslu dnešní republiky ve Francii, která není nic jiného než císařství z roku 1798 bez císaře. Od roku 1792 do roku 1798 měl každý francouzský departement, každá obec (Gemeinde) úplnou samosprávu podle amerického vzoru, a to musíme mít i my. Jak má taková samospráva vypadat a jak se lze obejít bez byrokracie, to nám ukázala a dokázala Amerika a první republika ve Francii a ještě dnes nám to ukazují Austrálie, Kanada a jiné anglické kolonie. A taková provinční (oblastní) a obecní samospráva je mnohem svobodnější než například

švýcarský federalismus, kde jsou sice kantony značně nezávislé na spolkovém státu« (tj. na federativním státu jako celku), »ale i na okresech (Bezirke) i obcích. Kantonální vlády jmenují okresní místodržitele (Bezirksstatthalter) a prefekty, což je v anglicky mluvících zemích věc neznámá a což i my rozhodně chceme v budoucnosti zrušit, právě tak jako pruské zemské a vládní rady« (komisaře, okresní hejtmany, gubernátory a vůbec všechny vyšší úředníky jmenované shora). Engels proto navrhuje formulovat programový bod týkající se samosprávy takto: »Úplná samospráva v provinciích« (guberniích nebo oblastech), »okresech a obcích prostřednictvím úředníků volených na základě všeobecného volebního práva; zrušení všech místních a provinčních úřadů jmenovaných státem.«⁷²

Měl jsem už jednou příležitost poukázat v Pravdě⁷³ (č. 68 z 28. května 1917)[¹³], zastavené vládou Kerenského a ostatních »socialistických« ministrů, jak se naši rádoby socialističtí představitelé rádobyrevoluční rádobydemokracie v tomto bodě — ale samozřejmě vůbec ne jen a jen v něm! — nehorázně odchýlili *od demokratismu**. Ale lidé, kteří uzavřeli »koalici« s imperialistickou buržoazií, zůstali pochopitelně k těmto připomínkám hluchí.

Považuji za velmi důležité zdůraznit, že Engels s fakty v rukou na zcela přesném příkladě vyvrací neobyčejně rozšířený předsudek, zejména mezi maloburžoazní demokracií, že federativní republika nutně poskytuje víc svobody než republika centralistická. To je nesprávné. Fakta, která Engels uvedl o centralistické Francouzské republice z let 1792—1798 a o Švýcarské federativní republice, to vyvracejí. Skutečně demokratická centralistická republika poskytovala *víc* svobody než republika federali-

* Viz Sebrané spisy 32, Praha 1987, s. 234—236. *Red.*

stická. Čili jinými slovy: *nejširší* lokální, oblastní a jinou svobodu, jež známe z dějin, poskytla *centralistická*, a nikoli federativní republika.

Této skutečnosti, jako vůbec celé otázky federativní a centralistické republiky a místní samosprávy, nevěnovala a nevěnuje naše stranická propaganda a agitace dostatečnou pozornost.

5. PŘEDMLUVA Z ROKU 1891 K MARXOVĚ OBČANSKÉ VÁLCE

V předmluvě k 3. vydání Občanské války ve Francii^[82] — tato předmluva je datována 18. března 1891 a původně byla uveřejněna v *Neue Zeit* — podává Engels kromě zajímavých letmých připomínek k otázkám týkajícím se vztahu ke státu neobyčejně plastický souhrn poučení z Komuny.⁷⁴ Tento souhrn obohacený veškerými zkušenostmi dvacetiletého období oddělujícího autora od dob Komuny a speciálně zaměřený proti »pověrečné víře ve stát«, rozšířené v Německu, může být právem označen za *poslední slovo* marxismu k této otázce.

Engels konstatuje, že ve Francii zůstávali dělníci po každé revoluci ozbrojeni; »proto pro buržoazii u státního kormidla bylo prvním příkazem dělníky odzbrojit. Proto po každé revoluci, kterou vybojovali dělníci, nastává nový boj, který končí porážkou dělníků . . .«⁷⁵

Bilance zkušeností z buržoazních revolucí je sice stručná, zato výmluvná. Podstata věci — mimo jiné i v otázce státu (*má utlačovaná třída zbraně?*) — je tu vystižena znamenitě. A právě tuto podstatu ze všeho nejčastěji obcházejí jak profesori ovlivňovaní buržoazní ideologií, tak i maloburžoazní demokraté. V ruské revoluci 1917 připá-

dla čest (cavaignacovská čest)* vyžvanit toto tajemství buržoazních revolucí menševickému »takymarxistovi« Ceretelimu. Ten se ve svém »historickém« projevu z 11. června prořekl, že buržoazie je odhodlána petrohradské dělníky odzbrojit, přičemž toto rozhodnutí vydával zároveň za své vlastní i za »celostátní« nevyhnutelnost!⁷⁶

Cereteliův historický projev^[5] z 11. června bude samozřejmě pro každého historika revoluce 1917 jednou z nejnázornějších ilustrací, jak blok eserů a menševiků s panem Ceretelim v čele přešel na stranu buržoazie *proti* revolučnímu proletariátu.

Jiná Engelsova zběžná poznámka, rovněž spjatá s otázkou státu, se týká náboženství. Je známo, že německá sociální demokracie se s postupujícím rozkladem stávala čím dál oportunističtější a stále častěji se uchýlovala k falešnému šosáckému výkladu proslulé formule, že »náboženství je soukromou záležitostí«. Tato formule se totiž vykládala tak, jako by otázka náboženství byla soukromou záležitostí *i pro stranu* revolučního proletariátu!! A právě proti této úplné zradě revolučního programu proletariátu se Engels postavil; v roce 1891 zaznamenal teprve *velmi slabé* zárodky oportunismu ve své straně, a proto se také vyjadřoval nanejvýš obezřele:

»Vzhledem k tomu, že v Komuně zasedali takřka jen dělníci nebo uznání zástupci dělníků, měla i jejich rozhodnutí naprosto proletářský charakter. Buď dekretovali reformy, kterým se republikánská buržoazie z pouhé zbabělosti vyhnula, ale které byly nezbytným základem pro svobodnou činnost dělnické třídy, jako například realizace teze, že náboženství je *vůči státu* soukromou záležitostí. Nebo Komuna vydávala rozhodnutí týkající se bezpro-

* Louis Eugène Cavaignac — reakční francouzský generál, který roku 1848 potlačil revoluční hnutí v Paříži. *Čes. red.*

středních zájmů dělnické třídy a znamenající leckdy hluboký zásah do starého společenského zřízení . . .«⁷⁷

Engels záměrně zdůraznil slova »vůči státu«, aby ťal do živého německý oportunistus, který prohlašoval náboženství za soukromou záležitost i vůči straně a degradoval tak stranu revolučního proletariátu na úroveň toho nejobyčejnějšího »svobodomyslného« maloměšťáctví, ochotného tolerovat bezvěrectví, ale odmítajícího boj strany proti náboženskému opiu ohlupujícímu lid.

Budoucí historik německé sociální demokracie najde při zkoumání kořenů jejího hanebného debaklu v roce 1914 nemálo zajímavého materiálu i k této otázce, počínaje vyhýbavými výroky v člancích ideového vůdce strany Kautského, dokořán otvírajícími dveře oportunismu, a konče postojem strany k Los-von-Kirche-Bewegung (k hnutí za odluku od církve)⁷⁸ v roce 1913.

Ale přejdeme k tomu, jak Engels po dvaceti letech, jež uplynula od Komuny, shrnoval poučení, které dala bojujícímu proletariátu.

Všimněme si, které z nich Engels hlavně vyzvedal do popředí:

»Právě ona utlačovací moc dosavadní centralizované vlády, armáda, politická policie a úřednictvo, kterou v roce 1798 vytvořil Napoleon a kterou od té doby každá nová vláda přejímala jako vítaný nástroj, jehož používala proti svým odpůrcům, právě tato moc měla padnout všude ve Francii, jako už padla v Paříži.

Komuna musela hned na začátku uznat, že jakmile se dělnická třída dostane k moci, nemůže nadále hospodařit se starou státní mašinerií; že nemá-li dělnická třída právě vydobytou moc znovu ztratit, musí jednak odstranit celý utlačovací aparát, použi-

vaný dosud proti ní samé, ale jednak se také pojistit proti svým vlastním poslancům a úředníkům tím, že je všechny bez výjimky prohlásí za kdykoli sesaditelné . . .⁷⁹

Engels znovu a znovu zdůrazňuje, že nejen v monarchii, nýbrž i v *demokratické republice* stát zůstává státem, tj. uchovává si svou základní charakteristickou vlastnost přeměňovat úředníky, »služebníky společnosti«, její orgány, v *pány* nad společností.

»Proti této ve všech dosavadních státech nevyhnutelné přeměně státu a státních orgánů ze služebníků společnosti v pány nad společností použila Komuna dva neomylné prostředky. Především obsazovala všechna místa ve státní správě, v soudnictví, ve školství a osvětě osobami zvolenými na základě všeobecného volebního práva a přitom ustanovila, že zvolení mohou být rozhodnutím svých voličů kdykoli sesaditelní. A za druhé Komuna vyplácela všem úředníkům, vyšším i nižším, jen takové mzdy, jaké dostávali ostatní dělníci. Nejvyšší plat, jaký vůbec Komuna vyplácela, dosahoval výše 6000 franků*. Tím byla vytvořena spolehlivá hráz proti honbě za výnosnými místy a proti kariérismu i bez imperativních mandátů, které Komuna ještě nádavkem zavedla u delegátů zastupitelských sborů . . .⁸¹

Engels se tu přibližuje k oné zajímavé hranici, kdy se důsledná demokracie na jedné straně *mění* v socialismus, ale na druhé straně socialismus *vyžaduje*. Neboť k likvi-

* Nominálně to odpovídá asi 2400 rublů, ale podle dnešního kursu asi 6000 rublů. Bolševici, kteří navrhnou například v městských dumách platy po 9000 rublech, místo aby v *celostátním měřítku* navrhli jako maximální plat 6000 rublů, což je částka dostatečně vysoká, si počínají naprosto neomluvitelně.⁸⁰

daci státu je zapotřebí přeměnit funkce ve státní službě v tak jednoduché operace, kontroly a evidence, aby je mohla a dokázala vykonávat převážná většina obyvatel a později vůbec všechno obyvatelstvo. A úplné odstranění kariérismu vyžaduje, aby »čestné«, třeba i neplacené funkce ve státní službě *nemohly* sloužit jako přestupní můstek k vysoce honorovaným funkcím v bankách a akciových společnostech, jak je to *běžné* ve všech nejsvobodnějších kapitalistických zemích.

Engels se však nedopouští stejné chyby, jakou dělají například někteří marxisté v otázce práva národů na sebeurčení, když argumentují tím, že za kapitalismu je prý neuskutečnitelné a za socialismu zbytečné. Taková zdánlivě vtipná, ale ve skutečnosti nesprávná úvaha by se mohla aplikovat na *kteroukoli* demokratickou instituci včetně nízkých platů úředníků, protože skutečně důsledný demokratismus je za kapitalismu nemožný, a za socialismu jakákoli demokracie *odumře*.

To je sofizma připomínající starý žert o muži, kterého ztráta jediného dalšího vlasu změnila v plešatce.

Rozvinout demokracii *do všech důsledků*, vyhledávat pro to vhodné *formy*, ověřovat je *v praxi* atd., to všechno patří k úkolům boje za sociální revoluci. Žádný demokratismus sám o sobě nás k socialismu nepřivede, jenže v životě nikdy demokratismus »sám o sobě« nepotkáme, vždycky bude »pohromadě s jinými jevy«, které budou spolu s ním ovlivňovat ekonomiku, stimulovat *její* přeměny, ale zároveň budou samy ekonomickým vývojem zpětně ovlivňovány atd. Taková je dialektika skutečných dějin.

Engels pokračuje:

»Toto rozmetání (Sprengung) dosavadní státní moci a její nahrazení novou, skutečně demokratickou mocí, je podrobně vylíčeno v třetí části Občanské války. Museli jsme tu však na některé rysy této

záměny v krátkosti znovu poukázat, protože právě v Německu přešla pověřená víra ve stát z filozofie do obecného povědomí buržoazie, a dokonce i mnoha dělníků. Podle filozofické představy je stát „uskutečnění ideje“ čili, převedeno do filozofického jazyka, království boží na zemi, neboli sféra, kde se uskutečňuje nebo má uskutečnit věčná pravda a spravedlnost. Z toho vyplývá pověřené uctívání státu a všeho, co s ním souvisí, a toto pověřené uctívání se zakořeňuje tím snáze, že lidé už od dětství uvykají představě, že o záležitosti a zájmy týkající se celé společnosti nelze pečovat jinak, než jak se to dělalo dosud, totiž prostřednictvím státu a jeho dobře placených úředníků. A tak lidé považují za nadmíru odvážný krok už to, když se oprostí od víry v dědičnou monarchii a přisahají na demokratickou republiku. Ve skutečnosti však není stát nic jiného než mašinérie k potlačování jedné třídy druhou, a to v demokratické republice stejně jako v monarchii; i v nejlepším případě je stát zlo, které v boji o třídní nadvládu získává vítězný proletariát jako dědictví; nejhorší stránky tohoto zla bude muset vítězný proletariát právě tak jako Komuna ihned co možná nejdříve oklestit, dokud pokolení vyrostlé v nových, svobodných společenských poměrech nebude s to se celé této státní veteše zbavit.«⁸²

Engels varoval Němce, aby v případě nahrazení monarchie republikou nezapomněli na elementární přístup socialismu k otázce státu vůbec. Jeho výstrahy se dnes čtou jako přímé lekce pro pány Ceretelie a Černovy, kteří ve své »koaliční« praxi projeví pověřenou víru ve stát a pověřenou úctu ke státu!

Ještě dvě poznámky: 1. Když Engels říká, že i v demokratické republice o »nic méně« než v monarchii je stát »mašinerií k potlačování jedné třídy druhou«, vůbec to

neznamená, že by *forma* utlačování byla proletariátu lhostejná, jak »učí« někteří anarchisté. Volnější, svobodnější, otevřenější *forma* třídního boje a třídního útlačení proletariátu nesmírně usnadňuje jeho boj za odstranění tříd vůbec.

2. Otázka, proč se teprve nové pokolení bude moci úplně zbavit veškeré státní veteše, souvisí s otázkou překonání demokracie, k níž nyní přecházíme.

6. ENGELS O PŘEKONÁNÍ DEMOKRACIE

Engels se o tom vyslovil v souvislosti s konstatováním, že název »sociální demokrat« je *vědecky* nesprávný.

V předmluvě k vydání svých článků ze 70. let na různá, převážně však »internacionální« témata (Internationales aus dem Volksstaat*), datované 3. ledna 1894, čili napsané půldruhého roku před smrtí, Engels napsal, že ve všech člancích používá slovo »komunista«, a *nikoli* »sociální demokrat«, protože tehdy se za sociální demokraty označovali proudhonovci ve Francii a lassallovci v Německu⁸³.

»Pro Marxe i pro mne,« pokračuje Engels, »bylo proto zcela nemožné volit k označení našeho specifického stanoviska tak široký výraz. Dnes je tomu jinak, a tak lze dnes snad tento výraz (sociální demokrat) strpět (mag passieren), ačkoli se přesně nehodí (unpassend) pro označování strany, jejíž ekonomický program je nejenom všeobecně socialistický, ale přímo komunistický, a jejímž konečným politickým cílem je překonání veškerého státu, a tedy i demokracie. Názvy *skutečných* (podtrženo Engelsem) politických stran ostatně nikdy nejsou zcela přiléhavé; strana se vyvíjí, ale její název zůstává.«⁸⁴

* K mezinárodním problémům z listu Volksstaat. *Red.*

Dialektik Engels zůstal i na sklonku svého života věren dialektice. Měli jsme s Marxem skvělý vědecky přesný název strany, konstatuje, ale neměli jsme skutečnou, tj. masovou proletářskou stranu. Ted' tu (koncem 19. století) skutečná strana je, ale její název je vědecky nesprávný. No dobrá, to se »dá strpět«, hlavně když se strana *bude vyvíjet*, když jí vědecká nepřesnost jejího názvu nezůstane skryta a když jí nebude bránit v tom, aby se vyvíjela správným směrem!

Nějaký vtipálek si možná zamane utěšovat i nás bolševiky podle Engelsova způsobu: máme skutečnou stranu, která se znamenitě vyvíjí; tedy se »dá strpět« i takové nic neříkající a nehezké slovo jako »bolševik«, které nevyjadřuje absolutně nic kromě ryze nahodilé okolnosti, že jsme měli na bruselsko-londýnském sjezdu v roce 1903⁸⁵ většinu . . . Možná že dnes, kdy následkem červencového a srpnového pronásledování naší strany republikány a »revoluční« maloburžoazní demokracií si slovo »bolševik« získalo mezi lidem všeobecnou úctu a kdy naše strana mimoto učinila ve svém *skutečném* vývoji tak velký a historicky významný krok kupředu, bych i já váhal nad svým dubnovým návrhem^[12] na změnu názvu naší strany*. Možná že bych našim soudruhům navrhl »kompromis«: abychom si dali název komunistická strana a v závěrkách ponechali slovo bolševici . . .

Ale otázka názvu strany je nesrovnatelně méně důležitá než otázka vztahu revolučního proletariátu ke státu.

Při běžných úvahách o státě se neustále dělá ta chyba, před níž tu Engels varuje a o níž jsme se letmo zmínili v předešlém výkladu: neustále se totiž zapomíná, že s likvidací státu bude zlikvidována i demokracie, že odumírání státu znamená odumírání demokracie.

Toto tvrzení se může zdát na první pohled nanejvýš podivné a nepochopitelné; u někoho dokonce může vzbu-

* Viz Sebrané spisy 31, Praha 1987, s. 127, 136, 141. *Red.*

dit obavu, zda nepočítáme s nastolením takového společenského zřízení, kde nebude platit zásada podřizování se menšiny většině, protože demokracie je přece totožná právě s uznáváním této zásady.

Nikoli. Demokracie *není* totožná s podřizováním se menšiny většině. Demokracie je *stát*, který uznává podřizování se menšiny většině, tj. organizace pro uplatňování soustavného *násilí* jedné třídy vůči druhé, jedné části obyvatelstva vůči jeho druhé části.

My pokládáme za svůj konečný cíl likvidaci státu, tj. jakéhokoli organizovaného a soustavného násilí, jakéhokoli násilí vůči lidem vůbec. Neočekáváme však přitom nastolení takového společenského řádu, kdy přestane platit zásada podřizování se menšiny většině. Ve svém úsilí o socialismus se řídíme přesvědčením, že socialismus bude přerůstat v komunismus a že souběžně s tím bude zanikat jakákoli potřeba násilí vůči lidem vůbec, nutnost *podřizování se* jednoho člověka druhému, jedné části obyvatelstva jeho druhé části, protože si lidé *zvyknou* sami dodržovat elementární podmínky společenského soužití *bez násilí a bez podřízenosti*..

Engels právě proto, aby zdůraznil tento prvek zvyku, mluví o novém *pokolení* »vyrostlém v nových svobodných společenských poměrech, které bude s to se celé té státní veteše zbavit«⁸⁶, tj. jakéhokoli státu vůbec, včetně demokraticko-republikánského.

Abychom si to mohli ujasnit, musíme si nejprve rozebrat, jaké jsou ekonomické předpoklady odumírání státu.

KAPITOLA V

EKONOMICKÉ PŘEDPOKLADY ODUMÍRÁNÍ STÁTU

Tuto otázku Marx nejzjevrubněji objasnil ve své Kritice gothajského programu (dopis Brackovi z 5. května 1875, který byl uveřejněn teprve v roce 1891 v Neue Zeit IX, 1, a ruský vydán jako separát).⁸⁷ Polemická část tohoto pozoruhodného díla věnovaná kritice lassallovství takřkajíc zastínila jeho pozitivní část, totiž analýzu toho, jaká je spojitost mezi vývojem komunismu a odumíráním státu.

1. MARXOVO POJETÍ OTÁZKY

Při povrchním srovnání Marxova dopisu Brackovi z 5. května 1875 s Engelsovým dopisem Bebelovi z 28. března 1875⁸⁸, který jsme si tu již rozebrali, se může zdát, že Marx je mnohem »státotvornější« než Engels a že rozdíl mezi názory obou pisatelů na stát je velmi podstatný.

Engels doporučuje Bebelovi, aby se konečně přestalo vanit o státu, aby se slovo stát z programu úplně vykrtllo a nahradilo slovem »pospolitost«. Engels dokonce rohlašuje, že Komuna už nebyla státem ve vlastním slova smyslu. Marx však mluví dokonce o »budoucím státím uspořádání komunistické společnosti«, tj. zdá se, že znává nezbytnost státu i za komunismu.

Podobný názor by však byl od základu pochybený. Při odrobnějším zkoumání se totiž ukazuje, že Marxovy Engelsovy názory na stát a jeho odumírání jsou zcela stejné a že uvedený Marxův výrok se týká právě již toho *odumírajícího* státu.

Samozřejmě nemůže být ani řeči o tom, že by se přem určil okamžik *budoucího* »odumírání«, tím spíše, že

tu evidentně půjde o dlouhodobý proces. Zdánlivý rozdíl mezi Marxem a Engelsem se dá vysvětlit rozdílností témat, o kterých pojednávali, a rozdílností úkolů, které si kladli. Engelsovi šlo o to, aby Bebelovi názorně, výstižně a v hrubých rysech ukázal, jak nesmyslné jsou běžné předsudky týkající se státu (které do značné míry sdílel i Lassalle). Marx se *této* otázky dotýká jen letmo, protože ho zajímá jiné téma: *vývoj* komunistické společnosti.

Celá Marxova teorie je aplikací vývojové teorie v její nejdůslednější, nejúplnější, nejpromyšlenější a nejodsazenější formě na soudobý kapitalismus. Před Marxem přirozeně vyvstal problém aplikovat tuto teorii nejenom na etapu *nastávajícího* krachu kapitalismu, nýbrž i na *budoucí* vývoj *budoucího* komunismu.

Na základě jakých *fakt* lze klást otázku budoucího vývoje budoucího komunismu?

Na základě toho, že *se rodí* z kapitalismu, že se z něho historicky vyvíjí, že je výsledkem působení společenské síly, kterou *zplodil* kapitalismus. Marx se ani trochu nepokouší vymýšlet utopie, nazdařbůh hádat, co ještě nikdo nemůže vědět. Marx zkoumá problém komunismu tak, jak by přírodovědec zkoumal řekněme vývoj nové biologické odrůdy, o níž víme, že vznikla tak a tak a že se v tom a tom určitém směru mění.

Marx se především distancuje od zmatku, který do otázky vzájemného vztahu mezi státem a společností vnesl gothajský program, a píše:

»Dnešní společnost je společnost kapitalistická, která existuje ve všech civilizovaných zemích a je více nebo méně oproštěna od středověkých příměsí, více nebo méně modifikována zvláštním dějinným vývojem té či oné země, více nebo méně vyspělá. Naproti tomu se dnešní stát mění s hranicemi země. V Prusku je jiný než ve Švýcarsku, v Anglii je jiný

než ve Spojených státech. „Dnešní stát“ je tudíž fikce.

Avšak přes pestrou rozmanitost forem mají různé státy různých civilizovaných zemí společné to, že všechny spočívají na půdě moderní buržoazní společnosti, tu více, tu méně kapitalisticky rozvinuté. Proto také mají některé podstatné rysy společné. V tomto smyslu se tedy dá mluvit o „dnešním státě“ v protikladu k budoucnosti, kdy nynější základ státu, buržoazní společnost, odumře.

Potom je třeba se ptát: Jak se změní státnost v komunistické společnosti? Jinými slovy: Které společenské funkce státu, analogické jeho dnešním funkcím, zůstanou zachovány? Tuto otázku lze zodpovědět jedině vědecky, a kdybychom tisíckrát spojili slovo „lid“ se slovem „stát“, nepřiblíží nás to k vyřešení tohoto problému ani o píd' . . .⁸⁹

Když se Marx takto vysmál všem řečičkám o »lidovém státě«, nabízí vlastní pojetí otázky a zároveň varuje, že má-li se na ni odpovědět vědecky, je nutné operovat jen spolehlivě zjištěnými vědeckými fakty.

Prvním faktem, který veškerá vývojová teorie a veškerá věda vůbec zjistila naprosto přesně — a na který zapomínali utopisté a zapomínají i dnešní oportunisté obávající se socialistické revoluce —, je historicky nevyhnutelná existence zvláštního stadia či zvláštní etapy *přechodu* od kapitalismu ke komunismu.

2. PŘECHOD OD KAPITALISMU KE KOMUNISMU

»Mezi kapitalistickou a komunistickou společností je období revoluční přeměny jedné společnosti v druhou,« pokračuje Marx. »Tomu odpovídá také

politické přechodné období, v němž stát nemůže být ničím jiným než *revoluční diktaturou proletariátu* . . .«⁹⁰

Tento Marxův názor se zakládá na analýze toho, jakou úlohu má proletariát v novodobé kapitalistické společnosti, na údajích o vývoji této společnosti a o nesmiřitelnosti protichůdných zájmů proletariátu a buržoazie.

Dříve se otázka formulovala takto: Aby proletariát dosáhl svého osvobození, musí svrhnout buržoazii, dobýt politickou moc a nastolit svou revoluční diktaturu.

Dnes se táž otázka formuluje trochu jinak: přechod od kapitalistické společnosti, vyvíjející se směrem ke komunismu, ke komunistické společnosti je nemyslitelný bez »politického přechodného období«, přičemž stát v tomto období může mít výhradně podobu revoluční diktatury proletariátu.

Jaký je vztah mezi touto diktaturou a demokracií?

Viděli jsme, že Komunistický manifest klade jednoduše vedle sebe dva pojmy: »zorganizovat proletariát ve vládnoucí třídu« a »vydobýt demokracii«.⁹¹ Na základě všeho, co jsme tu v předešlých odstavcích vyložili, se dá již přesněji určit, jakými změnami prochází demokracie za přechodu od kapitalismu ke komunismu.

V kapitalistické společnosti se za předpokladu jejího nejpříznivějšího vývoje uplatňuje v demokratické republice víceméně úplný demokratismus. Tento demokratismus je však vždycky sevřen těsným rámcem kapitalistického vykořisťování, a proto v podstatě vždycky zůstává demokratismem jen pro menšinu, jen pro majetné třídy, pro bohaté. Svoboda v kapitalistické společnosti zůstane vždycky přibližně táž jako svoboda v antických řeckých republikách, totiž jako svoboda pro otrokáře. Novodobí námezdní otroci jsou vinou kapitalistického vykořisťování tak zdeptaní nouzí a bídou, že »nemají na demokracii a na politiku vůbec ani pomyslení«, což vede při obvyk-

lém, klidném průběhu událostí k tomu, že většina obyvatelstva zůstává stranou veřejného politického života.

Správnost tohoto tvrzení snad nejnázorněji potvrzuje Německo právě proto, že v tomto státě se ústavní legalita udržela obdivuhodně dlouho a držela se pevně téměř půl století (1871 — 1914) a protože tu sociální demokracie dokázala v oné době mnohem lépe než v jiných zemích »využít legality« i k tomu, aby zorganizovala v politické straně tak velký podíl dělnictva jako nikde jinde na světě.

Jak velký je tedy tento dosud největší podíl politicky uvědomělých a aktivně činných námezdních otroků v kapitalistické společnosti? Jeden milión členů sociálně demokratické strany — z 15 miliónů námezdních dělníků! Tři milióny odborově organizovaných z celých 15 miliónů!

Demokracie pro nepatrnou menšinu, demokracie pro boháče — takový je demokratismus kapitalistické společnosti. Podíváme-li se na mechanismus kapitalistické demokracie blíže, shledáme všude a ve všem, jak v »drobných«, zdánlivě drobných detailech volebního práva (census trvalého pobytu, vyloučení žen atd.), tak v technice zastupitelských orgánů, tak i ve faktických překážkách při uplatňování shromažďovacího práva (veřejné budovy nejsou pro »žebrotu«!), ba i v ryze kapitalistické organizaci denního tisku atd. atd., tam všude shledáme celou řadu omezení demokratismu. Tato omezení, tyto výhrady, výjimky a překážky pro chudé se zdají být drobnými zvláště pro toho, kdo sám nikdy bídu nepoznal a nepřišel blíže do styku s každodenním životem utlačovaných tříd (a tak je tomu u devíti desetin, ne-li u devětadevadesáti setin buržoazních publicistů a politiků), ale všechna tato omezení dohromady chudinu vylučují a vytlačují z politiky, z aktivní účasti na demokracii.

Marx znamenitě vystihl tuto *podstatu* kapitalistické demokracie, když ve své analýze zkušeností Komuny konstatoval, že utlačovaným je dovoleno vždycky jednou

za několik let rozhodnout, který člen utlačující třídy je bude v parlamentě reprezentovat a provádět represálie!⁹²

Avšak vývoj od této kapitalistické demokracie, nutně omezené, která potajmu odstrkuje chudinu, a proto je skrzskrz pokrytecká a falešná, nejde kupředu prostě, rovně a hladce, »k stále větší a větší demokracii«, jak uvádějí liberální profesori a maloburžoazní oportunisté. Nikoli. Vývoj kupředu, tj. ke komunismu, jde přes diktaturu proletariátu a jinak jít nemůže, protože *zlomit odpor* kapitalistických vykořisťovatelů nemůže nikdo jiný a žádným jiným způsobem.

Diktatura proletariátu, tj. organizace předvoje utlačovaných ve vládnoucí třídu sloužící potlačení utlačovatelů, nemůže jen tak beze všeho poskytnout pouze rozšíření demokracie. *Zároveň* s nebývalým rozšířením demokratismu, který se *poprvé* stává demokratismem pro chudé, demokratismem pro lid, a ne demokratismem pro boháče, diktatura proletariátu stanoví četné výjimky ze svobody utlačovatelů, vykořisťovatelů, kapitalistů. Ty musíme potlačit, chceme-li lidstvo zbavit námezdního otroctví, musíme násilím zlomit jejich odpor, a je samozřejmé, že kde existuje potlačování, násilí, tam se nedá mluvit o svobodě a demokracii.

Engels to skvěle vyjádřil v dopisu Bebelovi^[66], když napsal, jak si čtenáři jistě vzpomenou, že »dokud proletariát ještě *používá* státu, nepoužívá ho v zájmu svobody, nýbrž aby potlačil své protivníky, a jakmile se může mluvit o svobodě, přestává stát jako takový existovat«⁹³.

Demokracie pro drtivou většinu lidu a násilné potlačení vykořisťovatelů, utlačovatelů lidu, tj. jejich vyloučení z demokracie — tak se mění demokracie za *přechodu* od kapitalismu ke komunismu.

Teprve v komunistické společnosti, kdy bude odpor kapitalistů již definitivně zlomen, kdy nebudou existovat ani kapitalisté, ani třídy (tj. kdy nebude rozdíl mezi jednotlivými členy společnosti ve vztahu k společenským vý-

robním prostředkům), *teprve* potom »stát zanikne a bude se moci mluvit o svobodě«. Teprve pak bude možná a uskutečnitelná opravdu úplná demokracie, demokracie bez jakýchkoli výjimek. A teprve pak začne demokracie *odumírat* z toho prostého důvodu, že lidé zbavení kapitalistického otroctví, nesčetných hrůz, brutalit, absurdit a ohavností kapitalistického vykořisťování, si postupně *zvyknou* zachovávat elementární pravidla společenského soužití, známá po celá staletí a po tisíciletí opakovaná ve všech mravních kodexech, bez násilí, bez donucení, bez podřizování se, *bez zvláštního donucovacího aparátu zvaného stát*.

Výraz, že »stát *odumírá*«, je zvolen velmi šťastně, protože upozorňuje na to, že jde jednak o proces postupný, jednak o proces živelný. A že jedině zvyk tu může mít a nepochybně bude mít žádoucí vliv, o tom nás přesvědčují milióny příkladů, jak snadno si lidé zvykají dodržovat nezbytná pravidla společenského soužití, nejsou-li vykořisťováni, není-li tu nic, co by je pobuřovalo, vyvolávalo protest a vzpouru, vedlo k nutnosti *potlačování*.

Čili: v kapitalistické společnosti máme demokracii okleštěnou, ubohou, falešnou, demokracii jen pro boháče, pro menšinu. Diktatura proletariátu, etapa přechodu ke komunismu, poprvé přinese demokracii pro lid, pro většinu, zároveň však nezbytně povede k potlačování menšiny, vykořisťovatelů. Jedině komunismus je schopen poskytnout demokracii opravdu úplnou, a čím úplnější tato demokracie bude, tím dříve se stane zbytečnou a sama od sebe odumře.

Jinými slovy: za kapitalismu máme stát ve vlastním slova smyslu jako zvláštní mechanismus k potlačování jedné třídy druhou, a sice většiny menšinou. Je pochopitelné, že úspěšné provádění takové věci, jako je soustavné potlačování většiny vykořisťovaných menšinou vykořisťovatelů, se neobejde bez mimořádné tvrdosti, krutosti potlačování, bez moře krve, jímž se lidstvo na své cestě

brodí jak za otroctví, tak za nevolnictví, tak za námezdného poddanství.

Dále. V etapě *přechodu* od kapitalismu ke komunismu je potlačování *ještě* nezbytné, ale je to už potlačování menšiny vykořisťovatelů většinou vykořisťovaných. Zvláštní aparát, zvláštní mechanismus k potlačování, »stát« je *ještě* nezbytný, ale je to už stát přechodný, není to už stát ve vlastním slova smyslu, neboť potlačování menšiny vykořisťovatelů většinou *včerejších* námezdních otroků je věc relativně tak snadná, prostá a přirozená, že bude stát mnohem méně krve, než když se potlačují vzpoury otroků, nevolníků a námezdních dělníků, takže lidstvu nepřijde ani zdaleka tak draho. A toto potlačování je provázáno rozšiřováním demokracie na tak podstatnou většinu obyvatelstva, že se potřeba *zvláštního aparátu* k potlačování začíná vytrácet. Vykořisťovatelé nejsou přirozeně schopni potlačit lid bez velmi složitého aparátu určeného k plnění tohoto úkolu, avšak *lid* může potlačit vykořisťovatele i s pomocí velmi jednoduchého »aparátu«, anebo skoro úplně bez něho, bez zvláštního aparátu, jen tak, že *zorganizuje ozbrojené masy* (na způsob — abychom trochu předběhli — sovětu dělnických a vojenských zástupců).

Teprve komunismus konečně vytvoří takový stav, kdy bude stát úplně zbytečný, protože už *nebude koho* potlačovat, »nebude koho« ve smyslu *třídy*, ve smyslu soustavného boje proti určité části obyvatelstva. Nejsme utopisté a vůbec nepopíráme možnost a nevyhnutelnost excesů ze strany *jednotlivců* ani to, že bude nutné *takovéto* excesy potlačovat. Ale za prvé k tomu nebude zapotřebí zvláštní mechanismus, zvláštní potlačovací aparát, ale bude to dělat sám ozbrojený lid tak prostě a snadno, jak i v dnešní společnosti jakákoli skupina civilizovaných lidí od sebe odtrhuje rváče anebo zabraňuje znásilnění ženy. A za druhé víme, že hlavní sociální příčinou excesů spočívajících v porušování pravidel společenské-

ho soužití je vykořisťování mas, jejich bída a chudoba. Po odstranění této hlavní příčiny začnou excesy nevyhnutelně »odumírat«. Jak rychle a v jakém pořadí, to nevíme, ale že odumírat budou, to víme. Spolu s tím, jak odumřou, *odumře* i stát.

Marx se nepouští do utopií, jen přesněji určil, co se dá s ohledem na budoucnost určit *už dnes*, totiž rozdíl mezi nižší a vyšší fází (stupněm, etapou) komunistické společnosti.

3. PRVNÍ FÁZE KOMUNISTICKÉ SPOLEČNOSTI

V Kritice gothajského programu Marx podrobně vyvrací Lassallovu myšlenku, že dělníci budou za socialismu dostávat »nezkrácený« čili »plný výtěžek své práce«. Dokažuje, že z úhrnného společenského produktu práce celé společnosti je nutné vyčlenit jednak rezervní fond, jednak fond na rozšiřování výroby a jednak fond na amortizaci »opotřebených« strojů atd., a dále pak ze spotřebních předmětů fond nákladů na administrativu, školy, nemocnice, starobince apod.

Místo mlhavé, nejasné a povšechné Lassallový fráze (»plný výtěžek práce dělníkovi«) Marx střízlivě vypočítává, jak právě socialistická společnost bude muset hospodařit. A když přistupuje ke *konkrétní* analýze životních podmínek ve společnosti, kde už nebude existovat kapitalismus, říká:

»Máme tu co činit« (při analýze programu dělnické strany) »nikoli s takovou komunistickou společností, jež se *vyvinula* na své vlastní základně, ale naopak s takovou společností, jež *se* právě *rodí* ze společnosti kapitalistické a je tedy po všech stránkách, ekonomicky, morálně a duchovně pozname-

nána mateřskými znaménky staré společnosti, z jejíhož lůna vychází«. ⁹⁴

Právě tuto komunistickou společnost, která zrovna vyšla z lůna kapitalismu a je ještě ve všem všudy poznamenána mateřskými znameními staré společnosti, nazývá Marx »první« neboli nižší fází komunistické společnosti.

Výrobní prostředky už přestaly být soukromým vlastnictvím jednotlivců. Výrobní prostředky patří celé společnosti. Každý člen společnosti vykonávající určitou část společensky nutné práce, dostává od společnosti potvrzení, že odvedl tolik a tolik práce. Na základě tohoto potvrzení pak dostává ze společných skladů spotřebních předmětů příslušné množství produktů. Každý dělník tedy po odpočtu onoho dílu práce, jejíž výtěžek plyne do společného fondu, dostává od společnosti tolik, kolik jí dal.

Zdánlivě tu vládne »rovnost«.

Ale když Lassalle o takovýchto společenských poměrech (kterým se obvykle říká socialismus, Marx je však nazývá první fází komunismu) tvrdí, že tu jde o »spravedlivé rozdělování«, o »rovné právo každého na stejný výtěžek práce«, pak se Lassalle mylí, a Marx jeho omyl vysvětluje.

»Rovné právo to skutečně je,« říká Marx, ale je to *ještě* stále »buržoazní právo«, které jako každé právo *předpokládá nerovnost*. Každé právo je aplikací *stejného* měřítko na *různé* lidi, kteří ve skutečnosti nejsou stejní, nejsou si navzájem rovni; a proto je »rovné právo« porušení rovnosti a nespravedlnost. Po vykonání stejného dílu společenské práce skutečně dostává jeden jako druhý (po odečtení uvedených srážek) stejný díl společenského produktu.

Jenže lidé si nejsou ve všem rovni: jeden je silnější a druhý slabší, jeden je ženatý a druhý ne, jeden má víc dětí a druhý méně atd.

»Při stejném pracovním výkonu, a tedy i stejném podílu na společenském spotřebním fondu,« uzavírá Marx, »dostává tedy jeden fakticky víc než druhý, jeden je bohatší než druhý atd. Aby se právo vyvalo všech těchto nesrovnalostí, muselo by být spíš nerovné než rovné . . .«⁹⁵

První fáze komunismu tedy ještě nemůže zajistit spravedlnost a rovnost: rozdíly v bohatství zůstanou, a jsou to rozdíly nespravedlivé, ale nebude už možné *vykořisťování* člověka člověkem, protože už nikdo nebude moci uchvátit *výrobní prostředky*, továrny, stroje, půdu atd. do soukromého vlastnictví. Marx potírá Lassallovu nejasnou maloburžoazní frázi o »rovnosti« a »spravedlnosti« *vůbec* a místo toho ukazuje, *jak bude probíhat vývoj* komunistické společnosti, která je *nucena* nejprve odstranit *pouze* tu »nespravedlnost«, že si výrobní prostředky přivlastnili jednotlivci, ale která *není schopna* naráz odstranit i další nespravedlnost, totiž že jsou spotřební předměty rozdělovány »podle práce« (a nikoli podle potřeb).

Vulgární ekonomové včetně buržoazních profesorů, k nimž patří i »náš« Tugan, ustavičně socialistům vytýkají, že prý zapomínají na nerovnost lidí a »sní« o tom, jak by ji odstranili. Ale jak vidíme, takové výtky svědčí leda o naprostém ignorantství pánů buržoazních ideologů.

Marx si je nejenom velmi přesně vědom nevyhnutelné nerovnosti lidí, ale bere v úvahu i to, že pouhé převedení výrobních prostředků do společného vlastnictví celé společnosti (»socialismus« v běžném pojetí) ještě *neodstraňuje* nedostatky v rozdělování a nespravedlnost »buržoazního práva«, která *bude trvat tak dlouho*, dokud se budou výrobky rozdělovat »podle práce«.

»Tyto nesrovnalosti,« pokračuje Marx, »jsou však nevyhnutelné v první fázi komunistické společnosti, která po dlouhých porodních bolestech právě vyšla

z lůna kapitalistické společnosti. Právo nemůže být nikdy na vyšším stupni než ekonomický řád a jím podmíněný kulturní vývoj společnosti . . .«⁹⁶

Čili: v první fázi komunistické společnosti (které se obvykle říká socialismus) *není* ještě »buržoazní právo« překonáno úplně, nýbrž jen částečně, jen úměrně již dosažené ekonomické přeměně, tj. jen ve vztahu k výrobním prostředkům. »Buržoazní právo« je prohlašuje za soukromé vlastnictví jednotlivců. Socialismus je přeměňuje ve *společné* vlastnictví. *V tom* — a jenom v tom — přestává »buržoazní právo« platit.

Ale nepřestává dál platit ve své druhé části, jako regulátor (určovatel) rozdělování produktů a dělby práce mezi členy společnosti. »Kdo nepracuje, ať nejí« — tato socialistická zásada je *už* uskutečněna; za stejné množství práce stejné množství produktů — i tato socialistická zásada je *už* uskutečněna. Ale to ještě není komunismus, tím ještě není překonáno »buržoazní právo«, které dává nestejným lidem za nestejné (fakticky nestejné) množství práce stejné množství produktů.

To je »nesrovnalost«, konstatuje Marx, ale v první fázi komunismu je to nesrovnalost nevyhnutelná a propadali bychom utopismu, kdybychom se chtěli domnívat, že jakmile lidé svrhnou kapitalismus, rázem se naučí pracovat pro společnost *bez jakýchkoli právních norem*, nemluvě o tom, že ani ekonomické předpoklady pro *takovouto* přeměnu *nevzniknou ihned* po odstranění kapitalismu.

Ale jiné normy kromě »buržoazního práva« zatím neexistují, a proto bude i nadále zapotřebí mít stát, aby ochranou společného vlastnictví výrobních prostředků chránil rovnost v práci a rovnost v rozdělování produktů.

Stát odumírá, protože už neexistují kapitalisté, neexistují už třídy, a tedy ani nelze žádnou *třídu potlačovat*.

Stát však přesto ještě neodumírá úplně, protože ještě dál zde zůstává ochrana »buržoazního práva« posvěcující

faktickou nerovnost. K úplnému odumření státu je zapotřebí úplný komunismus.

4. VYŠŠÍ FÁZE KOMUNISTICKÉ SPOLEČNOSTI

Marx pokračuje:

»Ve vyšší fázi komunistické společnosti, až už jednotlivci nebudou v zotročujícím područí dělby práce a až tedy zmizí i protiklad mezi duševní a tělesnou prací; až práce nebude pouhým prostředkem k životu, nýbrž se stane sama první životní potřebou; až s všestranným rozvojem jednotlivců vzrostou i produktivní síly a všechny zdroje sdruženého bohatství potečou plným proudem — teprve pak bude možno plně překročit úzký obzor buržoazního práva a společnost bude moci vepsat na svůj prapor: „Každý podle svých schopností, každému podle jeho potřeb.“⁹⁷

Teprve dnes můžeme v plné míře ocenit, jak správné byly Engelsovy připomínky a jeho ironické poznámky o nesmyslném spojování slova »svoboda« se slovem »stát«. Pokud existuje stát, není svoboda. Až bude svoboda, nebude existovat stát.

Ekonomickým základem úplného odumření státu je tak vysoký stupeň vývoje komunismu, kdy postupně zanikne protiklad mezi duševní a fyzickou prací, čili zmizí jeden z nejdůležitějších zdrojů dnešní *společenské* nerovnosti, který však rozhodně nemůže být odstraněn naráz, pouhým převedením výrobních prostředků do společenského vlastnictví, pouhým vyvlastněním kapitalistů.

Toto vyvlastnění *umožní* nevidaný rozvoj produktivních sil. A vidíme-li, jak kapitalismus už dnes neuvěřitel-

ně *zdržuje* tento vývoj a jak by se v lecčem mohlo pokročit kupředu na základě už dosažené dnešní techniky, jsme oprávněni s plným přesvědčením tvrdit, že vyvlastnění kapitalistů nevyhnutelně povede k nebyvalému rozvoji produktivních sil lidské společnosti. Ale jak rychle bude tento rozvoj postupovat, jak rychle dospěje k překonání dělby práce, k odstranění protikladu mezi duševní a fyzickou prací, k tomu, aby se práce stala »první životní potřebou«, to nevíme a vědět *nemůžeme*.

A proto jsme oprávněni mluvit pouze o nevyhnutelném odumírání státu, a přitom musíme zdůraznit, že to bude proces dlouhodobý, závislý na tom, jak rychle se bude vyvíjet *vyšší fáze* komunismu, a nechat úplně otevřenou otázku lhůt nebo konkrétních forem odumírání, protože k jejímu řešení *neexistují* žádné podklady.

Stát může úplně odumřít teprve tehdy, až společnost uskuteční zásadu: Každý podle svých schopností, každému podle jeho potřeb, tj. až si lidé natolik zvyknou dodržovat základní pravidla společenského soužití a až jejich práce bude natolik produktivní, že budou dobrovolně pracovat *podle svých schopností*. Teprve pak bude překročen »úzký obzor buržoazního práva«, který každého nutí, aby nelítostně jako Shylock⁹⁸ vypočítával, zda nepracoval o půl hodiny déle než druhý či nedostal menší mzdu než druhý. Teprve pak nebude zapotřebí, aby společnost určovala, jaké množství produktů má kdo dostat, protože každý si bude volně brát »podle svých potřeb«.

Z buržoazního hlediska lze takovéto společenské zřízení snadno prohlásit za »holou utopii« a pošklebovat se nad tím, že socialisté každému slibují právo dostávat od společnosti bez jakékoli kontroly práce jednotlivých občanů libovolné množství lanýžů, automobilů, pianin atd. Takovými posměšky dodnes celou věc odbývá většina buržoazních »vědců«, čímž dokazují leda své ignorantství a svůj prospěchářský zájem na obhajobě kapitalismu.

Ano, ignorantství, protože ani jednoho socialistu jak-

živ nenapadlo »slibovat« vyšší fázi komunismu, a *prognózy* velkých socialistů, že tato fáze nastane, nepředpokládaly ani dnešní produktivitu práce, ani *dnešního* maloměšťáka, schopného »zbůhdarma« — asi jako seminaristé u Pomjalovského* — ničit sklady majetku společnosti a dožadovat se nemožného.

Do té doby, než nastane »vyšší« fáze komunismu, socialisté požadují *nejpřísnější* kontrolu míry práce a míry spotřeby ze strany společnosti a ze strany státu, avšak tato kontrola musí začít vyvlastněním kapitalistů a kontrolou kapitalistů ze strany dělníků, a tuto kontrolu nebude provádět stát byrokratů, nýbrž stát *ozbrojených dělníků*.

Prospěchářský zájem buržoazních ideologů (a jejich nohsledů à la páni Cereteliové, Černovové a spol.) na obhajobě kapitalismu spočívá zejména v tom, že svými spory a řečmi o vzdálené budoucnosti *odvádějí pozornost* od naléhavých a ožehavých problémů *dnešní* politiky, jako je vyvlastnění kapitalistů, přeměna *všech* občanů v pracovníky a zaměstnance *jediného* velkého »syndikátu«, totiž celého státu, a úplné podřízení veškeré činnosti celého tohoto syndikátu státu opravdu demokratickému, *státu sovětů dělnických a vojenských zástupců*.

Když tedy učený profesor a po něm šosák a po šosákově páni Cereteliové a Černovové mluví o pošetilých utopiích, o demagogických slibech bolševiků, o nemožnosti »zavést« socialismus, mají v podstatě na mysli právě vyšší stadium či fázi komunismu, kterou nikdo nejen nesliboval, ale ani na ni nepomýšlel, protože se »zavést« vůbec nedá.

A zde jsme dospěli k otázce vědeckého rozdílu mezi socialismem a komunismem, jíž se Engels dotkl ve své úvaze o nesprávnosti názvu »sociální demokrat«, kterou jsme tu již uvedli. Politický rozdíl mezi první čili nižší a mezi

* Lenin má na mysli postavy z románu ruského spisovatele N. G. Pomjalovského Obrázky ze semináře^[38]. Čes. red.

vyšší fázi komunismu bude patrně časem značný, ale zabývat se jím už dnes, za kapitalismu, by bylo směšné a vyzvedat jej do popředí by snad mohli leda ojedinelí anarchisté (pokud ještě vůbec mezi anarchisty zbyli lidé, kteří se ničemu nenaučili po »plechanovovské« přeměně Kropotkinů, Grava, Cornelissena a dalších anarchistických »hvězd« v sociálšovinisty nebo v zákopové anarchisty, jak se vyjádřil Ge, jeden z nemnoha anarchistů, kteří si zachovali čest a svědomí).

Vědecký rozdíl mezi socialismem a komunismem je však jasný. To, čemu se obvykle říká socialismus, Marx nazval »první« neboli nižší fází komunistické společnosti. Pokud se výrobní prostředky stávají *společným* vlastnictvím, potud je výraz »komunismus« i zde použitelný, nezapomeneme-li na to, že jde o *neúplný* komunismus. Velký význam Marxových vysvětlivek spočívá v tom, že zde důsledně uplatňuje materialistickou dialektiku, učení o vývoji, a že komunismus zkoumá jako něco, co se vyvíjí z kapitalismu. Místo scholasticky vyspekulovaných, »vykonstruovaných« definicí a neplodných sporů o slovíčka (co je socialismus a co je komunismus) analyzuje Marx to, co by se dalo označit za stupně ekonomické zralosti komunismu.

Ve své první fázi, na svém prvním stupni *nemůže* být komunismus ještě ekonomicky zcela zralý, zcela prost tradicí či pozůstatků kapitalismu. Z toho pak vyplývá takový zajímavý jev, jako je zachování »úzkého obzoru *buržoazního práva*« ještě v první fázi komunismu. Buržoazní právo vztahující se na rozdělování *spotřebních* předmětů samozřejmě nezbytně předpokládá i *buržoazní stát*, neboť právo není ničím bez aparátu schopného *donucovat* lidi k dodržování právních norem.

Z toho tedy vyplývá, že i za komunismu zůstane ještě po určitou dobu zachováno nejenom buržoazní právo, nýbrž i buržoazní stát, jenže bez buržoazie!

Někdo v tom snad může vidět paradox nebo prostě

dialektické žonglování s myšlenkami, jak to marxismu často vytýkají lidé, kteří si nedali ani trochu práce, aby prostudovali jeho nevšedně hluboký obsah.

Ve skutečnosti nám však život na každém kroku ukazuje pozůstatky starého v novém jak v přírodě, tak i ve společnosti. A Marx nepřesunul do komunismu kousek »buržoazního« práva svévolně, ale vzal z něho jen to, co je pro společnost vycházející z *lůna* kapitalismu ekonomicky a politicky nezbytné.

Demokracie má nesmírný význam při osvobozovacím boji dělnické třídy proti kapitalismu. Avšak demokracie rozhodně není nějaká nepřekročitelná hranice, nýbrž jen jedna z etap na cestě od feudalismu ke kapitalismu a od kapitalismu ke komunismu.

Demokracie znamená rovnost a je očividné, jak velký význam má boj proletariátu za rovnost a heslo rovnosti, je-li správně chápáno ve smyslu odstranění *tříd*. Avšak demokracie znamená pouze *formální* rovnost. Ihned po nastolení rovnosti všech členů společnosti *ve vztahu* k vlastnictví výrobních prostředků, tj. rovnosti práce a rovnosti mezd, vyvstane před lidstvem nevyhnutelně otázka, že je nutné jít dále od banální rovnosti k rovnosti faktické, tj. k uskutečnění zásady: Každý podle svých schopností, každému podle jeho potřeb. V jakých etapách, jakými praktickými cestami se bude lidstvo ubírat k této vyšší metě, to nevíme a ani vědět nemůžeme. Je však důležité si ujasnit, jak hluboce mylná je obvyklá buržoazní představa, že socialismus je něco mrtvého, ustrnulého, jednou provždy daného, zatímco ve skutečnosti *teprve* socialismem započne rychlý, opravdový, skutečně hromadný postup *většiny* a později vůbec všeho obyvatelstva kupředu ve všech sférách společenského i individuálního života.

Demokracie je forma státu, jedna z jeho variant. A proto představuje jako každý stát organizované, systematické uplatňování násilí vůči lidem. To na jedné stra-

ně. Ale na druhé straně demokracie formálně uznává rovnost mezi občany, rovné právo všech určovat, jaké má mít stát zřízení a jak má být spravován. A to zase souvisí s tím, že demokracie na jistém stupni svého vývoje především stmeluje revoluční třídu, proletariát, proti kapitalismu a umožňuje mu zničit, napadnout rozbít a smést z povrchu země buržoazní, i když republikánsky buržoazní státní mašinerii, tj. pravidelnou armádu, policii a vysoké úřednictvo, a nahradit ji *demokratičtější*, ale přece jen ještě státní mašinerií v podobě ozbrojených dělnických mas, jež jsou přechodem k všeobecné účasti lidu v milici.

»Kvantita přechází v kvalitu« i zde: *takový* stupeň demokracie už přesahuje rámec buržoazní společnosti a je počátkem její socialistické přestavby. Budou-li se opravdu *všichni* podílet na správě státu, pak už se kapitalismus nemůže udržet. Na druhé straně ovšem rozvoj kapitalismu sám vytváří *předpoklady* pro to, aby se opravdu »všichni« *mohli* podílet na správě státu. K takovým předpokladům patří všeobecná gramotnost, které již bylo v řadě nejvyspělejších kapitalistických zemí dosaženo, dále pak »vyškolení a ukáznění« miliónů dělníků velkým a složitým zespolečenštěným aparátem pošt, železnic, velkých továren, velkoobchodů, bank atp. atp.

Za takovýchto *ekonomických* předpokladů je docela dobře možné přejít okamžitě, ze dne na den, k tomu, aby po svržení kapitalistů a byrokratů byli v *kontrolě* výroby a rozdělování, v *evidenci* práce i produktů nahrazeni ozbrojenými dělníky, všeobecně ozbrojeným lidem. (Otázka kontroly a evidence se nesmí směřovat s otázkou vědecky vzdělaného personálu inženýrů, agronomů apod.; tito pánové, kteří dnes pracují jako podřízení kapitalistů, budou pracovat ještě lépe zítra jako podřízení ozbrojených dělníků.)

Evidence a kontrola je to *nejdůležitější*, čeho je zapotřebí k »zorganizování« *první fáze* komunistické společnosti a k jejímu správnému fungování. *Všichni* občané se tu

stávají námezdně pracujícími zaměstnanci státu představeného ozbrojenými dělníky. Všichni občané se stávají úředníky a dělníky *jediného* celonárodního, státního »syndikátu«. A jde jen o to, aby všichni stejně pracovali, odváděli správnou míru práce a dostávali stejný plat. Evidenci a kontrolu nad tím kapitalismus maximálně *zjednodušil* ve velmi prosté evidenční a kontrolní operace, které svede každý gramotný člověk a k nimž postačí znalost čtyř základních početních úkonů a vydávání patřičných stvrzenek*.

Až takovou evidenci a takovou kontrolu kapitalistů (kteří se nyní stali zaměstnanci), jakož i pánů inteligentů, kteří si uchovali kapitalistické návyky, začne samostatně a ve všem všudy vykonávat *většina* lidu, pak se tato kontrola stane opravdu univerzální, všeobecnou, všelidovou, pak se jí nebude možno nijak vyhnout, »nebude se před ní kam schovat«.

Celá společnost bude jedinou kanceláří a jedinou továrnou, kde bude vládnout rovnost v práci i rovnost ve mzdě.

Avšak tato »továrenská« kázeň, kterou proletariát po vítězství nad kapitalisty, po svržení vykořisťovatelů rozšíří na celou společnost, vůbec není naším ideálem ani naším konečným cílem, nýbrž jen *stupínkem*, který je nezbytný k radikální očistě společnosti od špatností a ničemností kapitalistického vykořisťování a *pro další* postup kupředu.

Od chvíle, kdy se všichni členové společnosti, nebo alespoň jejich převážná většina naučí *sami* spravovat stát, sami vezmou jeho správu do svých rukou, sami »zorganizují« kontrolu nad nepatrnou menšinou kapitalistů i nad

* Když stát zredukuje nejdůležitější část svých funkcí na evidenci a kontrolu prováděnou samotnými dělníky, přestává už být »politickým státem« a »společenské funkce se mění z funkcí politických v pouhé funkce administrativní« (viz výše, kapitola IV, oddíl 2, o Engelsově polemice proti anarchistům).⁹⁹

různými individui, která by si ráda podržela kapitalistické návyky, i nad těmi dělníky, které kapitalismus hluboce zdemoralizoval, od té chvíle začíná být jakákoli státní správa vůbec zbytečná. Čím úplnější je demokracie, tím bližší je chvíle, kdy se stane zbytečnou. Čím demokratičtější je »stát«, který se skládá z ozbrojených dělníků a »není už státem ve vlastním slova smyslu«, tím rychleji začíná *jakýkoli* stát vůbec odumírat.

Neboť až se *všichni* naučí spravovat stát a budou opravdu samostatně řídit společenskou výrobu, samostatně vést evidenci a kontrolu příživníků, zpanštělých elementů, šejdířů a podobných »ochránců kapitalistických tradic«, pak nutně nastane situace, kdy vyhnout se této všelidové evidenci a kontrole bude tak nesmírně obtížné, tak výjimečné a vzácné a patrně bude také stíháno tak rychlými a účinnými tresty (neboť ozbrojení dělníci jsou lidé praktičtí, a ne sentimentální inteligenti, takže asi sotva dovolí, aby se s nimi žertovalo), že se *nezbytnost* dodržovat jednoduchá, základní pravidla každého lidského soužití velmi brzy stane *zvykem*.

A tehdy se dokořán otevřou dveře k přechodu od první fáze komunistické společnosti k její vyšší fázi a zároveň s tím i k úplnému odumření státu.

KAPITOLA VI

OPORTUNISTICKÁ VULGARIZACE MARXISMU

Otázka, jaký je vztah státu k sociální revoluci a sociální revoluce ke státu, zajímala nejvýznačnější teoretiky a publicisty II. internacionály (1889—1914) velmi málo, jako ostatně otázka revoluce vůbec. Ale nejcharakterističtější na tomto procesu postupného narůstání oportunistu, který pak v roce 1914 vedl ke krachu II. internacionály,

je to, že *se tuto otázku snažili obejít* nebo ji nebrat na vědomí ani tehdy, když se jí octli přímo tváří v tvář.

Všeobecně se dá říci, že právě toto *vyhýbání se* otázce vztahu proletářské revoluce ke státu, které hovělo oportunistu a živilo jej, způsobilo *deformaci* marxismu a jeho naprostou profanaci.

Abychom mohli alespoň stručně charakterizovat tento smutný proces, všimněme si nejvýznamnějších teoretiků marxismu, Plechanova a Kautského.

1. PLECHANOVOVA POLEMIKA PROTI ANARCHISTŮM

Plechanov napsal o otázce vztahu anarchismu k socialismu zvláštní brožuru pod názvem *Anarchismus a socialismus*, která vyšla německy roku 1894.

Plechanovovi se podařilo toto téma vyložit tak šikovně, že úplně obešel to, co je v boji proti anarchismu nejaktuálnější, nejožehavější a politicky nejpodstatnější, totiž vztah revoluce ke státu a otázku státu vůbec! Jeho brožura se skládá ze dvou částí: první, historiografická, přináší cenný materiál o vývoji idejí Stirnerových, Proudhonových aj., druhá obsahuje šosácky nejapné úvahy o tom, že anarchisté se nedají rozeznat od banditů.

Spojení těchto témat je velmi komické a pro celou Plechanovovu činnost těsně před revolucí i během celého revolučního období v Rusku nanejvýš příznačné: Plechanov se totiž v letech 1905—1917 projevil jako napůl doktrinář a napůl šosák, který se v politice octl ve vleku buržoazie.

Viděli jsme tu již, jak Marx s Engelsem v polemice proti anarchistům neobyčejně pečlivě objasňovali své názory na vztah revoluce ke státu. Když Engels v roce 1891 vydával Marxovu *Kritiku gothajského programu*, napsal: »My (tj. Engels i Marx) jsme tenkrát, sotva dva roky po

haagském kongresu internacionály¹⁰⁰, vedli velmi urputný boj s Bakuninem a jeho anarchisty.«¹⁰¹

Anarchisté se snažili prohlašovat právě Pařížskou komunu takřkajíc za »svou«, za potvrzení svého učení, ale přitom vůbec nepochopili ani poučení z Komuny, ani Marxův rozbor těchto poučení. V konkrétních politických otázkách, například zda se má *rozbit* starý státní mechanismus a *čím* se má nahradit, nepřinesl anarchismus nic, co by se alespoň blížilo pravdě.

Avšak mluvit o »anarchismu a socialismu«, a přitom se úplně vyhnout otázce státu a *nebrat na vědomí* celý vývoj marxismu před Komunou a po ní, znamenalo nevyhnutelně zabřednout do oportunistu. Protože oportunismus potřebuje ze všeho nejvíc právě to, aby se tyto dvě právě zmíněné otázky vůbec *nedostaly* na přetřes. Už to je jeho vítězstvím.

2. KAUTSKÉHO POLEMIKA PROTI OPORTUNISTŮM

Do ruštiny byl nepochybně přeložen mnohem větší počet Kautského prací než do kteréhokoli jiného jazyka. Nadarmo někteří němečtí sociální demokraté žertem neříkají, že Kautsky se v Rusku čte víc než v Německu (tento žert má mimochodem mnohem hlubší historický smysl, než jeho původci tuší: když se totiž mezi ruskými dělníky roku 1905 projevila mimořádně velká a nebývalá poptávka po nejlepších dílech nejlepší sociálně demokratické literatury na světě a když dělníci dostali do rukou v jiných zemích nevídané množství překladů a vydání těchto prací, přenesli tak urychleně takřkajíc na svěží půdu našeho proletářského hnutí bohaté zkušenosti sousední, daleko vyspělejší země).

Kautsky je u nás dobře známý, kromě svého populárního výkladu marxismu, zejména svou polemikou proti

oportunistům s Bernsteinem v jejich čele. Ale máme-li prozkoumat, jak došlo k tomu, že Kautsky upadl do neuvěřitelně ostudné bezradnosti a za velmi těžké krize v letech 1914—1915 dospěl až k obraně sociálšovinismu, nesmíme tu opomenout jeden takřka neznámý fakt. Je to právě skutečnost, že Kautsky před svým vystoupením proti nejvýznačnějším představitelům oportunistu ve Francii (Millerand a Jaurès) a v Německu (Bernstein) sám značně kolísal. Marxistický časopis *Zarja*¹⁰², který vycházel v letech 1901—1902 ve Stuttgartu a zastával revolučně proletářské názory, byl nucen proti Kautskému polemizovat a označit jeho polovičatou, vyhýbavou a vůči oportunistům smířlivou rezoluci, schválenou roku 1900 mezinárodním socialistickým kongresem v Paříži¹⁰³, za »gumovou«. Kautského^[116] dopisy publikované v německé literatuře odhalují, že stejně tak kolísal i před zahájením svého tažení proti Bernsteinovi.

Mnohem větší význam má však okolnost, že přímo v Kautského polemice proti oportunistům, v jeho formulaci a způsobu interpretace dané otázky zjišťujeme dnes, kdy zkoumáme *historii* jeho nejnovější zrady marxismu, že k oportunistu soustavně tíhl právě v otázce státu.

Všimněme si prvního velkého spisu Kautského proti oportunistu, jeho knihy Bernstein a sociálně demokratický program. Kautsky Bernsteina do detailů vyvrací. Ale jedna věc je přitom charakteristická.

Ve svých herostratovsky proslulých Předpokladech socialismu viní Bernstein marxismus z »*blanquismu*« (obvinění, které od těch dob oportunisté a liberální buržoové v Rusku bezpočtukrát opakovali proti představitelům revolučního marxismu, bolševikům). Přitom si Bernstein speciálně všimá Marxovy Občanské války ve Francii a snaží se — jak jsme viděli, zcela bezúspěšně — ztotožnit Marxovy názory na poučení z Komuny s názory Proudhonovými. Bernsteinovu pozornost upoutává zejména Marxův závěr, na nějž Marx položil důraz v před-

mluvě^[21] ke Komunistickému manifestu z roku 1872 a který zní: »Dělnická třída nemůže prostě převzít hoto-
vou státní mašinerii a uvést ji do chodu pro své vlastní cí-
le.«¹⁰⁴

Bernsteinovi se tento výrok tak »zalíbil«, že jej ve své knize nejméně třikrát opakuje, přičemž jej interpretuje ve zcela zkresleném, oportunistickém smyslu.

Jak jsme viděli, Marx chtěl říci, že dělnická třída musí *rozbit, odbourat, rozmetat* (Sprengung, rozmetání — vý-
raz použitý Engelsem) celý státní mechanismus. Ale po-
dle Bernsteinova výkladu to vypadá, jako by snad Marx
těmito slovy varoval dělnickou třídu *před* upřílišněnou
revolučností při dobývání moci.

Hrubší a nehoráznější překroucení Marxovy myšlenky
si ani nelze představit.

A jak si při svém veledůkladném vyvracení bernstei-
nismu¹⁰⁵ počínal Kautsky?

Prostě se vyhnul tomu, aby celé to oportunistické pře-
krucování marxismu v tomto bodě podrobil hlubšímu
rozboru. Ocitoval shora uvedený úryvek z Engelsovy
předmluvy k Marxově Občanské válce a prohlásil, že po-
dle Marxe nemůže dělnická třída jen tak *prostě* převzít
hotovou státní mašinerii, ale celkem vzato že ji převzít
může, a víc nic! Ale že Bernstein připsal Marxovi *pravý*
opak toho, než co měl Marx ve skutečnosti na mysli, že
už od roku 1852 Marx označoval za úkol proletářské re-
voluce »rozbit« státní mašinerii,¹⁰⁶ o tom nenajdete
u Kautského ani slovo.

Dopadlo to tak, že nejpodstatnější rozdíl mezi marxis-
mem a oportunismem v otázce úkolů proletářské revolu-
ce Kautsky setřel!

»Vyřešení otázky proletářské diktatury můžeme docela klidně pře-
nechat budoucnosti,« napsal Kautsky »proti« Bernsteinovi (německé
vydání, s. 172).

To není polemika *proti* Bernsteinovi, ale v podstatě
ústupek Bernsteinovi, vyklizení pozic oportunismu, proto-

že oportunisté prozatím ani nepotřebují nic víc, než aby se všechny stěžejní otázky týkající se úkolů proletářské revoluce, »docela klidně přenechaly budoucnosti«.

Marx i Engels od roku 1852 do roku 1891, celých čtyřicet let, vštěpovali proletariátu, že musí rozbít státní mechanismus. Ale když se Kautsky v roce 1899 octl tváří v tvář skutečnosti, že se oportunisté v této věci marxismu zcela zpronevěřili, podvodně *zaměnil* otázku nutnosti rozbít státní mechanismus otázkou konkrétních forem tohoto rozbíjení a potom se zachraňoval útekem pod křídla »nesporné« (a neplodné) šosácké pravdy, že konkrétní formy předem znát nemůžeme!!

Mezi Marxovým a Kautského postojem k úkolu proletářské strany připravovat dělnickou třídu na revoluci je tedy propastný rozdíl.

Všimněme si dalšího, zralejšího Kautského spisu, rovněž do značné míry věnovaného vyvracení chyb oportunismu. Je to jeho brožura Sociální revoluce^[6]. Autor se v ní speciálně zaměřuje na otázku »proletářské revoluce« a »proletářského režimu«. Autor zde snesl spoustu mimořádně cenných poznatků, ale právě otázku státu *obešel*. V brožuře se všude mluví o dobytí státní moci, ale nic víc, tj. autor zvolil takovou formulaci, která je ústupkem oportunistům, protože *připouští*, že je možné dobýt moc *bez* rozbití státního mechanismu. Právě to, co Marx v roce 1872 prohlásil v programu Komunistického manifestu za »zastaralé«¹⁰⁷, Kautsky v roce 1902 *znovu křísí* k životu.

Brožura věnuje zvláštní podkapitolu formám a nástrojům sociální revoluce. Mluví se zde i o masové politické stávce, i o občanské válce, ba i o takových »mocenských nástrojích velkých moderních států, jako jsou byrokracie a armáda«, avšak o tom, co už dělníky naučila Komuna, tam není ani zmínky. Jak je vidět, Engels zbůhdarma nevaroval, zejména německé socialisty, před »pověrečnou úctou« ke státu.

Kautského výklad zní takto: vítězný proletariát »uskuteční demokratický program« — a dál pak Kautsky probírá jednotlivé body tohoto programu. O tom, co nového přinesl rok 1871 k otázce vystřídání buržoazní demokracie demokracií proletářskou, tu není ani zmínka. Kautsky se omezuje na takové »solidně« znějící banality, jako:

»Je tedy zcela zřejmé, že za dnešních poměrů se k moci nedostane. Revoluce sama předpokládá dlouhotrvající a hlubokosáhlé boje, které dokáží změnit naši dnešní politickou a sociální strukturu.«

To je nesporně tak »zcela zřejmé« jako pravda, že koně žerou oves a Volha se vlévá do Kaspického moře. Škoda jen, že se prázdnou a nabubřelou frází o »hlubokosáhlých« bojích *obchází* otázka, pro revoluční proletariát tak naléhavá, totiž *v čem se tedy vlastně* projevuje »hloubka« jeho revoluce, pokud jde o stát, pokud jde o demokracii, na rozdíl od dřívějších, neproletářských revolucí.

Kautsky se však této otázce vyhýbá, a tím *ve skutečnosti* v tomto velmi podstatném bodě činí ústupek oportunistu, i když mu *slowy* vyhlašuje nelítostnou válku a zdůrazňuje význam »ideje revoluce« (ale zač stojí tato »idea«, bojíme-li se mezi dělníky propagovat konkrétní poučení z revoluce?), i když deklaruje »revoluční idealismus především«, anebo prohlašuje, že angličtí dělníci nejsou dnes »nic jiného než maloměšťáci«.

»V socialistické společnosti,« píše Kautsky, »mohou vedle sebe existovat . . . nejrůznější formy podniků: byrokratické (??), tradeunionistické, družstevní, individuální . . .« Existují například podniky, které se neobejdou bez byrokratické (??) organizace, jako třeba železnice. Zde se může demokratická organizace utvářet takto: dělníci si zvolí delegáty, kteří si vytvoří něco na způsob parlamentu, a ten pak bude určovat rozvrh prací a dozírat na byrokratický aparát a způsob jeho řízení. Další podniky bude možno předat do správy dělnických odborů, jiné zas mohou být organizovány na základě družstevního principu« (s. 148 a 115 ruského překladu, ženevské vydání z roku 1903).

Tato úvaha je nesprávná a znamená krok zpátky ve srovnání s tím, co Marx a Engels v sedmdesátých letech objasňovali na příkladu poučení z Komuny.

Železnice se rozhodně ničím neliší, pokud jde o prý nezbytnou »byrokratickou« organizaci, od všech podniků strojového velkopřemyslu vůbec, od kterékoli továrny, velkoobchodu či velkokapitalistického zemědělského podniku. Ve všech těchto podnicích technika bezpodmínečně diktuje každému nejpřísnější kázeň a maximální přesnost při plnění svěřeného úseku práce, protože jinak hrozí nebezpečí, že veškerá práce zůstane stát, nebo se poškodí mechanismus či zkazí výrobek. Ve všech takových podnicích budou dělníci ovšem »volit delegáty, kteří vytvoří něco na způsob parlamentu«.

Jenže celý vtip je v tom, že toto »něco na způsob parlamentu« *nebude* parlament v podobě buržoazních parlamentních institucí. Celý vtip je v tom, že toto »něco na způsob parlamentu« *nebude* pouze »určovat rozvrh prací a dozírat na byrokratický aparát a způsob jeho řízení«, jak si to představuje Kautsky, jehož myšlení nepřekračuje rámec buržoazního parlamentarismu. V socialistické společnosti toto »něco na způsob parlamentu« složené z dělnických zástupců bude ovšem »určovat rozvrh prací a dozírat na aparát a způsob jeho řízení«, *avšak* tento aparát už *nebude* »byrokratický«. Až dělníci dobudou politickou moc, odstraní starý byrokratický aparát, do základů jej zničí, neponechají z něho kámen na kameni a nahradí jej aparátem novým, který se bude skládat z týchž dělníků a zaměstnanců, jenže se budou ihned podnikat kroky *proti* jejich přeměně v byrokraty, které Marx s Engelsem podrobně specifikovali takto: 1. nejenom volitelnost, nýbrž i sesaditelnost kdykoli, 2. platy nepřevyšující mzdy dělníků, 3. okamžitý přechod k tomu, aby *všichni* vykonávali funkce kontroly a dohledu, aby se *všichni* stávali načas »byrokraty« tak, aby se *nikdo* nemohl stát »byrokratem« natrvalo.

Kautsky si vůbec nepromyslel Marxova slova, že »Komuna měla být institucí nikoli parlamentní, nýbrž pracovní, výkonnou i zákonodárnou současně«¹⁰⁸.

Kautsky vůbec nepochopil rozdíl mezi buržoazním parlamentarismem, který spojuje demokracii (*nikoli pro lid*) s byrokratismem (*proti lidu*) a proletářským demokraticismem, který okamžitě učiní opatření, aby byrokratismus odstranil i s kořeny, a který to bude schopen dovést až do konce, až do úplného vykořenění byrokratismu, až do úplného zavedení demokracie pro lid.

Kautsky však zde znovu projevil stále touž »pověřčnou úctu« ke státu, »pověřčnou víru« v byrokratismus.

Přejdeme nyní k poslednímu a nejlepšímu Kautského dílu proti oportunistům, k jeho brožuře *Cesta k moci*^[127], (která, myslím, rusky nevyšla, protože byla vydána v době největšího běsnění reakce u nás, v roce 1909).¹⁰⁹ Tato brožura je velkým krokem kupředu, protože se v ní nemluví o revolučním programu všeobecně, jako v brožuře proti Bernsteinovi z roku 1899, ani o úkolech sociální revoluce bez ohledu na dobu jejího vzniku, jako v brožuře *Sociální revoluce* z roku 1902, nýbrž o konkrétních podmínkách, jež nás nutí konstatovat, že *nastává* »éra revolucí«.

Autor jednoznačně poukazuje na všeobecné zostřování třídních rozporů a na imperialismus, který hraje v tomto směru zvlášť významnou úlohu. Po »revolučním období let 1789—1871« v Západní Evropě začíná od roku 1905 analogické období na Východě. S hrozivou rychlostí se blíží světová válka. »Proletariát už nemůže mluvit o předčasné revoluci.« »Vstoupili jsme do revolučního období.« »Nastává éra revolucí.«

Tyto výroky jsou zcela jasné. Tato Kautského brožura by měla sloužit jako měřítko k porovnání, čím *slibovala být* německá sociální demokracie před imperialistickou válkou a jak hluboko klesla (včetně Kautského) při vypuknutí války. »Za nynější situace nám však hrozí,« napsal Kautsky v uvedené brožuře, »že se můžeme snadno zdát (tj. německá sociální demokracie) umírněnější, než opravdu jsme.« Pak se však ukázalo, že německá sociálně

demokratická strana byla ve skutečnosti ještě nesrovnatelně umírněnější a oportunističtější, než jak se jevila!

O to příznačnější je, že Kautsky i přes své zcela jednoznačné výroky o nastupující éře revolucí i v brožuře, kterou podle vlastních slov věnoval právě rozboru »politické revoluce«, se znovu úplně vyhnul otázce státu.

A právě všechno to vyhýbání se této otázce, její zamlčování a uhýbání před ní ve svém úhrnu nevyhnutelně vyústilo v úplný přechod k oportunismu, o kterém si vzápětí promluvíme.

Německá sociální demokracie jako by ústy Kautského proklašovala: Vytrváme u revolučních názorů (roku 1899). Uznávám především nevyhnutelnost sociální revoluce proletariátu (roku 1902). Uznávám, že nastupuje nová éra revolucí (roku 1909). Nicméně ustupuji od toho, co řekl Marx už v roce 1852 o úkolech proletářské revoluce v otázce státu (v roce 1912).

Právě takhle se vyhrtoila tato otázka v polemice Kautského proti Pannekoekovi.

3. POLEMIKA KAUTSKÉHO PROTI PANNEKOEKOVI

Pannekoek vystoupil proti Kautskému jako jeden z představitelů »radikálně levicového« směru, k němuž patřila Rosa Luxemburgová, K. Radek a další a který při obhajobě revoluční taktiky zastával shodný názor, že Kautsky přechází na stanovisko »středu«, bezzásadově kolísajícího mezi marxismem a oportunismem. Správnost tohoto názoru plně potvrdila válka, kdy se »střed« (nesprávně označovaný jako marxistický) čili »kautskismus« projevil v celé své odpuzující ubohosti.

V článku Masové akce a revoluce (Neue Zeit 1912, XXX, 2), kde se Pannekoek dotkl otázky státu, charakterizoval stanovisko Kautského jako stanovisko »pasívního

radikalismu«, jako »teorii nečinného vyčkávání«. »Kautsky nechce vidět proces revoluce« (s. 616). Tímto přístupem k dané otázce se Pannekoek přiblížil tématu, které nás tu zajímá, totiž jaké úkoly má proletářská revoluce, pokud jde o stát.

»Boj proletariátu není pouhým bojem proti buržoazii o státní moc, ale je to boj *proti* státní moci . . .«, psal Pannekoek. »Obsahem proletářské revoluce je rozbití mocenských nástrojů a jejich odstranění (doslova »rozpuštění«, Auflösung) mocenskými nástroji proletariátu . . . Boj končí teprve tehdy, až dospěje ke svému konečnému výsledku, k úplnému zničení státní organizace. Organizace většiny dokazuje svou převahu tím, že odbourává organizaci vládnoucí menšiny« (s. 548).

Formulace, do níž Pannekoek vtělil své myšlenky, má velmi značné nedostatky. Přesto je Pannekoekova myšlenka jasná a je zajímavé, *jak* ji Kautsky vyvracel.

»Až dosud spočíval protiklad mezi sociálními demokraty a anarchisty v tom, že jedni chtěli státní moc dobýt, kdežto druzí ji chtěli rozbit. Pannekoek chce obojí« (s. 724).

Trpí-li Pannekoekův výklad nejasností a nedostatečnou konkrétností (nemluvě o jiných nedostacích jeho článku, které však nemají s projednávaným tématem nic společného), pak Kautsky vystihl právě *zásadní* podstatu věci, kterou Pannekoek jen naznačil, avšak *v nejdůležitější zásadní* otázce Kautsky úplně opustil marxistické stanovisko a zcela přešel k oportunistu. Rozdíl mezi sociálními demokraty a anarchisty charakterizuje naprosto nespřávně, marxismus překrucuje a úplně profanuje.

Rozdíl mezi marxisty a anarchisty je v tom, že marxisté za prvé, si kladou za cíl úplné odstranění státu, uznávají však, že toho lze dosáhnout teprve po odstranění tříd socialistickou revolucí, jako důsledek nastolení socialismu, který povede k odumírání státu; anarchisté chtějí stát úplně odbourat z jednoho dne na druhý, aniž si přitom uvědomují, za jakých podmínek to lze uskutečnit. Za druhé, marxisté považují za nezbytné, aby proletariát po dobytí politické moci úplně rozbil starý státní mechanismus

a nahradil jej novým, který by tvořila organizace ozbrojených dělníků typu Komuny; anarchisté jsou sice pro destrukci státního mechanismu, jenže mají zcela nejasnou představu o tom, *čím* ho proletariát nahradí a *jak* bude využívat své revoluční moci, ba jsou dokonce proti tomu, aby revoluční proletariát vůbec státní moci využíval, odmítají jeho revoluční diktaturu. Za třetí, marxisté požadují, aby proletariát využil soudobého státu k přípravě revoluce, kdežto anarchisté to odmítají.

V uvedeném sporu proti Kautskému Pannekoek reprezentuje marxismus, neboť právě Marx učil, že proletariát nemůže dobýt státní moc prostě jen v tom smyslu, že starý státní aparát přejde do nových rukou, ale musí rozbít, odbourat tento aparát a nahradit jej aparátem novým.

Kautsky přechází od marxismu k oportunistům, protože se u něho zcela vytrácí právě ona destrukce státního mechanismu, která je pro oportunisty naprosto nepřijatelná, a zbývají jim jen zadní dvířka v tom smyslu, že »dobyťí« moci chápou jen jako pouhé získání většiny.

Aby Kautsky své překrucování marxismu zamaskoval, počíná si jako školomet: ohání se »citátem« přímo z Marxe. Ten se v roce 1850 vyslovil pro »co nejrozhodnější centralizaci moci v rukou státní moci«¹¹⁰. A Kautsky se vítězoslavně táže, zda snad Pannekoek nepomýšlí na destrukci »centralismu«?

To už je prostě kejklářství typu Bernsteinova ztotožňování marxismu s proudhonismem, pokud jde o federaci místo centralismu.

»Citát«, jehož zde Kautsky použil, se sem hodí jako pěst na oko. Centralismus je slučitelný jak se starým, tak i s novým státním mechanismem. Spojí-li dělníci dobrovolně své ozbrojené síly, bude to centralismus, jenže se bude zakládat na »úplné destrukci« centralistického státního aparátu, pravidelné armády, policie a byrokracie. Kautsky se dopouští velkého podvodu, když obchází velmi dobře známé Marxovy a Engelsovy úvahy o Komuně

a bere si z nich jen citát, který se k této otázce nevztahuje.

»Chce snad Pannekoek zrušit státní funkce úředníků?« pokračuje Kautsky. »Jenže bez úředníků se neobejdeme ani ve straně, ani v odborech, natož ve státní správě. Náš program nepožaduje odstranění státních úředníků, nýbrž žádá jenom to, aby byly úřední orgány voleny lidem . . . Nám nyní nejde o to, jak se bude utvářet správní aparát v „budoucím státě“, nýbrž o to, zda náš politický boj zlikviduje (doslova — rozloží, auflöst) státní moc *ještě předtím, než ji dobudeme*« (podtrženo Kautským). »Které ministerstvo se svými úředníky by se mohlo zrušit?« A vyjmenovává ministerstvo osvěty, spravedlnosti, financí a vojenství. »Ne, náš politický boj proti vládě nepovede ke zrušení ani jednoho z dnešních ministerstev . . . Abych zabránil nedorozumění, opakuji: nejde o to, jakou podobu dá vítězná sociální demokracie „budoucímu státu“, nýbrž o to, jak ovlivňuje naše opozice podobu současného státu« (s. 725).

To je zcela evidentní překrucování. Pannekoek měl na zřeteli právě *revoluci*. To jasně vyplývá jak z titulu jeho článku, tak z citovaných výňatků. Kautsky však přesouvá pozornost k problému »opozice« a místo revolučního hlediska tak podstrkuje hledisko oportunistické. Podle Kautského se věci mají tak, že dnes prý jsme v opozici, a *po* dobytí moci se prý uvidí. *Revoluce se vytrácí!* A to je právě to, co oportunisté potřebovali.

Nám však nejde ani o opozici, ani o politický boj vůbec, ale právě o *revoluci*. Revoluce tkví v tom, že proletariát *odbourává* »správní aparát«, a to *celý* státní aparát, a nahrazuje jej novým, složeným z ozbrojených dělníků. Kautsky projevuje »pověrečnou úctu« »ministerstvům«, ale proč by ministerstva nemohla být nahrazena například komisemi odborníků při svrchovaných a plnoprávných sovětech dělnických a vojenských zástupců?

Podstatné vůbec není to, budou-li dál existovat »ministerstva« či budou-li vytvořeny »komise odborníků« nebo nějaké jiné instituce, to vůbec není důležité. Podstatné je, zda bude zachován starý státní mechanismus (spojený tisícerými nitkami s buržoazií a skrz naskrz prostoupený

rutinou a zkostratělostí), či zda bude *odstraněn* a nahrazen mechanismem *novým*. Revoluce by neměla spočívat v tom, aby nová třída poroučela a vládla s pomocí *starého* státního mechanismu, nýbrž v tom, aby tento mechanismus *rozbila* a nařizovala a vládla s pomocí *nového* mechanismu, a právě tuto *stěžejní* myšlenku marxismu Kautsky zatušovává, nebo ji vůbec nepochopil.

Jeho zmínka o úřednících názorně dokazuje, že nepochopil ani poučení z Komuny, ani Marxovo učení. »Bez úředníků se neobejdeme ani ve straně, ani v odborech . . .«

Neobejdeme se bez nich *za kapitalismu, za vlády buržoazie*. Proletariát je utlačen, masy pracujících jsou zotročeny kapitalismem. Demokratismus je za kapitalismu omezen, zúžen, okleštěn a znetvořen všemi okolnostmi námezdního otroctví, bídy a chudoby mas. Proto, a jedině proto, dochází v našich politických a odborových organizacích k demoralizaci funkcionářů (či přesněji: projevují se sklony k jejich demoralizaci) kapitalistickými poměry a projevují se tendence k jejich přeměně v byrokraty, tj. lidi odtržené od mas, stojící *nad* masami, v privilegované osoby.

V tom je *podstata* byrokratismu, a dokud nedojde k vyvlastnění kapitalistů, ke svržení buržoazie, dotud bude nutně docházet k určité »byrokratizaci« *dokonce i* mezi proletářskými funkcionáři.

Podle Kautského se věci mají takto: Protože budou dál existovat volené úřední osoby, znamená to, že budou i za socialismu dál existovat úředníci, že bude dál existovat byrokracie! Ale právě to je nesprávné. Marx právě na příkladu Komuny ukázal, že za socialismu přestanou být úřední osoby »byrokraty«, úředníky, a to *v té míře*, jak se bude kromě volitelnosti uplatňovat *také ještě* zásada jejich sesaditelnosti, a to kdykoli, a jak se *mimoto ještě* budou jejich platy redukovat na výši průměrných dělnických mezd a jak se *mimoto* budou parlamentní instituce nahra-

zovat »pracovními, výkonnými i zákonodárnými současně«¹¹¹.

Celá argumentace Kautského proti Pannekoekovi a zejména velkolepý Kautského argument, že se bez úředníků neobejdeme ani v odborových, ani v stranických organizacích, svědčí v podstatě o tom, že Kautsky opakuje Bernsteinovy staré »argumenty« proti marxismu vůbec. Bernstein ve své renegátské knize Předpoklady socialismu bojuje proti idejím »primitivní« demokracie, proti tomu, co nazývá »doktrinářským demokratismem«, tj. proti imperativním mandátům, neplaceným funkcionářům, bezmocnému ústřednímu zastupitelskému sboru atd. Aby dokázal neudržitelnost tohoto »primitivního« demokratismu, dovolává se Bernstein zkušeností anglických tradeunionů, jak je interpretovali manželé Webbovi¹¹². Za sedmdesát let svého vývoje se prý tradeuniony, jež se prý vyvíjely »za úplné svobody« (s. 137 německého vydání), zvláště přesvědčily o nevhodnosti primitivního demokratismu a nahradily jej demokratismem obvyklého typu: parlamentarismem spojeným s byrokratismem.

Ve skutečnosti se tradeuniony nevyvíjely »za úplné svobody«, *nýbrž za úplné kapitalistické poroby*, při které se samozřejmě nelze obejít bez řady ústupků vládnoucímu zlu, násilí, nepravdě a vyloučení chudiny z »vyšších« orgánů státní správy. Za socialismu však mnohé z »primitivní« demokracie nevyhnutelně ožije, protože se *masy* obyvatelstva poprvé v dějinách civilizovaných společností pozvednou k *samostatné* účasti nejenom v hlasování a ve volbách, *nýbrž i v každodenní správě státu*. Za socialismu se postupně *všichni* vystřídají ve správních funkcích a rychle přivyknou tomu, že jim nikdo nevládne.

Svým geniálním kriticky analytickým způsobem myšlení postřehl Marx v praktických opatřeních Komuny onen *přelom*, kterého se oportunisté tak bojí a který ze zbabě-

losti nechtějí uznat, protože se nechtějí definitivně rozejít s buržoazií, ale který nechtějí vidět ani anarchisté, ať už pro svou ukvapenost, či proto, že nechápou podmínky jakýchkoli masových sociálních převratů. »Na rozbití starého státního mechanismu nelze ani pomyslet, jakpak bychom se mohli obejít bez ministerstev a bez úředníků!«, tak uvažuje oportunista skrz naskrz prosáklý šosáctvím, který v podstatě nejenom nevěří v revoluci, v její tvůrčí sílu, ale má z ní smrtelnou hrůzu (jako naši menševici a eseři).

»Můžeme pomýšlet *pouze* na destrukci starého státního mechanismu, ale nemíníme zkoumat *konkrétní* poučení z dřívějších proletářských revolucí a analyzovat, *čím a jak* by se mělo rozbité nahradit«, tak uvažují anarchisté (samozřejmě ti lepší z nich, a ne ti, kteří se tak jako páni Kropotkinové a spol. belhají za buržoazií); proto také anarchisté dospívají k taktice *zoufalství* místo neúprosně smělé revoluční práce na konkrétních úkolech, jež zároveň přihlíží i k praktickým podmínkám masového hnutí.

Marx nás učí vystříhat se obou těchto chyb, učí nás bezmezné odvaze při odbourávání celého starého státního mechanismu, ale zároveň nás učí formulovat otázku konkrétně: Komuna dokázala během několika týdnů *začít* budovat *nový*, proletářský státní mechanismus s pomocí takových a takových opatření směřujících k rozšíření demokracie a k vymýcení byrokratismu. Učme se od komunardů revoluční odvaze a považujme jejich praktická opatření za *nástin* našich vlastních prakticky neodkladných a okamžitě uskutečnitelných opatření, a pak, *půjdem-li touto cestou*, dospějeme k úplnému odstranění byrokratismu.

Realizaci této možnosti zajistí socialismus tím, že zkrátí pracovní dobu, pozvedne *masy* k novému životu, poskytne *většině* obyvatel takové podmínky, aby mohli *všichni* bez výjimky vykonávat »státní funkce«,

což povede k *úplnému odumírání* jakéhokoli státu vůbec.

»Úkolem masové stávky,« pokračuje Kautsky, »nikdy nemůže být *odbourat* státní moc, ale jen přimět vládu k povolnosti v určité otázce, anebo nahradit vládu, která se chová k proletariátu nepřátelsky, vládou, jež by mu vycházela vstříc (*entgegenkommende*) . . . Ale toto« (tj. vítězství proletariátu nad nepřátelskou vládou) »nikdy a za žádných podmínek nemůže vést k *odstranění* státní moci, nýbrž jen k *přesunu* (*Verschiebung*) ve vzájemném poměru sil *uvnitř státní moci* . . . A přitom cílem našeho politického boje zůstává totéž co dosud: *dobýt státní moc získáním většiny v parlamentě a přeměnit parlament v orgán nadřazený vládě*« (s. 726, 727 a 732).

To už je ten nejryzejší a nejbanálnější oportunistus, schvalování revoluce slovy, ale zříkání se jí skutky. Kautského myšlení nejde dál než k »vládě, jež by vycházela vstříc proletariátu«, což je ve srovnání s rokem 1847, kdy Komunistický manifest proklamoval nutnost »zorganizování proletariátu ve vládnoucí třídu«¹¹³ krok zpátky k *maloměšťáctví*.

Kautsky bude muset uskutečňovat svou oblíbenou »jednotu« se Scheidemanny, Plechanovy a Vanderveldy, kteří jsou všichni ochotni bojovat za vládu, »jež by vycházela vstříc proletariátu«.

My se však s těmito zrádci socialismu rozejdeme a budeme bojovat za odstranění celého starého státního mechanismu tak, aby *se vlády ujal* sám ozbrojený proletariát. To jsou »dva velké rozdíly«.

Kautsky bude muset setrvat v příjemné společnosti Legienů a Davidů, Plechanovů, Potresovů, Cereteliů a Černovů, kteří jsou bezvýhradně ochotni bojovat za »přesun ve vzájemném poměru sil uvnitř státní moci«, za »získání většiny v parlamentě a za jeho přeměnu v orgán nadřazený vládě«, za tento veleušlechtilý cíl, který je pro oportunisty ve všem přijatelný a který v ničem nevybočuje z rámce buržoazní parlamentní republiky.

My se však s oportunisty rozejdeme a všechen uvědomělý proletariát půjde s námi do boje nikoli za »přesun

ve vzájemném poměru sil«, ale za *svržení buržoazie*, za *odbourání* buržoazního parlamentarismu, za demokratickou republiku typu Komuny, nebo za republiku sovětů dělnických a vojenských zástupců, za revoluční diktaturu proletariátu.

Ještě víc napravo než Kautsky jsou v mezinárodním socialismu takové směry, jako Sozialistische Monatshefte¹¹⁴ v Německu (Legien, David, Kolb a mnozí jiní včetně Skandinávců Stauninga a Brantinga), jaurèsovci¹¹⁵ a Vandervelde ve Francii a v Belgii, Turati, Treves a další představitelé pravého křídla italské strany¹¹⁶, fabiáni a »nezávislí« (Nezávislá labouristická strana, která byla ve skutečnosti vždycky závislá na liberálech) v Anglii¹¹⁷ a podobně. Všichni tito pánové, kteří hrají významnou, ba velmi často dominantní úlohu v parlamentní činnosti a ve stranické publicistice, přímo odmítají diktaturu proletariátu a prosazují nezastřený oportunistus. Pro tyto pány je »diktatura« proletariátu »v rozporu« s demokracií!! Oni sami se v podstatě vcelku ničím neliší od maloburžoazních demokratů.

Vzhledem k této skutečnosti můžeme právem učinit závěr, že II. internacionála, nebo aspoň drtivá většina jejích oficiálních představitelů, zcela zabředla do oportunismu. Zkušenosti Komuny byly nejen zapomenuty, ale i zkresleny. Dělnickým masám se nejenom nezdůrazňovalo, že se blíží doba, kdy budou muset vystoupit a rozbít starý státní mechanismus, nahradit jej novým a přeměnit tak svou politickou moc v základnu pro socialistickou přestavbu společnosti, ale byl jim dokonce zdůrazňován pravý opak, a »dobyť moci« se vykládalo tak, že přitom zůstala otevřena spousta zadních vrátek pro oportunistus.

Zkreslování a zamlčování otázky postoje proletářské revoluce ke státu nutně muselo sehrát mimořádnou úlohu

v době, kdy se státy se svým vojenským aparátem, rozbu-
jelým vlivem imperialistického soupeření, změnily ve vá-
lečné netvory hubící milióny lidí jen kvůli sporu o to,
kdo má vládnout světu: zda Anglie, či Německo, zda an-
glický, či německý finanční kapitál.*

* V rukopisu dále následuje:

KAPITOLA VII
ZKUŠENOSTI Z REVOLUCÍ V LETECH
1905 a 1917 V RUSKU

Téma uvedené v titulu této kapitoly je tak nesmírně obsáhlé, že by se o něm mohly a měly napsat celé svazky. V této brožuře se samozřejmě budu muset omezit jen na nejdůležitější poučení ze zkušeností, jež se bezprostředně týkají toho, jaké úkoly má proletariát v revoluci, pokud jde o státní moc. (Tím rukopis končí.)

DOSLOV K PRVNÍMU VYDÁNÍ

Tato brožura byla napsána v srpnu a září 1917. Měl jsem už vypracovanou osnovu další, sedmé kapitoly: Zkušenosti z revolucí v letech 1905 a 1917 v Rusku. Ale z této kapitoly jsem kromě nadpisu nestačil napsat ani řádku: »vyrušila« mě z toho politická krize, předehra říjnové revoluce 1917. Z takového »vyrušení« může mít člověk jen radost. Ale druhá část brožury (věnovaná Zkušenostem z revolucí v letech 1905 a 1917 v Rusku) se patrně bude muset na dlouhou dobu odložit; je příjemnější a užitečnější »zkušenosti z revoluce« prožívat než o nich psát.

Petrohrad
30. listopadu 1917

Autor

PŘÍPRAVNÉ MATERIÁLY
KE KNIZE
STÁT A REVOLUCE

XX

Марксизм о государстве.

См. в:

Мад. 1877. 1

в к. д. 1877. 1

в к. д. 1877. 1

Мад. 1877. 2-4

в к. д. 1877. 5-8

Мад. 1877. 9-11

Мад. 1877. 12

Мад. 1877. 13

Мад. 1877. 15-19

Мад. 1877. 20-21

Э. д. 1877. 22-23

Э. д. 1877. 23-26

Мад. 1877. 27-31

Мад. 1877. 32-35

Мад. 1877. 36-37

Мад. 1877. 38-39

Мад. 1877. 39-41

Мад. 1877. 41-42

11-ое издание к. д. 1877. 13. 1877. 13. 1877. 13.

Заметки к. д. 1877. 13. 1877. 13. 1877. 13.

с. 10: Маркс о государстве к. д. 1877. 13. 1877. 13.

с. 11 - 12. 1877. 13. 1877. 13.

Ориг. 1877. 13. 1877. 13.

См. в:

Э. д. 1877. 23.

Э. д. 1877. 23.

Ориг. 1877. 13. 1877. 13.

Э. д. 1877. 36-37.

Э. д. 1877. 39.

Э. д. 1877. 39.

Э. д. 1877. 39.

Обálka Leninova »modrého« sešitu s přípravným materiálem ke knize Stát a revoluce pod názvem Marxismus o státu Leden—únor 1917

Zmenšeno

I MARXISMUS O STÁTU¹¹⁸

	<i>Stránky</i> ¹¹⁹ :
Předmluva ke Komunistickému manifestu z roku 1872	—1 [162]*
Z Občanské války ve Francii	—1 [162—164]
<i>Marxův</i> dopis z 12. IV. 1871 (Smysl výroku, že »francouzští dělníci se naučili zacházet se zbraněmi«)	—1—2 [164—166] 2 (po straně) [168]
Z Osmnáctého brumairu	2—4 [170—174]
<i>Marxův</i> dopis Varlinovi a Franke- lovi z 13. V. 1871	s. 4 [174—176]
Engels, Kritika programu z roku 1891	5—8 [176—188] (a 10) [192]
V Anglii by federativní republika byla pokrokem: »4 národy« (NB)	s. 7 [182]
Engelsova odpověď mladým ze 13. IX. 1890**	s. 9 po straně [190—192]
Engels o <i>trastech</i> a Planlosigkeit*** (NB)	s. 10 [192]
Engelsův dopis z roku 1895 (aj.)	1 1(a 12) [196— 198 a 200—202]

* V hranatých závorkách jsou uvedeny stránky tohoto svazku.
Čes. red.

** V rukopise se tento bod opakuje ještě jednou v této podobě:
»Engelsova odpověď mladým: s. 9 po straně«. *Red.*

*** — bezplánovitosti. *Red.*

Marx o Pařížské komuně (dodatek)	12 [166—168]
Engelsův dopis Bebelovi (z 28. III. 1875)	13 [202—208]
Odkazy na literaturu, <i>M. Beer</i> o imperialismu	s. 13 [208]
Marx, Kritika gothajského programu	15—19 [208—222]
Engelsův dopis (z 28. III. 1875)	—20—21 [222—228]
Elend der Philosophie und Kommunistisches Manifest*	22—23 [228—234]
Engels o státu (1887)	—23 [236]
<i>Engels o světové válce</i> (1887)	—23 [236]
Zur Wohnungsfrage** (1872 a 1887)	23—26 [236—244]
Francouzi začnou, Němci dokončí (1887):	s. 24 [240]
Bürgerkrieg in Frankreich***	27—31 [246—266]
Engelsova předmluva k Bürgerkrieg (1891)	32—35 [268—282]
Prohlášení náboženství za soukromou záležitost »vůči státu«: (NB):	s. 32 [270]
Ursprung des Staats etc.****	36—37 [284—292]
»Eroberungskonkurrenz« im heutigen Europa†	36 [286—288]
Anti-Dühring	38—39 [292—296]
Engels o demokracii (1894)	— 39 [296]
Engels, Dell'Autorità†† (1873)	39—41 [296—302]
Marx o politickém indiferentismu (1873)	41—42 [302—306]

* Bída filozofie a Komunistický manifest. *Red.*

** K bytové otázce. *Red.*

*** Občanská válka ve Francii. *Red.*

**** Původ státu atd. *Red.*

† »Soupeření ve výbojích« v dnešní Evropě. *Red.*

†† O autoritě. *Red.*

МАРКСИЗМ И ГОСУДАРСТВО

точнее:

Задачи пролетарской революции в отношении к государству.

Маркс и Энгельс о государстве и задачах революции в политической области (в ее отношении к государству).

Одно место в «Гражданской войне» заслуживает особого внимания. Это место процитировано, между прочим, в последнем предисловии к «Коммунистическом Манифесту», подписанном обоими авторами. Это предисловие датировано Лондон 24. VI. 1872 (Karl Marx и Friedrich Engels). Оно говорит, что программа «Коммунистического Манифеста» «ist heute stellenweise veraltet» («Das Kommunistische Manifest», 7. Ausgabe, Berlin, 1906, S. 17; с предисловием Каутского — *п о ш л ы м!* — и авторов, обоих, 24. VI. 1872 г., Энгельса 28. VI. 1883 и 1. V. 1890 с цитатой из предисловия к *русскому* переводу, о русской общине, Лондон 21. I. 1882, heute «bildet Rußland die Vorhut der revolutionären Bewegung Europas», S. 20).

Sic!!!

В чем же «устарела» программа? Авторы отвечают: (((см. ниже, стр. 27)))

MARXISMUS A STÁT

přesněji:

Úkoly proletářské revoluce týkající se státu.

Marx a Engels o státu a o úkolech revoluce ve sféře politiky (týkající se státu).

Jedna pasáž v Občanské válce si zaslouží mimořádnou pozornost. Tato pasáž je mimochodem ocitována v poslední předmluvě ke *Komunistickému manifestu* podepsané oběma autory. Předmluva je datována: Londýn 24. VI. 1872 (Karel Marx a Bedřich Engels). Práví se v ní, že program Komunistického manifestu »dnes už místy zastaral« (Komunistický manifest, 7. vydání, Berlín 1906, s. 17¹²⁰; s předmluvou Kautského — *nehoráznou!* — a obou autorů z 24. VI. 1872, s Engelsovou předmluvou z 28. VI. 1883 a z 1. V. 1890, s citátem o ruské občině z předmluvy k *ruskému* překladu, Londýn 24. I. 1882, že dnes »Rusko tvoří předvoj revolučního hnutí v Evropě«, s. 20¹²¹).

Tak!!!

A v čem tento program »zastaral«? Autoři odpovídají: (((viz dále, s. 27*)))

* Viz tento svazek, s. 247. *Red.*

«Namentlich hat die Kommune den Beweis geliefert, daß «die Arbeiterklasse nicht die fertige Staatsmaschine [в издании 1876: Staatsma-chinerie] einfach in Besitz nehmen und sie [в издании 1876 г.: diese] für ihre eigenen Zwecke in Bewegung setzen kann» («Der Bürgerkrieg in Frankreich», S. 19). Изд. 1876 г., S. 23, начало главы III.)

Это место, отдельно взятое, неясно; оно оставляет как бы лазейку для оппортунизма, давая, на 1-ый взгляд, возможность истолковать его в том смысле, что-де «просто» взять «в руки» (in Besitz) «готовую» «государственную машину» нельзя — *з н а ч и т...* не надо революций, поосторожнее с ними, побольше внимания к идее *н е* захвата власти, а медленного развития, вrastания и т. п. и т. д.

В) [См. *Bernstein*. «Voraussetzungen». Stuttgart, 1899, S. VI (und S. 18, S. 134), где это место ставится *рядом* с предисловием Энгельса 1895 г. и толкуется как отказ от революции!!! Берштейн *т р и* раза в одной книге своей цитует это место!!!] *

Такое толкование (оно, кажись, где-то мне попадалось, не помню только, где) архиложно. На деле, Маркс имеет в виду *совсем* обратное: революция пролетариата не может «просто» взять в руки «готовую» государственную машину, революция должна *разбить* ее, эту *готовую* машину, и заменить *новой*. Вот особенно наглядное и решающее место:

ПИСЬМА МАРКСА К КУГЕЛЬМАНУ

пикантно ср.
с *Бакуниным*
(X. 1870, S. 113,

12 апреля 1871 г. Маркс пишет Кугельману («*Neue Zeit*», XX, 1. 1901—1902, S. 709; в этом томе только

* Text v hranatých závorkách vepsal Lenin mezi řádky rukopisu.
Red.

»Komuna podala zejména důkaz, že „dělnická třída nemůže prostě převzít hotovou státní mašinerii a uvést ji do chodu pro své vlastní cíle“* (Občanská válka ve Francii, s. 19). (Vyd. z roku 1876, s. 23, začátek III. kapitoly.)¹²²

Tato pasáž je sama o sobě nejasná; zdánlivě ponechává otevřená dvířka oportunistu, protože na první pohled umožňuje, aby se vykládala v tom smyslu, že »prostě« »převzít« (in Besitz nehmen) »hotovou« »státní mašinerii« není možné — čili . . . raději žádné revoluce, opatrně s nimi, raději se víc soustředit na myšlenku *nikoli* uchopení moci, nýbrž ponenáhleho vývoje, vrůstání atd. atd. [Viz *Bernstein*, Předpoklady, Stuttgart, 1899, s. VI (a s. 18, s. 134), kde se tato pasáž cituje zároveň s Engelsovou předmluvou z roku 1895 a vykládá se jako zřeknutí se revoluce!!!¹²³ Bernstein tuto pasáž cituje v jedné své knize *tříkrát!!* (B

Takovýto výklad (někde jsem se s ním, zdá se mi, setkal, jenže se už nepamatuji kde) je skrzskrz falešný. Marx tu má ve skutečnosti na mysli *naprostý* opak: revoluce proletariátu nemůže »prostě« převzít »hotovou« státní mašinerii, revoluce musí tento *hotový* mechanismus rozbít a nahradit jej *novým*. Viz následující zvlášť přesvědčivá a rozhodující pasáž:

MARXOVY DOPISY KUGELMANNOVI

12. dubna 1871 píše Marx Kugelmannovi (*Neue Zeit*, XX, 1, 1901—1902, s. 709; v tomto svazku jsou jen dva do-
pikantní srov. s *Bakuninem*^[50] (X. 1870, s. 113,

* Viz tento svazek, s. 68. *Red.*

bei Steklow):
«...es ist für
mich augen-
scheinlich, daß
nach der fakti-
schen Zerstö-
rung der admi-
nistrativen und
Regierungsma-
schinerie nur
die unmittel-
bare revolutio-
näre Aktion
des Volkes
Frankreich
retten kann...»*

Две ошибки
Коммуны:

два письма о Коммуне; остальные
письма к Кугельману в томе XX,
2. NB):

«Wenn du das letzte Kapitel meines
«Achtzehnten Brumaire» nachsiehst,
wirst du finden, daß ich als nächsten
Versuch der französischen Revolution
ausspreche, nicht mehr wie bisher die
bureaukratisch-militärische Maschinerie
aus einer Hand in die andere zu über-
tragen, sondern sie zu *zerbrechen* (курсив
Маркса), und dies ist die Vorbedingung
jeder wirklichen Volksrevolution auf
dem Kontinent. Dies ist auch der Ver-
such unserer heroischen Pariser Partei-
genossen».

NB

Очень важно суждение *Маркса*
(12. IV. 1871) о причинах возможного
поражения Коммуны: «Wenn sie» (па-
рижские рабочие) «unterliegen, so ist
nichts daran schuld, als ihre «Gutmütig-
keit». Es galt gleich nach Versailles
zu marschieren... Der richtige Moment
wurde versäumt aus Gewissenskrupel.
Man wollte den Bürgerkrieg nicht eröff-
nen als ob... Thiers den Bürgerkrieg
...nicht bereits eröffnet gehabt hätte.
Zweiter Fehler: Das Zentralkomitee
gab seine Macht zu früh auf, um der
Kommune Platz zu machen. Wieder
aus zu «ehrenhafter» Skrupulosität»
(S. 709).

NB

обе ошибки состоят в недостатке оф-
фензивы, в недостатке сознания и
решимости *разбить* бюрократиче-
ски-военную машину государства

* Tento text napsal Lenin na horní okraj rukopisné stránky. *Red.*

pisý o Komuně; ostatní dopisy Kugelmannovi jsou ve svazku XX, 2. NB)¹²⁴:

»Nahlédneš-li do poslední kapitoly mého Osmnáctého brumairu, najdeš tam mé tvrzení, že se příští francouzská revoluce už nebude pokoušet převést vojenskobyrokratickou mašinerii z jedněch rukou do druhých, jak tomu bývalo dosud, nýbrž *rozbít* ji (podtrženo Marxem), a že právě toto je předpokladem každé skutečně lidové revoluce na kontinentě. A že právě o to se pokoušejí naši hrdinní pařížští soudruzi.«*

Velmi důležitý je *Marxův* názor (z 12. IV. 1871) na příčiny možné porážky Komuny: »Budou-li« (pařížští dělníci) »poraženi, pak na tom nebude mít vinu nic jiného než jejich „velkodušnost“. Měli ihned táhnout na Versailles . . . Pro skrupule svého svědomí promeškali pravou chvíli. Nechtěli vyvolat občanskou válku, jako by ji už . . . nebyl vyvolal . . . Thiers. Druhá chyba: Ústřední výbor se příliš brzy zřekl své moci, aby ustoupil Komuně. Opět pro svou příliš skrupulózní „čestnost“« (s. 709)¹²⁶.

obě chyby zavinil nedostatek ofenzívnosti, nedostatek uvědomělosti a odhodlání *rozbít* vojenskobyrokratický státní mechanismus a moc buržoa-

u Stěklova):
» . . . pro mne je zřejmé, že po faktické likvidaci správního a vládního aparátu může Francii zachránit jen bezprostřední revoluční akce lidu . . .«¹²⁵

Dvě chyby Komuny:

NB

* Viz tento svazek, s. 68. *Red.*

в власть буржуазии. И чем восторгается Маркс в Парижской Коммуне? *Elastizität, historische Initiative, Aufopferungsfähigkeit* in diesen Pariser (ibidem). «Himmelstürmer von Paris».

Nota bene:

Маркс к Кугельману 3. III. 1869 («*Neue Zeit*», XX, 2, 1901—1902, S. 412): «In Frankreich geht sehr interessante Bewegung vor. Die Pariser studieren förmlich ihre jüngste revolutionäre Vergangenheit wieder ein, um sich für das bevorstehende neue Revolutionsgeschäft vorzubereiten...». Дюжины книг всех партий, либералы, республиканцы-демократы, прудонисты, блапкисты... «*Wann wird's bei uns soweit sein!*» (413).

NB

также *Маркс* к Кугельману 13. XII. 1870: «...wie aber der Krieg immer ende, er hat das französische Proletariat in den Waffen geübt, und das ist die beste Garantie der Zukunft» (S. 544, «*Neue Zeit*», XX, 2, 1901—1902)*.

NB

а 18. VI. 1871 («*Neue Zeit*», XX, 2, S. 797) Маркс пишет Кугельману, что «Адрес» (Генерального Совета, т. е. «Гражданская война во Франции») он, Кугельман, уже верно получил и что этот «Адрес» вызывает бешеный шум и возмущение прессы.

Ясно, что апрельское (12. IV. 1871) письмо Маркса дает *т у ж е* самую мысль, которая вошла в написанный в конце мая «Адрес» Генерального Совета Интернационала (датированный 30. V. 1871).

* Tento odstavec napsal Lenin po straně, na okraji rukopisu. *Red.*

zie. A co Marx na Pařížské komuně obdivoval? *Pružnost, historickou iniciativu a sebeobětování* těchto Pařížanů (tamtéž). »Pařížané šturmu-
jíci nebe.«

Marx Kugelmannovi 3. III. 1869 (Neue Zeit, XX, 2, 1901—1902, s. 412): »Ve Francii vzniká velmi zajímavé hnutí. Pařížané důkladně studují svou nedávnou revoluční minulost, aby se připravili na příští revoluční události, ke kterým se schyluje . . .« Tucty knih všech stran, liberálové, republikánští demokraté, proudhonisté, blanquisté. . . »Kdy to u nás bude tak daleko!« (413).¹²⁷

Nota bene:

|| NB

taktéž Marx Kugelmannovi 13. XII. 1870: » . . . ale ať už skončí válka jakkoli, vycvičila francouzský proletariát ve zbrani, a to je nejlepší záruka pro budoucnost« (s. 544, Neue Zeit, XX, 2, 1901—1902).¹²⁸

|| NB

a 18. VI. 1871 (*Neue Zeit*, XX, 2, s. 797) píše Marx Kugelmannovi, že už jistě dostal Adresu (generální rady, tj. Občanskou válku ve Francii) a že se kolem ní v tisku strhl zuřivý a rozhořčený povyk.¹²⁹

Je jasné, že Marx ve svém dubnovém dopise (z 12. IV. 1871) vyslovuje *tutéž* myšlenku, jež se později objevila v Adrese generální rady Internacionály, napsané koncem května (je datována 30. V. 1871).

То, что в «Гражданской войне» названо «готовой государственной машиной», — в письме 12. IV. 1871 названо «бюрократически-военной машиной»; то, что в «Гражданской войне» выражено словами «просто взять во владение», в письме 12. IV. 1871 сформулировано опять-таки точнее, яснее, лучше: «перенести из одних рук в другие». И добавление, коего нет в «Гражданской войне», особенно наглядно: не перенести готовое в другие руки, а разбить. Это Коммуна и начала делать, но не доделала, к сожалению.

Это и есть «предварительное условие всякой настоящей народной (NB: глубокое выражение!) революции на континенте» (почему на континенте? потому что в Англии не было тогда ни бюрократии, ни империализма).

«18 БРЮМЕРА»

Маркс ссылается в письме 12. IV. 1871 на последнюю главу «18 брюмера». В этой последней (VII) главе «18 брюмера» на стр. 98 и 99 (изд. 4, Hamburg, 1907) говорится:

«Aber die Revolution ist gründlich. Sie ist noch auf der Reise durch das Fegefeuer begriffen. Sie vollbringt ihr Geschäft mit Methode. Bis zum 2. XII. 1851 hatte sie die eine Hälfte ihrer Vorbereitung absolviert, sie absolviert jetzt die andere. Sie vollendete erst die parlamentarische Gewalt, um sie stürzen zu können. Jetzt, wo sie dies erreicht, vollendet sie die *Exekutivgewalt*, reduziert sie auf ihren reinsten Ausdruck, isoliert sie, stellt sie sich als einzigen Vorwurf gegenüber, um alle ihre Kräfte der Zerstörung gegen sie zu konzentrieren (S. 98). Und wenn sie diese zweite Hälfte ihrer Vorarbeit vollbracht hat, wird Europa von seinem Sitze aufspringen und jubeln: Brav gewählt, alter Maulwurf!

Co se v Občanské válce označuje slovy »hotovou státní mašinerií«, pro to je v dopise z 12. IV. 1871 použito názvu »vojenskobyrokratickou mašinerií«; co je v Občanské válce vyjádřeno slovy »prostě převzít«, to je v dopise z 12. IV. 1871 rovněž formulováno přesněji, jasněji, lépe: »převést z jedné rukou do druhé«. A zvlášť přesvědčivý je dodatek, který v Občanské válce není: nikoli převést hotové do jiných rukou, nýbrž **rozbit**. Právě toto začala dělat Komuna, ale bohužel to nedokončila.

A právě toto je »předpokladem každé skutečné lidové (NB: pronikavý postřeh!) revoluce na kontinentě«¹³⁰ (proč na kontinentě? protože v Anglii tehdy nebyla ani byrokracie, ani militarismus).

OSMNÁCTÝ BRUMAIRE

Marx se v dopise z 12. IV. 1871 odvolává na poslední kapitulu Osmnáctého brumairu. V této poslední (sedmé) kapitole se na s. 98 a 99 (4. vydání, Hamburk 1907) praví:

»Ale revoluce je důkladná. Teď prochází teprve očištěm. Své dílo koná metodicky. Do 2. XII. 1851 absolvovala polovinu své přípravy, nyní absoluuje tu druhou polovinu. Nejprve zdokonalila parlamentní moc, aby ji mohla svrhnout. Když toho teď dosáhla, zdokonaluje *výkonnou moc*, redukuje ji na její nejryzejší výraz, izoluje ji a staví ji proti sobě jako jediný objekt, **aby proti ní mohla soustředit všechny své ničivé síly** (s. 98). A až revoluce tuto druhou polovinu své přípravné práce dokončí, Evropa vyskočí ze svého místa a zajásá: Znamenitě jsi ryl, starý krtku!

||| NB

||| NB

NB

Diese Exekutivgewalt mit ihrer ungeheuern bürokratischen und militärischen Organisation, mit ihrer weitschichtigen und künstlichen Staatsmaschinerie, ein Beamtenheer von einer halben Million neben einer Armee von einer andern halben Million, dieser fürchterliche Parasitenkörper, der sich wie eine Netzhaut um den Leib der französischen Gesellschaft schlingt und ihr alle Poren verstopft, entstand in der Zeit der absoluten Monarchie, beim Verfall des Feudalwesens, den er beschleunigen half» (98). И дальше: 1-ая французская революция «развила» (entwickelte) (99) централизацию, «aber zugleich den Umfang, die Attribute und die Handlanger der Regierungsgewalt. Napoleon vollendete diese Staatsmaschinerie». Легитимная монархия и Июльская монархия «fügten nichts hinzu, als eine größere Teilung der Arbeit...».

«Die parlamentarische Republik endlich sah sich in ihrem Kampfe wider die Revolution gezwungen, mit den Repressivmaßregeln die Mittel und die Zentralisation der Regierungsgewalt zu verstärken. **Alle Umwälzungen vervollkommneten diese Maschine, statt sie zu brechen.** Die Parteien, die abwechselnd um die Herrschaft rangen, betrachteten die Besitznahme dieses ungeheueren Staatsgebäudes als die Hauptbeute des Sieges» (99).

Вот эти замечательные места! *Французская история*, как говорит Энгельс в предисловии к 3 изданию «18 брюмера» (Vorrede zur dritten Auflage), имеет особое значение, именно:

«Frankreich ist das Land, wo die geschichtlichen Klassenkämpfe *mehr als anderswo* jedesmal *bis zur Entscheidung* durchgefochten wurden, wo also auch die wechselnden politischen Formen, innerhalb deren sie sich bewegen und in denen ihre

Tato výkonná moc se svou obrovitou byrokratickou a vojenskou organizací, se svou složitou a důmyslnou mašinerií, půlmilionová armáda úředníků vedle dalšího půl milionu vojáků, tento úděsný cizopasný organismus, který jako hustá síť spoutává tělo francouzské společnosti a ucpává jí všechny póry, vznikl v dobách absolutní monarchie, za úpadku feudalismu, na jehož urychlení se sám podílel« (98). A dál: první francouzská revoluce »rozvinula« (entwickelte) (99) centralizaci, »ale zároveň s tím rozšířila rozsah, atributy i počet vykonavatelů vládní moci. Napoleon tuto státní mašinerii dobudoval.« Legitimní monarchie a červencová monarchie už pak k tomu »nic nepřidaly kromě větší dělby práce . . .«

No-
ta
be-
ne

»Parlamentní republika považovala nakonec ve svém boji proti revoluci za nutné posílit vedle represivních opatření i nástroje a centralizaci vládní moci. **Všechny převraty tuto mašinerii zdokonalovaly, místo aby se ji snažily rozbít.** Strany, které střídavě zápasily o dominantní postavení, považovaly převzetí této obrovské státní budovy do svých rukou za hlavní kořist svého vítězství«* (99).¹³¹

To jsou ony pozoruhodné pasáže! *Francouzské dějiny*, říká Engels v předmluvě k 3. vydání Osmnáctého brumairu (Předmluva k třetímu vydání), mají mimořádný význam, neboť:

»Francie je země, kde se dějinné třídní boje *víc než kde jinde* pokaždé vybojovaly *až do konečného rozhodnutí*, kde tedy i střídající se politické formy, v nichž se tyto boje odehrávají a v nichž se odrážejí jejich výsled-

* Viz tento svazek, s. 58—59. *Red.*

Resultate sich zusammenfassen, in den *schärjsten* Umrissen ausgeprägt (S. 3) sind (S. 4). Mittelpunkt des Feudalismus im Mittelalter, Musterland der einheitlichen ständischen Monarchie seit der Renaissance, hat Frankreich in der großen Revolution den Feudalismus zertrümmert und die reine Herrschaft der Bourgeoisie begründet *in einer Klassizität* wie kein anderes europäisches Land. Und auch der Kampf des aufstrebenden Proletariats gegen die herrschende Bourgeoisie tritt hier in einer, *anderswo unbekanntem*, akuten Form auf» (S. 4). ((Это предисловие помечено в четвертом издании просто *F. E.* без даты. Найти 3-ье издание, чтобы определить дату!! Между прочим, Энгельс называет здесь «18 брюмера» — «in der Tat war es eine geniale Arbeit».)

«Государственная машина» есть бюрократически-военная машина в большинстве капиталистических государств (теперь, 1917, можно сказать, во *всех*). Во Франции с «особенной» «*классической*» ясностью обрисовался *всеобщий* капиталистический процесс — с одной стороны, создания этой машины (средние века, — монархия абсолютная, — монархия конституционная, — парламентарная монархия или республика), с другой стороны, ее «сведения к ее самому чистому выражению» (1917 повсюду!!) и тем самым приближения борьбы за ее «*Zerstörung*». И именно вопрос об этом «*Zerstörung*», о «brechen», «zerbrechen» в *замалчивают* систематически и оппортунисты и каутскианцы!!!

Маркс говорит 1852: «brechen», «*Zerstörung*».

Маркс говорит 1871: «zerbrechen».

Энгельс 1872 («*Zur Wohnungsfrage*», 2. Auflage, 1887, S. 55 in finem) о «диктатуре пролетариата». Маркс idem в 1875 г. («Критика Готской программы»).

Письмо Маркса к членам Коммуны, Франкелю и Варлеву, см. в «*Neue Zeit*», 29, 1, S. 796 (10. III).

ky, *nabývají nejvyhraněnějších* obrysů (s. 3—4). Francie, která byla ve středověku centrem feudalismu a od dob renesance vzorem centralistické stavovské monarchie, rozmetala ve Velké revoluci feudalismus a položila základy k jednoznačné nadvládě buržoazie *v tak klasické podobě* jako žádná jiná evropská země. A také boj rozvíjejícího se proletariátu proti vládnoucí buržoazii nabývá akutní, *jinde neznámé* formy« (s. 4)*. ((Tato předmluva je ve čtvrtém vydání podepsána pouze B. E., bez data. Vyhledat 3. vydání a zjistit datum!! O Osmnáctém brumairu tu Engels mimo jiné říká: »To byla vskutku geniální práce.«¹³²))

»Státní mašinerie« je ve většině kapitalistických států (nyní, v roce 1917, se dá říci, ve *všech*) vojensko-byrokratickou organizací. Ve Francii se projevil ve »zvláštní«, »*klasicky*« vyhraněné podobě *všeobecný* kapitalistický proces — jednak vytváření této mašinerie (středověk, absolutní monarchie, konstituční monarchie, parlamentní monarchie nebo republika) a jednak její »dospívání k nejryzejšímu výrazu« (roku 1917 všude!!), a následkem toho i přiblížení boje za jeho »*zničení*«. A právě o tomto »zničení«, o »destrukci«, »rozbití« soustavně *mlčí* jak oportunisté, tak i kautskisté!!!

Marx mluví v roce 1852 o »svržení«, o »zničení«. ¹³³

Marx mluví v roce 1871 o »rozbití«. ¹³⁴

Engels mluví v roce 1872 (K bytové otázce, 2. vydání 1887, s. 55 ke konci) o »diktatuře proletariátu«. ¹³⁵ Marx totéž v roce 1875 (Kritika gothajského programu). ¹³⁶

Marxův dopis členům Komuny Frankelovi a Varlinovi, viz v *Neue Zeit*, 29, 1, s. 796 (10. III. 1911). Je

* Viz tento svazek, s. 63. *Red.*

1911). Письмо это от 13. V. 1871. Полный сочувствия к Коммуне Маркс говорит, что по делам Коммуны он написал несколько сот писем. О провинциях он пишет: «leider ist ihre (провинций) Aktion eine lokal beschränkte und «friedliche» (pacifique)»... «Die Kommune verschwendet, wie mir scheint, zu viel Zeit mit Kleinigkeiten und persönlichen Streitereien» (796)*.

«ZUR KRITIK DES SOZIALDEMOKRATISCHEN
PROGRAMMENTWURFES 1891»

Энгельс в 1891 году говорит («Zur Kritik des sozialdemokratischen Programmentwurfes 1891», «*Neue Zeit*», XX, 1, 1901—1902, Seite 5 ff. Письмо Энгельса к Каутскому о посылке этой критики датировано 29. VI. 1891).

NB || «Die politischen Forderungen des Entwurfes haben einen großen Fehler. Das, was eigentlich gesagt werden sollte, *steht nicht drin*» (курсив Энгельса) (S. 9).

И Энгельс поясняет, что конституция германская есть «Abklatsch» конституции 1850 г., что рейхстаг есть (как сказал Либкнехт) «das Feigenblatt des Absolutismus» (S. 10).

«...Auf Grundlage dieser Verfassung und der von ihr sanktionierten Kleinstaaterie, auf Grundlage eines Bundes zwischen Preußen, Reuß Greiz Schleiz Lobenstein, wovon das eine soviel Quadratmeilen hat als das andre Quadratzoll, auf solcher Grundlage die «Umwandlung aller Arbeitsmittel in Gemeineigentum» durchführen zu wollen, ist augenscheinlich sinnlos.

||| Daran zu tasten, ist aber gefährlich. Und dennoch muß so oder so die Sache angegriffen werden. Wie nötig das ist, beweist gerade jetzt der in einem großen Teile der sozialdemokratischen Presse einreißende Opportunismus. Aus Furcht vor einer

* Text uvedený v rámečku napsal Lenin po straně, na okraji rukopisu. Red.

to dopis z 13. V. 1871. Marx v něm projevuje velké sympatie ke Komuně a sděluje, že o ní napsal několik set dopisů. O provinciích píše, že »jejich akce má bohužel lokální a příliš „umírněný“ (pacifique) ráz« . . . »Zdá se mi, že Komuna marní příliš mnoho času maličernostmi a osobními spory« (796).¹³⁷

KE KRITICE NÁVRHU SOCIÁLNĚ DEMOKRATICKÉHO PROGRAMU Z ROKU 1891

Engels v roce 1891 říká (Ke kritice návrhu sociálně demokratického programu z roku 1891, *Neue Zeit* XX, 1, 1901—1902, s. 5nn.¹³⁸ Engelsův dopis Kautskému o zaslání této kritiky je datován 29. VI. 1891).¹³⁹

»Politické požadavky návrhu mají jeden velký nedostatek. To, co vlastně mělo být řečeno, *v nich řečeno není*« (podtrženo Engelsem) (s. 9).* NB

A Engels vysvětluje, že německá ústava je »kopíí« ústavy z roku 1850, že Říšský sněm je (jak řekl Liebknecht) »fíkovým listem absolutismu« (s. 10).

» . . . Na základě této ústavy, která sankcionuje rozdrobenost na státečky, na základě spolku Pruska a Reusse Greize Schleize Lobensteinu, v němž má jeden ze států právě tolik čtverečních mil, kolik má druhý čtverečních coulů, na takovém základě chtít provádět „přeměnu všech pracovních prostředků ve společné vlastnictví“ je očividný nesmysl.

Dotýkat se této záležitosti je však nebezpečné. Ale přesto je nutno se do této věci tak či onak vložit. Jak je to nezbytné, dokazuje oportunistus pronikající právě nyní (einreissende) do značné části demokratického tisku. Z obav před ob-

* Viz tento svazek, s. 100. *Red.*

Erneuerung des Sozialistengesetzes, aus der Erinnerung an allerlei unter der Herrschaft jenes Gesetzes gefallenem vorläufigen Äußerungen soll jetzt auf einmal der gegenwärtige gesetzliche Zustand in Deutschland der Partei genügen können, alle ihre Forderungen auf friedlichem Wege durchzuführen».

Энгельс говорит дальше, что о «мирном» «врастании» можно еще говорить («man kann sich vorstellen» — это слабее и осторожнее: лишь *представить* себе) в таких странах, как демократические республики, Франция, Америка, в таких монархиях, как Англия, «wo die bevorstehende Abkaufung der Dynastie tagtäglich in der Presse besprochen wird und wo diese Dynastie gegen den Volkswillen ohnmächtig ist...»

NB:

ДОВОД И

«ВОЛЯ

НАРОДА...»

«Aber in Deutschland, wo die Regierung fast allmächtig und der Reichstag und alle anderen Vertretungskörper ohne wirkliche Macht, in Deutschland so etwas proklamieren und noch dazu ohne Not, heißt das Feigenblatt dem Absolutismus abnehmen und sich selbst vor die Blöße binden.

((А б с т -
р а к т н о е
н а 1 - ы й
п л а н, к о н -
к р е т н о е
з а т у ш е -
в а т ь ! !))
N o t a b e n e !

NB

прелесты!
главное взято!

Eine solche Politik kann nur die eigene Partei auf die Dauer irreführen. Man schiebt allgemeine, abstrakte politische Fragen in den Vordergrund und verdeckt dadurch die nächsten konkreten Fragen, die Fragen, die bei den ersten großen Ereignissen, bei der ersten politischen Krise sich selbst auf die Tagesordnung setzen. Was kann dabei herauskommen, als daß die Partei plötzlich im entscheidenden Moment ratlos ist, daß über die entscheidendsten Punkte Unklarheit und

novením zákona proti socialistům, pod vlivem vzpomínek na všelijaké ukvapené výroky z doby platnosti tohoto zákona, má teď strana najednou považovat současný právní řád v Německu za dostačující k uskutečnění všech svých požadavků pokojnou cestou.«*

Dále Engels říká, že o »pokojném« »vrůstání« by se dalo ještě mluvit (»je možné si představit« — to je slabší a opatrnější: jen si *představit*) v takových zemích, jako jsou demokratické republiky Francie a Amerika, v takových monarchiích, jako je Anglie, »kde se o nadcházejícím výprodeji dynastie mluví den co den v tisku a kde je tato dynastie proti vůli lidu bezmocná . . .«

»Ale v Německu, kde je vláda téměř všemocná a Říšský sněm spolu se všemi ostatními zastupitelskými orgány nemá žádnou skutečnou moc, v Německu něco takového hlásat a nadto aniž je to zapotřebí, znamená odnímat absolutismu fíkový list a zakrývat jím vlastní nahotu.

Taková politika může leda na dlouhou dobu svést na scestí vlastní stranu. Vytahují se všeobecné, abstraktní politické problémy a tím se zastírají nejbližší konkrétní problémy, takové, které se pak při prvních větších událostech, při první politické krizi samy prosazují na denní pořad. Co z toho může vzejít jiného, než že bude strana v rozhodujícím okamžiku náhle bezradná, že bude v rozhodujících

NB: |
důvod |
a »vůle |
lidu . . .« |

((*Abstraktní do popředí, konkrétní zastírat!!*))
Nota bene!

NB
znamenité!
vystiženo to hlavní!

* Viz tento svazek, s. 100. *Red.*

NB ||| Uneinigkeit herrscht, weil diese Punkte *nie diskutiert* worden sind...» (S. 10).

«честный»
оппорту-
низм всех
опаснее *

||| «Dies (S. 11) Vergessen der großen Hauptgesichtspunkte über den augenblicklichen Interessen des Tages, dies Ringen und Trachten nach dem Augenblickserfolg ohne Rücksicht auf die späteren Folgen, dies Preisgeben der Zukunft der Bewegung um der Gegenwart der Bewegung willen mag «ehrlich» gemeint sein, *aber Opportunismus ist und bleibt es, und der «ehrliche» Opportunismus ist vielleicht der gefährlichste von allen.* Welches sind nun diese kitzlichen, aber sehr wesentlichen Punkte?»

||| «Erstens. Wenn etwas feststeht, so ist es dies, daß unsere Partei und die Arbeiterklasse nur zur Herrschaft kommen kann unter der Form der demokratischen Republik. Diese ist sogar die spezifische Form für die Diktatur des Proletariats, wie schon die große französische Revolution gezeigt hat...»

NB ||| «...Nun scheint es gesetzlich nicht anzu- gehen, daß man die Forderung der Republik direkt ins Programm setzt, obwohl das sogar unter Louis Philippe in Frank- reich ebenso zulässig war wie jetzt in Italien. Aber das Faktum, daß man nicht einmal ein offen republikanisches Partei- programm in Deutschland aufstellen darf, beweist, wie kolossal die Illusion ist, als könne man dort auf gemütlich

* Text uvedený v rámečku napsal Lenin barevnou tužkou. *Red.*

otázkách vládnout nejasnost a nejednota, protože se o těchto otázkách *nikdy ne-diskutovalo* . . .« (s. 10). NB

»Toto opomíjení (s. 11) základních, stěžejních hledisek pro chvilkové zájmy dne, tato honba a toto pachtění se za chvilkovým úspěchem bez ohledu na pozdější následky, toto obětování budoucnosti hnutí jeho přítomnosti může snad být míněno i „pocitivě“, *je to však a dál bude oportunismus*, ale „pocitivý“ **oportunismus je snad ze všeho nejnebezpečnější**.* A které jsou tedy ty choulostivé, ale velmi podstatné body?»

»pocitivý«
oportunismus je ze všech nejnebezpečnější

»Za prvé. Je-li něco nesporné, pak tedy to, že naše strana a dělnická třída se může dostat k moci jedině za takové politické formy, jako je demokratická republika. **Ta je dokonce specifickou formou pro diktaturu proletariátu, jak už to ukázala Velká francouzská revoluce . . .«****

» . . .Nyní se má za to, že zákon nepřipouští dát požadavek republiky přímo do programu, ač ve Francii to bylo přípustné dokonce i za Ludvíka Filipa stejně jako dnes v Itálii. Ale už sám fakt, že otevřeně republikánský program strany se v Německu nesmí dokonce ani vytyčovat, dokazuje, jak nesmírnou iluzí je, že by se tam mohla hladce a pokojnou ce- NB

* Viz tento svazek, s. 101—102. Red.

** Viz tamtéž, s. 102. Red.

friedlichem Wege die Republik einrichten und nicht nur Republik, sondern die kommunistische Gesellschaft.

Indes kann man an der Republik sich allenfalls vorbeidrücken. Was aber nach meiner Ansicht hinein sollte und hinein kann, das ist die Forderung der *Konzentration aller politischen Macht in den Händen der Volksvertretung*. Und das würde einstweilen genügen, wenn man nicht weitergehen kann».

«ПОКА»
«ЕСЛИ»

||||
||

«Zweitens. Die Rekonstitution Deutschlands...» Именно (а) уничтожение Kleinstaater, (b) «Preußen muß aufhören zu existieren, muß in selbstverwaltende Provinzen aufgelöst werden, damit das spezifische Preußentum aufhört, auf Deutschland zu lasten».

NB

||||

ПАКИ!!

||||

«...Was soll an die Stelle treten? Nach meiner Ansicht kann das Proletariat nur die Form der einen und unteilbaren Republik gebrauchen. Die Föderativrepublik ist auf dem Riesengebiet der Vereinigten Staaten jetzt noch im Ganzen eine Notwendigkeit, obgleich sie im Osten bereits ein Hindernis wird. Sie wäre ein Fortschritt in England, wo vier Nationen auf den beiden Inseln wohnen und trotz eines Parlaments schon jetzt dreierlei Gesetzssysteme nebeneinander bestehen. Sie ist in der kleinen Schweiz schon längst ein Hindernis geworden,

NB *
«4 НАЦИИ»
В АНГЛИИ

||||

• NB

Это особенно NB: В Англия (1891) 4 нации, и потому федеративная республика была бы прогрессом!!

stou ustavit republika, a nejenom republika, nýbrž i komunistická společnost.

Prozatím se může o republice konec-konců pomlčet. Ale co by podle mého názoru v programu mělo být a co tam být může, je požadavek *soustředění veškeré politické moci v rukou zástupců lidu*. A tohle by prozatím stačilo, když už se nemůže jít dál.«

||| »prozatím«
|| »když ne dál«

»Za druhé. Rekonstituce Německa . . .« To jest (a) odstranit rozdrobenost na malé státečky, (b) »Prusko musí přestat existovat, musí se rozdělit na samosprávné provincie, aby na Německo přestala doléhat tíha onoho specifického prušáctví«.

||| NB

» . . . Čím by mělo být nahrazeno? Podle mého názoru může proletariát použít jedině formy jednotné a nedílné republiky. Federativní republika je dodnes vcelku nezbytností pro obrovské území Spojených států, i když v jejich východní části se dnes už stává překážkou. **Byla by pokrokem v Anglii, kde na dvou ostrovech žijí čtyři národy a kde sice mají jen jeden parlament, ale přitom se tam vedle sebe uplatňují tři systémy zákonodárství. Federace se už dávno stala překážkou**

||| už zas!!

||| NB*
||| »4 národy«
||| v Anglii

*NB

Toto zvlášť NB: V Anglii (1891) 4 národy, a *proto* by tu byla federativní republika pokrokem!!

NB ||| erträglich nur, weil die Schweiz sich damit begnügt, ein rein passives Glied des europäischen Staatensystems zu sein. Für Deutschland wäre die föderalistische Verschweizerung ein enormer Rückschritt. Zwei Punkte unterscheiden den Bundesstaat vom Einheitsstaat, daß jeder verbündete Einzelstaat, jeder Kanton, seine eigene Zivil- und Kriminalgesetzgebung und Gerichtsverfassung hat, und dann, daß neben dem Volkshaus ein Staatenhaus besteht, worin jeder Kanton, groß oder klein, als solcher stimmt» (S. 11). Наш Bundesstaat = переход к Einheitsstaat. И «революцию сверху» (S. 11) 1866 и 1870 гг. нам надо не поворачивать назад («rückgängig machen»), а «дополнить» «движением снизу».

NB ||| «Also einheitliche Republik. Aber nicht im Sinne der heutigen französischen, die weiter nichts ist, als das 1798 begründete Kaiserreich ohne den Kaiser (S. 12). Von 1792 bis 1798 besaß jedes französische Departement, jede Gemeinde vollständige Selbstverwaltung nach amerikanischem Muster, und das müssen wir auch haben. Wie die Selbstverwaltung einzurichten ist und wie man ohne Bureaukratie fertig werden kann, das bewies uns Amerika und die erste französische Republik und noch heute Australien, Kanada und die anderen englischen

i v malém Švýcarsku a udržuje se tam jen proto, že se Švýcarsko spokojuje s úlohou čistě pasívního člena soustavy evropských států. Pro Německo by znamenalo federalistické pošvýcarštění obrovský krok zpátky. Spolkový stát se od úplně jednotného státu liší ve dvou bodech: totiž, že každý jednotlivý spolkový stát, každý kanton má své vlastní občanské i trestní zákonodárství a soudnictví, a pak, že tam vedle sněmovny lidu existuje sněmovna reprezentantů jednotlivých států, kde má každý kanton jako takový volební právo bez ohledu na to, zda je velký nebo malý« (s. 11). Náš spolkový stát = přechod k jednotnému státu. A »*revoluci shora*« (s. 11) z let 1866 a 1870 nemůžeme vracet zpět (»rückgängig machen«), nýbrž ji musíme »doplnit« »hnutím zdola«.*

NB

»Tedy jednotná republika. Ale ne ve smyslu dnešní republiky ve Francii, která není nic jiného než císařství z roku 1798 bez císaře (s. 12). Od roku 1792 do roku 1798 měl každý francouzský departement, každá obec (Gemeinde) úplnou samosprávu podle amerického vzoru, a to musíme mít i my. Jak má taková samospráva vypadat a jak se lze obejít bez byrokracie, to nám dokázala Amerika a první republika ve Francii a ještě dnes nám to ukazují Austrálie, Kanada a jiné

NB

* Viz tento svazek, s. 102—103. *Red.*

Kolonien. Und eine solche provinzielle und gemeindliche Selbstverwaltung ist weit freier als zum Beispiel der Schweizer Föderalismus, wo der Kanton zwar sehr unabhängig ist gegenüber dem Bund, aber auch gegenüber dem Bezirk und der Gemeinde. Die Kantonalregierungen ernennen Bezirksstatthalter und Präfekten, wovon man in den Ländern englischer Zunge nichts weiß und die wir uns ebenso höflichst in Zukunft verbeten haben wollen wie die preussischen Landräte und Regierungsräte».

||| «Von allen diesen Sachen wird nicht viel ins Programm kommen dürfen. Ich erwähne sie auch hauptsächlich, um die Zustände in Deutschland zu kennzeichnen, wo so etwas zu sagen nicht angeht, und damit gleichzeitig die Selbsttäuschung, die solche Zustände auf gesetzlichem Wege in die kommunistische Gesellschaft überführen will. Und ferner, um dem Parteivorstand in Erinnerung zu bringen, daß es noch andere politische Fragen von Wichtigkeit gibt als die direkte Gesetzgebung durch das Volk und die unentgeltliche Rechtspflege, ohne die wir am Ende auch vorankommen. Bei der allgemeinen Unsicherheit können diese Fragen von heute auf morgen brennend werden, und was dann, wenn wir sie nicht diskutiert, uns nicht darüber verständigt haben?»

anglické kolonie. A taková provinční a obecní samospráva je mnohem svobodnější než například švýcarský federalismus, kde je sice kanton značně nezávislý na spolkovém státu, ale i na okresech i obcích. Kantonální vlády jmenují okresní místodržitele a prefekty, což je v anglicky mluvících zemích věc neznámá a co i my rozhodně chceme v budoucnosti zrušit, právě tak jako pruské zemské a vládní rady*.[«]

»Ze všech těchto věcí toho asi nebude možno do programu mnoho zahrnout. Zmiňuji se tu však o nich hlavně proto, abych charakterizoval poměry v Německu, kde se něco takového ani nemůže vyslovit, a abych zároveň upozornil na sebeklam těch, kdo by chtěli tyto poměry zákonnou cestou přeměnit v komunistickou společnost. A dále proto, abych připomněl představenstvu strany, že existují ještě jiné závažné politické otázky kromě přímé zákonodárné moci lidu a bezplatného soudnictví, bez nichž se koneckonců také obejdeme. Za všeobecné nejistoty se však tyto otázky mohou stát přes noc palčivými, a co potom, když je nebudeme mít předem prodiskutované a když se o nich nedohodnem?«

* Viz tento svazek, s. 104—105. *Red.*

«НАМСК»

«Was aber ins Programm kommen kann und was wenigstens indirekt als Andeutung des nicht Sagbaren dienen kann, ist die Forderung:

NB

Vollständige Selbstverwaltung in Provinz, Kreis und Gemeinde durch nach allgemeinem Stimmrecht gewählte Beamte; Abschaffung aller von Staatswegen ernannten Lokal- und Provinzialbehörden».

«Ob es sonst noch möglich ist, in Bezug auf die soeben diskutierten Punkte Programmforderungen zu formulieren, kann ich hier nicht so gut beurteilen als Ihr dort. Aber wünschenswert wäre es, daß diese Fragen innerhalb der Partei debattiert würden, ehe es zu spät ist» (S. 12).

NB

+ ibidem Энгельс просто пишет: «5. Vollständige Trennung von Kirche und Staat. Alle religiösen Gemeinschaften ohne Ausnahme werden vom Staate als Privatgenossenschaften behandelt. Sie verlieren jede Unterstützung aus öffentlichen Mitteln und jeden Einfluß auf die öffentlichen Schulen». И только!! NB: вместо «объявления религии частным делом»? [См. стр. 32, внизу, здесь же.]

Итак, Энгельс в 1891 г. (29. VI. 1891), рассуждая о политической программе социал-демократии:

(1) прямо борется с *оппортунизмом*, говоря о его росте в партии, определяя его как «забвение крупных, великих, главных (соотношений) «точек зрения»»

(2) повторяет определение «диктатура пролетариата»

(3) настаивает на республике (как «специфической форме для диктатуры пролетариата»)

(4) настаивает на отмене всех назначаемых государством чиновников в местном самоуправлении

(5) против иллюзии *только* мирного, *только* законного пути.

»Co se však do programu může zahrnout a co může aspoň nepřímo sloužit jako náznak toho, o čem se přímo mluvit nedá, je požadavek:»
»náznak«

Úplná samospráva v provinciích, okresech a obcích prostřednictvím úředníků volených na základě všeobecného volebního práva; zrušení všech místních a provinčních úřadů jmenovaných státem.«*
NB

»Zda je možné formulovat programové požadavky ve smyslu právě diskutovaných bodů ještě jinak, nemohu já zde tak dobře posoudit jako vy tam. Ale bylo by žádoucí, aby se tyto otázky ve straně prodebatovaly dřív, než bude příliš pozdě« (s. 12).

+ tamtéž Engels prostě píše: »5. Úplná odluka církve od státu. Stát považuje veškerá náboženská sdružení bez výjimky za soukromé instituce. Tím jsou zbaveny jakékoli podpory z veřejných prostředků a jakéhokoli vlivu na veřejné školství.«¹⁴⁰ A nic víc!! NB: místo »prohlášení náboženství za soukromou záležitost«^{??141} [Viz s. 32 dole, zde.]**
NB

Čili: když Engels v roce 1891 (29. VI. 1891) posuzuje politický program sociální demokracie:

(1) přímo bojuje proti *oportunismu*, mluví o jeho růstu ve straně, a definuje jej jako »opomíjení stěžejních, podstatných, základních (vztahů) „hledisek“«,

(2) opakuje definici »diktatury proletariátu«,

(3) trvá na republice (jakožto »specifické formě diktatury proletariátu«),

(4) trvá na odvolání všech úředníků místní samosprávy, jmenovaných státem,

(5) je proti iluzi o *pouze* pokojné, *pouze* zákonné cestě.

* Viz tento svazek, s. 105. Red.

** Viz tento svazek, s. 271. Red.

Картина ясная!

Теоретически особенно **NB** соединение диктатуры пролетариата с полнейшим местным самоуправлением.

Буржуазия переняла от феодальной + абсолютной монархии «чиновнически-военную» государственную машину и развила ее. Оппортунисты (особенно 1914—1917) выросли в нее (империализм, как эпоха в передовых странах, вообще громадно усилил ее). Задача пролетарской революции: «Zerbrechen», сломать эту машину, заменить ее полнейшим самоуправлением внизу, на местах, и *прямой* властью вооруженного пролетариата, его диктатурой, наверху.

Чем объединить, связать общины? Ничем, говорят анархисты (α). Бюрократией и военной кастой, говорит (и делает) буржуазия (β). Союзом, организацией вооруженных рабочих («Советами рабочих депутатов!»), говорит марксизм (γ).

Итог: etwa: { (α) = «отмена» государства; (β) = увековечение (точнее: отстаивание) государства; (γ) = революционное использование государства (диктатура пролетариата; разбить старую машину; подавить сопротивление буржуазии; объединить и связать вполне демократические общины вооруженным, централизованным пролетариатом) для *перехода* к отмене классов, к коммунизму, ведущему к *отмиранию* государства.

|| Ad (α) — аполитицизм; ad (γ) — участие в политической борьбе *для* подготовки к революционному использованию государства.

Бернштейн в своих «Voraussetzungen», S. 24, особенно подчеркивает ответ Энгельса «молодым» от 13. IX. 1890 (в «Социал-Демократе»), передавая этот ответ следующим образом: «Engels erklärte die Bewegung der Jungen für eine bloße «Literaten- und Studentenrevolte», warf ihr «krampfhaft verzerrten Marxismus» vor und erklärte, was von dieser Seite der Fraktion vorgeworfen werde, laufe

Jasný obraz!

Teoreticky zvlášť NB spojení diktatury proletariátu s co nejúplnější místní samosprávou.

Buržoazie převzala od feudální + absolutní monarchie »vojenskoúřednickou« státní mašinérii a zdokonalila ji. Oportunisté (zejména v letech 1914—1917) do ní vrostli (imperialismus jakožto epocha ve vyspělých zemích ji vůbec neobyčejně posílil). Úkol proletářské revoluce: »Rozbít«, zničit tuto mašinérii, nahradit ji co nejúplnější samosprávou dole, v místních orgánech, a *přímou* vládou ozbrojeného proletariátu, jeho diktaturou, nahore.

Čím spojit, semknout samosprávné organizace? Ničím, říkají anarchisté (α). Byrokracií a vojenskou kastou, říká (a uskutečňuje) buržoazie (β). Svazkem, organizací ozbrojených dělníků (»*sověty dělnických zástupců*«!), říká marxismus (γ).

(α) = »zrušit« stát; (β) = trvale zachovat (přesněji: obhájit) stát; (γ) = revolučně využít stát (zavést diktaturu proletariátu; rozbít starou mašinérii; potlačit odpor buržoazie; spojit a semknout maximálně demokratické organizace ozbrojeným centralizovaným proletariátem) pro *přechod* k zrušení tříd, ke *komunismu*, který povede k *odumírání státu*.

Zá-
věř:
zhru-
ba:

Ad (α) — apolitičnost; ad (γ) — účast v politickém boji *pro* přípravu revolučního využití státu.

Bernstein ve svých Předpokladech, s. 24, speciálně zdůrazňuje Engelsovu odpověď »mladým«¹⁴² z 13. IX. 1890 (v Sozialdemokratu¹⁴³) a reprodukuje ji takto: »Engels označil hnutí mladých za pouhou „literátskou a studentskou revoltu“, vytkl mu „křečovitě překroucený marxismus“ a prohlásil, že to, co oni vytýkají frakci,

im besten Falle auf Lappalien hinaus; möge die «Sächsische Arbeiter-Zeitung» auf eine Überwindung der erfolgssüchtigen parlamentarischen Richtung in der Sozialdemokratie durch den gesunden Sinn der deutschen Arbeiter hoffen, solange sie wolle, er, Engels, hoffe nicht mit, ihm sei von einer solchen Mehrheit in der Partei nichts bekannt». (Так излагает Бернштейн, сопоставляя с замечаниями Энгельса 1887 г. в предисловии к «Zur Wohnungsfrage» N B.) *

отметить, между прочим, что в критике проекта Эрфуртской программы Энгельс писал еще по вопросу о паритетных камерах:

Sic! («ловушка») || «...wäre zu bemerken, daß wir mit
Arbeitskammern von Halb-Arbeitern und
Halb-Unternehmern geleimt wären. Auf
Jahre hinaus werden da die Majoritäten
stets auf Seiten der Unternehmer sein,
wazu ein schwarzes Schaf unter den
Arbeitern genügt. Wird nicht ausge-
macht, daß in Streitfällen *beide Hälften*
separat (курсив Энгельса) Meinung abge-
ben, wäre es viel besser, eine Unter-
nehmerkammer und *daneben eine unab-
hängige Arbeiterkammer zu haben*» (S. 13).
(Курсив Энгельса.)

NB:
Энгельс
о трестах: || В той же критике проекта Эрфурт-
ской программы Энгельс по поводу
слова «*Planlosigkeit*» писал: «Und wenn
wir von den Aktiengesellschaften über-
gehen zu den Trusts, die ganze Industrie-
zweige beherrschen und monopolisieren,
so hört da nicht nur die *Privatproduk-
tion* auf, sondern auch die *Planlosigkeit*»
(S. 8).

* Text uvedený v rámečku napsal Lenin na okraji rukopisu. Red.

jsou nanejvýš lapálie; list Sächsische Arbeiter-Zeitung může doufat, jak dlouho chce, že zdravý rozum německých dělníků překoná parlamentní směr v sociální demokracii prahnoucí po úspěších, on, Engels, s ním tuto naději nesdílí, protože prý mu o takovéto většině ve straně není nic známo.« (Tak to vykládá Bernstein a srovnává to s Engelsovými poznámkami z roku 1887 v předmluvě K bytové otázce¹⁴⁴ NB.)

upozornit mimo jiné, že v kritice návrhu erfurtského programu napsal Engels k otázce paritních komor ještě toto:

»... bylo by třeba poznamenat, že s komorami práce, složenými napůl z dělníků a napůl z podnikatelů, bychom jim pěkně sedli na lep. Většina by po dlouhá léta spolehlivě stála na straně podnikatelů a stačila by k tomu jediná černá ovce mezi dělníky. Nebude-li dohodnuto, že ve sporných případech vystoupí *obě poloviny* se svým názorem *separátně* (podtrženo Engelsem), bylo by mnohem lepší mít komoru podnikatelskou a *vedle ní nezávislou komoru dělnickou*« (s. 13). (Podtrženo Engelsem.)¹⁴⁵

Tak jest!
(»léčka«)

vý-
bor-
ně!

V téže kritice návrhu erfurtského programu Engels poznamenal ke slovu »*bezplánovitost*«: »A přejdeme-li pak od *akciových společností* k trastům, které ovládají a monopolizují celá průmyslová odvětví, přestává nejen *soukromá výroba*, nýbrž i *bezplánovitost*« (s. 8).*

NB:
Engels
o trastech:

* Viz tento svazek, s. 99. Red.

ΣΣ: Маркс в 1852 г. — задача: «разбить» бюрократически-военную машину. —

Маркс в 1871 г. — значение Парижской Коммуны: попытка *р а з б и т ь* бюрократически-военную машину. —

Энгельс (+ Маркс) в 1875 г. самое сильное «против» государства (здесь, стр. 13).

Маркс и Энгельс с 1872 по 1891 г. — «диктатура пролетариата». —

Найти и справиться, говорили ли Маркс и Энгельс до 1871 г. о «диктатуре пролетариата»? Кажется, нет!

В «Коммунистическом Манифесте» (1847) только «пролетарская революция», «коммунистическая революция», «насильственный Umsturz aller bisherigen Gesellschaftsordnung...» «die Erhebung des Proletariats zur herrschenden Klasse, die Erkämpfung der Demokratie» (конец главы II) = erster Schritt (= первая формулировка!!) *.

Энгельс в 1891 г. — диктатура пролетариата + отмена государственных чиновников в местном самоуправлении. —

~ „ ~ в том же году предисловие к «Гражданской войне» с специальным указанием на опасность царящей в Германии «суеверной веры в государство» (см. здесь, стр. 34—35).

* Tento odstavec napsal Lenin po levé straně rukopisu, proti dvěma předchozím odstavcům. Red.

Shrnutí: Marx v roce 1852 — úkol: »rozbit« vojenskobyrokratickou mašinérii.¹⁴⁶ —

Marx v roce 1871 — význam Pařížské komuny: pokus *rozbit* vojenskobyrokratickou mašinérii.¹⁴⁷ —

Engels (+ Marx) v roce 1875 — co nejdůrazněji »proti« státu¹⁴⁸ (zde s. 13*).

Marx a Engels v letech 1872—1891 — »diktatura proletariátu«. —

Vyhledat a zjistit, zda Marx a Engels mluvili o »diktatuře proletariátu« *před rokem 1871.*** Zdá se, že ne!

V *Komunistickém manifestu* (1847) pouze »proletářská revoluce«, »komunistická revoluce«, »násilné svržení celého dosavadního společenského řádu . . .«, »pozvednutí proletariátu ve vládnoucí třídu, vydobytí demokracie« (konec II. kapitoly) = první krok (= první formulace!!).¹⁴⁹

Engels v roce 1891 — diktatura proletariátu + odstranění státních úředníků z místní samosprávy.¹⁵⁰ — ~ ,, ~ v témž roce v úvodu k Občanské válce speciálně poukazuje na nebezpečí »pověrečné víry ve stát«¹⁵¹, rozšířené v Německu (viz zde, s. 34 — 35).***

* Viz tento svazek, s. 203—205. *Red.*

** Viz tento svazek, s. 64—65. *Red.*

*** Viz tento svazek, s. 279—281. *Red.*

BRIEFE VON F. ENGELS
ÜBER DIE FRANZÖSISCHE ARBEITERPARTEI

В «Neue Zeit», XIX, 1 (1901, 2. I, № 14, S. 423—427) опубликованы «*Briefe von F. Engels über die französische Arbeiterpartei*».

((Bernstein опубликовал в «Mouvement Socialiste» (№ 45) (явно 1900 г.) письма Энгельса против геддистов, относящиеся к 1881, 1882 и 1883 гг. Перепечатаны в оригинале в «Vorwärts», № 277 и 278, 28 и 29. XI. 1900. Эти письма, в коих Энгельс как бы защищает Клемансо, были использованы оппортунистами. Тогда Лафарг опубликовал в «Socialiste» (№ 115 от 24. XI. 1900) письма 1886—1895 гг., кои и напечатаны в названном № «Neue Zeit»))

Теоретически важного в этих письмах нет. Отметить лишь

6. III. 1894:

«Aber wir haben die Republik in Frankreich, werden uns die Exradikalen sagen; bei Euch ist es etwas anderes. Wir können bei uns die Regierung für sozialistische Maßregeln ausnützen! — Dem Proletariat gegenüber unterscheidet sich die Republik von der Monarchie nur dadurch, daß sie die *fertige*, geeignete politische Form für die künftige Herrschaft des Proletariats ist. Ihr habt vor uns den Vorteil voraus, sie schon zu haben. *Wir anderen müssen 24 Stunden verlieren, um sie zu schaffen* (S. 425) (курсив Энгельса). Aber wie jede andere Regierungsform, so wird auch die Republik durch das bestimmt, was ihren Inhalt ausmacht. Solange sie die Form der bürgerlichen Demokratie ist, ist sie uns ebenso feindlich als irgend eine Monarchie (abgesehen von den *Formen* dieser Feindseligkeit). Es ist deshalb eine ganz unverzeihliche Illusion, sie ihrem Wesen nach für eine sozialistische Form zu halten. Wir können ihr Konzessionen entreißen, aber sie niemals mit der Ausführung unserer eigenen Aufgaben betrauen, selbst wenn wir sie durch eine Minorität kontrollieren könnten, die stark genug ist, daß sie sich von heute auf morgen in die Majorität verwandeln kann».

ENGELSOVY DOPISY
O FRANCOUZSKÉ DĚLNICKÉ STRANĚ

Časopis *Neue Zeit*, XIX, 1 (1901, 2. I, č. 14, s. 423—427) uveřejnil *Engelsovy dopisy* o francouzské dělnické straně.¹⁵²

((Bernstein uveřejnil v *Mouvement Socialiste*¹⁵³ (č. 45) (zřejmě z roku 1900) Engelsovy dopisy proti guesdovcům¹⁵⁴, týkající se let 1881, 1882 a 1883, jež pak byly v originálním znění znovu otištěny ve *Vorwärts*¹⁵⁵, č. 277 a 278 z 28. a 29. XI. 1900. Těchto dopisů, v nichž se Engels zdánlivě zastává Clemenceaua, využili oportunisté. Poté Lafargue uveřejnil v týdeníku *Socialiste*¹⁵⁶ (č. 115 z 24. XI. 1900) dopisy z let 1886—1895, které jsou rovněž otištěny v uvedeném čísle *Neue Zeit*))

V těchto dopisech není nic teoreticky závažného. Znamenat pouze

6. III. 1894:

»Ale my tady ve Francii máme republiku, řeknou nám bývalí radikálové, kdežto u vás je to něco jiného. My u nás můžeme k socialistickým opatřením využívat vládu! — Republika se ve vztahu k proletariátu liší od monarchie pouze tím, že je to *hotová* a vhodná politická forma pro budoucí vládu proletariátu. Vy máte proti nám tu výhodu, že už ji máte. *My ostatní na to budeme muset vynaložit 24 hodin, abychom ji vytvořili* (s. 425) (podtrženo Engelsem). Jenže republika stejně jako každá jiná forma vlády je taková, jaký je její obsah. Dokud je formou buržoazní demokracie, je nám stejně nepřátelská jako kterákoli monarchie (odhlédneme-li od *forem* projevu tohoto nepřátelství). Proto je naprosto neodpustitelnou iluzí považovat ji za formu v podstatě socialistickou. Můžeme si na ní vydobýt ústupky, ale nikdy jí nemůžeme svěřit realizaci našich vlastních úkolů, ani kdybychom ji mohli kontrolovat menšinou, která by byla natolik silná, že by se mohla ze dne na den změnit ve většinu.«¹⁵⁷

Предисловие Энгельса к «Klassenkämpfe in Frankreich» датировано (NB): 6. III. 1895.

3. IV. 1895:

«X... hat mir einen hübschen Streich gespielt. Er hat aus meiner * «Einleitung» zu den Artikeln von Marx über Frankreich von 1848—1850 alles das entnommen, was ihm dazu dienen kann, die *um jeden Preis friedliche und antigewalttätige Taktik* zu stützen, die zu predigen ihm seit etlicher Zeit beliebt, zumal in diesem Augenblick, wo man in Berlin Zwangsgesetze vorbereitet. Aber diese Taktik predige ich nur für *das Deutschland von heute*, und das obendrein noch *unter allem Vorbehalt* (sous bonne réserve). In Frankreich, Belgien, Italien, Österreich kann diese Taktik in ihrer Gesamtheit nicht befolgt werden, und für Deutschland kann sie morgen schon undurchführbar werden». (Курсив Энгельса.)

NB

ср. «Weg zur Macht», 2. Auflage, 1910, S. 51, письмо Энгельса к Каутскому от 1. IV. 1895: «Zu meinem Erstaunen sehe ich heute im «Vorwärts» einen Auszug aus meiner «Einleitung» ohne mein Vorwissen abgedruckt und derartig zurechtgestutzt, daß ich als friedfertiger Anbeter der Gesetzlichkeit quand même dastehe. Um so lieber ist es mir, daß das Ganze jetzt in der «Neuen Zeit» erscheint, damit dieser schmachliche Eindruck verwischt wird. Ich werde Liebknecht sehr bestimmt darüber meine Meinung sagen und auch denjenigen, die, wer sie auch seien, ihm diese Gelegenheit gegeben haben, meine Meinung zu entstellen».

NB

NB

* V rukopisu udělal Lenin od slova »meiner« šipku k datu »6. III. 1895«. Red.

Engelsova předmluva k Třídním bojům ve Francii je datována (NB): 6. III. 1895.¹⁵⁸

3. IV. 1895:

»X . . . mi právě provedl pěkný kousek. Z mého úvodu k Marxovým článkům o Francii z let 1848—1850 si vybral všechno, co mu mohlo posloužit k podpoře *pokojné a nenásilné taktiky za každou cenu*, kterou od jisté doby s oblibou hlásá, zvláště pak nyní, kdy se v Berlíně připravují výjimečné zákony. Já však tuto taktiku doporučuji pouze pro *dnešní Německo*, a ještě k tomu *se značnými výhradami*. Ve Francii, Belgii, Itálii a Rakousku není tato taktika ve svém celku použitelná a v Německu může být neproveditelná už zítra.« (Podtrženo Engelsem.)¹⁵⁹

NB

srov. *Cesta k moci*, 2. vydání, 1910, s. 51, Engelsův dopis Kautskému z 1. IV. 1895: »Ke svému překvapení dnes ve Vorwärtsu nacházím výtah ze svého Úvodu, otištěný bez mého vědomí a náležitě učesaný tak, že v něm vypadám jako mírumilovný ctitel zákonnosti za každou cenu. Tím víc mě těší, že to teď vyjde v Neue Zeit celé, aby se tak ten hanebný dojem setřel. Povím Liebknechtovi velmi důrazně, co si o tom myslím, a také těm — ať už by to byl kdokoli — kteří mu dali příležitost, aby můj názor zkomolil.«¹⁶⁰

NB

NB

2. VI. 1894:

«Dieses Vorwärtsdrängen des Sozialismus, das sich bei Euch zeigt, könnte zu einem entscheidenden Konflikt führen, in welchem Ihr die ersten Siege davontragt. Die revolutionäre Tradition des Landes und der Hauptstadt, der Charakter Eurer Armee, die seit 1870 auf einer viel populäreren Grundlage reorganisiert worden ist, all dies macht eine ähnliche Eventualität möglich. Aber um den Sieg zu sichern, um die Grundlagen der kapitalistischen Gesellschaft fallen zu machen, dazu bedürft Ihr der tatkräftigen Stütze einer sozialistischen Partei, die stärker, zahlreicher, kampfgewandter, bewußter ist als die, über welche Ihr verfügt. Es würde die Erfüllung dessen sein, was wir seit vielen Jahren vorausgesehen und vorausgesagt haben: die Franzosen geben das Signal, eröffnen das Feuer, und die Deutschen entscheiden die Schlacht».

22. XI. 1887:

«Sie werden im L... die Rede von N. im Wahlkreis von K. gelesen haben. Mit Recht klagt er darüber, daß die Partei mehr und mehr *verspießbürgert* (va s'embourgeoisant). Es ist dies das Unglück aller extremen Parteien, sobald die Stunde naht, wo sie «möglich» werden. Aber unsere Partei kann in dieser Beziehung eine gewisse Grenze nicht überschreiten, ohne sich selbst aufzugeben, und es scheint mir, daß wir in Frankreich wie in Deutschland an dieser Grenze angelangt sind. Zum Glücke ist es noch Zeit, dem Einhalt zu tun» (курсив Энгельса) (S. 426).

27. X. 1890 — против «Junge», что они все карьерясты, якобы марксисты («я не марксист», говорил Маркс о таких) — и Маркс бы сказал как Гейне: «Ich habe Drachen gesäet und habe Flöhe geerntet» (S. 427).

ibidem S. 794. «*Marx über den Schutz-zoll*» — ненапечатанная речь (вторая) Маркса о свободе торговли из перевода Weydemeyer'a (издание 1848 г.) из «New-Yorker Volkszeitung». О протекционизме. Между прочим:

2. VI. 1894:

»Tento nápor socialismu, který se u vás projevuje, mohl by vést k rozhodujícímu konfliktu, v němž prvních vítězství dobudete vy. Revoluční tradice země a jejího hlavního města, charakter vaší armády, která byla po roce 1870 reorganizována na mnohem lidovějším základě, to všechno umožňuje, aby se tato eventualita prosadila. Ale k tomu, abyste své vítězství zajistili, abyste rozbili základy kapitalistické společnosti, budete potřebovat účinnou podporu silnější, početnější, v boji zkušenější a uvědomělejší socialistické strany, než jakou máte dnes. Pak by se mohlo splnit to, co už mnoho let předvídáme a předpovídáme: že Francouzi dají signál, zahájí palbu a Němci bitvu rozhodnou.«¹⁶¹

22. XI. 1887:

»Jistě jste si v L. přečetl . . . projev N. ve volebním obvodu K. Právem si stěžuje, že se ve straně čím dál víc *rozcházejí maloburžoazní názory*. To je neštěstí všech extrémních stran, jakmile se přiblíží hodina, jež jim má poskytnout všechny »možnosti«. Ale naše strana nemůže v tomto směru překročit určitou mez, aniž zradila sebe samu, *a mně se zdá, že jsme jak ve Francii, tak v Německu už k této hranici dospěli. Naštěstí máme ještě čas se zastavit*« (podtrženo Engelsem) (s. 426).¹⁶²

27. X. 1890 — proti »mladým«, že jsou to všichni kariéristé, rádoby marxisté (»to já marxista nejsem,« říkal na adresu takových lidí Marx) — a s Heinem by řekl: »Zasel jsem dračí zuby, a sklídl jsem blechy«¹⁶³ (s. 427).¹⁶⁴

tamtéž s. 794. *Marx o ochranných clech* — Marxova neotištěná řeč (**druhá**) o svobodě obchodu na základě Weydemeyerova překladu (vydání z roku 1848) z *New-Yorker Volkszeitung*¹⁶⁵. O protekcionismu. Mimo jiné:

«Im allgemeinen können die sozialen Reformen aber auch niemals durch die Schwäche des Starken bewirkt werden; sie müssen und werden ins Leben gerufen werden durch die Stärke des Schwachen». Маркс в 1848 г.? до 1848

ПИСЬМО ЭНГЕЛЬСА К БЕБЕЛЮ

Чрезвычайно большую важность по вопросу о государстве имеет письмо Энгельса к Бебелю от 18/28. III. 1875 (Bebel. «Aus meinem Leben», Bd. II, S. 318 ff. Stuttgart, 1911: Vorwort, 2. IX. 1911).

Вот главнейшее место полностью:

NB ||| «...Der freie Volksstaat ist in den freien Staat verwandelt. Grammatikalisch genommen ist ein freier Staat ein solcher, wo der Staat frei gegenüber seinen Bürgern ist, also ein Staat mit despotischer Regierung. Man sollte das ganze Gerede vom Staat (S. 321) fallen (322) lassen, besonders seit der Kommune, die schon kein Staat im eigentlichen Sinne mehr war. Der «Volksstaat» ist uns von den Anarchisten bis zum Überdruß in die Zähne* geworfen worden, obwohl schon die Schrift Marx' gegen Proudhon und nachher das «Kommunistische Manifest» direkt sagen, daß mit Einführung der sozialistischen Gesellschaftsordnung der Staat sich von selbst auflöst und verschwindet. Da nun der Staat doch nur eine vorübergehende Einrichtung ist, deren man sich im Kampf, in der Revolution bedient, um seine Gegner gewaltsam niederzuhalten, so ist es purer Unsinn, von freiem Volksstaat zu sprechen: solange das Proletariat den Staat noch gebraucht (курсив Энгельса), gebraucht es ihn nicht im Interesse der Freiheit, sondern der Niederhaltung seiner Gegner, und sobald von

NB |||

* »(Gerade) in die Zähne = gerade ins Gesicht«: Sandersův slovník — poznámka V. I. Lenina.

»Všeobecně tu platí, že sociální reformy nikdy nemohou vyrůstati ze slabosti silných, ale že musí být a budou vyvolány v život silou slabých.«¹⁶⁶ Marx v roce 1848? před rokem 1848

ENGELSŮV DOPIS BEBELOVI

*Mimořádně důležitý, pokud jde o problém státu, je Engelsův dopis Bebelovi z 18./28. III. 1875 (Bebel, Z mého života, sv. II, s. 318nn., Stuttgart, 1911: Předmluva z 2. IX. 1911).*¹⁶⁷

Nejdůležitější pasáž zní doslova takto:

». . . Svobodný lidový stát se proměnil ve svobodný stát. Gramaticky vzato je svobodný takový stát, který je svobodný vůči svým občanům, tedy stát s despotickou vládou. **Mělo by se už skoncovat se vším tím žvaněním o státu (s. 321—322), zejména od dob Komuny, která už nebyla státem ve vlastním slova smyslu.** Anarchisté nám až do omrzení předhazovali* *»lidový stát«*, třebaže se už v Marxově spisu proti Proudhonovi a poté v Komunistickém manifestu přímo říká, že *po nastolení socialistického společenského řádu se stát sám od sebe rozpadá (sich auflöst) a zaniká.* A protože je stát pouze instituce přechodná, potřebná v boji, v revoluci, k násilnému potlačení protivníků, je holý nesmysl mluvit o svobodném lidovém státě: pokud ještě proletariát *potřebuje* stát (podtrženo Engelsem), potřebuje ho *nikoli v zájmu svobody, nýbrž k potlačení svých protiv-*

NB

NB

* »vmetli do tváře = otloukli o hlavu«: Sandersův slovník. *Red.*

NB

 |||

 |||

Freiheit die Rede sein kann hört der Staat als solcher auf, zu bestehen. Wir würden daher vorschlagen, überall statt *Staat* «Gemeinwesen» zu setzen, ein gutes altes deutsches Wort, das das französische «Kommune» sehr gut vertreten kann» (курсив Энгельса).

Это, пожалуй, самое замечательное и, наверное, самое резкое место, так сказать, «*против* государства» у Маркса и Энгельса.

(1) «Бросить надо всю болтовню о государстве».

(2) «Коммуна была уже не государством в собственном смысле» (а чем же? переходной формой от государства к негосударству, очевидно!).

(3) Анархисты нам довольно «кололи глаза» (*in die Zähne geworfen* — буквально = тыкали в морду) «народным государством». (Маркс и Энгельс, значит, стыдились этой явной ошибки своих немецких друзей; — однако они считали ее, и, разумеется, *п о т о г д а ш н и м о б с т о я т е л ь с т в а м* правильно считали, несравненно менее важной ошибкой, чем ошибка анархистов. Это NB!!)

(4) Государство «само собою разлагается («распускается») | Nota bene | и исчезает...» (ср. позже: «отмирает») «с введением социалистического общественного строя...»

(5) Государство есть «временное учреждение», которое надобно «в борьбе, в революции...» (надобно *пролетариату*, разумеется)...

(6) Государство нужно *не для свободы*, а для *подавления* (? *Niederhaltung* не есть подавление, собственно, а удержанье от реставрации, держание в покорности) *противников пролетариата*.

(7) Когда будет свобода, тогда не будет государства.

níků, a jakmile se může začít mluvit o svobodě, přestává stát jakožto takový existovat. Proto bychom navrhovali, aby se všude místo slova *stát* používalo starého a dobrého německého slova »pospolitost«, jež může velmi dobře zastoupit francouzské slovo »komuna« (podtrženo Engelsem)*. NB

To je snad nejpozoruhodnější a určitě i nejrezolutnější Marxův a Engelsův výrok takřkajíc »proti státu«.

(1) »Mělo by se už skoncovat se vším tím žvaněním o státu.«

(2) »Komuna už **nebyla** státem ve vlastním slova smyslu« (a čím tedy byla? zřejmě přechodnou formou od státu k nestátu!).

(3) Anarchisté nám až do omrzení »předhazovali« (in die Zähne geworfen — doslova = otloukli o hlavu) »lidový stát«. (Jak vidět, Marx i Engels se styděli za tento zjevný omyl svých německých přátel; *za tehdejších okolností* jej však samozřejmě — a právem — považovali za nesrovnatelně méně závažný, než byl omyl anarchistů. Toto NB!!)

(4) Stát »se sám od sebe rozpadá („rozkládá“) Nota bene a zaniká . . .« (srov. později: »odumírá«) »po nastolení socialistického společenského řádu . . .«

(5) Stát je »instituce přechodná«, potřebná »v boji, v revoluci . . .« (rozumí se potřebná *proletariátu*) . . .

(6) Stát *není* potřebný *ke svobodě*, nýbrž k *potlačování* (? Niederhaltung není vlastně potlačování, ale zne-možnění restaurace, udržování v područí) *protivníků proletariátu*.

(7) Až bude svoboda, pak nebude stát.

* Viz tento svazek, s. 95—96. Red.

Обычно понятия «свобода» и «демократия» считают тождественными и употребляют часто одно вместо другого. Очень часто вульгарные марксисты (Каутский, Плеханов и К⁰ во главе их) именно так рассуждают. На деле демократия исключает свободу. Диалектика (ход) развития такова: от абсолютизма к демократии буржуазной; от буржуазной демократии к пролетарской; от пролетарской к никакой*.

NB!!!! (8) «Мы» (т. е. Энгельс и *Маркс*) предложили бы «везде» (в программе) говорить вместо «государство» — «община» (Gemeinwesen), «коммуна»!!!

Отсюда видно, как опозлили, опогавили Маркса и Энгельса не только оппортунисты, но и Каутский.

Оппортунисты ни одной из этих 8 богатейших мыслей не поняли!!

Они взяли *только* практическую надобность настоящего: использовать политическую борьбу, использовать *современное* государство для обучения, воспитания пролетариата, для «вырывания уступок». Это верно (против анархистов), но это еще лишь $\frac{1}{100}$ марксизма, если можно так арифметически выразиться.

Каутский совсем затушевал (или забыл? или не понял?) в своей пропагандистской и вообще публицистической работе нп. 1, 2, 5, 6, 7, 8 и «Zerbrechen» Маркса (в полемике с Паннекуком в 1912 или 1913 г. Каутский (см. ниже, стр. 45—47) совсем уже свалился в оппортунизм по этому вопросу).

От анархистов нас отличает (α) использование государства *теперь* и (β) во время *революции* пролетариата («диктатура пролетариата») — пункты, важнейшие для практики, тотчас. (Их-то и *забыл* Бухарин!)

От оппортунистов более глубокие, «более вечные» истины о (αα) «временном» характере государства, о (ββ) *вреде* «болтовни» о нем теперь, о (γγ) не совсем государственным характере диктатуры пролетариата, (δδ) о противоречии государства и свободы, (εε) о более

* V rukopisu napsal Lenin tento odstavec do volného dolního rohu předešlé stránky, ruská redakce jej však podle obsahu přeřadila k 7. bodu. *Red.*

Pojmy »svoboda« a »demokracie« se obvykle považují za totožné a často se navzájem zaměňují. Právě tak velmi často uvažují vulgární marxisté (v čele s Kautským, Plechanovem a spol.). Ve skutečnosti demokracie vylučuje svobodu. Dialektika (proces) vývoje je taková: od absolutismu k buržoazní demokracii; od buržoazní demokracie k proletářské; od proletářské k žádné.

(8) »My« (tj. Engels a *Marx*) bychom navrhovali, aby se »všude« (v programu) říkalo místo »stát« — »pospolitost« (Gemeinwesen), »komuna«!!!

NB!!!!

Z toho je zřejmé, jak nejen oportunisté, ale i Kautsky, Marx a Engelse z vulgarizovali a zprofanovali.

Oportunisté ani jedinou z oněch 8 nanejvýš obsažných myšlenek *nepochopili!!*

Vzali si ze všeho *pouze* to, co je prakticky potřebné pro dnešek: využívat politický boj, využívat *současný* stát ke školení, k výchově proletariátu, k »vynucování ústupků«. To je správné (proti anarchistům), ale je to zatím jen $\frac{1}{100}$ marxismu, dá-li se to vyjádřit takhle matematicky.

Kautsky zcela přešel (anebo zapomněl?, anebo nepochopil?) body 1, 2, 5, 6, 7, 8 i Marxovo »rozbití« ve své propagandistické a publicistické činnosti vůbec (a v polemice proti Pannekoekovi v roce 1912 nebo 1913 [viz dále na s. 45—47*] už v této otázce zcela propadl oportunismu).

Od anarchistů nás odlišuje (α) využívání státu *dnes* i (β) za proletářské *revoluce* (»diktatura proletariátu«), což jsou svrchovaně důležité body pro současnou praxi. (A právě na ně Bucharin *zapomněl!*)

Od oportunistů pak mnohem hlubší, »věkověčnejší« pravdy o ($\alpha\alpha$) přechodném charakteru státu, o ($\beta\beta$) *škodlivosti* »žvanění« o státu právě dnes, o ($\gamma\gamma$) ne zcela státním charakteru diktatury proletariátu, ($\delta\delta$) o rozporu mezi

* Viz tento svazek, s. 325—327. *Red.*

правильной идее (понятии, программном термине) «общины» вместо государства, (§§) о «разбитии» (Zerbrechen) бюрократически-военной машины. Не забыть еще, что *диктатуру пролетариата* открытые оппортунисты Германии (Бернштейн, Кольб etc.) прямо отрицают, а официальная программа и Каутский *косвенно*, молча о ней в повседневной агитации и *терпя* ренегатство Кольбов и К^о.

Бухарину было писано в VIII. 1916: «дай *дозреть* твоим мыслям о государстве». Он же, *не дав* дозреть, полез в печать, как «Nota bene», и сделал это так, что вместо разоблачения каутскианцев *помог* им своими ошибками!! А по сути дела Бухарин ближе к истине, чем Каутский.

«Neue Zeit», XIX, 1 (1900—1901) (№ 26, 27. III. 1901), S. 804: M. Beer об упадке Англии с замечаниями об ее империализме, *гниении*, и *империализме* других стран. — — — NB. Он же: «Sozialer Imperialismus», «Neue Zeit», XX, 1 (1901—1902), S. 209 ff. (фабианцы) und «Die gegenwärtige Lage des Trade Unionismus», *ibidem*, S. 43 (NB) («*Imperialistisch-soziale Ära*»)).

XIX, 2, S. 197: статья *Walter'a* о «русском империализме...» ((от Петра I до *Китая* в XX веке) *).

КРИТИКА ГОТСКОЙ ПРОГРАММЫ

Письмо *Энгельса* к *Бebelю* писано 28/III. 1875.

Письмо *Маркса* к *Бракке* с *критикой Готской программы* писано более месяца позже: 5. V. (мая) 1875 («Neue Zeit», IX, 1, 1891) (1890—1891, № 18).

На первый взгляд *Маркс* выглядит в этом письме гораздо более «государственником», — если позволительно употребить сие пошлое выражение наших врагов, — чем *Энгельс*.

* Text oddělený rámečkem napsal Lenin na dolní okraj jedné z předešlých stránek rukopisu. Red.

státem a svobodou, (εε) o tom, že je správnější idea (pojem, programový termín) »pospolitost« místo stát, (ζζ) o »rozbití« (Zerbrechen) vojenskobyrokratické mašinérie. Rovněž nelze zapomínat, že zjevný oportunisté v Německu (Bernstein, Kolb atd.) *diktaturu proletariátu* odmítají přímo, kdežto oficiální propaganda a Kautsky *nepřímo*, tak, že o ní při každodenní agitaci mlčí a *tolerují* renegátství Kolbů a spol.

Bucharinovi^[15] jsme v srpnu 1916 napsali: »Nech své myšlenky o státu *dozrát!*«* Ale on, *aniž* je *nechal* dozrát, začal se s nimi coby »Nota-Bene« cpát do tisku, a to tak, že místo aby kautskisty demaskoval, ještě jim svými chybami *pomohl!*¹⁶⁸ Ale v podstatě má Bucharin blíž k pravdě než Kautsky.

Neue Zeit, XIX, 1 (1900—1901) (č. 26, 27. III. 1901), s. 804: M. Beer o úpadku Anglie s poznámkami o jejím imperialismu, *zahnívání* a o *imperialismu* dalších zemí. — — — NB. A týž: Sociální imperialismus, Neue Zeit, XX, 1 (1901—1902), s. 209 an. (fabiáni) a Současné postavení tradeunionismu, *tamtéž*, s. 43 (NB) (*Imperialisticko-sociální éra*).¹⁶⁹

XIX, 2, s. 197: *Walterův* článek o »ruském imperialismu . . .« ((od Petra I. po *Čínu* ve 20. století)).

KRITIKA GOTHAJSKÉHO PROGRAMU

Engelsův dopis *Bebelovi* byl napsán 28. III. 1875. *Marxův* dopis *Brackovi* s *kritikou gothajského programu* byl napsán víc než o měsíc později: 5. V. (května) 1875 (Neue Zeit, IX, 1, 1891) (1890—1891, č. 18).¹⁷⁰

Na první pohled se Marx zdá být v tomto dopise mnohem »státotvornější« — smím-li použít tohoto otřepaného výrazu našich nepřátel — než Engels.

* Srov. Spisy 35, Praha 1957, s. 203. Red.

Энгельс предлагает (1) вовсе не говорить о государстве; (2) заменить это слово: «общинной»; (3) объявляет даже Коммуну (т. е. «диктатуру пролетариата») «уже не государством в собственном смысле», — а Маркс *ни звука* обо всем этом, а, *напротив*, говорит даже о (von) «*dem zukünftigen Staatswesen der kommunistischen Gesellschaft*»!! («Neue Zeit», IX, 1, S. 573). (Здесь, стр. 16 внизу.)

На первый взгляд может получиться впечатление противоречия плоского, путаницы или расхождения! Но это только на первый взгляд.

Вот полностью решающее (по данному пункту) место из письма Маркса:

«Die «*heutige Gesellschaft*» ist die kapitalistische Gesellschaft, die in allen Kulturländern existiert, mehr oder weniger frei von mittelaltrigem Beisatz, mehr oder weniger durch die besondere geschichtliche Entwicklung jedes Landes modifiziert, mehr oder weniger entwickelt. Dagegen der «*heutige Staat*» wechselt mit der Landesgrenze. Er ist ein anderer im preußischdeutschen Reich als in der Schweiz (572), ein (573) anderer in England als in den «*Vereinigten Staaten*». «*Der heutige Staat*» ist also eine Fiktion.

Jedoch haben die verschiedenen Staaten der verschiedenen Kulturländer trotz ihrer bunten Formverschiedenheit alle das gemein, daß sie auf dem Boden der modernen bürgerlichen Gesellschaft stehn, nur einer mehr oder minder kapitalistisch entwickelten. Sie haben daher auch gewisse wesentliche Charaktere gemein. In diesem Sinne kann man von «*heutigem Staatswesen*» sprechen, im Gegensatz zur Zukunft, worin seine jetzige Wurzel, die bürgerliche Gesellschaft, abgestorben ist.

Es fragt sich dann: welche Umwandlung wird *das Staatswesen in einer kommunistischen Gesellschaft* erleiden? In andern Worten, *welche*

Engels navrhuje (1) vůbec nemluvit o státu; (2) nahradit toto slovo výrazem »pospolitost«; (3) prohláší dokonce i o Komuně (tj. »diktatuře proletariátu«), že »už nebyla státem ve vlastním slova smyslu«, zatímco Marx se o tomhle všem nezmiňuje *ani jediným slovem, ale naopak* mluví dokonce o »*budoucí státnosti komunistické společnosti*«!! (Neue Zeit, IX, 1, s. 573). Zde na s. 16 dole*).

Na první pohled může vzniknout dojem, že tu jde o drobný rozpor, nejasnost či nesrovnalost! Ale to jen na první pohled.

Rozhodující pasáž (o tomto problému) z Marxova dopisu zní v úplnosti takto:

„Dnešní společnost“ je společnost kapitalistická, která existuje ve všech civilizovaných zemích a je více nebo méně oproštěna od středověkých příměsí, více nebo méně modifikována zvláštním dějinným vývojem té či oné země, více nebo méně vyspělá. Naproti tomu „dnešní stát“ se mění s hranicemi země. V Prusku je jiný než ve Švýcarsku (572), v Anglii (573) je jiný než ve „Spojených státech“. *Ten „dnešní stát“ je tudíž fikce.*

Avšak přes pestrou rozmanitost forem mají různé státy různých civilizovaných zemí společné to, že všechny spočívají na půdě moderní buržoazní společnosti, tu více, tu méně kapitalisticky rozvinuté. Proto také mají některé podstatné rysy společné. V tomto smyslu se tedy dá mluvit o „dnešním státě“ v protikladu k budoucnosti, kdy nynější základ státu, buržoazní společnost, odumře.

Potom je třeba se ptát: *Jak se změní státnost v komunistické společnosti?* Jinými slovy: *které společenské funkce státu, III*

* Viz tento svazek, s. 213. *Red.*

NB

gesellschaftlichen Funktionen bleiben dort übrig, die jetzigen Staatsfunktionen analog sind? Diese Frage ist nur wissenschaftlich zu beantworten, und man kommt dem Problem durch tausendfache Zusammensetzung des Wortes «Volk» mit dem Wort «Staat» auch nicht um einen Flohsprung näher».

«Zwischen der kapitalistischen und der kommunistischen Gesellschaft liegt die Periode der revolutionären Umwandlung der einen in die andre. Der entspricht auch eine politische Übergangsperiode, deren Staat nichts anderes sein kann, als *die revolutionäre Diktatur des Proletariats*» (курсив Маркса).

«Das Programm nun hat es weder mit letzterer zu tun noch mit *dem zukünftigen Staatswesen der kommunistischen Gesellschaft*».

Ясно, что это — упрек; это ясно из следующей фразы: программа «занимается» старой демократической дребеденью (Litanei), *а не* вопросами революционной диктатуры пролетариата и государственностью коммунистического общества...

«Seine politischen Forderungen enthalten nichts außer der alten weltbekannten demokratischen Litanei: allgemeines Wahlrecht, direkte Gesetzgebung, Volksrecht, Volkswehr etc. Sie sind bloßes Echo der bürgerlichen Volkspartei, des Friedens- und Freiheitsbundes...» (573)...

analogické jeho dnešním funkcím, zůstanou zachovány? Tuto otázku lze zodpovědět jedině vědecky, a kdybychom tisíckrát spojili slovo „lid“ se slovem „stát“, nepřiblíží nás to k vyřešení tohoto problému ani o píď.«

NB

»Mezi kapitalistickou a komunistickou společností je období revoluční přeměny jedné společnosti v druhou. Tomu odpovídá také politické přechodné období, v němž stát nemůže být ničím jiným než *revoluční diktaturou proletariátu*« (podtrženo Marxem)*.

»Program se tedy nezabývá ani touto, ani *budoucí státností komunistické společnosti*.«

Jde tu očividně o výtku; jasně to vyplývá z následující věty: program se »zabobírá« starými demokratickými litaniemi (Litanei), *ale nikoli* problémy revoluční diktatury proletariátu a státnosti komunistické společnosti . . .

»Jeho politické požadavky neobsahují nic kromě staré světoznámé demokratické litanie: všeobecné volební právo, přímé zákonodárství, lidové právo, lidovou obranu atd. To vše je pouhá ozvěna buržoazní lidové strany¹⁷¹, Ligy míru a svobody . . .« (573)¹⁷²

* Viz tento svazek, s. 116—118. *Red.*

très
bien
(и очень
важно)

[Эти-де требования уже «осуществлены» — только не в немецком государстве, а в других, в Швейцарии, в Соединенных Штатах. Эти требования уместны («am Platze») *только в демократической республике*. Программа не требует республики, как это делали французские рабочие программы при Луи-Филиппе и Луи-Наполеоне, — нельзя этого в Германии, так нечего и требовать вещей, уместных лишь в демократической республике, от военного деспотизма... даже вульгарная демократия «*steht noch berg-hoch über solcher Art Demokratentum innerhalb der Grenzen des polizeilich Erlaubten und logisch Unerlaubten*».]

в этих словах Маркс как бы предвидел всю пошлость каутскианства: сладенькие речи о всяких хороших вещах, превращающиеся в прикрашивание действительности, ибо затушевывается или оставляется в тени непримиримость демократического мира и империализма, демократии и монархии и т. д.

Итак, диктатура пролетариата есть «политический переходный период»; ясно, что и *государство этого периода* есть переход от государства к негосударству, т. е. «kein Staat im eigentlichen Sinne mehr». Маркс и Энгельс, следовательно, вовсе не противоречат друг другу по этому пункту.

|| Но дальше Маркс говорит о «будущей государственности коммунистического об-

Tyto požadavky prý už byly »uskutečněny« — jenže ne v německém státě, nýbrž jinde, ve Švýcarsku, ve Spojených státech. Tyto požadavky jsou prý na místě (»am Platze«) *pouze v demokratické republice*. Program však nepožaduje republiku jako francouzské dělnické programy za Ludvíka Filipa a za Ludvíka Napoleona — to v Německu není možné, protože je zbytečné žádat od vojenského despotismu něco, co je na místě pouze v demokratické republice . . . dokonce i vulgární demokracie »nebetyčně převyšuje takovýto druh demokracie, držící se v rámci toho, co je policejně přípustné, ale logicky nepřípustné«¹⁷³.

velmi
dobré
(a velmi
důležité)

v těchto slovech jako by Marx předvídal všechnu ubohost kautskismu: sladčoučké řeči o všelijakých pěkných věcech, které jsou pouhým přikrášlováním skutečnosti, protože zastírají nebo ponechávají ve stínu nesmiřitelnost demokratického světa a imperialismu, demokracie a monarchie atd.

Tedy: diktatura proletariátu je »přechodné politické období« a je jasné, že také *stát tohoto období* je přechodem státu k nestátu, tj. »není už státem ve vlastním slova smyslu«. Marx si tudíž s Engelsem v této věci vůbec navzájem neodporují.

Dál však Marx mluví o »budoucí státnosti komunistické společnosti«!! Čili stát bu-

|| щества»!! И так, даже в «коммунистическом обществе» будет государственность!! Нет ли тут противоречия?

Нет:

государство
нужно буржуазии	I — — в капиталистическом обществе государство в собственном смысле
государство
нужно пролетариату	II — — переход (диктатура пролетариата): государство переходного типа (не государство в собственном смысле)
государство
не нужно, оно
отмирает	III — — коммунистическое общество: <i>отмирание</i> государства.

Полная последовательность и ясность!!

Иначе:

I — демократия только для богатых и для маленькой прослойки пролетариата. Бедным не до нее!	I — демократия лишь в виде исключения, никогда не полная...
II — демократия для бедных, для ⁹ / ₁₀ населения, подавление силой сопротивления богатых	II — демократия почти полная, ограниченная только <i>подавлением</i> сопротивления буржуазии
III — демократия полная, входящая в привычку и потому отмирающая, уступающая место принципу: «каждый по способностям, каждому по потребностям»
см. с. 19 сбоку	III — демократия действительно полная, входящая в привычку и <i>потому</i> отмирающая... Полная демократия равняется никакой демократии. Это не парадокс, а истина!

de existovat dokonce i v »komunistické || společnosti«!! Není tu rozpor?

Ne:

stát
potřebuje
buržoazie

I — — v kapitalistické společnosti stát ve vlastním slova smyslu

stát
potřebuje
proletariát

II — — přechod (diktatura proletariátu): stát přechodného typu (nikoli stát ve vlastním slova smyslu)

stát
není zapotřebí,
proto odumírá

III — — komunistická společnost: *odumírání* státu

Naprostá důslednost a jasnost!!

Jinými slovy:

I — demokracie jen pro bohaté a pro tenkou vrstvičku proletariátu. [Nic pro chudé!]

I — demokracie jen jako výjimka, nikdy ne úplná . . .

II — demokracie pro chudé, pro $\frac{9}{10}$ obyvatelstva, násilné potlačování odporu bohatých

II — demokracie skoro úplná, omezená pouze *potlačováním* odporu buržoazie

III — demokracie úplná, stávající se běžnou zvyklostí, a proto odumírající, ustupující zásadě »Každý podle svých schopností, každému podle jeho potřeb«.

III — demokracie skutečně úplná, stávající se běžnou zvyklostí, a *proto* odumírající . . . Úplná demokracie = žádná demokracie. To není paradox, ale pravda!

viz s. 19 po straně*

* Viz tento svazek, s. 223. Red.

К вопросу о государстве относится также весьма существенное место «*Критики Готской программы*», посвященное *экономическому* анализу будущего общества.

Маркс критикует здесь (S. 565—567) лассалевскую идею «неурезанного трудового дохода», показывает необходимость вычета фонда покрытия снашиваемой части средств производства, резервного фонда, расходов на управление, на школы, санитарно и т. д. и *пробл- жает*:

NB ||| «Womit wir es hier zu tun haben, ist eine kommunistische Gesellschaft, nicht wie sie sich auf ihrer eigenen Grundlage *entwickelt* hat, sondern umgekehrt, wie sie eben aus der kapitalistischen Gesellschaft *hervorgeht*; die also in jeder Beziehung, ökonomisch, sittlich, geistig, noch behaftet ist mit den Muttermalen der alten Gesellschaft, aus deren Schoß sie herkommt. Demgemäß erhält der einzelne Produzent — nach den Abzügen — NB ||| exakt zurück, was er ihr gibt. Was er ihr gegeben hat, ist sein individuelles Arbeitsquantum. Z. B. der gesellschaftliche Arbeitstag besteht aus der Summe der individuellen Arbeitsstunden; die individuelle Arbeitszeit des einzelnen Produzenten ist der von ihm gelieferte Teil des gesellschaftlichen Arbeitstags, sein Anteil daran. Er erhält von der Gesellschaft einen Schein, daß er soundso viel Arbeit geliefert (nach Abzug seiner Arbeit für die gemeinschaftlichen Fonds), und zieht mit diesem Schein aus dem gesellschaftlichen Vorrat von Konsumtionsmitteln so viel heraus, als gleichviel Arbeit kostet. Dasselbe Quantum Arbeit, das er der Gesellschaft in einer Form gegeben hat, erhält er in der anderen zurück» (566).

«В собственность отдельных лиц не может перейти ничто кроме индивидуальных предметов потребления» (567). «Was aber die Verteilung der letzteren unter die

Problému státu se týká rovněž velmi závažná pasáž v *Kritice gothajského programu*, věnovaná *ekonomické* analýze budoucí společnosti.

Marx zde kritizuje (s. 565—567) Lassallovu ideu o »nezkráceném výtěžku práce« a poukazuje na nezbytnost vydělit z něj fond na úhradu opotřebované části výrobních prostředků, rezervní fond, výdaje na administrativu, školy, zdravotnictví atd. a pokračuje:

»Máme tu co činit nikoli s takovou komunistickou společností, jež se *vyvinula* na své vlastní základně, ale naopak s takovou společností, jež se právě *rodí* ze společnosti kapitalistické a je tedy po všech stránkách, ekonomicky, morálně a duchovně poznamenána mateřskými znaménky staré společnosti, z jejíhož lůna vychází*. Proto jednotlivý výrobce dostává zpátky — po všech srážkách — přesně tolik, co společnosti dal. Co jí dal, je jeho individuální kvantum práce. Například společenský pracovní den je součtem individuálních pracovních hodin; individuální pracovní doba jednotlivého výrobce je onen díl společenského pracovního dne, který společnosti poskytl, jeho podíl na něm. Společnost mu vydá stvrzenku, že odvedl tolik a tolik práce (po odečtu jeho práce vynaložené na společné fondy), a na tuto stvrzenku pak získá ze společenských zásob právě tolik spotřebních předmětů, kolik stojí stejné množství práce. Totéž kvantum práce, jež společnosti poskytl v jedné formě, dostane zpátky v jiné formě« (566).

»Do vlastnictví jednotlivců nemůže přecházet nic kromě individuálních spotřebních předmětů« (567). »Avšak při jejich rozdělování mezi jednotlivé výrobce platí stejná

NB

NB

* Viz tento svazek, s. 123—124. *Red.*

einzelnen Produzenten betrifft, herrscht dasselbe Prinzip wie beim Austausch von Warenäquivalenten, es wird gleichviel Arbeit in einer Form gegen gleichviel Arbeit in einer andern umgetauscht» (567). Это равенство права предполагает *неравенство*, неравенство на деле, неравенство между людьми, ибо одни силен, другой слаб и т. п. (индивиды «wären nicht verschiedene Individuen, wenn sie nicht Ungleiche wären») (567), — один будет получать больше другого.

Also:

I «долгие му-
ки родов»	}
II «первая
фаза коммуни-
стического
общества»	
III «высшая
фаза коммуни-
стического
общества»	

«Aber diese Mißstände sind unvermeidbar in der ersten Phase der kommunistischen Gesellschaft, wie sie eben aus der kapitalistischen Gesellschaft nach langen Geburtswehen hervorgegangen ist. Das Recht kann nie höher sein als die ökonomische Gestaltung und dadurch bedingte Kulturentwicklung der Gesellschaft».

NB

«In einer *höhern Phase* der *kommunistischen* Gesellschaft, nachdem die knechtende Unterordnung der Individuen unter die Teilung der Arbeit, damit auch der Gegensatz geistiger und körperlicher Arbeit verschwunden ist; nachdem die Arbeit nicht nur Mittel zum Leben, sondern selbst das erste Lebensbedürfnis geworden; nachdem mit der allseitigen Entwicklung der Individuen auch die Produktionskräfte gewachsen sind und alle Springquellen des genossenschaftlichen Reichtums voller fließen — erst dann kann der *enge*

NB

bürgerliche Rechtshorizont ganz überschritten werden und die Gesellschaft

zásada jako při směně zbožních ekvivalentů; stejné množství práce v jedné formě se směňuje za stejné množství práce v jiné formě» (567). Toto rovné právo předpokládá *nerovnost*, faktickou nerovnost, nerovnost mezi lidmi, neboť jeden je silný, druhý slabý atd. (jednotlivci by »nebyli různými jedinci, kdyby nebyli nestejní«) (567), jeden bude dostávat víc než druhý.

»Tyto nesrovnalosti jsou však nevyhnutelné v **první fázi** komunistické společnosti, která po dlouhých porodních bolestech právě vyšla z kapitalistické společnosti. Právo nemůže být nikdy na vyšším stupni než ekonomický řád a jím podmíněný kulturní vývoj společnosti.«

Tedy:]
I. »dlouhé porodní bolesti«	
II. »první fáze komunistické společnosti«	
III. »vyšší fáze komunistické společnosti«]

»Ve *vyšší fázi komunistické* společnosti, až už jednotlivci nebudou v zotročujícím područí dělby práce a až tedy zmizí i protiklad mezi duševní a tělesnou prací; až práce nebude pouhým prostředkem k životu, nýbrž se stane sama první životní potřebou; až s všestranným rozvojem jednotlivců vzrostou i produktivní síly a všechny zdroje sdruženého bohatství potečou plným proudem, — teprve pak bude možno plně překročit **úzký obzor buržoazního práva** a společnost bude moci vepsat na svůj praporek: NB

|| auf ihre Fahnen schreiben: «Jeder nach
|| seinen Fähigkeiten, jedem nach seinen
|| Bedürfnissen!»» (567).

Итак, здесь ясно, отчетливо, точно различаются две фазы коммунистического общества:

Тоже форма
принужде-
ния: «не ра-
ботает, так
не получит
и есть»

NB

ни з и ш а я («первая») — распределение предметов потребления «пропорционально» (567) количеству труда, доставленного каждым обществом. Неравенство распределения еще сильно. «Узкий буржуазный горизонт права» еще не вполне превзойден. Это *N B!!* С (полубуржуазным) правом явно не вполне еще исчезает и (полубуржуазное) государство. Это *Nota Bene!!*

Работа
стала потреб-
ностью, нет
принуждения
никакого

в ы с ш а я — «каждый по способностям, каждому по потребностям». Когда это возможно? Когда (1) исчезнет противоположность умственного и физического труда; (2) труд делается *первейшей жизненной потребностью* (NB: привычка трудиться станет нормой, без принуждения!!); (3) производительные силы высоко разовьются и т. д. Явно, что *полное* отмирание государства возможно лишь на этой высшей ступени. Это NB.

ПИСЬМО ЭНГЕЛЬСА 1875 г.

В письме Энгельса к Бебелю от 1 8/2 8. I I I. 1 8 7 5 есть еще особо поучительные места, освещающие известные стороны марксизма яснее обычного:

„Každý podle svých schopností, každému podle jeho potřeb!“* (567).¹⁷⁴

Čili se tu jasně, zřetelně a přesně rozlišují dvě fáze komunistické společnosti:

nižší («první») — rozdělování spotřebních předmětů »úměrně« (567) množství práce, kterou každé společnosti odvádí. Nerovnost rozdělování je ještě značná. »Úzký obzor buržoazního práva« *není ještě úplně* překonán. Toto NB!! S (poloburžoazním) právem zřejmě ještě úplně nezanikne ani (poloburžoazní) stát. Toto *Nota Bene!!*

Také forma donucení: »kdo nepracuje, ať nejí!«

NB

»*vyšší*« — »každý podle svých schopností, každému podle jeho potřeb«. Kdy to bude možné? Až (1) zmizí protiklad mezi duševní a tělesnou prací; (2) práce se stane *nejdůležitější životní potřebou* (NB: návyk pracovat se stane normou, bez donucování!!); (3) produktivní síly dosáhnou vysokého stupně rozvoje atd. Je zřejmé, že *úplné* odumření státu bude možné až na tomto vyšším stupni. Toto NB.

Práce se stala potřebou, neexistuje žádné donucování

ENGELSŮV DOPIS Z ROKU 1875

V Engelsově dopise Bebelovi z 18./28. III. 1875 jsou také nanejvýš poučné pasáže, jež osvětlují určité stránky marxismu jasněji než obvykle:

* Viz tento svazek, s. 125—126. *Red.*

(1) «...Zuerst nimmt man (в Готской программе) die großtönende, aber historisch falsche Lassalesche Phrase an: gegenüber der Arbeiterklasse seien alle anderen Klassen *nur eine reaktionäre* Masse. *Dieser Satz ist nur in einzelnen Ausnahmefällen wahr*, zum Beispiel *in einer Revolution* des Proletariats *wie die Kommune* oder *in einem Land, wo nicht nur die Bourgeoisie Staat und Gesellschaft nach ihrem Bilde gestaltet hat, sondern auch schon nach ihr das demokratische Kleinbürgertum diese Umbildung bis auf ihre letzten Konsequenzen durchgeführt hat*» (S. 319). (В Германии же Вы-де шли вместе с Volkspartei «jahrelang», и 7 политических требований у вас стоят, «von denen keine einzige, die nicht *bürgerlich* (курсив Энгельса)-demokratisch».)

NB

(как в Швейцарии)

NB

(2) «...Fünftens (5-ое возражение Энгельса), ist von der Organisation der Arbeiterklasse als Klasse *vermittels der Gewerksgenossenschaften* gar keine Rede. Und das ist ein sehr wichtiger Punkt, denn *dies ist die eigentliche Klassenorganisation des Proletariats*, in der es seine täglichen Kämpfe mit dem Kapital durchficht, in der es sich schult, und die heutzutage bei der schlimmsten Reaktion (wie jetzt in Paris) plattterdings nicht mehr kaputt zu machen ist (321). Bei der Wichtigkeit, die diese Organisation auch in Deutschland erreicht, wäre es unserer Ansicht nach

Sic!

NB

med ... v ... (55) ... (55) ...

... (55) ... (56) ...

(U.B.)

Opisnica:

3.12.1948 ... (U.B.) ...

... (55) ... (56) ...

(I) ... (II) ...

(III) ... (IV) ... (V) ... (VI) ...

V ... (III) ...

Třicátá první strana Leninova rukopisu
knihy *Marxismus o státu*.
Leden—únor 1917

(1) ». . . Za prvé se tu přejímá (v gott-hajském programu) nabubřelá, avšak historicky nesprávná lassallovská fráze, že prý vůči dělnické třídě tvoří všechny ostatní třídy *jen jedinou reakční* masu. *Tato teze platí jen v ojedinělých, výjimečných případech*, například za takové proletářské revoluce, jakou byla Komuna, **anebo** v takové zemi, kde *nejenom* buržoazie vytvořila stát a společnost *podle svých představ a k svému obrazu, ale po ní už i demokratická* maloburžoazie *dovedla* tuto přeměnu *do všech důsledků*« (s. 319). (V Německu jste prý ale šli »po léta« s lidovou stranou a hájíte 7 politických požadavků, »mezi nimiž není ani jediný, který by nebyl *buržoazně* (podtrženo Engelsem) demokratický«.)

NB

(jako ve Švýcarsku)

NB

(2) ». . . Za páté (pátá Engelsova námitka), o organizování dělnické třídy jakožto třídy prostřednictvím *odborových svazů* tu není ani zmínky. A to je neobyčejně důležitý bod, neboť právě *to je nejvlastnější třídní organizace proletariátu*, kde proletariát svádí své každodenní boje s kapitálem, kde se školí a kterou dnes už naprosto nelze sprodit ze světa ani za nejhorší reakce (jako nyní v Paříži) (321). Vzhledem k důležitosti, jaké tato organizace nabývá i v Německu, bylo by podle našeho názoru bezpodmínečně nutné pamatovat na

Tak!

NB

unbedingt notwendig, ihrer im Programm zu gedenken und ihr womöglich einen Platz in der Organisation der Partei offen zu lassen».

NB

(3) «...Ebenso fehlt (в программе) die erste Bedingung aller Freiheit: daß alle Beamte für alle ihre Amtshandlungen jedem Bürger gegenüber vor den gewöhnlichen Gerichten und nach gemeinem Recht verantwortlich sind» (321).

(4) «...«Beseitigung aller sozialen und politischen Ungleichheit» ist auch eine sehr bedenkliche Phrase statt: «Aufhebung aller Klassenunterschiede». Von Land zu Land, von Provinz zu Provinz, von Ort zu Ort sogar wird immer eine gewisse Ungleichheit der Lebensbedingungen bestehen, die man auf ein Minimum reduzieren, aber nie ganz beseitigen können wird. Alpenbewohner werden immer andere Lebensbedingungen haben als Leute des flachen Landes. Die Vorstellung der sozialistischen Gesellschaft als des Reiches der *Gleichheit* ist eine einseitige französische Vorstellung, anlehnend an das alte: «Freiheit, Gleichheit, Brüderlichkeit», eine Vorstellung, die als *Entwicklungsstufe* ihrer Zeit und ihres Ortes berechtigt war, die aber, wie alle die Einseitigkeiten der früheren sozialistischen Schulen, jetzt überwunden sein sollten, da sie nur Verwirrung in den Köpfen anrichten und präzisere Darstellungsweisen der Sache gefunden sind» (322).

NB

«необдуманное слово»
Либкнехта

(5) Bakunin in seiner Schrift «Politik und Anarchie» делает нас ответственными за всякое «unüberlegtes Wort» Либкнехта... (322—323)...

ni i v programu a ponechat jí pokud možná i určité místo ve stranické organizaci.«

(3) »... Zrovna tak chybí (v programu) první podmínka jakékoli svobody: aby byli všichni úředníci za všechny své úřední výkony odpovědni každému občanu před obyčejným soudem a podle všeobecně platného práva« (321).

NB

(4) »... „Odstranění veškeré sociální a politické nerovnosti“ je rovněž velmi pochybná fráze místo „zrušení všech třídních rozdílů“. Mezi různými zeměmi, kraji, ba i jednotlivými místy bude vždycky existovat *určitá* nerovnost životních podmínek, kterou bude možno zredukovat na minimum, ale nikdy ne zcela odstranit. Ti, kteří žijí v Alpách, budou mít vždycky jiné životní podmínky než lidé z rovin. Představa socialistické společnosti jako říše *rovnosti* je jednostranná francouzská představa spjatá se starým heslem „volnost, rovnost, bratrství“, představa, jež měla *jako určitý vývojový stupeň* ve své době a na svém místě oprávnění, ale která by dnes měla být překonána stejně jako všechny ostatní jednostrannosti dřívějších socialistických škol, protože působí v hlavách leda zmatek a protože dnes už bylo pro tuto věc nalezeno přesnější vyjádření« (322).

NB

(5) Bakunin ve svém spise Politika a anarchie^[1] činí *nás* odpovědnými za každé Liebknichtovo »neuvážené slovo« ... (322—323)

Liebknichtovo
»neuvážené
slovo«

(6) «Im allgemeinen *kommt es weniger auf das offizielle Programm einer Partei an als auf das, was sie tut.* Aber ein *neues* Programm ist doch immer eine öffentlich aufgepflanzte Fahne, und die Außenwelt beurteilt danach die Partei...» (323).

NB
ха-ха!

Бebelь отвечал Энгельсу от 21. IX. 1875, между прочим, — «*Mit dem Urteil, das Sie über die Programmvorlage fällten, stimme ich, wie das auch Briefe von mir an Bracke beweisen, vollkommen überein* (334—335). Ich habe auch Liebknecht über seine Nachgiebigkeit heftige Vorwürfe gemacht...», но теперь дело уже сделано, «das Ganze ist eine Erziehungsfrage».

Что Бebelь *сам* разделял немного раньше все эти путаные взгляды насчет «*Volksstaat*», доказывает его брошюра «*Unsere Ziele*» (изд. 9, 1886, в «Социал-демократической библиотеке», перепечатано без изменения с 3 изд. 1872 г.), S. 14: «*Der Staat soll also aus einem auf Klassenherrschaft beruhenden Staat in einen Volksstaat verwandelt werden... und in diesem Staat soll ... die genossenschaftliche Produktion an Stelle der... Privatunternehmungen treten...*». И здесь же, S. 44, рекомендует и Маркса и Лассалья!!! Рядом!! Их разницы о государстве Бebelь тогда *не* видел.

«ELENDE DER PHILOSOPHIE»

То место в «*Elen der Philosophie*» (S. 182), о котором говорит Энгельс в письме от 18/28. III. 1875 (см. выше, с. 13) — видимо, следующее:

(6) »Vcelku nezáleží ani tak na oficiálním programu strany, jako na tom, co tato strana dělá. Přesto však nový program vždycky znamená veřejně vztyčený prapor a vnější svět podle něho stranu posuzuje . . .« (323)¹⁷⁵

Bebel odpověděl Engelsovi 21. IX. 1875 mimo jiné: »S rozsudkem, který jste vynesl nad návrhem programu, na-prosto souhlasím, jak to dokazují i mé dopisy Brackovi (334—335). Já jsem také Liebknichtovi ostře vytýkal jeho povolnost . . .«, ale to už je teď odbytá záležitost a »má spíše jen výchovný význam«.

NB
chacha!

Že i sám Bebel krátce předtím sdílel všechny tyto zmatené názory o »lidovém státě«, dosvědčuje jeho brožura Naše cíle (9. vyd., 1886, v Sociálně demokratické knihnici, přetištěno beze změny podle 3. vyd. z roku 1872), s. 14: »Stát má být přeměněn ze státu založeného na třídní nadvládě v lidový stát . . .* a v tomto státě má . . . soukromé podnikání . . . vystřídat družstevní výroba . . .« A také zde, na s. 44, doporučuje jak Marxe, tak Lassalla!!! Současně!! Jejich rozdílné názory na stát tehdy Bebel neviděl.

BÍDA FILOZOFIE

Engelsův odkaz na pasáž z **Bídy filozofie** (s. 182) v dopise z 18./28. III. 1875 (viz výše, s. 13)** se patrně týká následujícího místa:

* Viz tento svazek, s. 98. *Red.*

** Viz tento svazek, s. 203. *Red.*

«Die arbeitende Klasse wird im Laufe der Entwicklung an die Stelle der alten bürgerlichen Gesellschaft eine Assoziation setzen, welche die Klassen und ihren Gegensatz ausschließt, und es wird keine eigentliche politische Gewalt mehr geben, weil gerade die politische Gewalt der offizielle Ausdruck des Klassegegensatzes innerhalb der bürgerlichen Gesellschaft ist». (S. 182, «Das Elend der Philosophie». Stuttgart, 1885.)
 (Предисловие датировано: 15. VI. 1847.)

«KOMMUNISTISCHE MANIFEST»

NB:
 К о м м у -
 н и с т и -
 ч е с к и й
 М а н и -
 ф е с т
 о г о с у -
 д а р с т в е

В «Коммунистическом
 Манифесте»
 (XI. 1847) эта
 мысль выражена
 так:

«Коммунистический Манифест»: «государство, т. е. организованный, как господствующий класс, пролетариат».

«...Indem wir die allgemeinsten Phasen der Entwicklung des Proletariats zeichneten, verfolgten wir den mehr oder minder versteckten Bürgerkrieg innerhalb der bestehenden Gesellschaft bis zu dem Punkt, wo er in eine offene Revolution ausbricht, und durch den gewaltsamen Sturz der Bourgeoisie *das Proletariat seine Herrschaft begründet*» (S. 31, 7-ого изд., 1906 г.) ((конец I главы)).

А в конце II главы, S. 37, читаем: «...Wir sahen schon oben, daß der erste Schritt in der Arbeiterrevolution *die Erhebung des*

»Dělnická třída nahradí postupem času starou buržoazní společnost sdružením vylučujícím třídy a jejich antagonismus, takže už pak vlastně nebude existovat politická moc v pravém slova smyslu, neboť právě ta je oficiálním výrazem třídního antagonismu v buržoazní společnosti.«* (S. 182. *Bída filozofie*. Stuttghart 1885¹⁷⁶.) Předmluva je datována 15. VI. 1847¹⁷⁷.)

KOMUNISTICKÝ MANIFEST

<p>VB <i>Komunistický manifest: »stát, tj. proletariát zorganizovaný ve vládnoucí třídou«¹⁷⁸</i></p>	<p>V Komunistickém manifestu (XI. 1847) je tato myšlenka vyjádřena takto:</p>	<p>NB: <i>Komunistický manifest o státu</i></p>
---	---	---

». . . Při výkladu nejobecnějších fází vývoje proletariátu jsme sledovali více nebo méně skrytou občanskou válku v nynější společnosti až do okamžiku, kdy propukne v otevřenou revoluci a kdy *proletariát násilným svržením buržoazie nastolí svou vládu*« (s. 31, 7. vyd., r. 1906) ((konec I. kapitoly)).

A ke konci II. kapitoly, s. 37, čteme: »Už jsme tu řekli, že první krok dělnické revoluce spočívá v tom, že

* Viz tento svazek, s. 54. *Red.*

«государство»,
т. е. организо-
ванный в гос-
подствующий
класс про-
летариат

NB:
«деспотиче-
ское вмеша-
тельство»

«публичная
власть теряет
свой полити-
ческий ха-
рактер»

*Proletariats zur herrschen-
den Klasse, die Erkämp-
fung der Demokratie ist.*

Das Proletariat wird seine politische Herrschaft dazu benutzen, der Bourgeoisie nach und nach alles Kapital zu entreißen, alle Produktionsinstrumente **in den Händen des Staats, d. h. des als herrschende Klasse organisierten Proletariats**, zu zentralisieren und die Masse der Produktionskräfte möglichst rasch zu vermehren».

«Es kann dies natürlich zunächst nur geschehn vermitteltst **despotischer Eingriffe** in das Eigentumsrecht und in die bürgerlichen Produktionsverhältnisse, durch Maßregeln also, die ökonomisch unzureichend und unhaltbar erscheinen, die aber im Lauf der Bewegung über sich selbst hinaus treiben und als Mittel zur Umwälzung der ganzen Produktionsweise unvermeidlich sind...» (S. 37). И после перечня «мер» (§§ 1—10) * авторы продолжают:

«Sind im Laufe der Entwicklung die Klassenunterschiede verschwunden, und ist alle Produktion in den Händen der assoziierten Individuen konzentriert, *so verliert die öffentliche Gewalt den politischen Charakter*. Die politische Gewalt im eigentlichen Sinne ist die organisierte Gewalt einer Klasse zur Unterdrückung einer andern. Wenn das Proletariat im Kampfe gegen die Bourgeoisie sich notwendig zur Klasse

* V těchto opatřeních (§§ 1, 5, 6) se všude mluví prostě jen o »státu«, například v § 6: »Soustředění dopravy v rukou státu.«

pozvedne« (doslova: povznese) »*proletariát ve vládnoucí třídě, že vydobude demokracii.*

Proletariát využije své politické moci k tomu, aby se postupně zmocnil veškerého kapitálu buržoazie, soustředil všechny výrobní nástroje v rukou státu, tj. proletariátu zorganizovaného ve vládnoucí třídě, a co možná nejrychleji rozmnožil celkový úhrn produktivních sil.«*

»Toho se ovšem zprvu může dosáhnout jen despotickými zásahy do vlastnického práva a do buržoazních výrobních vztahů, tedy opatřeními, jež se zdají ekonomicky nedostatečná a neudržitelná, která však postupně sama sebe přerůstají a stávají se nevyhnutelným prostředkem převratu v celém výrobním způsobu...« (s. 37). A po výčtu těchto »opatření« (§§ 1—10)** autoři pokračují:

»Jakmile v průběhu vývoje zmizí třídní rozdíly a veškerá výroba se soustředí v rukou sdružených jednotlivců, ztratí veřejná moc svůj politický charakter. Politická moc ve vlastním smyslu je organizované násilí jedné třídy k potlačování třídy druhé. Jestliže se proletariát v boji proti

»stát«, tj. proletariát zorganizovaný ve vládnoucí třídě

NB:

»despotické zásahy«

»veřejná moc ztratí svůj politický charakter«

* Viz tento svazek, s. 54—55. *Red.*

** V těchto opatřeních (§§ 1, 5, 6) se všude mluví prostě jen o »státu«, například v § 6: »Soustředění dopravy v rukou státu.«

vereint, durch eine Revolution sich zur herrschenden Klasse macht und als herrschende Klasse gewaltsam die alten Produktionsverhältnisse aufhebt, so hebt es mit diesen Produktionsverhältnissen die Existenzbedingungen des Klassengegensatzes, die Klassen überhaupt und damit seine eigene Herrschaft als Klasse auf...» (S. 38).

«Коммунистический Манифест»
о государстве современно-
м: «Die moderne Staatsgewalt
ist nur ein Ausschuß, der die ge-
meinschaftlichen Geschäfte der gan-
zen Bourgeoisiklasse verwaltet»*.

«Коммунистический Манифест»
говорит об «Arbeiterrevolution»,
«kommunistische Revolution», «pro-
letarische Revolution». Кажись,
термина «диктатура пролетариата»
еще нет. Но очевидно, что
превращение пролетариата в «гос-
подствующий класс», его «органи-
зация как господствующего клас-
са», его «деспотическое вмешатель-
ство в право собственности» и т. д.,
это и есть «диктатура проле-
тариата»...

NB

«Государство, т. е. ор-
ганизованный в господ-
ствующий класс про-
летариат» — это и есть дик-
татура пролетариата.

* Tuto větu napsal Lenin na horním okraji rukopisné stránky.
Red.

buržoazii nezbytně sjednocuje v třídu, jestliže jej revoluce pozvedává ve vládnoucí třídu a on jakožto vládnoucí třída násilně odstraňuje staré výrobní vztahy, pak současně s nimi odstraňuje i podmínky pro existenci třídního antagonismu a tříd vůbec, a tím i vlastní moc jakožto třídy . . . » (s. 38).

Komunistický manifest o *moderním státu*: »Moderní státní moc je jen výborem, který spravuje společné záležitosti celé buržoazní třídy«. ¹⁷⁹

V Komunistickém manifestu se mluví o »dělnické revoluci«, »komunistické revoluci«, »proletářské revoluci«. Termín »diktatura proletariátu« se tu myslím ještě nevyskytuje. Je však zřejmé, že přeměna proletariátu ve »vládnoucí třídu«, jeho »organizace jakožto vládnoucí třídy«, jeho »despotické zásahy do vlastnického práva« atd., to všechno *je právě* »diktatura proletariátu« . . .

»Stát, tj. proletariát zorganizovaný ve vládnoucí třídu« — NB
to je právě diktatura proletariátu.

Энгельс
о
государстве
и
о войне

У Энгельса есть еще «*Einleitung*» к брошюре С. Боркхейма. «Zur Erinnerung für die deutschen Mordpatrioten 1806—1807» («Sozial-Demokratische Bibliothek» *, Band II, № XXIV), написанное 15. XII. 1887, где говорится, между прочим, о *государстве* в *Германии*: «...der Staat entfremdet sich mehr und mehr den Interessen der großen Volksmassen, um sich in ein Konsortium von Agrariern, Börsenleuten und Großindustriellen zu verwandeln, zur Ausbeutung des Volks» (S. 7). Там же о грядущей *Weltkrieg*, которая-де приведет к «die allgemeine Erschöpfung und die Herstellung der Bedingungen des schließlichen Siegs der Arbeiterklasse...» (7) «am Schluß» этой войны «ist der Sieg des Proletariats entweder schon errungen oder doch unvermeidlich» (8).

«ZUR WOHNUNGSFRAGE»

В «*Zur Wohnungsfrage*» (1872) есть ряд мест, относящихся к вопросу о диктатуре пролетариата и о государстве (в связи с этим), которые стоит отметить:

«Wie ist nun die Wohnungsfrage zu lösen? In der heutigen Gesellschaft gerade wie eine jede andere gesellschaftliche Frage gelöst wird: durch die allmähliche ökonomische Ausgleichung von Nachfrage und Angebot, eine Lösung, die die Frage selbst immer wieder von neuem erzeugt, also keine Lösung ist. Wie eine soziale Revolution diese Frage lösen würde,

* Zde Lenin připsal knihovní značku brožury »К. II. F. 874 са«. Red.

Engels mimoto napsal 15. XII. 1887 *Úvod* k brožuře *S. Borkheima* Na paměť německých hurávlastenců z let 1806—1807 (Sozialdemokratische Bibliothek, sv. II, č. XXIV), kde se kromě jiného říká o *státu* v *Německu*: »... stát se čím dál víc odcizuje zájmům širokých lidových mas a mění se v konsorcium velkých pozemkových vlastníků, burziánů a velkoprůmyslníků pro vykořisťování lidu« (s. 7). Tamtéž o blížící se *světové válce*, která prý povede k »všeobecné vyčerpanosti a k vytvoření podmínek pro konečné vítězství dělnické třídy...« (7); »na konci« této války »bude vítězství proletariátu buď již vybojováno, nebo přece jen (doch) nevyhnutelné« (8).¹⁸⁰

Engels
o
státu
a
o válce

K BYTOVÉ OTÁZCE

V práci *K bytové otázce* (1872)¹⁸¹ je řada pasáží týkajících se problému diktatury proletariátu a státu (v této souvislosti), jež stojí za povšimnutí:

»Jak tedy řešit bytovou otázku? V dnešní společnosti se řeší stejně jako každá jiná společenská otázka: postupným ekonomickým vyrovnáváním poptávky a nabídky, což je řešení, které tento problém znovu a znovu nastoluje, a tedy žádným řešením není. Jak by tuto *otázku řešila sociální revoluce*, to nezávisí jen na příslušných okol-

hängt nicht nur von den jedesmaligen Umständen ab, sondern auch zusammen mit viel weiter gehenden Fragen, unter denen die Aufhebung *des Gegensatzes von Stadt und Land* eine der wesentlichsten ist. Da wir keine utopistischen Systeme für die Einrichtung der künftigen Gesellschaft zu machen haben, wäre es mehr als müßig, hierauf einzugehen. Soviel aber ist sicher, daß schon jetzt in den großen Städten hinreichend Wohngebäude vorhanden sind, um bei rationeller Benutzung derselben jeder wirklichen «Wohnungsnot» (курсив Энгельса) sofort abzuhelfen. Dies kann natürlich nur *durch Expropriation der heutigen Besitzer, resp. durch Bequartierung ihrer Häuser* mit obdachlosen oder in ihren bisherigen Wohnungen übermäßig zusammengedrängten Arbeitern geschehn, und sobald das Proletariat die politische Macht erobert hat, wird eine solche durch das öffentliche Wohl gebotene Maßregel ebenso leicht ausführbar sein wie andere Expropriationen und Einquartierungen durch den heutigen Staat» (S. 22, изд. 1887 г.).

Вот наглядно — одна из функций диктатуры пролетариата, одна из задач *государства* (объединение пролетариев) в *переходную эпоху* от капитализма к полному коммунизму. Такой вещи нельзя *т о т ч а с* начать делать без *революционного использования государственной власти*.

S. 26 отметить очень важное замечание, что такие вопросы, как кредит, государственные долги, налоги и т. п., суть всё вещи, *о ч е н ь* интересные для буржуа и *особенно мелкого буржуа*, для рабочих же совсем мало. Налоги в конце концов входят в издержки производства рабочей силы: «...«*Staatsschulden*»! Die Arbeiterklasse weiß, daß sie sie nicht gemacht hat, und wenn sie zur Macht kommt, wird sie die Abzahlung denen überlassen, die sie aufgenommen haben» (26).

nostech, ale souvisí to také s mnohem širšími problémy, z nichž k nejpodstatnějším patří problém odstranění *protikladu mezi městem a vesnicí*. Protože se nezabýváme konstruováním utopických systémů, jak zorganizovat budoucí společnost, bylo by víc než zbytečné se tím zdržovat. Jedno je však jisté: že už i dnes je ve velkých městech dostatek obytných budov, aby se při jejich racionálním využití mohlo okamžitě odpomoci každé skutečné „bytové nouzi“ (podtrženo Engelsem). Toho lze ovšem dosáhnout jedině *vyvlastněním dnešních majitelů*, resp. tím, že *se do jejich domů nastěhují* dělníci bez přístřeší nebo žijící v přeplněných bytech, což bude poté, až proletariát dojde politickou moc, jakožto opatření diktované veřejným prospěchem právě tak snadno proveditelné, jako vyvlastňovací a ubytovací opatření jiného druhu prováděná dnešním státem« (s. 22, vydání z roku 1887)*.

Tady názorně — o jedné z funkcí diktatury proletariátu, o jednom z úkolů *státu* (sdružení proletářů) v *přechodném období* od kapitalismu k úplnému komunismu. Taková věc se nemůže začít uskutečňovat *ihned*, bez *revolučního využití státní moci*.

S. 26 — všimnout si velmi závažné poznámky, že o takové záležitosti jako úvěr, státní dluhy, daně apod. má *velký zájem buržoazie a zvláště maloburžoazie*, ale dělníky zajímají pramálo. Daně jsou koneckonců součástí výrobních nákladů na pracovní sílu: ». . . „Státní dluhy“! Dělnická třída ví, že ona je nenadělala, a že až se chopí moci, přenechá jejich zaplacení těm, kteří je způsobili« (26).¹⁸²

* Viz tento svazek, s. 88—89. *Red.*

S. 9 — «...wird vielleicht auch in Zukunft die Rolle der Initiative den Franzosen vorbehalten bleiben, aber die Entscheidung kann nur in Deutschland ausgekämpft werden...» (и в том же духе S. 10 — из предисловия, датированного 10. I. 1887, о предстоящей революции, «Aufstand», о революционной роли «der Bauernsöhne», des «herrlichen Kriegsheers» и т. д.).

idem S. 36—37: «...Zunächst wird aber (после рассуждений о необходимости уничтожения противоречия между городом и деревней) jede soziale Revolution die Dinge nehmen müssen, wie sie sie findet, *und den schreiendsten Übeln mit den vorhandenen Mitteln abhelfen müssen*. Und da haben wir schon gesehen, daß der Wohnungsnot sofort abgeholfen werden kann durch Expropriation eines Teils der den besitzenden Klassen gehörenden Luxuswohnungen und durch Bequartierung des übrigen Teils» (36—37).

(S. 55), Pariser Kommune... die Proudhonisten stark in ihr vertreten... aber ihre ökonomischen Maßregeln вытекали, к чести Коммуны, из «das einfache praktische Bedürfnis»...

«Und deshalb waren diese Maßregeln — die Abschaffung der Nachtarbeit der Bäcker, das Verbot der Geldstrafen in Fabriken, die Konfiskation stillgesetzter Fabriken und Werkstätten und ihre Überlassung an Arbeiter-Assoziationen — durchaus nicht im Geist Proudhons, wohl aber in dem des deutschen wissenschaftlichen Sozialismus. Die einzige soziale Maßregel, die die Proudhonisten durchsetzten, war — die Bank von Frankreich nicht mit Beschlagnahme zu legen, und zum Teil daran ging die Kommune zugrunde...» (55).

Die Blanquisten ... haben proklamiert (манифест беглецов Коммуны) «...fast buchstäblich, die Anschauungen des deutschen wissenschaftlichen Sozialismus von der Notwendigkeit der politischen Aktion des Proletariats und seiner Diktatur als Übergang

S. 9 — *«. . . proto asi budou i v budoucnosti iniciativní roli hrát Francouzi, ale rozhodující vítězství může být vybojováno jedině v Německu. . . .«* (a v témž duchu na s. 10 — z předmluvy datované 10. I. 1887, o budoucí *revoluci*, *»povstání«*, o revoluční úloze *»rolnických synků«*, *»skvělé armády«* atd.).¹⁸³

totéž s. 36—37: *»Ale zprvu (po zvážení nutnosti odstranit protiklad mezi městem a vesnicí) bude muset každá sociální revoluce brát věci tak, jak jsou, a ty nejkřiklavější zlořády odstraňovat prostředky, které budou po ruce. A už jsme tu viděli, že bytová nouze může být ihned odstraněna vyvlastněním části luxusních bytů majetných tříd a nuceným obsazováním zbývajících částí«* (36—37).

(S. 55), Pařížská komuna . . . proudhonisté v ní byli silně zastoupeni . . . avšak její ekonomická opatření vyplývala, ke *cti* Komuny, z *»prosté praktické potřeby«* . . .

»A proto tato opatření — zrušení noční práce pekařů, zákaz peněžitých pokut v továrnách, konfiskace továren a dílen, které nebyly v provozu, a jejich předání dělnickým sdružením — vůbec neodpovídala Proudhoнову duchu, nýbrž duchu německého vědeckého socialismu. Jediným sociálním opatřením, které prosadili proudhonovci, bylo to, že nebyla obstavena Francouzská banka, což bylo částečnou příčinou pádu Komuny. . . .« (55).¹⁸⁴

Blanquisté . . . proklamovali (manifest uprchlých komunardů¹⁸⁵) *». . . téměř doslova názory německého vědeckého socialismu o nutnosti politické akce proletariátu a jeho* ||||

«отмена
государ-
ства»...

zur *Abschaffung* der *Klassen*
und, *mit ihnen*, des *Staats*— wie
solche bereits im «Кommunistischen Mani-
fest» und seitdem unzählige Male ausge-
sprochen worden» (55—56).

Энгельс «договорился» до «отмены» го-
сударства! Но было бы смешной придири-
кой цепляться за это: соль в словах
вместе с ними, с классами!

S. 56, в середине, мимоходом, между прочим: «...in
der Revolution, in der gewaltsamsten Bewegung,
«stehn»?..» (Насмешка над словом «stehn». Мимоходом
определение революции недурное).

NB S. 57: «...Da jede politische Partei da-
rauf ausgeht, die Herrschaft im Staat zu
erobern, so strebt die deutsche sozialde-
mokratische Arbeiterpartei notwendig *ihre*
Herrschaft, die Herrschaft der Arbeiter-
klasse, also eine «Klassenherrschaft» an.
Übrigens hat *jede* (курсив Энгельса) wirk-
liche proletarische Partei, von den engli-
schen Chartisten an, immer die Klassen-
politik, die Organisation des Proletariats
als selbständige politische Partei, als erste
Bedingung, und *die Diktatur des*
Proletariats als *nächstes*
Ziel des Kampfes hingestellt» (57).

«...Übrigens muß konstatiert werden,
daß die «faktische Besitzergreifung» sämt-
licher Arbeitsinstrumente, die Inbesitz-
nahme der gesamten Industrie von seiten
des arbeitenden Volks, das gerade Gegen-
teil ist von der proudhonistischen «Ablö-
sung». Bei der letzteren wird der *einzel-
ne Arbeiter* Eigentümer der Wohnung,
des Bauernhofes, des Arbeitsinstruments;

diktatury jako přechodu k *odstranění tříd a s nimi i státu**, jak to bylo řečeno již v Komunistickém manifestu a od té doby pak nesčetněkrát opakováno« (55—56).

S tím »odstraněním« státu se Engels »uřekl«! Ale bylo by směšné a malicherné se toho chytat: podstata je ve slovech *spolu s nimi*, s třídami!!

S. 56, uprostřed — mimochodem, mezi jiným: ». . . v revoluci, v **nejprudším mocenském zápolení** — „stát“ . . .?« (Slovní hříčka se slovem »stát«. Mimochodem dosti přiléhavá definice revoluce).

S. 57: »Protože každá politická strana se snaží uchopit moc ve státě, usiluje nutně i německá sociálně demokratická dělnická strana o *vlastní* moc, o moc dělnické třídy, čili o svou „třídní nadvládu“. Ostatně *každá* (podtrženo Engelsem) skutečně proletářská strana, počínajíc anglickými chartisty, vždycky vytyčovala jako první podmínku třídní politiku, organizaci proletariátu jako samostatné politické strany, a jako *nejbližší* cíl boje *diktaturu proletariátu*«(57).

»Musíme ostatně konstatovat, že „faktické присvojení“ všech pracovních nástrojů, převzetí veškerého průmyslu do vlastnictví pracujícího lidu je pravým opakem proudhonovského „výkupu“. Při něm se vlastníkem bytu, usedlosti, pracovního nástroje stává *jednotlivý dělník*; v prvním pří-

* Viz tento svazek, s. 90. *Red.*

(одна из функций пролетарского «государства», диктатуры пролетариата)

bei der ersteren bleibt das «arbeitende Volk» Gesamteigentümer der Häuser, Fabriken und Arbeitsinstrumente und wird deren Nießbrauch, wenigstens während einer Übergangszeit, schwerlich ohne Entschädigung der Kosten an einzelne oder Gesellschaften überlassen. Gerade wie die Abschaffung des Grundeigentums nicht die Abschaffung der Grundrente ist, sondern ihre Übertragung, wenn auch in modifizierter Weise, an die Gesellschaft. Die faktische Besitznahme sämtlicher Arbeitsinstrumente durch das arbeitende Volk schließt also die Beibehaltung des Mietverhältnisses keineswegs aus» (68).

«Überhaupt (69) handelt es sich nicht um die Frage, ob das Proletariat, wenn es zur Macht gelangt, die Produktionsinstrumente, Rohstoffe und Lebensmittel einfach gewaltsam in Besitz nimmt, ob es sofort Entschädigung dafür zahlt oder das Eigentum daran durch langsame Ratenzahlungen ablöst. Eine solche Frage im voraus und für alle Fälle beantworten zu wollen, hieße Utopien fabrizieren und das überlasse ich andern» (69).

По поводу предисловия Энгельса к «Классenkämpfe in Frankreich» Каутский писал в «Neue Zeit» (1909), XXVII, 2, S. 416 («Der charakterlose Engels») — «...in seinem (Engels) Manuskript sei (писал Каутский уже раньше) der revolutionäre Standpunkt energisch betont gewesen, die

padě však zůstává kolektivním vlastníkem domů, továren a pracovních nástrojů „pracující lid“, a ten bude jejich užívání stěží přenechávat, aspoň po přechodnou dobu, jednotlivcům nebo sdružením bez úhrady nákladů. Právě tak zrušení pozemkového vlastnictví neznamena zrušení pozemkové renty, ale jen její přenesení, i když v pozměněné podobě, na společnost. Čili: když pracující lid fakticky převzme do svého vlastnictví všechny pracovní nástroje, ještě to naprosto nevyklučuje zachování nájemních vztahů» (68)*.

(jedna z funkcí proletářského »státu«, diktatury proletariátu)

»Vcelku se vůbec nejedná o problém (69), zda si proletariát po dobytí moci přisvojí výrobní nástroje, suroviny a životní prostředky pouhým násilím či zda za ně ihned zaplatí odškodné anebo zda tento majetek vykupuje dlouhodobými splátkami. Snažit se tento problém zodpovědět už předem a tak, aby to řešilo všechny možné případy, by znamenalo fabrikovat utopie, a to přenechávám jiným« (69).¹⁸⁶

O Engelsově předmluvě k Třídním bojům ve Francii **Kautsky** v *Neue Zeit* (1909) XXVII, 2, s. 416 (Bezcharakterní Engels) napsal: »... prý (Engels) ve svém rukopise (jak psal Kautsky už dříve) energicky zdůrazňoval revoluční stanovisko, ale v Berlí-

* Viz tento svazek, s. 89—90. *Red.*

NB || revolutionären Stellen wurden ihm jedoch in Berlin *gestrichen*, wenn ich recht berichtet bin vom Genossen Richard *Fischer*...

и «*Neue Zeit*», XVII, 2 (1898—1899, № 28), в полемике с Бернштейном:

NB || «...Die deutschen Freunde drängen in ihn (Engels) den Schluß, *weil zu revolutionär* (курсив Каутского), *wegzulassen*» (S. 47).

+ «*Neue Zeit*», XXVII, 1 (2. X. 1908), S. 6—7, письма Энгельса к Каутскому о предисловии Энгельса к «*Klassenkämpfe*» *.

ср. еще (подробнее; с цитатами из писем Энгельса к Каутскому) в «*Weg zur Macht*».

«DER BÜRGERKRIEG IN FRANKREICH»

«*Der Bürgerkrieg in Frankreich*» (Leipzig, 1876). Датировано 30. V. 1871 (ср. здесь, стр. 2, в середине), — вся глава III, или почти вся, посвящена вопросу о государстве, разъяснению того, что рабочий класс не может «просто» овладеть «готовой государственной машиной» (см. выше, стр. 1).

органы «государственной власти» || «...Die zentralisierte Staatsmacht mit ihren allgegenwärtigen Organen — stehende Armee, Polizei, Bureaucratie, Geistlichkeit, Richterstand...» ((происходит от средних веков и развилась дальше в XIX веке...)). С развитием классового антагонизма между капиталом и трудом «nahm die Staatsmacht mehr und mehr den Charakter einer öffentlichen Gewalt

* V rukopisu je tato věta vepsána mezi shora uvedené dva citáty z článků K. Kautského. *Red.*

ně prý mu, pokud mě soudruh Richard Fischer správně informoval, revoluční pasáže *vyškrtali* . . .« NB

a *Neue Zeit*, XVII, 2 (1898—1899, č. 28), v polemice proti Bernsteinovi:

»Němečtí přátelé na něj (Engelse) naléhali, aby vypustil závěr, *protože je příliš revoluční*« (podtrženo Kautským) (s. 47). NB

+ *Neue Zeit*, XXVII, 1 (2. X. 1908), s. 6—7, Engelsovy dopisy Kautskému o Engelsově předmluvě k Třídním bojům.¹⁸⁷

srov. také (podrobněji; s citáty z Engelsových dopisů Kautskému) v *Cestě k moci*.

OBČANSKÁ VÁLKA VE FRANCII

Občanská válka ve Francii (Lipsko 1876). Datováno 30. V. 1871 (srov. zde na s. 2 uprostřed)*, celá nebo skoro celá III. kapitola je věnována otázce státu, objasnění skutečnosti, že dělnická třída nemůže »prostě« převzít »hotovou státní mašinerii«¹⁸⁸ (viz výše, s. 1).**

»Centralizovaná státní moc se svými všudypřítomnými orgány, s pravidelnou armádou, policií, úřednictvem, duchovenstvem a soudcovským stavem . . .«
((vznikla ve středověku a dále se rozvinula v 19. století . . .)). S rozvojem třídního antagonismu mezi kapitálem a prací »nabývala státní moc stále více charakteru
orgány
»státní
moci«

* Viz tento svazek, s. 169—171. *Red.*

** Viz tento svazek, s. 165. *Red.*

zur Unterdrückung der Arbeit, einer Maschine der Klassenherrschaft an. Nach jeder Revolution, die einen Fortschritt des Klassenkampfes bezeichnet, tritt der rein unterdrückende Charakter der Staatsmacht offener und offener hervor...»

NB ||| ((Дальше разбирается это детально: революция 1830 г., — 1848 и т. д. 2-ая империя.)) ((Между прочим (после 1848/9): «...Die Staatsmacht» = «das nationale Kriegswerkzeug des Kapitals gegen die Arbeit...»))

«...Der gerade Gegensatz des Kaisertums war die Kommune». «Die Kommune war die bestimmte Form dieser Republik» [S. 45, изд. 3] (nämlich «einer Republik, die nicht nur die monarchische Form der Klassenherrschaft beseitigen sollte, sondern die Klassenherrschaft selbst»).

«Der Bürgerkrieg», издание 1876 г., особенно NB:
 S. 28, Zeile 2 von unten — («bricht»)
 » » » 18 von oben — («abschneiden»)
 » » » 13 von oben — («Vernichtung»)
 S. 29: государство = «паразитический парост» *.

Итак, коммуна = «определенная форма» пролетарской социалистической республики. В чем же именно это проявилось? Какова именно эта «определенная форма»?

отмена
 постоянной
 армии

||| ((1)) «Das erste Dekret der Commune war daher die *Unterdrückung des stehenden Heeres* und seine Ersetzung durch das bewaffnete Volk...» [S. 46, изд. 3]

демократически
 выбранное
 учреждение
 ответственность

||| ((2)) «...Die Commune bildete sich aus den durch allgemeines Stimmrecht in den verschiedenen Bezirken von Paris gewählten Stadträten. Sie waren verantwortlich und *jederzeit absetzbar*. Ihre Mehrzahl bestand

* Tento text napsal Lenin do horného rohu rukopisné stránky.
 Red.

veřejné moci k potlačování práce, mechanismu třídní nadvlády. Po každé revoluci, která v třídním boji znamená určitý krok kupředu, vystupuje stále nepokrytěji ryze potlačovatelský charakter státní moci . . .«

NB

((Dál se to rozebírá detailně: revoluce z roku 1830, rok 1848 atd., druhé císařství.)) ((Mimo jiné (po roce 1848/9): »Státní moc« = »národním nástrojem války kapitálu proti práci . . .«))

»Přímým protikladem císařství byla Komuna.« »Komuna byla určitou formou takové republiky« [s. 45, 3. vyd.] (totiž »republiky, jež měla odstranit nejen monarchickou formu třídní nadvlády, nýbrž samu třídní nadvládu«).*

Občanská válka, vydání z r. 1876, NB zvláště:

- s. 28, 2. řádek zdola — (»odbourání«)
- s. 28, 18. řádek shora — (»odseknout«)
- s. 28, 13. řádek shora — (»likvidace«)
- s. 29: stát = »cizopasný nádor«**.

Čili komuna = »určitá forma« proletářské socialistické republiky. A v čem se právě toto projevilo? Jaký charakter má právě tato »určitá forma«?

((1)) »Prvním dekretem Komuny byla tedy likvidace (Unterdrückung!) pravidelné armády a její nahrazení ozbrojeným lidem . . .« [s. 46, 3. vyd.]

zrušení
pravidelné
armády

((2)) »Komuna se utvořila z členů městských rad, zvolených v jednotlivých pařížských obvodech na základě všeobecného volebního práva. Byli odpovědní a kdykoli sesaditelní. Většinu

demokraticky
zvolená insti-
tuce, odpo-

* Viz tento svazek, s. 72. Red.

** Viz tento svazek, s. 253—255, body ((12)) a ((14)). Red.

{ и сменяе- мость во всякое время }	selbstredend aus Arbeitern oder aner- kannten Vertretern der Arbeiterklasse...»
	в 1876 г. писали <i>Commune</i> в 1891 г. » <i>Kommune</i>

«и е парла- ментарное, а работающее»: и законо- дательная и исполнитель- ная власть	((3)) «...Die Commune sollte nicht eine parlamentarische, sondern eine ar- beitende Körperschaft sein, vollziehend und gesetzgebend zugleich...»
--	---

полиция ли- шена полити- ческих функ- ций и пре- вращена в сменяемых исполнителей	((4)) «...Die Polizei, bisher das Werk- zeug der Staatsregierung, wurde sofort aller ihrer politischen Eigenschaften ent- kleidet und in das verantwortliche und jederzeit absetzbare Werkzeug der Com- mune verwandelt...»
---	--

idem все чиновники	((5)) «...Ebenso die Beamten aller an- deren Verwaltungszweige...»
-----------------------	---

«обычная плата рабочих»	((6)) «...Von den Mitgliedern der Com- mune an abwärts mußte der öffentliche Dienst für <i>Arbeiterlohn</i> besorgt werden».
-------------------------------	--

уничтожение привилегий (знатных) высших чиновников	((7)) «Die erworbenen Anrechte und die Repräsentationsgelder der hohen Staatswürdenträger verschwanden mit diesen Würdenträgern selbst...» (26—27) <u>S. 46, изд. 3</u>
--	---

	((8)) «...Das stehende Heer und die Po- lizei, die Werkzeuge der materiellen Macht der alten Regierung, einmal besei- tigt, ging die Commune sofort darauf aus,
--	--

tvořili samozřejmě dělníci nebo uznávaní zástupci dělnické třídy . . .«*

v roce 1876 se psalo *Commune*
v roce 1891 se psalo *Kommune*

((3)) »Komuna měla být institucí nikoli parlamentní, nýbrž pracovní, výkonnou i zákonodárnou současně . . .«**

((4)) »Policie, jež byla dosud nástrojem vlády ve státě, byla ihned zbavena všech svých politických funkcí a přeměněna v odpovědný a kdykoli sesaditelný orgán Komuny . . .«

((5)) »Právě tak i úředníci všech ostatních správních institucí . . .«

(6) »Počínaje členy Komuny odshora až dolů se veřejná služba musela vykonávat za dělnickou *mzdu*.«

((7)) »Veškeré výsady a reprezentační příplatky vysokých státních úředníků zmizely zároveň s těmito úředníky . . .«
(26—27) s. 46, 3. vyd.

((8)) »Po odstranění pravidelné armády a policie, těchto nástrojů fyzické moci staré vlády, se Komuna ihned postarala

{ vědná a kdy-
koli *sesaditel-*
ná }

»*nikoli*
parlamentní,
nýbrž
pracovní«:
jak zákonodárná,
tak i výkonná moc

policie zbavena politických funkcí a přeměněna v sesaditelný výkonný orgán

právě tak
všichni
úředníci
»běžná
dělnická
mzda«

zrušení výsad
vysokých
(urozených)
úředníků

* Viz tento svazek, s. 72—73. *Red.*

** Viz tento svazek, s. 76. *Red.*

«СЛОМАТЬ»
ВЛАСТЬ ПОСОВ

das geistliche Unterdrückungswerkzeug, die Pfaffenmacht, zu brechen...» (распушение и экспроприация церквей).

((9)) «...Die richterlichen Beamten verloren jene scheinbare Unabhängigkeit...» Sie «sollten fernerhin öffentlich gewählt, verantwortlich und absetzbar sein...» (27).

«националь-
ная органи-
зация» по
коммунам

((10)) «...In einer kurzen Skizze der nationalen Organisation, die die Commune nicht die Zeit hatte, weiter auszuarbeiten, heißt es ausdrücklich, daß die Commune die politische Form selbst des kleinsten Dorfes sein... sollte... от коммун выбиралась бы и «Nationaldelegation» в Париже (28)... | S. 47, изд. 3 |

«центральное
правитель-
ство» из «ком-
мунальных»,
т. е. строго
ответствен-
ных, чинов-
ников

((11)) «...Die wenigen, aber wichtigen Funktionen, welche dann noch für eine Zentralregierung blieben, sollten nicht, wie dies absichtlich gefälscht worden, abgeschafft, sondern an kommunale, d. h. streng verantwortliche Beamte übertragen werden...»

«коммуналь-
ное устрой-
ство» =
«у н и ч т о-
ж е н и е той
государствен-
ности», кото-
рая была па-
разитическим
паростом

((12)) «...Die Einheit der Nation sollte nicht gebrochen, sondern im Gegenteil organisiert werden durch die Communalverfassung; sie sollte eine Wirklichkeit werden durch die *Vernichtung jener Staatsmacht*, welche sich für die Verkörperung dieser Einheit ausgab, aber unabhängig und überlegen sein wollte gegenüber der Nation, an deren Körper sie doch nur ein *Schmarotzer* auswuchs war.

o to, aby zlomila i nástroj duchovní poroby — moc kněží . . .« (rozpuštění a vlastnění církví).

»zlomit«
moc kněží

((9)) »Soudní úředníci ztratili svou zdánlivou nezávislost . . .« »Napříště měli být veřejně voleni, odpovědní a sesaditelní . . .« (27)*.

((10)) »Ve stručném nástinu národní organizace, na jehož detailnější rozpracování nezbyl Komuně čas, je výslovně řečeno, že Komuna se měla stát politickou formou i pro nejmenší vesnice« . . . Komuny by také vysílaly delegáty do »národního zastupitelstva« v Paříži (28) . . . s. 47, 3. vyd.

»národní
organizace«
na základě
komun

((11)) »Nevelký počet důležitých funkcí, které by pak ještě ústřední vládě zbyly, neměl být — jak se záměrně zkrešleně tvrdilo — zrušen, nýbrž přenesen na úředníky Komuny, tj. na osoby přísně odpovědné . . .«

»ústřední
vláda«
z úředníků
Komuny, tj.
z osob s pří-
snou odpo-
vědností

((12)) »Národní jednota neměla být rozvrácena, ale naopak zorganizována komunovým zřízením. Měla být uskutečněna právě *likvidací oné státní moci*, jež se vydávala za ztělesnění této jednoty, jenže chtěla být na národu nezávislá a vůči němu nadřazená, ač ve skutečnosti byla jen *cizopasným nádorem* na jeho tě-

»komunové
zřízení« =
»*likvidace*
státní moci«,
která byla ci-
zopasným
nádorem

* Viz tento svazek, s. 72—73. *Red.*

см. стр. 31,
здесь, как
Бернштейн
«сблизил»
это с Пру-
доном!

Während es galt, die bloß unterdrückenden Organe der alten Regierungsmacht *abzuschneiden*, sollten ihre berechtigten Funktionen einer Gewalt, die über der Gesellschaft zu stehen beanspruchte, entrissen und den verantwortlichen Dienern der Gesellschaft übergeben werden...» (28).

не старый
парламентаризм,
а «народ,
конституиро-
вавшийся по
коммунам»

((13)) «...Statt einmal in drei oder sechs Jahren zu entscheiden, welches Mitglied der herrschenden Klasse das Volk im Parlamente ver- und zertreten soll, sollte das allgemeine Stimmrecht dem in Communen konstituierten Volk dienen, wie das individuelle Stimmrecht jedem andern Arbeitgeber dazu dient, Arbeiter, Aufseher und Buchhalter in seinem Geschäft auszusuchen». | S. 47, изд. 3 |

«новое
историческое
создание»

«эта новая
Коммуна,
ломающая
современную
государ-
ственную
власть...»

((14)) «...Es ist das gewöhnliche Schicksal *neuer geschichtlicher* Schöpfungen, für das Seitenstück älterer und selbst verlebter Formen des gesellschaftlichen Lebens angesehen zu werden, denen sie einigermaßen ähnlich sehen. So ist diese *neue Commune, die die moderne Staatsmacht bricht*, angesehen worden für eine Wiederbelebung der mittelalterlichen Communen... für einen Bund kleiner Staaten (Montesquieu, Girondins)... für eine übertriebene Form des alten Kampfes gegen Überzentralisation...» | S. 48, изд. 3 |

le. Proto měly být ryze potlačovatelské orgány staré vládní moci *odseknuty*, avšak oprávněné funkce této moci, jež si osobovala právo stát nad společností, jí měly být odňaty a předány do rukou odpovědných služebníků společnosti . . .« (28)**.

((13)) »Všeobecné volební právo místo toho, aby jednou za tři nebo šest let rozhodovalo o tom, kdo z příslušníků vládnoucí třídy má v parlamentu lid reprezentovat a provádět represálie, mělo by nyní sloužit lidu zorganizovanému v komuny právě tak, jako slouží individuální právo volby kterémukoli zaměstnavateli — při výběru dělníků, vedoucích a účetních.«*** s. 47, 3. vyd.

((14)) »Obvyklým údělem *nových dějinných* výtvorů je, že bývají považovány za obdobu starších, dokonce i přezhílych forem života společnosti, jimž se zdají být v tom či onom podobné. Tak byla i tato *nová Komuna, která odbourává soudobou státní moc*, považována za vzkříšení středověkých komun . . . za sdružení malých států . . . (Montesquieu, girondisté) . . . za přehnanou formu starého boje proti nadměrné centralizaci . . .« s. 48, 3. vyd.

viz zde*, s. 31, jak to Bernstein »sblížil« s Proudhonem!

nikoli starý parlamentarismus, nýbrž »lid zorganizovaný na základě komun«

»nový dějinný výtvor«

»tato *nová Komuna odbourávající soudobou státní moc*. . .«

* Viz tento svazek, s. 261. *Red.*

** Viz tento svazek, s. 82. *Red.*

*** Viz tento svazek, s. 76. *Red.*

М а р х о
«паразити-
ческом на-
росте» «го-
сударстве»:
Sic!

((15)) «...Die Communalverfassung würde im Gegenteil dem gesellschaftlichen Körper alle die Kräfte zurückgegeben haben, die bisher *der Schmarotzerauswuchs «Staat»*, der von der Gesellschaft sich nährt und ihre freie Bewegung hemmt, aufgezehrt hat. Durch diese Tat allein würde sie die Wiedergeburt Frankreichs in Gang gesetzt haben...» | S. 48, изд. 3 |

«jetzt überflüssig gemachte Staatsmacht»

((16)) «...In Wirklichkeit... hätte die Communalverfassung die ländlichen Produzenten unter die geistige Führung der Bezirkshauptstädte gebracht und ihnen dort, in den städtischen Arbeitern, die natürlichen Vertreter ihrer Interessen gesichert. — Das bloße Bestehen der Commune führte, *als etwas Selbstverständliches, die lokale Selbstregierung mit sich*, aber nun nicht mehr als Gegengewicht gegen die, *jetzt überflüssig gemachte Staatsmacht»* (29). | S. 48, изд. 3 |

NB:
уничтожила
армию и чиновничество

((17)) «Die Commune machte das Stichwort aller Bourgeois-Revolutionen — wohlfeile Regierung — zur Wahrheit, indem sie die beiden größten Ausgabequellen, *die Armee und das Beamtentum, aufhob»* (30). | S. 49, изд. 3 |

((18)) «Die *Mannigfaltigkeit der Deutungen*, denen die Commune unterlag, und die Mannigfaltigkeit der Interessen, die sich in ihr ausgedrückt || fanden, beweisen, daß sie eine *durch*

((15)) »Komunové zřízení by bylo naopak společenskému organismu vrátilo ty síly, které z něho vysával *cizopasný nádor* zvaný »*stát*«, žijící na úkor společnosti a brzdící její volný pohyb. Už sám tento čin by byl začátkem obrody Francie . . .« s. 48, 3. vyd.

Marx o
»*cizopas-*
ném ná-
doru« zva-
ném »*stát*«:
Tak!

((16)) »Ve skutečnosti . . . by bylo komunové zřízení podřídilo venkovské výrobce duchovnímu vedení hlavních měst příslušných oblastí a zajistilo jim tam přirozené obhájce jejich zájmů v městském dělnictvu. — Už jen sama existence Komuny přinášela *s sebou jako samozřejmost místní samosprávu*, ale ne už jako protiváhu *státní moci*, jež začínala *být nyní zbytečnou*« (29).* s. 48, 3. vyd.

»*státní moci*,
jež nyní začí-
nala být zby-
tečnou«

((17)) Komuna uskutečnila heslo buržoazních revolucí — *lacinou vládu*, a to tak, že *zlikvidovala* dvě největší výdajové položky, *armádu a úřednictvo*«(30).** s. 49, 3. vyd.

NB:
zlikvidovala
armádu a
úřednictvo

((18)) »*Rozmanitost výkladů*, jež Komuna vyvolala, a rozmanitost zájmů, které vyjadřovala, jsou důkazem toho, že to byla *politická forma nanejvýš* ||

* Viz tento svazek, s. 85—86. *Red.*

** Viz tento svazek, s. 75. *Red.*

Коммуна =
правитель-
ство рабо-
чего класса

N B:

Коммуна =
«наконец, от-
крытая по-
литическая
форма»

und durch ausdehnungsfähige politische Form war, während alle früheren Regierungsformen wesentlich unterdrückend gewesen waren. Ihr wahres Geheimnis war dies: sie war wesentlich eine Regierung der Arbeiterklasse (курсив Маркса), das Resultat des Kampfes der hervorbringenden gegen die aneignende Klasse, die endlich entdeckte politische Form, unter der die ökonomische Befreiung der Arbeit sich vollziehen konnte» (30).

| S. 49, изд. 3 |

((19)) «...Ohne diese letzte Bedingung war die Communalverfassung eine Unmöglichkeit und eine Täuschung...»

«...Die Commune beabsichtigte die Enteignung der Enteigner...» (31).

Коммуна спасала парижскую мелкую буржуазию, — она была права, заявляя крестьянам, что ее победа — их единственное спасение;

NB ||| ... 3 месяца свободных сношений «коммунального Парижа» с провинциями принесли бы «einen allgemeinen Bauernaufstand» (35) | S. 53, изд. 3 |

Коммуна была истиной представительницей «всех здоровых элементов французского общества...» (35). | S. 53, изд. 3 |

пошлак
Бернштейн
все свел на
«муниципаль-
ные» и местное са-
моуправле-
ние. Идиот!!

«...Ihre (Коммуны) besonderen Maßregeln konnten nur die Richtung andeuten, in der eine Regierung des Volkes durch das Volk sich bewegt» (36) | S. 53, изд.

1891, 3 изд. | — отмена ночных работ булочников; — запрещение штрафов; — передача пустых фабрик рабочим товариществам...

pružná, zatímco všechny dřívější formy vlády byly svou podstatou formami utlačovatelskými. Její tajemství spočívalo právě v tom, že byla svou podstatou vládou dělnické třídy (podtrženo Marxem), výsledkem boje třídy výrobců proti třídě přivlastňovatelů, byla konečně objevenou politickou formou umožňující ekonomické osvobození práce» (30).

s. 49, 3. vyd.

Komuna =
vláda
dělnické
třídy

NB:

Komuna =
»konečně ob-
jevená politic-
ká forma«

((19)) »Bez této poslední podmínky by komunové zřízení bylo nemožností a klamem . . .«*

»Komuna chtěla vyvlastnit vyvlastňovatele . . .«
(31).¹⁸⁹

Komuna byla záchranou pro pařížskou maloburžoazii a měla pravdu, když rolníkům tvrdila, že její vítězství je jejich jedinou nadějí; . . . tři měsíce svobodných styků »Paříže komunardů« s provinciemi by byly přivodily »všeobecné rolnické povstání« (35) s. 53, 3. vyd. Komuna byla skutečnou představitelkou »všech zdravých sil francouzské společnosti . . .« (35). s. 53, 3. vyd.

NB

»Její (Komuny) zvláštní opatření mohla pouze naznačit směr, jimž by se rozvíjela vláda lidu prostřednictvím lidu« (36) s. 53, 3. vyd. z roku 1891 zrušení noční práce pekařů, zákaz pokut, předání zavřených továren dělnickým sdružením. . .¹⁹⁰

břídil
Bernstein
všechno
zredukoval
na »municipie«
a místní samosprávu.
Idiot!!

* Viz tento svazek, s. 86. Red.

(NB) Оценка Берштейна:

Берштейн в «Voraussetzungen», S. 134, цитует эти места (№ 12 и № 13 и № 15 у меня) из «Bürgerkrieg» и заявляет: эта «программа» «seinem politischen Gehalt nach in allen wesentlichen Zügen die größte Ähnlichkeit aufweist mit dem Föderalismus — *P r u d h o n s*». (Ха-ха!)

«...Bei allen sonstigen Verschiedenheiten zwischen Marx und dem (!!) «Kleinbürger» Proudhon ist in diesen Punkten der Gedankengang bei ihnen so nahe wie nur möglich» (136). И дальше: значение-де «муниципалитетов» растет, *н о*: «Ob freilich eine solche Auflösung der modernen Staatswesen und die völlige Umwandlung ihrer Organisation, wie Marx und Proudhon sie schildern (die Bildung der Nationalversammlung aus Delegierten der Provinz-beziehungsweise Bezirksversammlungen, die ihrerseits aus Delegierten der Kommunen zusammensetzen wären), das erste Werk der Demokratie zu sein hätte, so daß also die bisherige Form der Nationalvertretungen wegfiel, erscheint mir zweifelhaft» (136). Нельзя-де без контроля центральных правлений!!! *

Из этого сопоставления важнейших рассуждений Маркса о Коммуне ясно видно, что Маркс из всех сил подчеркивает необходимость «aufheben» (армию и чиновничество), «vernichten» jene Staatsmacht, «brechen die moderne Staatsmacht» и т. д., уничтожить, сломать, устранить (beseitigen), что? *н е* государство, а «современную государственную власть», «готовую государственную машину», чиновничество и армию в первую голову. Называя «государство» паразитическим наростом, Маркс «почти» говорит и об уничтожении государства. Но дело, конечно, не в термине, а в *с у т и*.

* Tento výňatek z Bernsteinovy knihy napsal Lenin na levém okraji rukopisné stránky. *Red.*

(NB) **Bernsteinovo** hodnocení:

Bernstein ve svých Předpokladech cituje na s. 134 tyto pasáže (u mne č. 12, 13 a 15) z Občanské války a prohlašuje: tento »program« se »svým politickým obsahem ve všech podstatných rysech nejvíce podobá *Proudhonovu* federalismu«. (Chacha!)

»Přes všechny někdejší rozdíly mezi Marxem a (!!)

„maloburžoou“ Proudhonem jsou si oba v těchto bodech způsobem myšlení tak blízcí, jak jen to vůbec je možné« (136). A dál: význam »municipalit« prý vzrůstá, *avšak*: »Zda by prvním úkolem demokracie měl být takový způsob likvidace (Auflösung → doslova: rozpuštění, zrušení) soudobých států a tak kardinální přeměna (Umwandlung — změna) jejich organizace, jak to líčí Marx i Proudhon (vytvoření národního shromáždění z delegátů provinčních nebo krajských shromáždění, která by zase byla složena z delegátů komun), že by zcela zanikla dosavadní forma národních zastupitelstev, o tom pochybuji« (136). Bez kontroly centrálních řídicích institucí se prý nelze obejít!!!

Z této konfrontace nejdůležitějších Marxových úvah o Komuně jasně vyplývá, že Marx ze všeho nejvíc zdůrazňuje nutnost »rozpustit« (armádu a úřednictvo), »zlikvidovat« dosavadní státní moc, »rozbít soudobou státní moc« atd., zlikvidovat, rozbít, odstranit (beseitigen) — co? *nikoli* stát, nýbrž »soudobou státní moc«, »hotevou státní mašinerii«, především úřednictvo a armádu. Marx označuje stát za »cizopasný nádor« a mluví »skoro« i o likvidaci státu. Nezáleží však samozřejmě na termínu, nýbrž na *podstatě věci*.

| Etwa: |

(I)

{ II }

{ замена по-
стоянной
армии во-
оруженным
народом }

Основная идея Маркса: завоевание *политической власти* пролетариатом не есть овладение «готовой» государственной машиной, а (I) «разбитие», разрушение ее и *замена н о в о й*. Какой же новой?

Маркс изучает *опыт* Коммуны, он не сочиняет этой «новой» власти, а изучает, *как* сами революции «о т к р ы в а ю т» (*e n d l i c h e n t d e c k e n*) | S. 49, изд. 3 | ее, как само рабочее движение *подходит* к этой задаче, как *практика* начинает решать ее.

(III)

... (III) *Уничтожение бюрократии*, судей в том числе: (а) прогнать «hohe Staatswürdenträger», «высших государственных чиновников»; (б) свести остальных на чисто исполнительную роль; (γ) сменяемость; (δ) плата обыкновенного рабочего.

(IV)

... Замена *парламентского* народного представительства («nicht eine parlamentarische», S. 46, изд. 3) «коммунальным» («коммунальное устройство»), т. е. и законодательным и *исполнительным* в одно время...

(V)

... *Местное самоуправление* без надзора и опеки государства сверху...

(VI)

... *Полная демократия* вообще...

Условие всего этого: пробуждение (революционным пожаром, революционной активностью) трудящихся масс, *большинства* населения, и *х* активное участие *вместо*

| I ||

Hlavní Marxova myšlenka: do-
bytí *politické moci* proletariátem
neznamená převzetí »hotové« stá-
tní mašinerie, *nýbrž* jeho (I) »rozbi-
tí«, odbourání a *nahrazení novým*.
Jakým novým?

Čili asi:

(I)

Marx studuje *zkušenosti* Komu-
ny, nevymýšlí si tuto »novou« moc,
ale zkoumá, *jak* ji »objevují« (»ko-
nečně objevují«) [s. 49, 3. vyd.] samy
revoluce a jak k tomuto úkolu *při-
stupuje* samo dělnické hnutí, jak jej
začíná řešit *praxe*.

{ II }

nahrazení
pravidelné
armády
ozbrojeným
lidem

(III) *Odstranění byrokracie*, včetně (III)
ně soudců: (α) vyhnat »hohe Staats-
würdenträger« »nejvyšší státní
úředníky«, (β) ostatní byrokracii
ponechat na ryze výkonné funkce,
(γ) sesaditelnost, (δ) mzda prostého
dělníka.

Nahrazení *parlamentního* zastou- (IV)
pení lidu (»ne parlamentárního«, s.
46, 3. vyd.) »komunovým« (»komu-
nové zřízení«), tj. jak zákonodár-
ným, tak zároveň i *výkonným* . . .

Místní samospráva bez dozoru (V)
a poručnictví státu shora . . .

Všeobecná a úplná demokracie . . . (VI)

Podmínka toho všeho: probuze-
ní (revolučním požárem, revoluční
aktivitou) pracujících mas, *většiny*
obyvatelstva, *jejich* aktivní účast

I

contra:
пошлость сугубая
Каутского против
Паннекука в «Neue
Zeit», XXX, 2,
S. 732 (NB)

II

чиновников в государственных делах, — пролетарское руководство, ими должны руководить организованные, централизованные пролетарии.

Условие всего этого: сокращение рабочего дня до 8—6—4 часов; — соединение производительного труда *всех* с участием *всех* в «государственном» управлении.

III

Русская революция *подошла* к этому же приему, с одной стороны, слабее (более робко) подошла, чем Парижская Коммуна, с другой стороны, показала **шире** «Советы рабочих депутатов», «железнодорожных депутатов», «солдатских и матросских депутатов», «крестьянских депутатов». Это *Nota bene*.

ср.: «Neue Zeit», XXX, 2 (1912), ср. S. 723—725 и 732, полемика *Каутского* с Паннекуком. Очень важно! *Каутский* здесь = реформист (и жулик); *Паннекук* неясен, но ищет революционной тактики.

NB: особенно S. 723: § IV, 1: «Die Zerstörung des Staates»... *

Изменения после 1871 года? Все таковы или общий их характер, их Σ такова, что бюрократизм *везде* бешено вырос (и в парламентаризме, внутри его, — и в местном самоуправлении — и в акционерных компаниях — и в тресте и т. д.), это раз. А два: рабочие «социалистические» партии «вросли» на $\frac{3}{4}$ в *такой же* бюрократизм. Раскол между социал-патриотами и интернационалистами, между реформистами и революционерами имеет, следовательно, еще более глубокое

* Text uvedený v rámečku vepsal Lenin do levého rohu jedné z předešlých stránek rukopisu. *Red.*

na státních záležitostech místo úředníků — vedení proletariátem, měli by je řídit organizovaní, centralizovaní proletáři. II

Podmínka toho všeho: zkrácení pracovní doby na 8—6—4 hodiny denně; — spojení produktivní práce *všech* s účastí *všech* na »státní« správě.

Revoluce v Rusku *se přiblížila* k těžé formě, na jedné straně ne tolik (ne tak směle) jako Pařížská komuna, ale na druhé straně rozvinula v daleko širším měřítku »sověty dělnických zástupců«, »zástupců železničářů«, »zástupců vojáků a námořníků« a »rolnických zástupců«. Toto *nota bene*. III

srovnej:
neslýchaná
hanebnost
Kautského
proti
Pannekoekovi
v Neue Zeit,
XXX, 2,
S. 732 (NB)

srov. Neue Zeit, XXX, 2 (1912), srov. s. 723—725 a 732, polemika *Kautského* s Pannekoekem. Velmi závažné! *Kautsky* zde = reformista (a šejdír); *Pannekoek* nemá jasno, ale hledá revoluční taktiku.

NB: zejména na s. 723: § IV, 1: Rozbití státu . . .

Změny po roce 1871? Všechny jsou takové, či jejich celkový ráz, jejich souhrn je takový, že se *všude* děsivě rozmohl byrokratismus (jak v parlamentním systému, v jeho vnitřní struktuře, tak i v místní samosprávě, v akciových společnostech, v trustech atd.) — to za první. A za druhé: dělnické »socialistické« strany ze $\frac{3}{4}$ »obrostly« *stejným* byrokratizmem. Neshody mezi sociálpatrioty a internacionalisty, mezi reformisty a revolucionáři mají tedy

значение: реформисты и социал-патриоты «*vervollkottene*» бюрократически-государственную машину (ср. Магх, с. 3, внизу *здесь*), а революционеры должны «*сломать*» ее, эту «бюрократически-военную государственную машину», сломать ее, заменив «коммуной», новым «полугосударством» *.

Nota
bene

Можно, пожалуй, кратко, драстически, выразить все дело так: замена старой («готовой») государственной машины и парламентов *Советами рабочих депутатов* и их доверенными лицами. В этом суть!! А нерабочее население? Кто не работает, тот не должен есть (а не то, что государством управлять)!! (Оппортунисты возразят, как возражал уже Бернштейн в 1899 г., что это «примитивная демократия». На основе социализма «примитивная» демократия будет не примитивной!)

«Использование» современной государственной власти и парламентов остается или нет? Нет, отвечают анархисты. — Да, *по старому*, так же, тем путем, который привел к краху 1914 г., отвечают оппортунисты прямые и косвенные (каутскианцы).

Да, отвечаем мы, но не по-старому, а *только* à la Karl Liebknecht, т. е. (α) для революционного выступления *во главе*, а не в хвосте движения; — (β) для служения массовому революционному движению; — (γ) под контролем его; — (δ) в постоянной связи легальной работы и нелегальной; — (ε) в постоянной борьбе до конца, до раскола с оппортунистами и чиновниками рабочего движения.

у анархистов тоже:
писатели, журналисты,
Jouhaux и К°!

* Tento odstavec napsal Lenin na dolní okraj jedné z předešlých stránek rukopisu. *Red.*

ještě hlubší význam: reformisté a sociálpatrioti »zdokonalují« byrokratickou státní mašinerii (srov. Marx, *zde* na s. 3 dole)*, kdežto revolucionáři musí tuto »vojensko-byrokratickou státní mašinerii« »rozbit« a nahradit ji »komunou«, novým »polostátem«.

To všechno se dá snad stručně, drasticky vyjádřit takto: *nahrazení* staré (»hotové«) státní mašinerie a *parlamentů sověty dělnických zástupců a jejich* zmocněnci. V tom je podstata!! A nepracující obyvatelstvo? Kdo nepracuje, ať nejí (natož aby spravoval stát!!) (Opportunisté budou namítat, stejně jako v roce 1899 namítal Bernstein, že je to »primitivní demokracie«. *Na socialistickém základě* »primitivní« demokracie nebude primitivní!)

Nota bene

Bude se či nebude i nadále »využívat« soudobá státní moc a parlament? Ne, odpovídají anarchisté. Ano, *postaru*, stejně, týmž způsobem, který vedl ke krachu v roce 1914, odpovídají zjevně i skrytí oportunisté (kautskisté).

Ano, odpovídáme my, **ale ne postaru**, nýbrž *jedině* à la Karl Liebknecht, tj. (α) *k* revolučním akcím *v čele*, a ne na chvostu hnutí; (β) *v* zájmu masového revolučního hnutí; (γ) *pod* jeho kontrolou; (δ) *při* neustálém spojování legální činnosti s činností nelegální; (ε) *za* neutuchajícího boje až do konce, až do rozchodu s oportunisty a *byrokraty* v dělnickém hnutí.

u anarchistů také:
spisovatelé, novináři,
Jouhaux a spol.!

* Viz tento svazek, s. 171—173. *Red.*

Буржуазное государство выпускает рабочих и социал-демократов в свои учреждения, в *свою* демократию так и только так, что оно (α) процеживает их, отцеживая революционеров; (β) пзмором «берет» их, превращая в чиновников; «Ermattungsstrategie» наших противников, врагов; *Ermattungsstrategie с другой стороны!!* (γ) подкупом берет их: «*вы их обучите, а мы их купим...*» (δ) кроме грубого подкупа практикует тонкий, вплоть до *лести*, *on les cajole* etc.; — (ε) «занимает», заваливает «работой», душит под стопами «бумаг», гнилым воздухом «реформ» и реформачек; (ς) развращает мещанским уютом «культурно» сносной филистерской жизни...

Борьба с этим по всей линии. Как бороться? *Не* отказом от участия (в буржуазной *жизни?*) — это возможно *лишь* в исключительные моменты — а созданием направления и партии *для* такой борьбы. Karl Liebknecht не одиночка, он *вырос* из левого *направления* в германской социал-демократии. Большевики не «казус», они *выросли* из борьбы с оппортунизмом 1894—1914 гг.!!

ПРЕДИСЛОВИЕ ЭНГЕЛЬСА К «DER BÜRGERKRIEG»

Предисловие Энгельса к 3 изд. «Der Bürgerkrieg», помеченное 18. III. 1891 [напечатано также в «Neue Zeit», IX, 2 (1890—1891), S. 33], дает массу превосходного *именно* по этому вопросу. Особенно отметить следующее:

Buržoazní stát **pouští** dělníky a sociální demokraty do svých institucí, do *své* demokracie jedině a pouze tak, že (α) je prosévá a sítem zachycuje a vyřazuje revolucionáře; (β) je »udolává« a dělá z nich úředníky; »strategie na vyčerpání« našich protivníků, nepřátel; *strategie na vyčerpání protivníka z druhé strany!* (γ) snaží se je zkorumpovat: »*vy je vyškolíte, a my si je koupíme . . .*«; (δ) kromě neomalené korupce praktikuje korupci rafinovanou, včetně *pochlebování*, vlichocuje se jim atd.; (ε) »zaměstnává« je, zavaluje je »prací«, dusí je stohy »písemností«, hnilobným ovzduším »reforem« a reformiček; (ζ) demoralizuje je maloměšťáckým pohodlím příjemného, »kulturního« šosáckého života . . .

Boj proti tomu na celé frontě. Jak bojovat? *Ne tak*, že budeme odmítat účast (v buržoazním životě?) — to je možné *pouze* ve výjimečných momentech, nýbrž tak, že vytvoříme směr a stranu *pro* tento boj. Karl Liebknecht není osamocený jedinec, ale *vyrostl* z levicového *proudu* v německé sociální demokracii. Bolševici nejsou »náhodný jev«, ale *vyrostli* z boje proti oportunismu v letech 1894—1914!!

ENGELSOVA PŘEDMLUVA K OBČANSKÉ VÁLCE

Engelsova předmluva k 3. vyd. Občanské války, datovaná 18. III. 1891 [otištěna také v Neue Zeit IX, 2 (1890—1891), s. 33] obsahuje spoustu znamenitých poznámek týkajících se *právě* této otázky¹⁹¹. Zejména si povšimněme těchto pasáží:

S. 4: Во Франции после каждой революции рабочие бывали *вооружены*, — «...für die am Staatsruder befindlichen Bourgeois war daher *Entwaffnung der Arbeiter erstes Gebot*. Daher nach jeder, durch die Arbeiter erkämpften Revolution ein neuer Kampf, der mit der Niederlage der Arbeiter endigt...».

S. 7—8: превосходный итог *мер* Коммуны (с датами).

NB «Wie in der Kommune fast nur Arbeiter oder anerkannte Arbeitervertreter saßen, so trugen auch ihre Beschlüsse einen entschieden proletarischen Charakter. Entweder dekretierten sie Reformen, die die republikanische Bourgeoisie nur aus Feigheit unterlassen hatte, die aber für die freie Aktion der Arbeiterklasse eine notwendige Grundlage bildeten, wie die Durchführung des Satzes, daß *dem Staat gegenüber*» (курсив Энгельса) «die Religion bloße Privatsache sei; oder sie erließ Beschlüsse direkt im Interesse der Arbeiterklasse und teilweise tief einschneidend in die alte Gesellschaftsordnung. Alles das konnte aber in einer belagerten Stadt höchstens einen Anfang von Verwirklichung erhalten» (S. 8).

Члены Коммуны распадались на большинство бланкистов и меньшинство прудонистов (S. 10). Как и всем «доктринерам» (11), им *пришлось* делать (когда они оказались у власти) «обратное тому», чему учила их Schuldoktrin (11).

Прудон ненавидел ассоциацию. Главная мера Коммуны «anordnete eine Organisation der großen Industrie und sogar der Manufaktur, die nicht nur auf der Assoziation der Arbeiter in jeder Fabrik beruhen, sondern auch alle diese

s. 4: Ve Francii byli dělníci po každé revoluci *ozbrojeni* — ». . . proto pro buržoazii u státního kormidla bylo *prvním příkazem dělníky odzbrojit*. Proto po každé revoluci, kterou vybojovali dělníci, nastává nový boj, který končí porážkou dělníků . . . «*

s. 7—8: skvělé shrnutí *opatření Komuny* (s daty).

»Vzhledem k tomu, že v Komuně zasedali takřka jen dělníci nebo uznaní zástupci dělníků, měla i jejich rozhodnutí naprosto proletářský charakter. Buď dekretovali reformy, kterým se republikánská buržoazie z pouhé zbabělosti vyhnula, ale které byly nezbytným základem pro svobodnou činnost dělnické třídy, jako například realizace teze, že náboženství je *vůči státu*« (podtrženo Engelsem) NB
»soukromou záležitostí; nebo Komuna vydávala rozhodnutí týkající se bezprostředních zájmů dělnické třídy a znamenající leckdy hluboký zásah do starého společenského zřízení**. Ale k uskutečnění toho všeho mohly být v obleženém městě učiněny nanejvýš první kroky« (s. 8).

Členové Komuny byli rozděleni na blanquistickou většinu a proudhonistickou menšinu (s. 10). Tak jako všichni »doktrináři« (11), byli i oni *nuceni* dělat (když se dostali k moci) »opak toho«, čemu je učila jejich školská doktrína (11).

Proudhon nenáviděl sdružování. Ale Komuna především »nařídila takovou organizaci velkopřemyslu a dokonce i manufaktur, jejímž základem by nejenom byla dělnická sdružení, vytvořená ve všech továr-

* Viz tento svazek, s. 106. *Red.*

** Viz tento svazek, s. 107—108. *Red.*

||| Genossenschaften zu einem großen Verband vereinigen sollte; kurz, eine Organisation, die, wie Marx im «Bürgerkrieg» ganz richtig sagt, schließlich auf den Kommunismus, also auf das direkte Gegenteil der Proudhonschen Lehre, hinauslaufen mußte» (S. 11).

NB ||| Очевидно, Энгельс имеет в виду следующее (S. 8): «Am 16. April ordnete die Kommune eine statistische Aufstellung der von den Fabrikanten stillgesetzten Fabriken an und die Ausarbeitung von Plänen für den Betrieb dieser Fabriken durch die in Kooperativ-Genossenschaften zu vereinigenden, bisher darin beschäftigten Arbeiter, so wie für eine Organisation dieser Genossenschaften zu einem großen Verband».

А бланкисты? Их школа = заговор, строгая дисциплина, революционная энергия einer «kleinen Schaar» ... «Dazu gehörte vor allen Dingen strengste, diktatorische Zentralisation aller Gewalt in der Hand der neuen revolutionären Regierung. Und was tat die Kommune, die der Mehrzahl nach aus eben diesen Blanquisten bestand? (S. 11—12.) In allen ihren Proklamationen an die Franzosen der Provinz forderte sie diese auf zu einer freien Föderation aller französischen Kommunen mit Paris, zu einer nationalen Organisation, die zum ersten Mal wirklich durch die Nation selbst geschaffen werden sollte.

Не есть ли это «федерализм»? Нет, это было бы просто придиркой к слову

nách, ale jež by zároveň měla spojit tato sdružení v jeden velký svaz, zkrátka vytvořit organizaci, která by nakonec musela, jak Marx zcela správně tvrdí v Občanské válce, vést ke komunismu, tedy k pravému opaku toho, co hlásal Proudhon« (s. 11).

Engels má zřejmě na mysli toto (s. 8): »Dne 16. dubna nařídila Komuna statistický soupis továren, které továrníci uzavřeli, a vypracovat plán jejich uvedení do provozu dělníky, kteří tam pracovali a kteří se měli sdružit do svépomocných družstev, a zároveň vypracovat plán sjednocení těchto družstev v jeden velký svaz.«

A blanquisté? Jejich škola — spiklenectví, přísná kázeň, revoluční energie »malé skupiny« . . . »K tomu patřila především nejpřísnější, diktátorská centralizace veškeré moci v rukou nové revoluční vlády. A co učinila Komuna, jejíž většinu tvořili právě tito blanquisté? (S. 11—12.) Ve všech svých proklamacích obyvatelstvu francouzských provincií ho vyzývala, aby spolu s Paříží vytvořilo **jedinou svobodnou federaci** všech francouzských komun, jedinou národní organizaci, kterou by poprvé skutečně vytvořil sám národ. *Právě ona*

NB

Není tohle »federalismus«? Ne, to by bylo jen chytání za slovo

NB

Gerade die unterdrückende Macht der bisherigen zentralisierten Regierung, Armee, politische Polizei, Bürokratie, die Napoleon 1798 geschaffen und die seitdem jede neue Regierung als willkommenes Werkzeug übernommen und gegen ihre Gegner ausgenutzt hatte, gerade diese Macht sollte überall fallen, wie sie in Paris bereits gefallen war».

$\alpha - \beta$ *:

со «старой» государственной машиной *нельзя*

NB:

«устранить»
машину подавления ((войско; полиция; бюрократия))

«обеспечить
себя от депутатов и чиновников»

(1)

(2)

($\alpha -$) «Die Kommune mußte gleich von vorn herein anerkennen, daß die Arbeiterklasse, einmal zur Herrschaft gekommen, nicht fortwirtschaften könne mit der *alten Staatsmaschine*; daß diese Arbeiterklasse, um nicht ihrer eigenen, erst eben eroberten Herrschaft wieder verlustig zu gehn, einerseits alle die alte, bisher gegen sie selbst ausgenutzte *Unterdrückungsmaschinerie beseitigen, andererseits aber sich sichern*, müsse gegen ihre *eigenen Abgeordneten und Beamten*, ($-\beta$), indem sie diese, ohne alle Ausnahme, für jederzeit absetzbar erklärte. Worin bestand die charakteristische Eigenschaft des bisherigen Staats?» (S. 12) в превращении

* Tuto pasáž cituje Kautsky ve své odpovědi Bernsteinovi, S. 22, Bernstein und das sozialdemokratische Programm (viz zde, s. 47).

utlačovací moc dosavadní centralizované vlády, armáda, politická policie a úřednictvo, kterou v roce 1798 vytvořil Napoleon a kterou od té doby každá nová vláda přejímala jako vítaný nástroj, jehož používala proti svým odpůrcům, právě tato moc měla padnout všude, jako už padla v Paříži.«

NB

α — β*:

(α—) »Komuna musela hned na začátku uznat, že jakmile se dělnická třída dostane k moci, nemůže nadále hospodařit se *starou státní mašinerií*; že nemá-li dělnická třída právě vydobytou moc znovu ztratit, musí jednak *odstranit* celý starý *utlačovací aparát*, používaný dosud proti ní samé, *ale jednak se také pojistit* proti svým *vlastním poslancům a úředníkům* (—β) tím, že je všechny bez výjimky prohlásí za kdykoli sesaditelné.** V čem tkvěl charakteristický rys dosavadního státu?« (s. 12) V přeměně »služebníků společnosti«,

se »starou«
státní mašinerií
nelze

NB:

- (1) »odstranit«
utlačovací
aparát
(armáda;
policie;
úřednictvo))
- (2) »pojistit se
proti poslancům a úředníkům«

* Tuto pasáž cituje Kautsky ve své odpovědi Bernsteinovi, s. 22, Bernstein a sociálně demokratický program (viz zde, s. 47). (Viz tento svazek, s. 339. *Red.*)

** Viz tento svazek, s. 108—109. *Red.*

«слуг общества», «Diener der Gesellschaft», органов его, в «Herren über dieselbe», в «господ над обществом». «Wie dies z. B. nicht bloß in der erblichen Monarchie, sondern *ebensogut in der demokratischen Republik* zu sehn ist». Например, в Северной Америке, две «банды» политических спекулянтов (здесь нет ни династии, ни дворянства, ни постоянного войска, ни бюрократии «mit fester Anstellung oder Pensionsberechtigung») (S. 12). Нация бессильна против этих двух «Kartelle von Politikern» (S. 13)...

два «безошибочно действующих» средства

1) сменяемость во всякое время

2) плата обыкновенного рабочего

«Gegen diese, *in allen bisherigen Staaten* unumgängliche Verwandlung *des Staats und der Staatsorgane* aus Dienern der Gesellschaft in Herren der Gesellschaft wandte die Kommune *zwei unfehlbare Mittel* an. Erstens besetzte sie alle Stellen, verwaltende, richtende, lehrende, durch Wahl nach allgemeinem Stimmrecht der Beteiligten, und zwar auf jederzeitigen Widerruf durch dieselben Beteiligten. Und zweitens zahlte sie für alle Dienste, hohe wie niedrige, nur den Lohn, den andre Arbeiter empfangen. Das höchste Gehalt, das sie überhaupt zahlte, war 6000 Franken. Damit war der Stellenjägerei und dem Strebertum ein sichrer Riegel

»Diener der Gesellschaft«, jejich orgánů, v »pány nad společností«, v »Herren über dieselbe«. »Jak to můžeme vidět například nejen v dědičné monarchii, *ale právě tak dobře i v demokratické republice.*« Například v Severní Americe vládou dvě »bandy« politických spekulantů (tam nemají ani dynastii, ani šlechtu, ani pravidelnou armádu, ani úřednictvo »s pevným postavením a pod penzí«) (s. 12). Národ je vůči těmto dvěma »kartelům politiků« bezmocný (s. 13). . .

»Proti této, *ve všech dosavadních státech* nevyhnutelné přeměně státu a státních orgánů ze služebníků společnosti v pány nad společností, použila Komuna *dva neomylné prostředky*. Především obsazovala všechna místa ve státní správě, v soudnictví, ve školství a osvětě osobami zvolenými na základě všeobecného volebního práva a přitom ustanovila, že zvolení mohou být rozhodnutím svých voličů kdykoli sesaditelní. A za druhé Komuna vyplácela všem úředníkům, vyšším i nižším, jen takové mzdy, jaké dostávali ostatní dělníci. Nejvyšší plat, jaký vůbec Komuna vyplácela, dosahoval výše 6000 franků. Tím byla vytvořena spolehlivá hráz proti honbě za výnosnými místy a proti kariérismu i bez impera-

dva »neomylně účinné« prostředky:

1. možnost kdykoli sesadit

2. plat rovnající se dělnické mzdě

vorgeschoben, auch ohne die gebundenen Mandate bei Delegierten zu Vertretungskörpern, die noch zum Überfluß hinzugefügt wurden».

N B:
«взрыв старой государственной власти и замена ее новой...»

«Diese Sprengung der bisherigen Staatsmacht und ihre Ersetzung durch eine neue, in Wahrheit demokratische, ist im dritten Abschnitt des «Bürgerkriegs» eingehend geschildert. Es war aber nötig, hier nochmals kurz auf einige Züge derselben einzugehen, weil gerade in Deutschland der Aberglaube an den Staat aus der Philosophie sich in das allgemeine Bewußtsein der Bourgeoisie und selbst vieler Arbeiter übertragen hat. Nach der philosophischen Vorstellung ist der Staat die «Verwirklichung der Idee» oder das ins Philosophische übersetzte Reich Gottes auf Erden, das Gebiet, worauf die ewige Wahrheit und Gerechtigkeit sich verwirklicht oder verwirklichen soll. Und daraus folgt dann eine *abergläubische Verehrung des Staats* und alles dessen, was mit dem Staat zusammenhängt, und die sich um so leichter einstellt, als man sich von Kindesbeinen daran gewöhnt hat, sich einzubilden, die der ganzen Gesellschaft gemeinsamen Geschäfte und Interessen könnten nicht anders besorgt werden, als wie sie bisher besorgt worden sind, nämlich durch den Staat

N B:
«суеверная вера в государство»

N B:
«суеверное почтение к государству»
и т. д.

NB

tivních mandátů, které Komuna ještě nádavkem zavedla u delegátů do zastupitelských sborů.«*

» *Toto rozmetání (Spren- gung) dosavadní státní moci a její nahrazení novou, skutečně demokratickou mocí* je podrobně vylíčeno v třetí části Občanské války. Museli jsme tu však na některé rysy této záměny v krátkosti znovu poukázat, protože právě v Německu přešla *pověrečná víra ve stát* z filozofie do obecného povědomí buržoazie a dokonce i mnoha dělníků. Podle filozofické představy je stát „uskutečnění ideje“ čili, převedeno do filozofického jazyka, království boží na zemi, neboli sféra, kde se uskutečňuje nebo má uskutečnit věčná pravda a spravedlnost. Z toho vyplývá *pověrečné uctívání státu* a všeho, co s ním souvisí, a toto pověrečné uctívání státu se zakořeňuje tím snáze, že lidé už od dětství uvykají představě, že o záležitosti a zájmy týkající se celé společnosti nelze pečovat jinak, než jak se to dělalo dosud, to-

NB:

»rozmetání dosavadní státní moci a její nahrazení novou. . .«

NB:

»pověrečná víra ve stát«

NB:

»pověrečné uctívání státu« atd.

NB

* Viz tento svazek, s. 109. *Red.*

NB ||| Und seine wohlbestallten Behörden. Und man glaubt schon einen ganz gewaltig kühnen Schritt getan zu haben, wenn man sich frei gemacht vom Glauben an die erbliche Monarchie und auf die demokratische Republik schwört. In Wirklichkeit aber ist der Staat nichts als eine Maschine zur Unterdrückung einer Klasse durch eine andre, und zwar in der demokratischen Republik nicht minder als in der Monarchie; und im besten Fall ein Übel, das dem im Kampf um die Klassenherrschaft siegreichen Proletariat vererbt wird, und dessen schlimmste Seiten es, ebensowenig wie die Kommune, umhin können wird, sofort *möglichst zu beschneiden*, bis ein in neuen, freien Gesellschaftszuständen herangewachsenes Geschlecht im Stande sein wird, *den ganzen Staatsplunder von sich abzutun*» (13).

долой всю
«государ-
ственную
ветошь»
(хлам)
(дрянь)

«Der deutsche Philister ist neuerdings wieder in heilsamen Schrecken geraten bei dem Wort: Diktatur des Proletariats. Nun gut, ihr Herren, wollt ihr wissen, wie diese Diktatur aussieht? Seht euch die Pariser Kommune an. Das war die Diktatur des Proletariats» (S. 14).

((Конец предисловия. Дата: 20-летняя годовщина Парижской Коммуны, 18. III. 1891.))

tiž prostřednictvím státu a jeho do-
 bře placených úředníků. A tak lidé NB
 považují za nadmíru odvážný krok
 už to, když se oprostí od víry v dě-
 dičnou monarchii a přísahají na de-
 mokratickou republiku. Ve skuteč-
 nosti však není stát nic jiného než
 mašinérie k potlačování jedné třídy
 druhou, a to v demokratické repu-
 blice stejně jako v monarchii;
 i v nejlepším případě je stát zlo,
 které v boji o třídní nadvládu zís-
 kává vítězný proletariát jako dědic-
 tví; nejhorší stránky tohoto zla *bu-
 de muset* vítězný proletariát právě
 tak jako Komuna ihned *co možná*
 oklestit, dokud pokolení vyrostlé
 v nových, svobodných společen-
 ských poměrech nebude s to se *ce-
 lé této státní veteše zbavit*
 (13).*

pryč s
 celou
 »státní veteší«
 (balastem)
 (haraburdím)

»Německého šosáka¹⁹² poslední
 dobou znovu přepadá prospěšný
 strach, když slyší slova: diktatura
 proletariátu. No tak dobrá, vážení
 pánové, chcete vědět, jak tato dik-
 tatura vypadá? Podívejte se na Pa-
 řížskou komunu. To byla diktatura
 proletariátu« (s. 14).

((Konec předmluvy. Datum: dva-
 cáté výročí Pařížské komuny, 18.
 III. 1891.¹⁹³))

* Viz tento svazek, s. 110—111. Red.

NB:
«весь
этот
хлам
государ-
ствен-
ности
выкинуть
вон!»

Нельзя не признать, что Энгельс и здесь и в письме 18/28. III. 1875 гораздо популярнее, чем Маркс, излагает важнейшие мысли о диктатуре пролетариата и о *форме* (или вернее: о необходимости новой формы) той государственной власти, которую *завоюет* пролетариат. Для того, чтобы завоевать и удержать государственную власть, пролетариат должен не старую, готовую государственную машину взять в руки, перепестить из старых рук в новые, а *разбить* старую и *создать* («neue geschichtliche Schöpfung») («новое историческое || *творчество* ||»: см. здесь стр. 29) новую.

«националь-
ная война» =
«правитель-
ственное
мошени-
чество»

«Bürgerkrieg», изд. 3, стр. 67:
«Der höchste heroische Aufschwung, dessen die alte Gesellschaft noch fähig war, ist der Nationalkrieg, und dieser erweist sich jetzt als reiner Regierungsschwindel, der keinen andern Zweck mehr hat, als den Klassenkampf hinauszuschieben, und der beiseite fliegt, sobald der Klassenkampf im Bürgerkrieg auflodert».

буржуаз-
ные и про-
летарские
революции

«Der 18. Brumaire», изд. 4,
S. 10—11, — буржуазные револю-
ции (XVIII века) идут от успеха
к успеху, они «kurzlebig» etc.;

Nelze nepřiznat, že Engels jak tady, tak i v dopisu z 18./28.III. 1875¹⁹⁴ vykládá mnohem populárněji než Marx nejdůležitější myšlenky o diktatuře proletariátu a o *formě* (či přesněji: o nezbytnosti nové formy) státní moci, kterou proletariát *dobude*. Aby mohl proletariát dobýt a udržet státní moc, bude muset převzít do rukou — převést ze starých rukou do nových, nikoli starou, hotovou státní mašinerii, nýbrž tento starý mechanismus *rozbít* a **vytvořit** nový («neue geschichtliche Schöpfung») («nový dějinný || *výtvor*« ||: viz zde na s. 29*).

NB:
»celou tu státní veteš odhodit«

Občanská válka, 3. vyd., s. 67:

»Největší hrdinské vzepětí, jakého byla stará společnost ještě schopna, je národní válka, ale i ona se dnes jeví jako vládní podvod, jehož jediným účelem je oddálit třídní boj, a tento podvod rázem praskne jako bublina, jakmile se třídní boj rozhoří v občanskou válku.«¹⁹⁵

»národní válka« =
»vládní podvod«

Osmnáctý brumaire, 4. vyd., s. 10—11: buržoazní revoluce (18. století) jdou od úspěchu k úspěchu, jsou však »krátkodeché« atd.; »pro-

buržoazní a proletářské revoluce

* Viz tento svazek, s. 255. *Red.*

«пролетарские революции, революции XIX века, постоянно критикуют сами себя, «verhöhnern grausam gründlich die Halbheiten etc. ihrer ersten Versuche ... schrecken vor der unbestimmten Ungeheuerlichkeit ihrer eignen Zwecke...» (11).

FR. ENGELS. «DER URSPRUNG DER FAMILIE,
DES PRIVATEIGENTUMS UND DES STAATS»

6. AUFLAGE, STUTTGART, 1894.

(ПРЕДИСЛОВИЕ К 4 ИЗДАНИЮ 16. VI. 1891)

«...*Der Staat* ist also keineswegs eine der Gesellschaft von außen aufgezwungene Macht; ebenso wenig ist er «die Wirklichkeit der sittlichen Idee», «das Bild und die Wirklichkeit der Vernunft», wie Hegel behauptet. Er ist vielmehr ein Produkt der Gesellschaft auf bestimmter Entwicklungsstufe; er ist das Eingeständnis, daß diese Gesellschaft sich in einen unlösbaren Widerspruch (S. 177—178) mit sich selbst verwickelt, sich in unversöhnliche Gegensätze gespalten hat, die zu bannen sie ohnmächtig ist. Damit aber diese Gegensätze, Klassen mit widerstreitenden ökonomischen Interessen, nicht sich und die Gesellschaft in fruchtlosem Kampfe verzehren, *ist eine scheinbar über der Gesellschaft stehende Macht nötig* geworden, die den Konflikt dämpfen, innerhalb der Schranken der «Ordnung» halten soll; und diese, aus der Gesellschaft hervorgegangne, aber sich über sie stellende, sich ihr mehr und mehr entfremdende Macht ist der Staat» (178).

«Gegenüber der alten Gentilorganisation kennzeichnet sich der Staat *erstens* durch die Einteilung der Staatsangehörigen *nach dem Gebiet...*» (нам это деление кажется

letářské revoluce, revoluce 19. století, ustavičně samy sebe kritizují« . . . »s krutou důkladností se vysmívají polovičatostem atd. svých prvních pokusů, „lekají se nezměřitelné obrovitosti svých vlastních cílů . . .“ (11)¹⁹⁶

B. ENGELS. PŮVOD RODINY, SOUKROMÉHO VLASTNICTVÍ A STÁTU¹⁹⁷

6. VYDÁNÍ, STUTTGART 1894.
(PŘEDMLUVA K 4. VYDÁNÍ ZE 16. VI. 1891)¹⁹⁸

»*Stát* rozhodně není moc vnucená společnosti zvenčí; stejně tak to není „skutečnost mravní ideje“, „obraz a skutečnost rozumu“, jak tvrdí Hegel. Stát je produkt společnosti na určitém stupni vývoje; je to přiznání, že tato společnost zabředla do neřešitelného rozporu (s. 177—178) sama se sebou, že se dostala do nesmiřitelných protikladů, které není s to překonat. Aby však tyto protiklady, třídy s protichůdnými ekonomickými zájmy nezničily sebe i společnost v neplodném boji, *vyvstala nezbytnost existence moci stojící zdánlivě nad společností* a mající tento konflikt zmírňovat, udržovat v mezích „pořádku“, a touto mocí, která vzešla ze společnosti, ale staví se nad ni a stále více se jí odcizuje, je stát« (178).*

»Na rozdíl od starého gentilního (rodového či klanového) zřízení se stát vyznačuje *za prvé* tím, že své příslušníky rozděluje *podle územní příslušnosti* . . .« (nám se zdá

* Viz tento svazek, s. 36. *Red.*

«естественным», но оно стоило долгой борьбы со старой организацией по коленам, Geschlechtern...)

NB: вооруженное население	«Das zweite ist die <u>Einrichtung einer öffentlichen Gewalt</u> <u>общественная власть</u> , welche nicht mehr unmittelbar zusammenfällt mit der sich selbst als bewaffnete Macht organisierenden Bevölkerung. Diese besondre, öffentliche Gewalt ist nötig, weil <i>eine selbsttätige bewaffnete Organisation</i> der <i>Bevölkerung unmöglich</i> geworden seit der Spaltung in Klassen (178)... Diese (179) öffentliche Gewalt existiert in jedem Staat; sie besteht nicht bloß <i>aus bewaffneten Menschen</i> , sondern auch aus <i>sachlichen Anhängseln, Gefängnissen</i> und Zwangsanstalten aller Art, von denen die Gentilverfassung nicht wußte... Иногда эта публичная власть слаба (в Северной Америке <i>кое-где</i>)... Sie verstärkt sich aber in dem Maß, wie die Klassengegensätze innerhalb des Staats sich verschärfen und wie die einander begrenzenden Staaten größer und volkreicher werden — man sehe nur <i>unser heutiges Europa an</i> , wo <i>Klassenkampf</i> und <i>Eroberungskonkurrenz</i> die öffentliche Macht auf eine Höhe emporgeschraubt haben, auf der sie die ganze Gesellschaft und selbst den Staat zu verschlingen droht» (179).
«самодействующая вооруженная организация»	
<hr/> «вооруженные люди + тюрьмы + принудительные учреждения» <hr/>	
NB: «конкуренция завоеваний» в современной Европе	

toto dělení »přirozené«, vyžádalo si však dlouhý boj proti staré organizaci založené na pokrevních, rodových svazcích . . .)

»Druhým charakteristickým rysem státu je skutečnost, že je institucí veřejné moci, která už není přímo totožná s obyvatelstvem organizujícím se jakožto ozbrojená moc. Tato zvláštní veřejná moc je nezbytná, neboť po rozštěpení společnosti na třídy už *není svépomocná organizace obyvatelstva možná* (178) . . . Tato (179) veřejná moc existuje v každém státu; netvoří ji jenom *ozbrojení lidé*, ale také *věcné příslušenství* jako *vězení* a donucovací instituce všeho druhu, jež rodová (klanová) společnost neznala . . . Někdy bývá tato veřejná moc slabá (v *některých místech* v Severní Americe) . . . sílí spolu s tím, jak se zостřují třídní protiklady uvnitř státu a jak se navzájem sousedící státy rozrůstají a stávají lidnatějšími. Pohlédme jen *na naši dnešní Evropu*, kde *třídní boj a soupeření ve výbojích* vystupňovaly veřejnou moc do takové míry, že hrozí pohltit celou společnost, ba dokonce i stát«* (179).¹⁹⁹

NB:

ozbrojené
obyvatelstvo

»svépomocná
ozbrojená
organizace«

»ozbrojení li-
dé
+ vězení +
donucovací
instituce«

NB:

»soupeření
ve výbojích«
v dnešní
Evropě

* Viz tento svazek, s. 40, 43. *Red.*

Чем отличается Eroberungskonkurrenz от империализма? — Во внешней политике *аннексий* ничем. — *Etgo*, в 1891 г. Энгельс признавал и Eroberungskonkurrenz и «защиту отечества» в Германии!! («Der Sozialismus in Deutschland» в «*Neue Zeit*», 1891—1892, Jahrgang X, 1). — Да, но в 1891 г. война со стороны Германии была бы оборонительной. В этом суть. Eroberungskonkurrenz была *всегда*, во *всех* государствах, ибо все государства — органы классового господства. Но *не* все войны между государствами вызывались Eroberungskonkurrenz!! Это раз. И *не* все с *обеих* сторон. Это два *.

...Для поддержки публичной власти нужны *налоги* — и *государственные долги*...

«...Im Besitz der öffentlichen Gewalt und des Rechts der Steuereintreibung (взыскания) stehn die Beamten nun da als Organe der Gesellschaft über die Gesellschaft. Die freie, willige Achtung, die den Organen der Gentilverfassung gezollt wurde, genügt ihnen nicht, selbst wenn sie sie haben könnten...» (179) особые законы об их Heiligkeit und Unverletzlichkeit,.. der lumpigste Polizeidiener имеет больше «авторитета», чем органы клана, но даже глава военной власти и т. п. мог бы позавидовать Gentilvorsteher'у, имеющему «unerzwungne Achtung» общества.

NB

«Da der Staat entstanden ist aus dem Bedürfnis, Klassengegensätze im Zaum zu halten; da er aber gleichzeitig mitten im Konflikt dieser Klassen entstanden ist, so ist er in der Regel

* Tento text napsal Lenin na horním a dolním okraji rukopisné stránky. Red.

Čím se liší soupeření ve výbojích od imperialismu? V *anekdotě* zahraniční politice ničím. Čili: v roce 1891 Engels Německu přiznával *jak* soupeření ve výbojích, *tak* »obranu vlasti«!! (Socialismus v Německu v *Neue Zeit*, 1891—1892, ročník X, 1).²⁰⁰ Ano, jenže v roce 1891 *by byla bývala válka ze strany* Německa válkou obrannou. V tom je podstata. Soupeření ve výbojích existovalo *vždycky*, ve *všech* státech, protože všechny státy jsou orgány třídní moci. Ale *ne* všechny války mezi státy vyvolalo soupeření ve výbojích!! To za prvé. A *ne* všechny — z *obou* stran. To za druhé.

K vydržování veřejné moci jsou potřebné *daně* — a *státní dluhy* . . .

»Úředníci, kteří mají veřejnou moc a právo vybírat daně (Steuereintreibung), nyní jakožto orgány společnosti stanuli *nad* společností. Nevynucená, dobrovolná úcta, již se těšily orgány rodového (klanového) zřízení, jim už nestačí, i kdyby ji mohli získat . . .« (179) Vydávají se zvláštní zákony o posvátnosti a nedotknutelnosti úředníků . . . nejpоследnější policejní sluha má víc »autority«, než měli představitelé klanu, ale i vrchní velitel branné moci by mohl závidět rodovému stařešinovi, který se těšil »nevynucené úctě« společnosti.

NB

»Protože stát vznikl z potřeby držet na uzdě třídní antagonismus, ale zároveň se konstituoval už uprostřed třídních konfliktů, bývá zpravidla státem nejmocnější

Staat der mächtigsten, ökonomisch herrschenden Klasse, die vermittelt seiner auch politisch herrschende Klasse wird und so neue Mittel erwirbt zur Niederhaltung und Ausbeutung der unterdrückten Klasse...» Древнее, феодальное государство... so... «der moderne Repräsentativstaat Werkzeug der Ausbeutung der Lohnarbeit durch das Kapital. Ausnahmsweise indes kommen Perioden vor, wo die kämpfenden Klassen einander so nahe das Gleichgewicht halten, daß die Staatsgewalt als scheinbare Vermittlerin momentan eine gewisse Selbstständigkeit gegenüber beiden erhält...» (180). (Абсолютная монархия XVII и XVIII веков; бонапартизм 1 и 2 империи, Бисмарк.)

Обычно — ценз. В демократической республике «übt der Reichtum seine Macht indirekt, aber um so sicherer aus...»: (1) «*direkte Beamtenkorruption*» (Америка); (2) «*Allianz zwischen Regierung und Börse*» (Франция и Америка).

всеобщее
избиратель-
ное право =
только мер-
ло зрелости

Всеобщее избирательное право — тоже орудие господства буржуазии. Всеобщее избирательное право = «Gradmesser der Reife der Arbeiterklasse. Mehr kann und wird es (это право) nie sein im heutigen Staat» (182).

«...Der Staat ist also nicht von Ewigkeit her. Es hat Gesellschaften gegeben, die ohne ihn fertig wurden, die von Staat und Staatsgewalt keine Ahnung hatten.

třídy, mající hospodářskou převahu, která prostřednictvím státu získává i politické dominantní postavení a tím i nové prostředky k útisku a vykořisťování utlačované třídy . . . « Tak jako starověký a feudální stát . . . je i . . . »novodobý zastupitelský stát nástrojem k vykořisťování námezdní práce kapitálem. Výjimečně se však vyskytují období, kdy nastává mezi oběma bojujícími stranami taková rovnováha sil, že státní moc dosahuje dočasně, jakožto zdánlivý zprostředkovatel mezi oběma třídami, určitého stupně samostatnosti ve vztahu k nim . . . « (180). (Absolutní monarchie 17. a 18. století; bonapartismus prvního a druhého císařství, Bismarck.)

Obvykle je tu census. V demokratické republice »uplatňuje bohatství svou moc nepřímou, ale o to spolehlivěji . . . «: (1) *přímá korupce úřednictva* (Amerika); (2) *»spojení mezi vládou a burzou«* (Francie a Amerika).*

Všeobecné volební právo je také mocenským nástrojem buržoazie. Všeobecné volební právo = »měřítkem vyspělosti dělnické třídy. V dnešním státě (toto právo) nemůže být a nebude ničím víc« (182).

»Stát tu tedy není od věčnosti. Existovaly společnosti, které se bez něho obešly, které neměly o státu a státní moci

všeobecné
volební právo = pouze
měřítko vyspělosti

* Viz tento svazek, s. 44—45. *Red.*

Auf einer bestimmten Stufe der ökonomischen Entwicklung, die mit Spaltung der Gesellschaft in Klassen notwendig verbunden war, wurde durch diese Spaltung der Staat eine Notwendigkeit. Wir nähern uns jetzt mit raschen Schritten einer Entwicklungsstufe der Produktion, auf der das Dasein dieser Klassen nicht nur aufgehört hat, eine Notwendigkeit zu sein, sondern ein positives Hindernis der Produktion wird. Sie werden fallen, ebenso unvermeidlich, wie sie früher entstanden sind. Mit ihnen fällt unvermeidlich der Staat. Die Gesellschaft, die die Produktion auf Grundlage freier und gleicher Assoziation der Produzenten neu organisiert, versetzt die ganze Staatsmaschine dahin, wohin sie dann gehören wird: ins Museum der Altertümer, neben das Spinnrad und die bronzene Axt» (182).

«ANTI-DÜHRING»

«Anti-Dühring», 3 (1894), (Предисловие 23. V. 1894), 301—302:

«...Das Proletariat ergreift die Staatsgewalt und verwandelt die Produktionsmittel zunächst in Staatseigentum. Aber damit hebt es sich selbst als Proletariat, damit hebt es alle Klassenunterschiede und Klassengegensätze auf, und damit auch den Staat als Staat. Die bisherige, sich in Klassengegensätzen bewegende Gesellschaft hatte den Staat nötig, das heißt eine Organisation der jedesmaligen ausbeutenden Klasse zur Aufrechterhaltung ihrer äußern

ani potuchy. Na určitém stupni ekonomického vývoje, který byl nutně spjat s rozštěpením společnosti na třídy, se stal stát v důsledku tohoto rozštěpení nezbytností. Nyní se však rychlými kroky blížíme k takovému vývojovému stupni výroby, kdy nejenže existence těchto tříd přestala být nutností, ale naopak se stává přímou překážkou výroby. Třídy zaniknou právě tak nevyhnutelně, jako v minulosti vznikly. S nimi nevyhnutelně zanikne i stát. Společnost, která zorganizuje výrobu novým způsobem, na základě svobodného a rovnoprávného sdružení výrobců, **uloží celou státní mašinerii tam, kam potom bude patřit: do muzea starožitností vedle kolovratu a bronzové sekyry**«* (182).²⁰¹

ANTI-DÜHRING²⁰²

Anti-Dühring, 3. vyd. (1894), (Předmluva z 23. V. 1894), s. 301—302:

»*Proletariát uchopí státní moc a přemění nejdříve výrobní prostředky ve státní vlastnictví. Ale tím zruší sám sebe jakožto proletariát, tím zruší všechny třídní rozdíly a třídní protiklady a spolu s tím i stát jakožto stát. Dosavadní společnost, jež se vyvíjí v třídních protikladech, se nemůže obejít bez státu, tj. organizace příslušné vykořisťovatelské třídy k zachování jejích vnějších výrobních podmínek, čili*

* Viz tento svazek, s. 47. *Red.*

Produktionsbedingungen, also namentlich zur gewaltsamen Niederhaltung der ausgebeuteten Klasse in den durch die bestehende Produktionsweise gegebenen Bedingungen der Unterdrückung (Sklaverei, Leibeigenschaft oder Hörigkeit, Lohnarbeit). Der Staat war der offizielle Repräsentant der ganzen Gesellschaft, ihre Zusammenfassung in einer sichtbaren Körperschaft, aber er war dies nur, insofern er der Staat derjenigen Klasse war, welche selbst für ihre Zeit die ganze Gesellschaft vertrat: im Altertum Staat der sklavenhaltenden Staatsbürger, im Mittelalter des Feudaladels, in unsrer Zeit der Bourgeoisie. Indem er endlich tatsächlich Repräsentant der ganzen Gesellschaft wird, macht er sich selbst überflüssig. Sobald es keine Gesellschaftsklasse mehr in der Unterdrückung zu halten gibt, sobald mit der Klassenherrschaft und dem in der bisherigen Anarchie der Produktion begründeten Kampf ums Einzeldasein auch die daraus entspringenden Kollisionen und Exzesse beseitigt sind, gibt es nichts mehr zu reprimieren, das eine besondere Repressionsgewalt, einen Staat, nötig machte. Der erste Akt, worin der Staat wirklich als Repräsentant der ganzen Gesellschaft auftritt, — die Besitzergreifung der Produktionsmittel im Namen der Gesellschaft — ist zugleich sein letzter selbständiger Akt als Staat. Das Eingreifen einer Staatsgewalt in gesellschaftliche Verhältnisse wird auf einem Gebiete nach dem andern überflüssig und schläft dann von selbst ein. An die Stelle der Regierung über Personen tritt die Verwaltung von Sachen und die Leitung von Produktionsprozessen. Der Staat wird nicht «abgeschafft», *er stirbt ab*. Hieran ist die Phrase vom «freien Volksstaat» zu messen, also sowohl nach ihrer zeitweiligen agitatorischen Berechtigung

především k tomu, aby násilím udržovala vykořisťovanou třídu v podmaněném postavení určeném daným výrobním způsobem (otroctví, nevolnictví nebo poddanství, námezdní práce). Stát byl oficiálním představitelem celé společnosti, viditelným výrazem její jednoty, ale jen potud, pokud byl státem oné třídy, jež ve své době sama reprezentovala celou společnost: ve starověku státem občanů státu — otrokářů, ve středověku státem feudální šlechty a v naší době státem buržoazie. Ale když se nakonec stát skutečně stane představitelem celé společnosti, začne být zbytečný. Jakmile tu už není žádná společenská třída, kterou je třeba potlačovat, jakmile spolu s třídní nadvládou, s bojem o samostatnou existenci, podmíněným dosavadní anarchií výroby, odpadnou i z toho všeho vyplývající kolize a excesy, pak už nebude co potlačovat a nebude už tedy potřeba ani zvláštní potlačovací moc, stát. První akt, jímž se stát projeví skutečně jako představitel celé společnosti — převzetí výrobních prostředků ve jménu společnosti — je současně jeho posledním samostatným aktem jakožto státu. Zásahy státní moci do společenských poměrů se stanou zbytečné v jedné sféře za druhou a postupně samy od sebe dohasínají. Místo vlády nad osobami nastupuje disponování věcmi a řízení výrobních procesů. Stát není „odbourán“, ale *sám odumírá*. Z tohoto hlediska je třeba posuzovat i frázi o „svobodném lidovém státu“, čili vidět jak její přechodnou agitační oprávněnost, tak i její konečnou vědeckou neudržitelnost.

wie nach ihrer endgültigen wissenschaftlichen Unzulänglichkeit; hieran ebenfalls (S. 302) die Forderung der sogenannten Anarchisten, der Staat solle von heute auf morgen abgeschafft werden» (S. 303, «Anti-Dühring», 3).

NB || В предисловии к *«Internationales aus dem «Volksstaat»»* (3. I. 1894) Энгельс пишет, что слово «социал-демократ» «heute mag passieren» (S. 6), «so unpassend es (das Wort «Sozialdemokrat») bleibt für eine Partei, deren ökonomisches Programm nicht bloß allgemein sozialistisch, sondern direkt kommunistisch, und deren politisches letztes Endziel *die Überwindung des ganzen Staates*, also auch der Demokratie ist» (7).

FR. ENGELS. «DELL'AUTORITÀ»

Friedrich Engels: «Neue Zeit», XXXII, 1 (1913—1914), S. 10, 37. (Напечатано в 1873 г.)

Friedrich Engels. «Dell'Autorità», «Über das Autoritätsprinzip» (37—39).

Autorität предполагает «**Subordination**». Мелкое производство вытесняется крупным. «Ist es nun möglich, eine Organisation ohne Autorität zu haben?» (37).

||| «Nehmen wir an, daß *eine soziale Revolution* die Kapitalisten entthront habe... Wird in diesem Falle die Autorität verschwinden, oder wird sie nur ihre Form ändern?» (38).

Возьмем пример: бумагопрядильни, — железные дороги, — Schiff auf hoher See... Без авторитета невозможно.

Totéž platí (s. 302) i o požadavku takzvaných anarchistů, že se má stát odbourat z jednoho dne na druhý* (s. 303, Anti-Dühring, 3. vyd.).²⁰³

V předmluvě k brožuře *K mezinárodním problémům z listu Volksstaat* (3. I. 1894) Engels píše, že se slovo »sociální demokrat« »dnes ještě lze strpět (mag passieren)« (s. 6), »ačkoli se (slovo sociální demokrat) přesně nehodí (unpassend, je nevhodné) pro označování strany, jejíž ekonomický program je nejenom všeobecně socialistický, ale přímo komunistický, a jejímž konečným politickým cílem je *překonaní veškerého státu, a tedy i demokracie*«** (7).²⁰⁴ NB

B. ENGELS. O AUTORITĚ

Bedřich Engels: *Neue Zeit*, XXXII, 1 (1913—1914), s. 10, 37. (Uveřejněno roku 1873.)

Bedřich Engels. O autoritě, O principu autority (37—39).²⁰⁵

Autorita předpokládá »podřízenost«. Malovýroba je vytlačována velkovýrobou. »Je vůbec možná organizace bez autority?« (37).

»Předpokládejme, že sociální revoluce svrhla kapitalisty . . . Zanikne v tomto případě autorita, nebo jen změni formu?« (38).

Uvedme příklad: prádelny bavlny — železnice — loď na širém moři . . . Bez autority to je nemyslitelné.

* Viz tento svazek, s. 49. *Red.*

** Viz tento svazek, s. 112. *Red.*

«Wenn» (S. 39) ich diese Argumente den rabiatesten Antiautoritären entgegenstelle, können sie mir nur die folgende Antwort geben: Ah! Das ist wahr, es handelt sich aber hier nicht um die Autorität, die wir den Delegierten verleihen, *sondern um einen Auftrag*. Diese Leute glauben, daß sie eine Sache ändern können, wenn sie ihren Namen ändern. So machen sich diese tiefen Denker über die ganze Welt lustig.

Wir haben also gesehen, daß einesteils eine gewisse Autorität, von wem immer sie delegiert wird, und andererseits eine gewisse Subordination Dinge sind, die sich uns unabhängig von der sozialen Organisation aufdrängen zugleich mit den materiellen Bedingungen, unter denen wir die Güter produzieren und zirkulieren lassen.

Wir haben außerdem gesehen, daß die materiellen Bedingungen der Produktion und der Zirkulation unvermeidlich immer mehr dem Einfluß der Großindustrie und der Großagrikultur unterliegen, daß sich somit mehr und mehr auch das Gebiet dieser Autorität erweitert. Es ist daher ein Widersinn, das Prinzip der Autorität als absolut schlecht und das Prinzip der Autonomie als absolut gut hinzustellen. Autorität und Autonomie sind relative Begriffe, und ihr Geltungsbereich ändert sich mit den verschiedenen Phasen der gesellschaftlichen Entwicklung.

Hätten sich die Autonomisten begnügt, zu sagen, daß die soziale Organisation der Zukunft die Autorität nur in den Grenzen zulassen wird, die durch die Produktionsverhältnisse unvermeidlich gezogen werden, dann hätte man sich mit ihnen verständigen können; sie sind aber blind für alle Tatsachen, welche die Autorität notwendig machen, und kämpfen leidenschaftlich gegen das Wort.

Warum beschränken sich die Antiautoritären nicht darauf, gegen die politische Autorität, gegen den Staat zu schreien? **[A]**lle Sozialisten sind darin einverstanden, *d a ß d e r S t a a t u n d*

»Jakmile (s. 39) s těmito argumenty vyrukují proti nejzarytějším antiautoritářům, jediná odpověď, kterou jsou schopni mi dát, zní takto: „No ano, to je pravda, jenže tedy nejde o autoritu, kterou propůjčujeme našim delegátům, *nýbrž o udílení konkrétních příkazů.*“ Tito lidé věří, že když se něco jinak pojmenuje, už se to tím změní*. Nebo si spíš tito hlubokomyslní pánové tropí z celého světa šprýmy.

A tak jsme tedy viděli, že jak určitá, ať už kýmkoli uplatňovaná autorita na jedné straně, tak i určitá podřízenost na druhé straně jsou záležitosti, které jsou nám nezávisle na sociální organizaci vnučovány materiálními podmínkami výroby a oběhu zboží.

A mimoto jsme viděli, že materiální podmínky výroby a oběhu jsou nevyhnutelně stále více ovlivňovány průmyslovou a zemědělskou velkovýrobou a že spolu s tím se také stále více rozšiřuje i sféra této autority. Proto je nesmyslné prohlašovat princip autority za absolutně špatný a princip autonomie za absolutně dobrý. Autorita i autonomie jsou pojmy relativní a rozsah jejich platnosti je v různých fázích společenského vývoje různý.

Kdyby se autonomisté spokojili jen s tvrzením, že budoucí sociální organizace připustí autoritu pouze v mezích, jež nezbytně vyplývají z výrobních podmínek, pak by bylo možné se s nimi dorozumět, ale oni jsou slepí vůči všem skutečnostem potvrzujícím nezbytnost autority a vášnivě bojují proti slovu.

Proč antiautoritářům nestačí brojit jenom proti politické autoritě, proti státu? |||
|| Všichni socialisté se shodují v tom, že |||

* Viz tento svazek, s. 92. *Red.*

государство
исчезнет

неясно!!

«политиче-
ское госу-
дарство»
(!!)

bien
dit!

NB:

Парижская
Коммуна
ее опыт

NB:

mit ihm die politische Autorität infolge der künftigen sozialen Revolution verschwinden werden; das heißt, daß *die öffentlichen Funktionen ihren politischen Charakter verlieren und sich, in einfache administrative Funktionen verwandeln werden*, die die sozialen Interessen **überwachen.** * Die Antiautoritären aber fordern, daß der politische Staat (NB: термин!!) mit einem Schlage abgeschafft werde, noch früher, als die sozialen Verhältnisse abgeschafft sind, die ihn erzeugt haben. Sie fordern, daß der erste Akt der sozialen Revolution die Abschaffung der Autorität sein soll.

Haben sie einmal eine Revolution gesehen, diese Herren? Eine Revolution ist gewiß die autoritärste Sache, die es gibt, ein Akt, durch den ein Teil der Bevölkerung seinen Willen dem anderen Teil durch Flinten, Bajonette und Kanonen, alles das sehr autoritäre Mittel, aufzwingt; und die Partei, die gesiegt hat, muß ihre Herrschaft *durch den Schrecken, den ihre Waffen den Reaktionären einflößen*, behaupten. Und hätte sich die **Pariser Kommune** nicht *der Autorität eines bewaffneten Volkes gegen die Bourgeoisie bedient*, hätte sie *sich länger als einen Tag* behauptet? Können wir sie nicht *umgekehrt*

* Bucharin cituje pouze: a ostatní vynechal!!!

stát a politická autorita po příští sociální revoluci zanikne, to jest že veřejné funkce přestanou mít politický charakter a změní se ve funkce pouze administrativní, střežící sociální zájmy společnosti * Antiautoritáři však žádají, aby politický stát (NB: termín!!) byl naráz odbourán ještě dříve, než budou odstraněny sociální podmínky, ze kterých vyrostl. Žádají, aby prvním počinem sociální revoluce bylo zrušení autority.

stát zanikne

nejasné!!

»politický stát«
(!!)

Viděli někdy tito pánové revoluci? Vždyť revoluce je přece nejautoritativnější záležitost, jaká vůbec existuje, akt, kterým jedna část obyvatelstva vnucuje svou vůli druhé jeho části s pomocí pušek, bodáků a děl, tj. prostředků svrchovaně autoritativních; a nechce-li vítězná strana o vydobytou moc přijít, musí ji rovněž udržovat s pomocí strachu, který reakcionářům nahánějí její zbraně. Byla by se Pařížská komuna udržela třeba jen jediný den, kdyby se nebyla opírala o autoritu ozbrojeného lidu proti buržoazii? Nemáme naopak oprávněný důvod Komuně vytý-

dobře řečeno!

NB:

Pařížská komuna její zkušenosti

NB:

* Bucharin cituje pouze: a ostatní vynechal!! 206

за что
порицать
Парижскую
Коммуну?

||| *tadeln, daß sie sich zu wenig dieser Autorität bedient habe?* Also: entweder — oder. Entweder die Antiautoritären wissen selbst nicht, was sie sagen, und in diesem Falle schaffen sie nur Konfusion, oder sie wissen es, und in diesem Falle verraten sie die Sache des Proletariats. In beiden Fällen dienen sie nur der Reaktion» (39).

Конец статьи Энгельса.

К. МАРКС О ПОЛИТИЧЕСКОМ ИНДИФФЕРЕНТИЗМЕ

Статья *Маркса* в том же итальянском сборнике 1874 г. (написана в 1873 г.) озаглавлена: «*L'indifferenza in materia politica*».

||| Маркс начинает с высмеивания прудони-
стов — рабочие-де не должны вести полити-
ческой борьбы, ибо это значит признавать
государство! не должны вести стачек! не дол-
жны «добиваться уступок!» не должны до-
биваться сокращения рабочего дня и фаб-
ричных законов! Это значило бы «заклю-
чать компромисс»!! и т. д.

очень
хо-
ро-
шо!

||| «Wenn der politische Kampf der Arbeiter-
klasse *revolutionäre Form* annimmt,
wenn die Arbeiter an Stelle der Diktatur der
Bourgeoisie *ihre revolutionäre*
Diktatur setzen, dann begehen sie
das schreckliche Verbrechen der Prinzipien-
beleidigung, denn um ihre kläglichen profa-
nen Tagesbedürfnisse zu befriedigen, *um*
den Widerstand der Bourgeoisie
zu brechen, geben sie dem
Staat eine revolutionäre und

kat, že této autority využívala příliš málo? Čili: buď — anebo. Buď antiautoritáři sami nevědí, co mluví, a pak jen šíří zmatek, nebo to vědí, a pak zrazují věc proletariátu. V obou případech slouží jenom reakci« (39).*

co lze
Pařížské
komuně
vytýkat?

Konec Engelsova článku.

K. MARX O POLITICKÉM INDIFERENTISMU

Marxův článek v témž italském sborníku z roku 1874 (napsaný roku 1873) má titul *Politický indiferentismus*.²⁰⁷

Marx začíná tím, že se vysmívá proudhoništům — dělníci prý nemají vést politický boj, neboť to znamená uznávat stát! Nemají prý stávkovat, nemají se prý »domáhat ústupků«, nemají prý usilovat o zkrácení pracovní doby ani o továrenské zákonodárství! Znamenalo by to prý »uzavírat kompromisy«!! atd.

»Uplatňuje-li dělnická třída ve svém politickém boji *revoluční formy*, *dosazují-li* dělníci místo diktatury buržoazie *svou revoluční diktaturu*, dopouštějí se tím strašlivého zločinu porušování zásad, neboť k tomu, aby ukojili své ubohé, přizemní všední potřeby a *zlomili odpor buržoazie*, dodávají státu

znamenitě!

* Viz tento svazek, s. 93—94. *Red.*

||| *vorübergehende Form, statt die Waffen niederzulegen und den Staat abzuschaffen* *. Die Arbeiter dürfen keine Gewerkschaften bilden, denn es hieße die gesellschaftliche Arbeitsteilung, wie sie in der bürgerlichen Gesellschaft existiert, verewigen. Ist doch diese Arbeitsteilung, die die Arbeiter trennt, wirklich die Grundlage ihrer Sklaverei...» (40). «Mit einem Worte, die Arbeiter sollen die Hände kreuzen und nicht ihre Zeit auf politische und ökonomische Bewegungen verschwenden...», ждать «социальной ликвидации», как попырая, и т. д.

«In ihrem alltäglichen Leben müssen die Arbeiter die gehorsamsten Diener des Staates bleiben, in ihrem Innern aber müssen sie auf das energischste gegen seine Existenz protestieren und ihre tiefe theoretische Verachtung für ihn durch Kaufen und Lesen von Broschüren über die Abschaffung des Staates bezeugen; sie müssen sich hüten, der kapitalistischen Ordnung einen anderen Widerstand entgegenzusetzen als Deklamationen über die Gesellschaft der Zukunft, in der diese verhaßte Ordnung verschwinden wird!

Niemand wird bestreiten, daß, hätten sich die Apostel der politischen Abstinenz so klar ausgesprochen, die Arbeiterklasse sie alsbald zum Teufel geschickt und alles das nur als eine Beleidigung durch einige doktrinäre Bourgeois und verkommene Junker aufgefaßt hätte, die so dumm oder so klug seien, ihr jedes reale Kampfmittel zu verweigern, weil man alle diese Kampfmittel in der heutigen Gesellschaft ergreifen muß und weil die fatalen Bedingungen dieses Kampfes das Unglück haben, sich nicht den idealistischen Phantasien anzupassen, die unsere Doktoren der Sozialwissenschaft unter den Namen *Freiheit, Autonomie, Anarchie* als Göttinnen erklärt haben» (41).

* Ironická narážka na proudhonisty a bakuninovce.

*revoluční a přechodnou formu, místo aby složili zbraně a stát zlikvidovali.** |||

Dělníci nesmějí vytvářet odborové organizace, neboť by se tím prý zvěčňovala ona společenská dělba práce, jež existuje v buržoazní společnosti. A právě tato dělba práce prý dělníky navzájem rozlučuje a je pravou příčinou jejich otroctví . . .« (40). »Dělníci mají zkrátka složit ruce v klín a nemarnit čas účastí v politických a hospodářských hnutích . . .«, ale mají čekat na »sociální likvidaci« jako páteři na ráj atd.

»Ve svém každodenním životě musí být dělníci nejposlušnějšími služebníky státu, ale ve svém nitru musí proti jeho existenci rozhodně protestovat a vyjadřovat hluboké teoretické pohrdání vůči němu tím, že budou kupovat a číst brožury o jeho likvidaci; musí se však vyvarovat toho, aby proti kapitalistickému řádu brojili jinak než jen deklamacemi o budoucí společnosti, v níž tento nenáviděný řád přestane existovat!

Není pochyby o tom, že kdyby se apoštolové politického indiferentismu vyjadřovali takhle jasně, dělnická třída by je ihned poslala ke všem čertům a považovala by to všechno leda za urážku ze strany buržoazních doktrinářů a zkrachovaných šlechticů, kteří jsou buď tak hloupí, nebo tak vychytralí, že jí brání použít k boji jakéhokoli reálného prostředku, protože v dnešní společnosti je nutné se všech těchto bojových prostředků zmocnit a protože nevyhnutelné podmínky tohoto boje naneštěstí neodpovídají idealistickým fantaziím, které naši doktoři sociálních věd povýšili pod názvy *Svoboda, Autonomie, Anarchie* na božstva« (41).²⁰⁹

* Ironická narážka na proudhonisty a bakuninovce.²⁰⁸

(Дальше критика экономических «принципов» Прудона.)

((«diese philanthropischen Sektierer» — ibidem.))

Другой класс должен подняться к управлению. В этом суть.

Не та демократия!!

Особенно глубоко замечание Маркса в «Гражданской войне», что Парижская Коммуна не была парламентским учреждением [стр. 28 здесь, *sieh ab 3*], «а работающим, законодательным и исполнительным».

Пролетариату нужна — и быть формой, а также орудием социалистической революции способна — не теперешняя, не буржуазная демократия, а иная, пролетарская. В чем отличие? Экономически в том, что буржуазная есть фальшивая вывеска и т. д.

Политически в том, что (1) пролетарская демократия полна, всеобща, неограниченна (количество переходит в качество: демократия полнейшая не то качественно, что демократия не полная); (2) не парламентское учреждение, а «работающая»: в каком смысле «работающая»? (α) в экономическом: работники ее члены; (β) в политическом: не «говорильня», а дело, не разъединение, а соединение. (3) Соединение законодательных и исполнительных функций = переход к *уничтожению государства* в том смысле, что не особый орган, не особые органы будут весть дела государства, а все его члены.

«Примитивная» демократия на иной, высшей, базе

(Dál následuje kritika Proudhonových ekonomických »principů«.)

((»tito filantropičtí sektáři« — tamtéž.))

K řízení se musí zaktivizovat jiná třída. V tom je podstata.

Zvlášť významná je Marxova poznámka v *Občanské válce*, že Pařížská komuna měla být institucí **nikoli** parlamentní [s. 28 zde, viz od bodu 3*], »nýbrž pracovní, výkonnou i zákonodárnou současně«.

jiná
demokra-
cie!!

Proletariát *nepotřebuje* dnešní, buržoazní demokracii, ale demokracii *jinou*, proletářskou — schopnou být nejen formou, nýbrž i nástrojem socialistické revoluce. V čem je rozdíl? Ekonomicky v tom, že buržoazní demokracie je podvodná firma atd.

Politicky v tom, že (1) proletářská demokracie je úplná, všeobecná a neomezená (kvantita přechází v kvalitu: úplnější demokracie *není* stejné *kvality* jako demokracie neúplná; (2) není institucí parlamentní, nýbrž »pracovní«: v jakém smyslu »pracovní«? (α) v ekonomickém: pracují v ní její členové; (β) v politickém: není to »žvačková«, ale instituce dělná, ne rozštěpenost, ale jednota. (3) Spojení zákonodárných a výkonných funkcí = **přechod** k *odbourání státu* v tom smyslu, že státní záležitosti *nebude* spravovat zvláštní orgán, nýbrž

»Primitivní«
demokracie
na jiné, vyšší
základně

* Viz tento svazek, s. 251. *Red.*

Как? Своего рода, *нового* рода «прямое народное законодательство», которое отвергал Энгельс при капитализме. Необходимо теперь *соединение* «управления» с *физической* работой, *смены* не только фабричной работы, но и смены *от* фабричной (земледельческой, физической вообще) работы к управлению.

У К. Каутского (стр. 43, здесь, *N B*) опошление: ни тени идеи об *иной* демократии.

КАУТСКИЙ. «СОЦИАЛЬНАЯ РЕВОЛЮЦИЯ»

<p>I: Социальная реформа и социальная революция</p>	<p>Первое изд. 1902 г., 2-ое 1907 (1-ое $1\frac{1}{2}$-годие) с предисловием о <i>русской революции</i>. И тем не менее автор все время говорит <i>вообще</i> о «государстве» (с. 158 и др. русск. пер., II, § 8), о «завоевании политической власти» пролетариатом (о «пролетарской революции», о «пролетарском режиме...»), <i>не говоря</i> о задаче «разбить бюрократически-военную машину», об «уничтожении государства», даже <i>ни слова</i> о борьбе с «суеверной верой в государство»...</p>
<p>II: На другой день после социальной революции</p>	<p>Каутский говорит о «борьбе за обладание государственной властью» (с. 32 русск. пер., I, § 4) (Um den Besitz dieser (politischen) Macht, 1 изд., S. 20), «стремлении завоевать государственную машину» (с. 34 <i>ibidem</i>!!) (Bestreben die <i>Staatsmaschinerie</i> zu erobern, 1. Auflage, S. 21).</p>
<p>шаг назад от 1852—1891 к 1847</p>	<p><i>NB:</i></p>

všichni členové státu. Jak? Svérázný, nový druh »pří-
 mého lidového zákonodárství«, které Engels za kapitalis-
 mu odmítal.²¹⁰ Nyní bude nutné *spojovat* »státní správu«
 s *fyzickou* prací, *střídat* nejen práci v továrnách, ale *také*
 práci tovární (zemědělskou a fyzickou vůbec) se správní
 činností.

U K. Kautského (s. 43 zde, NB* zploštěno: ani stopy po
 myšlence o jiné demokracii.

KAUTSKY. SOCIÁLNÍ REVOLUCE

První vyd. roku 1902, druhé roku
 1907 (první pololetí) s předmluvou
 o *ruské revoluci*. Přesto však autor
 stále mluví *všeobecně* o »státu« (rus.
 překlad s. 158 aj. II, § 8), »dobyetí poli-
 tické moci« proletariátem (o »proletář-
 ské revoluci«, o »proletářském reži-
 mu«), *nemluví* však o úkolu »rozbít
 vojenskobyrokratickou mašinerii«,
 »odbourat stát« a dokonce neříká *ani*
slovo o boji s »pověrečnou vírou ve
*stát« . . .***

Kautsky mluví o »boji za převzetí
 státní moci« (rus. překlad, s. 32, I, § 4)
 (Um den Besitz dieser (politischen)
 Macht, 1. vyd., s. 20), o »snaze ovlád-
 nout státní *mašinerii*« (s. 34 tamtéž!!)
 (Bestreben die *Staatsmaschinerie*
zu erobern, 1. vyd., s. 21).

I: Sociální
 reforma a so-
 ciální
 revoluce

II: Vzápětí
 po sociální
 revoluci

krok
 zpátky od
 NB: let 1852 až
 1891 k roku
 1847

* Viz tento svazek, s. 309—315. *Red.*

** Viz tento svazek, s. 139. *Red.*

II, § 2: «Экспроприация экспроприаторов» — *везде* речь о государстве просто!! *

||| «Парламентаризм нуждается в революции, чтобы снова стать жизнеспособным» (? неточно) (с. 72, I, § 6).

«Демократия необходима как средство подготовить пролетариат к социальной революции, но она не в состоянии предотвратить социальной революции» (с. 74 *ibidem*).

== I, § 7: «Формы и оружие социальной революции» («Formen und Waffen der sozialen Revolution»): в начале упоминается о «Machtmittel des modernen Großstaates: seine Bureaukratie und Armee» («орудия силы современного крупного государства») (немецкое 1. Auflage, 47; русск. пер., 77) *и все же ни слова о разрушении* («Zerbrechen») *этих Machtmittel!!!*

(«Политическая стачка = может быть, самое революционное оружие пролетариата...» (русск. пер., с. 83; немецкое 1. Auflage, 51) ... «Гражданская война» может быть (русск. пер., 79; немецкое 1. Auflage, 48), но *не* вооруженные восстания («bewaffnete Insurrektionen»), а чтобы само войско стало «ненадежно» (с. 79), «unzuverlässig» (S. 49).)

и только!!

слишком
мало!

Во 2-ой брошюре самое *ясное* (!) место следующее: «Очевидно само собой, что мы не достигнем господства при теперешних порядках. Революция сама предполагает продолжительную и глубоко захватывающую борьбу, которая успеет уже изменить

* Tuto větu Lenin vepsal do volné mezery na horním okraji rukopisné stránky. *Red.*

== A mimoto jen fráze a fráze: »revoluční idealismus« »především« (rus. překlad, 91) (německá 1. Auflage, S. 56: »revolutionärer Idealismus« »vor allem«), »die Idee der Revolution« (*ibidem*). *Angličtí dělníci* »nejsou nic jiného než maloměšťáci« (s. 91) (*»kaum noch etwas Anderes als kleine Bourgeois*«, 1. Auflage, S. 56).

II, § 2: »Vyvlastnění vyvlastňovatelů« — *všude* se mluví prostě jen o **státu**!!

»Parlamentarismus potřebuje revoluci, aby se znovu stal »životaschopným« (? nepřesně) (s. 72, I, § 6).

»Demokracie je nezbytná jako prostředek **pro přípravu** proletariátu k sociální revoluci, ale není s to sociální revoluci odvrátit« (s. 74 tamtéž).

I, § 7: »Formy a zbraně sociální revoluce« (»Formen und Waffen der sozialen Revolution«): na začátku se zmiňuje o »Machtmittel des modernen Grossstaates: seine Bureaukratie und Armee« (»mocenské nástroje moderního velkého státu: jeho byrokracie a armáda«) (německé 1. vydání, s. 47; rus. překlad s. 77), *nicméně ani slovo* o **rozbití** (»Zerbrechen«) **těchto Machtmittel!!!**

* = *
↓

(»Politická stávka = snad nejrevolučnější zbraň proletariátu . . .« (rus. překlad, s. 83; německé 1. vydání, s. 51) . . . »Občanská válka« snad (rus. překlad, s. 79; německé 1. vyd., s. 48) ale *nikoli* ozbrojené vzpoury (»ozbrojené insurekce«), nýbrž aby se armáda sama stala »nejistou« (s. 79), »nespolehlivou« (s. 49).)

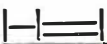
Ve druhé brožuře je *nejjasnější* tato pasáž: »Je tedy zcela zřejmé, že za dnešních poměrů se k moci nedostane. Revoluce sama předpokládá dlouhotrvající a hlubokosáhlé boje, které dokáží změnit naši dnešní politickou a sociální strukturu« (rus. pře-

a víc nic!!

příliš
málo!

* = * A mimoto jen fráze a fráze: »revoluční idealismus« »především« (rus. překlad, s. 91) (německé 1. vydání, s. 56: »revolutionärer Idealismus« »vor allem«), »idea revoluce« (tamtéž). *Angličtí dělníci nejsou nic jiného než maloburžoové*« (s. 91) (»kaum noch etwas Anderes als kleine Bourgeois«, 1. vydání, s. 56).

нашу теперешнюю политическую и социальную структуру» (русск. пер., II, § 1, с. 97). («Und doch ist es selbstverständlich (S. 4), daß wir nicht zur Herrschaft kommen unter den heutigen Verhältnissen. Die Revolution selbst setzt lange und tiefgehende Kämpfe voraus, die bereits unsere heutige politische und soziale Struktur verändern werden».) Я-де (Каутский) был в 1890 г. против внесения в программу мер для перехода от капитализма к социализму... (русск. пер., II, § 1, с. 95—96; немецкое 1 издание, S. 3).

NB

«Пролетариат осуществит демократическую программу» (II, § 2, русск. пер., 99—101) и перечень §§ ее! И только! *О своеобразном сочетании демократии с диктатурой пролетариата ни звука!*

NB

Именно не «welches», не ту демократическую программу...

В немецком оригинале: «Es (das Proletariat) wird... das demokratische Programm, welches auch die Bourgeoisie einmal vertreten hat, zur Wahrheit machen» (II, § 2, изд. 1, S. 5).

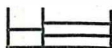
NB к вопросу об империализме

Такие «монополии», как тресты, «и теперь уже очень обширны, в очень значительной степени уже господствуют над всей экономической жизнью и развиваются очень быстро» (II, § 2, русск. пер., 104) *.

А между прочим, у Каутского *такие места* («Allerhand Revolutionäres», «Neue Zeit», 24. II. 1904, XXII,

* Tento odstavec Lenin vepsal do nejdolejší části rukopisné stránky. Red.

klad II, § 1, s. 97)*. »A přitom je samozřejmě, že se za dnešních poměrů k moci nedostaneme. Revoluce sama předpokládá dlouhé a hlubokosáhlé boje, které teprve změní naši dnešní politickou a sociální strukturu.« A prý: já sám (Kautsky) jsem byl v roce 1890 proti tomu, aby se do programu zahrnovala opatření pro přechod od kapitalismu k socialismu . . . (rus. překlad II, § 1, s. 95—96; německé 1. vyd., s. 3).

 NB

»Proletariát uskuteční demokratický program«(II, § 2, rus. překlad, 99—101) a výčet jeho §§! A víc nic!! *O svérázném spojení demokracie s diktaturou proletariátu ani slovo!*

NB

V německém originále: »Ten (proletariát) uskuteční . . . demokratický program, který kdysi prosazovala už i buržoazie« (II, § 2, vyd. 1., s. 5).

Právě že ne »který«, jiný demokratický program...

Takové »monopoly« jako trasty »jsou už i dnes tak široce rozbujelé, že už ve velmi značné míře ovládají veškerý hospodářský život a velmi rychle se dál rozrůstají« (rus. překlad II, § 2, s. 104).

NB k otázce imperialismu

Ale mimoto jsou u Kautského i *takovéto pasáže* (Revoluční perspektivy, Neue Zeit, 24. II. 1904, XXII, 1, s.

* Viz tento svazek, s. 140. Red.

оппортунист-
ски претив
агитацији
в войске

Благо-
видно
и...
...удоб-
но!

1, S. 686): «Kampf zwischen zwei Fraktionen des Militärs»... «wäre doch nur eine besondere Form der allgemeinen Voraussetzung, «daß das Militär unzuverlässig erscheint»... «Haben wir aber Ursache, über diese besondere Form weitere Untersuchungen anzustellen? Das Nachdenken über die Probleme der Zukunft und die Mittel ihrer Lösung ist nur dann von Bedeutung, wenn es imstande ist, Praxis und Theorie der Gegenwart zu beeinflussen... Da wir nicht die Absicht haben, Propaganda in der Armee zu treiben und sie zur Insubordination aufzureizen — und heute denkt in der ganzen deutschen Sozialdemokratie niemand daran — bedarf für uns die Frage, welche Formen diese Insubordination annehmen könnte und dürfte, keiner Erörterung...».

KAUTSKY. «DER WEG ZUR MACHT»

1 изд.: 1909 г., 2-ое 1910 ((S. S. 112)).

Подзаголовок: «Politische Betrachtungen über das Hineinwachsen in die Revolution». (Предисловие к 2 изд.: 1. VII. 1910.)

Тема бро-
шюры: поли-
тическая
революция

Предисловие к 1-му изд., 1-ая строка: «Erörterung der Frage der *politischen Revolution*...» (цит. по 2 изд., S. 5)... «Das Ganze = Ergänzung,.. der Broschüre über die soziale Revolution» (S. 6).

686): »Boj mezi dvěma částmi v armádě« . . . »by přece byl jen zvláštní formou všeobecného předpokladu, „že armáda se stává nespolehlivou“« . . . »Máme však důvod, abychom se dál zabývali zkoumáním této zvláštní formy? Uvažovat o problémech budoucnosti a o tom, jakými prostředky by se měly řešit, má význam jedině tehdy, může-li to ovlivnit současnou praxi a teorii . . . Ale protože nemáme v úmyslu provádět propagandu v armádě a podněcovat ji k neposlušnosti — a na to dnes v celé německé sociální demokracii nikdo ani nepomýšlí — je zbytečné teď uvažovat o otázce, jakých forem by tato neposlušnost mohla a měla nabýt . . .«

oportunis-
ticky
proti
agitaci
v armádě

Líbi-
vé
a . . .
. . . pohodl-
né!

KAUTSKY. CESTA K MOCI

1. vyd.: 1909, 2. 1910 ((112 stran)).

Podtitul: Politické úvahy o vrůstání do revoluce. (Předmluva k 2. vyd. z 1. VII. 1910.)

Předmluva k 1. vyd., 1. řádka:
»Úvaha o otázce *politické revoluce*. . .« (cit. podle 2. vyd., s. 5) . . .
»To celé = doplněk . . . k brožuře o sociální revoluci« (s. 6).

Téma brožu-
ry:
politická
revoluce

NB ↗

Глава I: «Die Eroberung der politischen Macht». 1-ая фраза брошюры... die Sozialdemokratie «eine *revolutionäre*» (курсив К. Каутского) «Partei ist» (S. 15).

S. 16 (в изложении взглядов *Маркса и Энгельса* это NB)... entstehe die Möglichkeit «die Staatsgewalt zu erobern und festzuhalten» |только! не zerschlagen|. «Es

stellt sich immer klarer heraus, daß eine Revolution nur noch möglich ist als *proletarische* (курсив К. Каутского) Revolution» (S. 18)... Невозможно завоевать политическую власть

и только!

|| Как именно? ||

«ohne politische* Revolution, ohne Änderung des Wesens der Staatsgewalt» (18—19)... S. 20: «Haben sie (Marx und Engels) doch das Wort

и только?

{ { в чем она
состоит,
ни слова } }

von der *Diktatur des Proletariats* (курсив К. Каутского) geprägt... das Wort von der politischen Alleinherrschaft des Proletariats als der einzigen Form, in der es die politische Macht auszuüben vermöge» (20).

Во всей главе I (S. 15—21) ни слова ни о «разбитии» военно-бюрократической государственной машины, — ни о борьбе с суеверной верой в государство, ни о замене парламентских учреждений и чиновников пролетарскими учреждениями типа Парижской Коммуны.

Глава II о предсказании революции... что в революционной борьбе надо быть готовым к возможности поражений, что мы были бы «изменниками» (S. 26),

* Slovo »politische« v rukopisu vypadlo. Red.

Kapitola I: Dobyťi politické moci. První věta brožury . . . sociální demokracie je »*revoluční strana*« (podtrženo K. Kautským) (s. 15).

S. 16 (NB při výkladu *Marxových a Engelových názorů*) . . . vzniká možnost »dobyť a udržet jen to! nikoli rozbití státní moc«. »Stále jasněji se ukazuje, že revoluce je možná jen jako *proletářská* (podtrženo Kautským) revoluce« (s. 18) . . . Není možné dobyťi politickou moc »bez politické revoluce, beze změny podstaty státní moci« (18—19) . . . s. 20: »Razili přece (Marx a Engels) pojem *diktatura proletariátu* (podtrženo Kautským) . . . výraz pro politickou jediuvládnu proletariátu jakožto jedinou formu, v níž může uplatnit svou politickou moc« (20).

↖ NB

a víc nic!

Jak konkrétně?

a nic víc?

{ v čem spočívá, ani slovo }

☐ V celé I. kapitole (s. 15—21) ani slovo o »rozbití« vojenskobyrokratické státní mašinérie, — ani o boji proti pověrečné víře ve stát, ani o nahrazení parlamentních institucí a úředníků proletářskými institucemi typu Pařížské komuny.

Kapitola II o předvídání revoluce . . . že je třeba, abychom v revolučním boji byli připraveni na možnost porážek, ale byli bychom »zrádci« (s. 26), kdybychom už od

если бы мы с самого начала были «убеждены в неизбежности поражения...» (sic!)

Каутский

в 1909 г.:

«мы

кажем-

ся уме-

реннее,

чем

есть»

NB:
sic!!!

Революция в связи с войной может быть вызвана тем, что > слабая сторона ставит пролетариат у власти (29)... но и иначе: «Die Revolution infolge eines Krieges kann aber auch aus einer Erhebung der Volksmasse hervorgehen, wenn die Armee gebrochen und der Leiden des Krieges satt ist...» (29).

И только! В главе II пи слова о революционном использовании всякой революционной ситуации! Nil! сравнить с Engels в «Anti-Dühring» место о революции и насилии!!

Глава III о «врастании» в «государство будущего»... против «реформистов» (33) и «ревизионистов» (34) и гл. 4-ая
— — глава 4-ая (о воле: бляга) — nil.

Глава V: «*Weder Revolution noch Gesetzlichkeit ist jeden Preiß...*». Между прочим, из статьи 1893 против анархистов (и в восстании 1873 в Испании) — и покушения 1878 в Германии, 1884 в Австрии, 1886 в Америке. Опасность-де в том, «die heutige Situation bringt aber die Gefahr mit sich, daß wir leicht «gemäßigter» aussehen, als wir

samého začátku byli »přesvědčeni o nevyhnutelnosti porážky . . .« (tak!).

Ve spojitosti s válkou může k revoluci dojít tak, že > slabší strana dosadí proletariát k moci (29) . . . ale i jinak: »Válka může vyústit v revoluci, ale také v povstání lidových mas, jestliže se armáda zhroutí a odmítá už dál snášet válečné útrapy . . .« (29).

A nic víc! V kapitole II ani slovo o *revolučním* využití *každé* revoluční situace! Nic! srovnat s Engelsovou pasáží o revoluci a násilí v Anti-Dühringovi!!²¹¹

Kapitola III o »vrůstání« do »státu budoucnosti« . . . proti »reformistům« (33) a »revizionistům« (34) a kap. 4. — — kapitola 4. (o vůli: žvást) — nic.

Kapitola V: »*Ani revoluci, ani zákonnost za každou cenu . . .*« Mimo jiné z článku proti anarchistům z roku 1893 (už za povstání 1873 ve Španělsku²¹²) — v souvislosti s atentáty z roku 1878 v Německu²¹³, 1884 v Rakousku²¹⁴ a 1886 v Americe²¹⁵. Nebezpečí prý spočívá v tom, že »za nynější situace nám však hrozí, že *se můžeme snadno zdát „umírněnější“*, než *opravdu jsme*« (59)* . . .

Kautsky

v roce 1909:

»Zdáme

se

umír-

něnější,

než

opravdu

jme«

NB:
sic!!!

* Viz tento svazek, s. 142. Red.

s i n d» (59) ... если массы потеряют доверие к социал-демократии, как революционной партии, то они повернут к анархизму (синдикализм во Франции)... (60).

!!!

«Wir wissen, daß wir die historischen Situationen nicht nach Belieben schaffen können, daß unsere Taktik ihnen angepaßt sein muß» (60).

«...Die Beobachtung der heutigen Situation führt mich zu der Anschauung,.. daß wir alle Ursache haben, anzunehmen, wir seien jetzt in eine Periode von Kämpfen um die Staatseinrichtungen und die Staatsmacht eingetreten...» (61).

NB S. 50: Из письма Энгельса к Каутскому NB
(3. I. 1895): «...Wäre Deutschland ein romani-
sches Land, so wäre der revolutionäre Kon-
flikt unvermeidlich»*.

Глава VI: «Das Wachstum der revolutionären Elemente».

Знает роль
бюрократии
и армии

Между прочим: «Seine (des herrschenden Regimes) eigenen Werkzeuge, Bureaukratie und Armee» (63).

Глава 7: «Die Milderung der Klassengegensätze» (71—79).

империализм

S. 76: Imperialismus ... «die Angliederung eines überseeischen Reiches an das europäische Staatsgebiet»...

К вопро-
су о па- NB
цифизме

«Der Imperialismus eines Großstaats heißt aber Eroberungspolitik und heißt Feindschaft gegen die anderen Großstaaten... Er ist undurchführbar ohne starke Kriegsrüstungen...» Имущие классы, несмотря на различие между ними, «finden sich alle in der Opferfreudigkeit für die kriegerischen Rüstungen... Das Proletariat (S. 76) bildet allein (! NB) die Opposition dagegen».

* Tuto větu vepsal Lenin do volné mezery v pravém rohu rukopisné stránky. Red.

Листъ о поимкахъ:

Ученые материалы о рыболовствѣ.

Испытатель. Висеры, багровыя и черныя съ

1870: 1) Листъ о поимкахъ въ рекахъ - р.) Мисуръ, въ рекахъ, въ рекахъ
 1871: Листъ о поимкахъ въ рекахъ - р.) Мисуръ, въ рекахъ, въ рекахъ

Листъ о поимкахъ въ рекахъ - р.) Мисуръ, въ рекахъ, въ рекахъ
 1870: 1) Листъ о поимкахъ въ рекахъ - р.) Мисуръ, въ рекахъ, въ рекахъ
 1871: Листъ о поимкахъ въ рекахъ - р.) Мисуръ, въ рекахъ, въ рекахъ

1. Ученые материалы о рыболовствѣ — с. 36, 37-38
 Листъ о поимкахъ въ рекахъ - р.) Мисуръ, въ рекахъ, въ рекахъ
 въ рекахъ и клас. съб. съ рыболов.
2. Ученые материалы о рыболовствѣ — с. 37.
 О поимкахъ въ рекахъ (р. Мисуръ) — с. 37.
 О поимкахъ въ рекахъ (р. Мисуръ) — с. 37.
3. Ученые материалы о рыболовствѣ — с. 38-39
 О поимкахъ въ рекахъ (р. Мисуръ) — с. 38-39.
 О поимкахъ въ рекахъ (р. Мисуръ) — с. 38-39.

Листъ о поимкахъ въ рекахъ - р.) Мисуръ, въ рекахъ, въ рекахъ
 О поимкахъ въ рекахъ (р. Мисуръ) — с. 37.
 О поимкахъ въ рекахъ (р. Мисуръ) — с. 37.
 О поимкахъ въ рекахъ (р. Мисуръ) — с. 38-39.
 О поимкахъ въ рекахъ (р. Мисуръ) — с. 38-39.

Ученые материалы о рыболовствѣ — с. 38-39
 О поимкахъ въ рекахъ (р. Мисуръ) — с. 38-39.
 О поимкахъ въ рекахъ (р. Мисуръ) — с. 38-39.

4. Ученые материалы о рыболовствѣ — с. 22-23
 О поимкахъ въ рекахъ (р. Мисуръ) — с. 22-23.
 О поимкахъ въ рекахъ (р. Мисуръ) — с. 22-23.
5. Ученые материалы о рыболовствѣ — с. 2-3-4
 О поимкахъ въ рекахъ (р. Мисуръ) — с. 2-3-4.
 О поимкахъ въ рекахъ (р. Мисуръ) — с. 2-3-4.

6. Ученые материалы о рыболовствѣ — с. 27-28-29-30-31
 О поимкахъ въ рекахъ (р. Мисуръ) — с. 27-28-29-30-31.
 О поимкахъ въ рекахъ (р. Мисуръ) — с. 27-28-29-30-31.

7. Ученые материалы о рыболовствѣ — с. 39-40-41-42
 О поимкахъ въ рекахъ (р. Мисуръ) — с. 39-40-41-42.
 О поимкахъ въ рекахъ (р. Мисуръ) — с. 39-40-41-42.

8. Ученые материалы о рыболовствѣ — с. 15-16-17-18-19
 О поимкахъ въ рекахъ (р. Мисуръ) — с. 15-16-17-18-19.
 О поимкахъ въ рекахъ (р. Мисуръ) — с. 15-16-17-18-19.

9. Ученые материалы о рыболовствѣ — с. 13-14
 О поимкахъ въ рекахъ (р. Мисуръ) — с. 13-14.
 О поимкахъ въ рекахъ (р. Мисуръ) — с. 13-14.

10. Ученые материалы о рыболовствѣ — с. 99-100-101-102
 О поимкахъ въ рекахъ (р. Мисуръ) — с. 99-100-101-102.
 О поимкахъ въ рекахъ (р. Мисуръ) — с. 99-100-101-102.

Strana Leninova rukopisu
Osnovy, konspekty a poznámky ke knize
Stát a revoluce.
Červenec—září 1917

pozbudou-li masy důvěru k sociální demokracii jako k revoluční straně, přikloní se k anarchismu (ve Francii k syndikalismu) . . . (60) !!!

»Víme, že si dějinné situace nemůžeme vytvářet podle své libovůle, ale že jim musíme přizpůsobovat svou taktiku« (60).

»Když sleduji dnešní situaci, dospívám k názoru . . . , že máme všechny důvody předpokládat, že jsme nyní vstoupili do období bojů o státní instituce a o státní moc . . . « (61).

NB	S. 50: Z Engelsova dopisu Kautskému (3. I. 1895): » . . . Kdyby bylo Německo románská země, <i>byl by revoluční konflikt nevyhnutelný.</i> « ²¹⁶	NB
----	---	----

Kapitola VI: »*Narůstání revolučních elementů.*«

Mimo jiné: »Jeho vlastní (vládnoucího režimu) nástroje, byrokracie a armáda« (63). Zná úlohu byrokracie a armády

Kapitola 7: »*Zmírňování třídních protikladů*« (71—79).

S. 76: Imperialismus . . . »přičleňování zámořských říší k území evropských států . . . «

imperialismus

»Imperialismus velkých států však znamená dobytčnou politiku a nepřátelství vůči jiným velkým státům . . . Je neuskutečnitelný bez usilovného zbrojení . . . « Majetné třídy, přes vzájemné rozdíly, jsou »všechny svorně ochotny přinášet oběti válečnému zbrojení . . . Proletariát (s. 76) jako jediný (!!NB) je proti tomu v opozici.«

K o úzce
NB paci-
fismu

Глава 8: «Die Verschärfung der Klassengegensätze».

Картели, тресты, «кünstliche Monopole» (80)... «bedürfnislose ausländische Arbeitskräfte» (81)... Teuerung (83).

К вопросу о
пацифизме!

«Friedensschwätzereien in Suttnerscher Manier helfen keinen Schritt vorwärts. Das jetzige Wettrüsten ist vor allem eine Folge der *Kolonialpolitik* und des *Imperialismus*, und es hilft nichts, Friedenspropaganda zu machen, solange man diese Politik mitmacht» (90).

NB

«...Kann gerade die Politik des Imperialismus zum Ansatzpunkt werden, von dem aus das herrschenden System aus den Angeln gehoben wird» (96).

Глава 9: «Ein neues Zeitalter der Revolutionen» (97—112).

Рост вооружений (97)... обострение «nationalen Gegensätze» (100)... «Schon längst hätte diese Situation zum Kriege geführt als der einzigen (NB) Alternative neben der Revolution... wenn nicht eben diese Alternative der Revolution hinter dem Kriege noch näher stände als hinter dem bewaffneten Frieden...» (100).

NB

«revolutionären Zeitalter 1789—1871» für «Westeuropas»; «Eine ähnliche Zeit... seit 1905... für den Orient» (104). «Der Weltkrieg wird nun in bedrohlichste Nähe gerückt. Die Erfahrung der letzten Jahrzehnte beweist aber, daß der Krieg die Revolution bedeutet» (105). «Es (das Proletariat) kann nicht mehr von einer *vorzeitigen* Revolution reden... «Diese revolutionäre Periode» (112) (in die «wir eingetreten sind») (112)... «...Die revolutionäre Ära anhebt...» (112)... (Конец брошюры.)

sic!!

Kapitola 8: »Zostřování třídních protikladů.«

Kartely, trasty, »umělé monopoly« (80) . . . »nenároční zahraniční dělníci« (81) . . . Zdražování (83).

»Žvanění o míru à la Suttnerová nevede k žádnému pokroku. Nynější závody ve zbrojení jsou především důsledkem koloniální politiky a imperialismu a není nic platné provádět mírovou propagandu, dokud se budeme na této politice sami podílet« (90).

K otázce pacifismu!

»Právě politika imperialismu se může stát oním podnětem, který otřese celým vládnoucím systémem v základech« (96).

NB

Kapitola 9: »Nové období revolucí« (97—112).

Růst zbrojení (97) . . . zostřování »národnostních rozporů« (100) . . . »Tato situace by byla už dávno vedla k válce jakožto jediné (NB) alternativě kromě revoluce . . . kdyby právě revoluční alternativa nebyla bližší po válce než po ozbrojeném míru . . .« (100)

»revoluční období 1789—1871« pro »západní Evropu«; »obdobná období . . . od roku 1905 . . . pro Východ« (104).

NB

»Světová válka se teď hrozivě přiblížila. Ale zkušenosti z posledních desetiletí dokazují, že válka znamená revoluci« (105).

»Už nemůže mluvit (proletariát) o předčasné revoluci« . . . »Toto revoluční období«, (112) (do něhož »jsme vstoupili«)

sic!!

(112) . . . »Revoluční éra počíná . . .« (112) . . . (Konec brožury.)

Именно особенностями политической революции пролетариата смазаны

Итог: все время о «революции», особенно о «политической революции» и *nil* о конкретизации ее у Маркса и Энгельса в 1852, 1871, 1891 гг. Nil о «Zerschlagen», о «паразите-государстве», о замене парламентских учреждений работающими.

Так подготовлял себе Каутский лазеечки. 1910 (2-ая $\frac{1}{2}$) он уже повернул (на $\frac{1}{2}$): «Ermattungsstrategie»!! «Neue Zeit», XXVIII, 2 (1910, IV—IX) и... докатился до реформизма против Паннекука: «Neue Zeit», XXX, 2 (1912, IV—IX) («Neue Zeit», XXX, 2).

NB ||| Каутский против Паннекука: Статьи *Паннекука* озаглавлены: «**Massenaktion und Revolution**» (NB). *Паннекук* в первых строках указывает на «**Lehren der russischen Revolution**» (S. 541)... Империализм: ...вооружения, дороговизна etc. «Die politische Herrschaft, die Eroberung der Staatsgewalt... Ziel jeder revolutionären Klasse... Die Eroberung der politischen Gewalt». NB. «Die Bedingungen und Methoden dieser politischen Revolution gilt es, näher zu betrachten» (542). В чем сила буржуазии? (1) Geistig überlegen... (2) Организация: «*Diese Organisation der herrschenden Klassen ist die Staatsgewalt*» (курсив Паннекука) (543). «Sie tritt als die Gesamtheit der Beamten auf»... «Sie bildet gleichsam einen riesigen Polypen»... Dann «noch stärkere Machtmittel» (des Staates): «Polizei und Armee»... (курсивы везде Паннекука).

	№ 1		Das Proletariat muß «die Staatsgewalt... besiegen»... «Der Kampf des Proletariats ist nicht einfach ein Kampf gegen die Bourgeoisie um die Staatsgewalt als Objekt, sondern ein Kampf gegen die Staatsgewalt (544). Das Problem
1-ая	—		
литата	—		
Каут-	—		
ского	—		
(S. 724)	—		

Závěr: stále jen o »revoluci«, zejména o »politické revoluci« a *nic* o její konkretizaci u Marxe a Engelse v letech 1852, 1871 a 1891.²¹⁷ Nic o »rozbití«, o »státu jako parazitovi«, o nahrazení parlamentních institucí pracovními.

Setřeny právě specifické rysy politické revoluce proletariátu

Kautsky si tak nechával otevřená zadní vrátka. V roce 1910 (ve 2. polovině) však obrátil (napůl): »strategie na vyčerpání protivníka«!! *Neue Zeit*, XXVIII, 2 (1910, IV—IX) a . . . dopracoval to až k reformismu proti Pannekoekovi: *Neue Zeit*, XXX, 2 (1912, IV—IX) (*Neue Zeit*, XXX, 2).

Kautsky proti Pannekoekovi: |||| NB
Pannekoekovy články vyšly pod názvem **Masové akce a revoluce** (NB).

Pannekoek se hned v prvních řádcích dovolává **Poučení z revoluce v Rusku** (s. 541) . . . Imperialismus: . . . zbrojení, drahota atd. »Politická moc, dobytí státní moci . . . Cíl každé revoluční třídy . . . Dobyti politické moci«. NB. »Podmínky a metody této politické revoluce je nutno zevrubněji prozkoumat« (542). V čem je síla buržoazie? (1) Duchovní převaha . . . (2) Organizace: »*Touto organizací vládnoucí třídy je státní moc*« (podtrženo Pannekoekem) (543). »Vystupuje jakožto souhrn úřednictva«. . . »Podobá se jakémusi obrovskému polypu«. . . Pak jsou tu »ještě silnější mocenské nástroje« (státu): »policie a armáda«. . . (všude podtrženo Pannekoekem).

Proletariát musí . . . »státní moc porazit« . . . »**Boj proletariátu není pouhým bojem proti buržoazii o státní moc, ale je to boj proti státní moci** (544). Problém ||| **№ 1**
— 1. citát
— Kautské
— ho
— (s. 724)

2-ая [№ 2]
цитата
Каут-
ского

неверно!!

сбился на
рефор-
мизм!!

Неверно!!
а XII. 1905?

[№ 3]

№ 3. 3-ья
цитата у
Каутского

der sozialen Revolution lautet in kurzer Zusammenfassung: die Macht des Proletariats so hoch steigern, daß sie der Macht des Staates überlegen ist; *und der Inhalt dieser Revolution ist die Vernichtung und Auflösung der Machtmittel des Staates durch die Machtmittel des Proletariats*» (544). (За этим идет 1½ страницы трухи о значении знания и организации!! Лошади кушают овес!!) Далее об «Illusion der parlamentarischen Eroberung der Herrschaft»... «Nach der formellen Seite hin» состоит завоевание политической власти из 2-х частей: 1) «Gewinnung politischer Rechte für die Masse...» 2) «Gewinnung der Volksmehrheit für den Sozialismus» (545)... Пролетариат прибегнет к Massenaktionen от простейшей формы (демонстрации) до «zu der mächtigsten (!???) Form des Massenstreiks» (546) ... как было в X. 1905 в России (547)... «Der Kampf hört erst auf, wenn als Endresultat die völlige Zerstörung der staatlichen Organisation eingetreten ist. Die Organisation der Mehrheit hat dann ihre Überlegenheit dadurch erwiesen, daß sie die Organisation der herrschenden Minderheit vernichtet hat» (548).

sociální revoluce můžeme stručně shrnout takto: vystupňovat moc proletariátu tak, aby nabyla převahy nad státní mocí; **a obsahem této revoluce je rozbití mocenských nástrojů státu a jejich odstranění (doslova: rozpuštění, Auflösung) mocenskými nástroji proletariátu**« (544). (Poté následuje půldruhého stránky žvástů o významu vědění a organizace!! Koně žerou oves!!) Dál pak o »iluzi, že lze dobýt moc parlamentní cestou« . . . »Po formální stránce« se dobytí politické moci skládá ze dvou částí: 1. »Získání politických práv pro masu . . .« 2. »Získání většiny lidu pro socialismus . . .« (545). Proletariát uplatní masové akce od nejjednodušší formy (demonstrace) až po »nejúčinnější (!???) formu masové stávky« (546) . . . jak tomu bylo v říjnu 1905 v Rusku²¹⁸ (547) . . . »Boj končí teprve tehdy, až dospěje ke svému konečnému výsledku, k úplnému zničení státní organizace. Organizace většiny dokazuje svou převahu tím, že odbourává organizaci vládnoucí menšiny« (548).*

No 2

2. citát
Kautského

nesprávné!!

zabředl do reformismu!!

nesprávné!
a co prosinec 1905?²¹⁹

No 3

No 3. 3. citát
Kautského

* Viz tento svazek, s. 144. *Red.*

Паннекук
против
Каутского

Неудачное
слово, к
которому
придрался
подлый

К. Каутский

«...Die Organisation des Proletariats, die wir als sein wichtigstes Machtmittel bezeichnen, ist nicht zu verwechseln mit der Form der heutigen Organisationen und Verbände... *Das Wesen dieser Organisation ist etwas Geistiges*» (548)... «dieser Geist wird sich neue Formen der Betätigung schaffen» (549) (и несколько строк ниже ссылка на «Sozialistengesetz») (549)... Это все «in revolutionären Zeiten» (549) (NB).

«Das Militär?.. Söhne des Volkes (549), ненадежное оружие для буржуазии...»

«Am Schlusse des Revolutionsprozesses ist von dieser Macht (materielle Macht der Bourgeoisie und des Staates) nichts mehr übrig...» (550).

Неверно!

определение
Massen-
aktionen

Неверно!

Далее рассуждения об «Aktion der Masse». К. Каутский-де отличает от этого «улицу» (586). Но мы-де не это понимали под «Aktion der Masse», а «*eine bestimmte neue Form der Betätigung der organisierten ((NB)) Arbeiter*» (586) (курсив Паннекука). «Massenaktionen» = «außer parlamentarische politische Betätigung der organisierten (NB) Arbeiterklasse» (ibidem) |«meinen wir»|.

этого мало.
Что такое
революция?

Но-де, «es ist nicht ausgeschlossen, daß auch in Zukunft plötzliche gewaltige Erhebungen der millionenköpfigen unorganisierten Massen gegen eine Regierung losbrechen können» (587).

На с. 591 Паннекук *п о п р а в л я е т с я*, говоря, что действия организованных «привлекают быстро» «неорганизованных», превращая борьбу в действия «der ganzen proletarischen Klasse». У К. Каутского же выходит только,

»Organizace proletariátu, kterou označujeme za jeho nejdůležitější mocenský nástroj, by se neměla zaměřovat s formou dnešních organizací a svazů . . . Podstatou této organizace je cosi duchovního« (548) . . . »tento duch si vytvoří nové formy aktivního uplatnění« (549) a o několik řádek dál odkaz na »zákon proti socialistům« (549) . . . To všechno »v revolučním období« (549) (NB).

Pannekoek
proti
Kautskému

Nevhodný
výraz,
který si vzal
padouch K.
Kautsky na
mušku

»Armáda? . . . Synové lidu (549), pro buržoazii nespolehlivá zbraň . . .«

»Na konci revolučního procesu z této moci (materiální moci buržoazie a státu) už nebude nic . . .« (550).

Dál úvahy o »činnosti mas«. K. Kautsky prý od toho odlišuje »ulici« (586). Ale my jsme prý »činností mas« nemysleli toto, nýbrž »určitou novou formu aktivního uplatnění organizovaných ((NB)) dělníků« (586) (podtrženo Pannekoekem). »Masové akce« = »mimoparlamentní politická činnost organizované (NB) dělnické třídy« (tamtéž) »myslíme si my«

Nesprávné!

definice
masových
akcí

Nesprávné!

Ale prý »není vyloučené, že i v budoucnosti mohou nenadále propuknout mohutná povstání miliónů neorganizovaných mas proti vládě« (587).

to nestačí.
Co je to
revoluce?

Na s. 591 se Pannekoek opravuje a říká, že akce organizovaných »rychle získávají k spoluúčasti« »neorganizované« a mění boj v akce »celé proletářské třídy«. Podle K. Kautského to však vypadá

очень
верно!!

верно!

это верно!

Каутский
отвечает
Паннекуку

о б х о д
вопроса о
целегаль-
ных орга-
низациях
(ж у л и к)!

о «завещании»

Энгельса

жулик и
подлец!!

сами под-
делали Ver-
mächtis

что действия массы «unberechenbar», что значит «es geht alles in der alten Weise in allmählich steigendem Umfang weiter»... «die Theorie des aktionslosen Abwartens» (591)... у нас учение «der revolutionären Aktivität», у К. Каутского «passiver Radikalismus» (592)... па практике «nur allzuoft» «приближающийся к ревизионистской тактике».

§ 4: «борьба против войны» (609—616). Каутский рисует страх населения перед «нашествием»... Рабочий класс «muß» выступить и выступит против войны, чтобы помешать ей. К. Каутский «übersieht den Prozeß der Revolution» (616).

К. Каутский в ответе Паннекуку говорит пошлости об «инстинкте массы» (будто в этом дело!) о «вульгарном марксизме», придирается к «духовному» («алхимия»-де у Паннекука) (688). При исключительном законе были-де «тайные» организации (690)... «Aber eine Steigerung und Vervollkommnung der Organisation des Proletariats über das unter freiheitlicheren Zuständen erlangte Maß hinaus hat bisher noch niemand in solchen Zuständen entdeckt» (690).

«...Die Klugheit, die wir empfehlen, ist jene, die uns Friedrich Engels in seiner letzten Veröffentlichung, seinem politischen Vermächtnis, empfahl» (692).

[Ср. Bernstein. «Voraussetzungen». 1899,

S. 26: «Testament» политический Энгельса!!!] (И дальше так же жульнически о «Spiritualisierung» (692) der Organisation у Паннекука, что «вясно»,

tak, že akce mas jsou »nevypočitatelné«, což znamená, že »všechno běží dál postaru, jenže ve stále větším rozsahu« . . . »teorie nečinného vyčkávání« (591) . . . my zastáváme teorii »revoluční aktivity«, K. Kautsky — »pasivní radikalismus« (592) . . . který se v praxi »až příliš často« »blíží revizionistické taktice«.

velmi
správně!!

§ 4: »boj proti válce« (609—616). Kautsky líčí strach obyvatelstva z »přepadení« . . . Dělnická třída »musí« vystoupit a vystoupí proti válce, aby jí zabránila. K. Kautsky »nebere na vědomí revoluční proces« (616).

správně!

K. Kautsky pronáší v odpovědi Pannekoekovi banality o »instinktu mas« (jako by šlo o tohle!), o »vulgárním marxismu« a pošklebuje se nad »duchovnem« (Pannekoek se prý dal na »alchymii«) (688). Za výjimečného zákona prý existovaly »tajné« organizace (690) . . . »Nikdo však dosud nezjistil, že by se mohla organizace proletariátu za takovýchto okolností rozvinout a zdokonalit nad míru, jíž bylo dosaženo za svobodnějších poměrů« (690).

to je pravda!

Kautsky
odpovídá
Pannekoekovi

obchází
otázku
ilegálních
organizací
(šejdíř)!

»Doporučujeme přidržovat se oné moudrosti, kterou nám doporučil Bedřich Engels ve své poslední uveřejněné práci, ve své politické závěti« (692).

o Engelsově
»závěti«²²⁰

Srov. Bernstein, Předpoklady, 1899, s.

šejdíř a
padouch!!

26: Engelsova politická závěť!!! (A dál stejným šejdířským způsobem o »spiritualizaci« (692) organizace u Pannekoek

sami zfalšovali závěť

глава IV, § 1
гвоздь
опошления
марксизма

чего он хочет, что он хочет «veranstalten» die Revolution (697) и т. п.)

Затем § IV: «Die Eroberung der Staatsgewalt», 1. «Die Zerstörung des Staates». Здесь главное. К. Каутский «цитует» № 1, № 2 и № 3 (здесь 45—46) — S. 724 — и «заклю-
чает»:

«...Bisher bestand der Gegensatz zwischen Sozialdemokraten und Anarchisten darin, daß jene die Staatsgewalt erobern, diese sie zerstören wollten. Pannekoek will beides...».

«цитатка»
из Маркса!!
Как раз
не то ци-
тирует!!

«...Was an der so gekennzeichneten Organisation will Pannekoek zerstören? Den Zentralismus?.. (цитата из Маркса: «Enthüllungen über den Kommunistenprozeß zu Köln», S. 81, 1850: «entschiedenste Zentralisation der Gewalt in die Hände der Staatsmacht»)). «Ist Pannekoek derselben Meinung, was will er dann mit der «völligen Zerstörung der staatlichen Organisation» sagen? (724) Will (725) er vielleicht die staatlichen Funktionen der Beamten aufheben? Aber wir kommen in Partei und Gewerkschaft nicht ohne Beamte aus, geschweige denn in der Staatsverwaltung. Unser Programm fordert denn auch nicht Abschaffung der staatlichen Beamten, sondern die Erwählung der Behörden durch das Volk... Nicht darum handelt es sich bei unserer jetzigen Erörterung, wie sich der Verwaltungsapparat des «Zukunftsstaates» gestalten wird, sondern darum, ob unser politischer Kampf die Staatsgewalt auflöst, ehe wir sie noch

ka, prý »není jasné«, oč mu jde, prý chce »uspořádat« revoluci (697) atd.)

Dále § IV: »Dobytí státní moci«, 1. »*Rozbití státu*«. Zde to hlavní. K. Kautsky »cituje« No 1, No 2 a No 3 (zde 45—46)* — s. 724 — a »vyvozuje závěr«:

kapitola IV,
§ 1
vrchol vulgari-
zace
marxismu

»Až dosud spočíval protiklad mezi sociálními demokraty a anarchisty v tom, že jedni chtěli státní moc dobýt, kdežto druzí ji chtěli rozbít. Pannekoek chce obojí...«**

»Co chce Pannekoek u takto charakterizované organizace odbourat? Centralismus? . . . (citát z *Marxových* Odhalení o kolínském procesu proti komunistům, s. 81, 1850: „co nejrozhodnější centralizaci moci v ruku státní moci“²²¹).« »Je-li Pannekoek téhož názoru, co potom míní oním, „úplným rozbitím státní organizace“? (724) Chce snad (725) zrušit státní funkce úředníků? Jenže bez úředníků se neobejdeme ani ve straně, ani v odborech, natož ve státní správě. Náš program nepožaduje odstranění státních úředníků, nýbrž žádá jenom to, aby byly úřední orgány voleny lidem . . . Nám nyní nejde o to, jak se bude utvářet správní aparát v „budoucím státě“, nýbrž o to, zda náš politický boj zlikviduje (doslova — rozloží, auflöst) státní moc *ještě před-*

»citátek«
z Marxe!!
Cituje zrovna
to *nejméně*
vhodné!!

* Viz tento svazek, s. 325—327. *Red.*

** Viz tento svazek, s. 144. *Red.*

жулик, ибо
Паннекук
говорит —
именно о «ре-
волюции»!

перл
рефор-
мизма!

Гвоздь и
итог:

NB
здесь уже о
революции
говорит!!

erobert haben (курсив К. Каутского). Welches Ministerium mit seinen Beamten könnte aufgehoben werden?» (Просвещения? Юстиции? Финансов? Военное?) «Nein, keines der heutigen Ministerien wird durch unsern politischen Kampf gegen die Regierungen beseitigt werden... Ich wiederhole es, um Mißverständnissen vorzubeugen: hier ist nicht die Rede von der Gestaltung des Zukunftsstaates durch die siegreiche Sozialdemokratie, sondern von der des Gegenwartstaates durch unsere Opposition» (725).

«...Seine (des Massenstreiks) Aufgabe kann nicht die sein, die Staatsgewalt zu zerstören (курсив К. Каутского), sondern nur die, eine Regierung zur Nachgiebigkeit in einer bestimmten Frage zu bringen oder eine dem Proletariat feindselige Regierung durch eine ihm entgegenkommende zu ersetzen...» (726).

«...Aber nie und nimmer kann dies» (wenn «das Proletariat» «feindliche Regierung» «matt setzt») «zu einer Zerstörung (курсив К. Каутского) der Staatsgewalt, sondern stets nur zu einer *Verschiebung* der Machtverhältnisse *innerhalb der Staatsgewalt* führen...» (727).

«...Und das Ziel unseres (732) politischen Kampfes bleibt dabei das gleiche, das es bisher gewesen: Eroberung der Staatsgewalt durch Gewinnung der Mehrheit im Parlament und Erhebung des Parlaments zum Herrn der Regierung.

tím, než ji dobudeme (podtrženo K. Kautským). Které ministerstvo se svými úředníky by se mohlo zrušit?« (Osvěty? Spravedlnosti? Financí? Vojenství?) »Ne, náš politický boj proti vládě nepovede k zrušení ani jednoho z dnešních ministerstev . . . Abych zabránil nedorozumění, opakuji: nejde o to, jakou podobu dá vítězná sociální demokracie budoucímu státu, nýbrž o to, jak ovlivňuje naše opozice podobu současného státu« (725).*

»Její (masové stávky) úkolem nikdy nemůže být *odbourat* (podtrženo K. Kautským) státní moc, ale jen přimět vládu k povolnosti v určité otázce anebo nahradit vládu, která se chová k proletariátu nepřátelsky, vládou, jež by mu vycházela vstříc (*entgegenkommende*) . . .« (726)

»Ale toto (tj. „vítězství“ „proletariátu“ nad „nepřátelskou vládou“) nikdy a za žádných podmínek nemůže vést k *odstranění* (podtrženo K. Kautským) státní moci, nýbrž jen k *přesunu* (*Verschiebung*) ve vzájemném poměru sil *uvnitř státní moci* . . .« (727)

»A přitom cílem našeho (732) politického boje zůstává totéž co dosud: dobýt státní moc získáním většiny v parlamentě a přeměnit parlament v orgán nadřazený vládě.** Nikoli však rozbití státní

šejdír, protože Pannekoek mluví — právě o »revoluci«!

perla reformismu!

Zlatý hřeb a závěr:

NB
tady už mluví o revoluci!!

* Viz tento svazek, s. 146. *Red.*

** Viz tento svazek, s. 150. *Red.*

ΣΣ = социализм без революции!! Или революция без разрушения политической власти, «государственной машины» буржуазии!!

перл пидиотизма!!

Nicht aber Zerstörung der Staatsgewalt. Auf welchem Wege will denn Pannekoek die sozialistische Produktionsweise einführen als mit Hilfe gesetzlicher Maßnahmen über... Verstaatlichung... von Industriezweigen... (etc.)? Durch welche Mittel will Pannekoek diese Verhältnisse regeln, wenn nicht durch eine proletarische Staatsgewalt? Und wo soll die herkommen, wenn jegliche Staatsgewalt durch die Aktion der Masse zerstört werden?.. Ich bleibe bei der Auffassung, mit deren Formulierung ich meine Artikelserie über die Aktion der Masse vor einem Jahre schloß: «...Ausbau der Organisation, Gewinnung aller Machtpositionen, die wir aus eigener Kraft zu erobern und festzuhalten vermögen, Studium von Staat und Gesellschaft und Aufklärung der Massen: andere Aufgaben können wir uns und unseren Organisationen auch heute noch bewußt und planmäßig setzen» (733).

Это — *полный крах марксизма!* Все уроки и учение Маркса и Энгельса 1852—1891 *забыты* и извращены. «*Разбить* воспоно-бюрократическую государственную машину», — учили Маркс и Энгельс. Ни слова об этом. Диктатура пролетариата подменена мещанской утопией борьбы за реформы. Социализм реформистски осуществляется; массовая стачка для реформ — к этому все сводится. Ни слова о борьбе против «*суеверной веры в государство*», о создании пролетариатом *не* парламентских, а «*работающих, исполнительных и законодательных*» представительных учреждений. И это в августе 1912 г. — после «*Weg zur Macht!*» — накануне Базельского манифеста!! в специальном ответе на

moci. Jak jinak chce Pannekoek zavést socialistický způsob výroby než s pomocí zákonných opatření o . . . zestátnění . . . průmyslových odvětví . . . (atd.)? Jakými prostředky chce Pannekoek tyto poměry regulovat, ne-li pomocí proletářské státní moci? A odkud se vezme, má-li být veškerá státní moc akcí mas rozbita? . . . Setrvávám na témž stanovisku, které jsem zformuloval před rokem, když jsem uzavíral sérii svých článků o akcích mas: »Vybudování, organizace, získání všech mocenských pozic, které jsme schopni vydobýt a udržet svými vlastními silami, studium problémů státu a společnosti a vzdělávání mas: jiné úkoly nemůžeme ještě ani dnes uvědoměle a plánovitě ukládat ani sobě, ani svým organizacím« (733).

ΣΣ = socialismus
bez revoluce!!
Neboli
revoluce
bez rozbití
politické moci,
»státní
mašinérie«
buržoazie!!

perla
idiotismu!!

To je *naprostý debakl marxismu!!* Všechny Marxovy a Engelsovy poučky a teorie z let 1852—1891 jsou *zapomenuty* a překrouceny. Marx a Engels učili — »rozbit vojenskobyrokratickou státní mašinérii«. O tom však ani slovo. Diktaturu proletariátu nahradila maloburžoazní utopie boje za reformy. Socialismus je uskutečňován reformisticky; všechno se redukuje na masovou stávkou za reformy. Ani slovo o boji proti »pověrečné víře ve stát«, o tom, že proletariát vytváří *nikoli* parlamentní, nýbrž »pracovní, výkonné i zákonodárné« zastupitelské sbory. A to v srpnu 1912 — po Cestě k moci! — vpředvečer basilejského manifestu!!²²²

статью о революции, о «политической революции»!!
Нет ни проповеди революции, ни разработки ее вопросов.

Бернштейн
о «Париж-
ской Ком-
муне»...

(Каутский
обошел)

ср. Энгельс
о револю-
ции в
«Anti-
Dühring»!!

Вот до чего
опошлили
мар-
ксизм!!

Бернштейн в «Voraussetzungen» обвиняет марксизм в «бланкизме» (глава II, b) и решительно отвергает «диктатуру пролетариата», в вопросе же о Парижской Коммуне (цит. у меня выше, с. 31) идиотски смешивает с Прудоном, жульнически *обходит во все*, абсолютно обходит «разбитие» государственной машины. (Ср. Бернштейн, S. 183 о «диктатуре пролетариата» = «диктатуре клубных ораторов и литераторов», S. 137 о примитивной демократии, без оплачиваемых чиновников etc. и ее упадке в «свободном» [ха-ха!!] развитии тред-юнионов, Webb!!)

Каутский в своей книге против Бернштейна тоже обошел вопрос, заявив: «Die Entscheidung über das Problem der proletarischen Diktatur können wir wohl ganz ruhig der Zukunft überlassen» (S. 172). Перл! Ха-ха-ха!! «Ganz ruhig!!» С гг.-де юнкерами, Рокфеллерами и т. п. вряд ли сладить без диктатуры, но «schwögen», что классовое господство пролетариата примет «формы классовой диктатуры», я не хочу. Но демократия не уничтожит необходимости в классовом господстве пролетариата (S. 172).

ΣΣ: Я-де за диктатуру пролетариата, но не хочу настаивать на ней и разбирать ее. Ни за, ни против!!!!

S. 180: мы-де не знаем ни *когда*, ни *как* получит пролетариат полити-

ve zvláštní odpovědi na článek o *revoluci*, o »politické revoluci«!! Není tu ani propagace revoluce, ani analýza jejích problémů.

Bernstein v Předpokladech obviňuje marxismus z »blanquismu« (kapitola II, b) a rozhodně odmítá »diktaturu proletariátu«, a pokud jde o Pařížskou komunu (viz má citace *shora*, s. 31*), idiotsky ji hází do jednoho pytle s Proudhonem, podfukem *zcela obchází*, absolutně obchází »rozbití« státní mašinerie (srov. *Bernstein*, s. 183 o »diktatuře proletariátu« = »diktatuře klubových řečníků a literátů«, s. 137 o primitivní demokracii, bez placených úředníků atd. a o jejím úpadku za »svobodného« [chacha!!] rozvoje tradeunionů, *Webb*!!)

Kautsky v knize proti *Bernsteinovi* tuto otázku také obešel, když prohlásil: »Vyřešení otázky proletářské diktatury můžeme docela klidně přenechat budoucnosti« (s. 172).** *Perla! Chachacha!!* »Docela klidně!!« *Prý* — s pány *junkery*, *Rockeffellery* apod. se sotva lze dohodnout bez diktatury, ale »přisahat« na to, že třídní hegemonie proletariátu nabude »formy třídní diktatury«, *prý* nechce. Demokracie však neodstraní nezbytnost třídní hegemonie proletariátu (s. 172).

ΣΣ: Je *prý pro* diktaturu proletariátu, ale nemíní na ní trvat a analyzovat ji. Ani *pro*, ani *proti*!!!!

S. 180: Nevíme *prý*, ani *kdy*, ani *jak* proletariát získá politickou hegemonii,

Bernstein o
Pařížské
komuně . . .

(*Kautsky* to
obešel)

srov. *Engels*
o revoluci
v *Anti-Dühringovi*!!²²³
Až tak dalece
zvulgarizovali
marxismus!!

* Viz tento svazek, s. 261. *Red.*

** Viz tento svazek, s. 138. *Red.*

ческое господство, в одном ли крахе, в ряде ли катастроф или в постепенном развитии... но мы-де «партия социальной революции»...

По поводу ссылки Берштейна на слова Маркса, что рабочий класс не может *просто* взять *готовой* государственной машины, К. Каутский цитует а—б (см. выше, стр. 33 в этой тетради) и ограничивается этим (S. 22). Де, *просто и готовой* нельзя, а вообще можно!

K. MARX. «REVOLUTION UND KONTERREVOLUTION IN DEUTSCHLAND»

STUTT GART, 1907, 2. AUFLAGE

S. 117: «Nun ist der Aufstand eine Kunst ebenso wie der Krieg oder andere Künste, und gewissen Regeln unterworfen, deren Vernachlässigung zum Verderben der Partei führt, die sich ihrer schuldig macht. Diese Regeln, logische Folgerungen aus dem Wesen der Parteien und der Verhältnisse, mit denen man in solchem Falle zu tun hat, sind so klar und einfach, daß die kurze Erfahrung von 1848 die Deutschen ziemlich bekannt mit ihnen gemacht hatte. Erstens darf man nie mit dem Aufstand spielen, wenn man nicht entschlossen ist, allen Konsequenzen des Spiels Trotz zu bieten. Der Aufstand ist eine Rechnung mit höchst unbestimmten Größen, deren Wert sich jeden Tag ändern kann; die Streitkräfte, gegen die man zu kämpfen hat, haben den Vorteil der Organisation, Disziplin und der herkömmlichen Autorität ganz auf ihrer Seite; kann man nicht große Gegenmächte dagegen aufbringen, so wird man geschlagen und vernichtet. Zweitens, ist der Aufstand einmal begonnen, dann handle man mit der größten Entschiedenheit und ergreife die Offensive. Die Defensive ist der Tod jeder bewaffneten Erhebung; diese ist verloren, ehe sie sich noch mit dem Feinde gemessen hat. Überrasche die Gegner, solange

zda po jednorázovém krachu, či po řadě katastrof, anebo v průběhu pozvolného vývoje . . . nicméně prý jsme »strana sociální revoluce« . . .

Pokud jde o Bernsteinovo dovolávání se Marxova výroku, že dělnická třída nemůže *prostě* převzít *hotovou* státní mašinerii, cituje K. Kautsky α — β (viz výše, s. 33 tohoto sešitu*), ale tím končí (s. 22). Prý: *prostě a hotovou* — to nelze, ale vcelku vzato to možné je!

K. MARX. REVOLUCE A KONTRAREVOLUCE V NĚMECKU²²⁴

STUTTGART 1907, 2. VYDÁNÍ

S. 117: »Povstání je totiž umění, právě tak jako válka nebo jiné druhy umění, a platí tu určitá pravidla, jejichž zanedbávání vede ke zhoubě strany, jež se této chyby dopouští. Tato pravidla, která logicky vyplývají z podstaty stran a okolností, o něž v podobném případě jde, jsou tak jasná a prostá, že i krátká zkušenost z roku 1848 stačila k tomu, aby se s nimi německý lid dostatečně obeznámil. Za prvé si s povstáním nikdy nesmíme zahrávat, nejsme-li pevně odhodláni jít až do konce (doslova: počítat s důsledky této hry). Povstání je kalkulace s nanejvýš neurčitými veličinami, jejichž hodnota se může den ze dne měnit: ozbrojené síly, proti nimž máme bojovat, mají na své straně všechny výhody organizace, disciplíny a tradiční autority; nemůžete-li proti nim nasadit větší sílu, budete poraženi a zničeni. Za druhé: jestliže už povstání započalo, pak jednejte co nejrozhodněji a přejděte do ofenzívy. Defenzíva je smrt každého ozbrojeného povstání; je ztraceno dřív, než stačilo změřit své síly s nepřítelem. Překvapte protivníky, dokud jsou ještě jeho síly roz-

* Viz tento svazek, s. 275. *Red.*

ihre Truppen zerstreut sind, Sorge täglich für neue, wenn auch kleine Erfolge; halte das moralische Übergewicht fest, das die erste erfolgreiche Erhebung dir gebracht; ziehe jene schwankenden Elemente an dich, die immer dem stärksten Anstoß folgen und sich immer auf die sicherere Seite schlagen; zwinge deine Feinde zum Rückzug, bevor sie ihre Kräfte gegen dich zusammenfassen können; kurz, nach den Worten Dantons, des größten bisher bekannten Meisters revolutionärer Taktik: de l'audace, de l'audace, encore de l'audace!» (118).

*Написано в январе — феврале
1917 г.*

*Впервые напечатано в 1930 г.
в Ленинском сборнике XIV*

Печатается по рукописи

ptýlené, den co den dosahujte nových, byť i sebemenších úspěchů: udržujte si morální převahu získanou díky prvním úspěchům povstání; získávejte na svou stranu kolísavé živly, které se vždycky přiklánějí k tomu, kdo je silnější, a vždycky se stavějí na tu stranu, kde vycitují větší jistotu; donuťte své nepřátele k ústupu dřív, než se jim podaří soustředit síly proti vám; zkrátka, jak řekl Danton, doposud největší a nejproslulejší mistr revoluční taktiky: odvahu, odvahu a ještě jednou odvahu!«(118).²²⁵

*Poprvé otištěno roku 1930
v publikaci Leninskij sbornik XIV*

*Přeloženo z němčiny
do ruštiny*

II
OSNOVY, KONSPEKTY
A POZNÁMKY
KE KNIZE STÁTA REVOLUCE²²⁶

I
OSNOVY KNIHY

I
Učení marxismu o státu

Zvolit dogmatický historický (α) nebo logický (β) způsob výkladu?

(α) Vývoj (chronologický) Marxových a Engelsových názorů. 1847, 1848, 1852, 12. IV. 1871, 1872, 1873, 1875, 1878 (Anti-Dühring), 1891 (Kritika erfurtského programu), (1891: předmluva k Bürgerkrieg*) 1894, (1895)

(β) Stát v klanové společnosti . . . } úvod }
stát v třídní společnosti . . . }

Entfremdung**; Jak vládne buržoazie v demokratické republice?

Engels 1887. Engels 1894 (Ursprung***).

Stát a revoluce (a socialismus).

1847 a 1848.

1852: zkušenosti z francouzských revolucí

Zkušenosti z Komuny . . . 1871; 1872; 1873; 1875.

Přechod od kapitalismu k socialismu:

ekonomický: Kritika gothajského programu:

2 fáze komunistické společnosti

politický: přechod od státu k *nestátu*.

* — k Občanské válce. *Red.*

** — odcizení. *Red.*

*** — původ. *Red.*

Plechanov 1894 *nil**.

K. Kautsky versus Pannekoek 1912.

(*Nil a huř než nil.*)

Zkušnosti z let 1905 a 1917. »Sověty« ...

2

Etwa**:

I. Úvod. (Stát v předtřídní a v třídní společnosti. Co je to stát?)

II. Moderní stát.

{ Demokratická republika a burza. }
{ Zbrojení a války. }

III. »Odumírání státu.«

Rozsah a obsah tohoto pojmu.

IV. 1847 a 1848: »Teorie.«

V. 1852: poučení z francouzských dějin a z francouzských revolucí.

B ||| VI. Zkušnosti Komuny.
(»Endlich entdeckt«²²⁷)

ad VI.

dopis z 12. IV. 1871.²²⁸

1871

Předmluva ke Komunistickému manifestu z 24.

VI. 1872.²²⁹

1873.

1875.

VII. Ekonomika přechodného stupně od kapitalismu ke komunismu.

VIII. Politický přechod od státu k »*nestátu*«.

IX. Ignorování a vulgarizace marxismu.

Plechanov 1894 *nil*.

K. Kautsky 1912 *nazpět*.

* — nihil, nic. *Red.*

** Přibližně, asi, snad. *Red.*

X. Zkušenosti z let 1905 a 1917.

možná opatrněji:
X. Závěr
(zkušenosti z let 1905 a 1917).

3

Osnova brožury

Marxistické učení o státu

(s. 1) **Předmluva:** Teoretická závažnost a aktuálnost této otázky.

1. **Úvod.**

s. 36; 37—38

Citát z Ursprung: předtřídní společnost bez státu a třídní společnost se státem.²³¹ [285—293]²³⁰

Co je to stát? (Oportunisté a kautskisté »znají« jenom toto.)

2. **Moderní stát:**

Demokratická republika a burza (Engels v Ursprung) s. 37 [290]
zbrojení a války (Engels v Anti-Dühringovi)

||| **Imperialismus** »Státní trusty«, státní monopoly. (+ Engels o Planlosigkeit . . .²³²)

3. »**Odumírání státu.**« To si pamatují, ale na kritiku »svobodného lidového státu« (ib.* Engels s. 38—39 v Anti-Dühringovi) zapomněli!! [293—297]

* — tamtéž. Red.

ΣΣ = celkové závěry. Všeobecně známé. Jakožto *obecná teze*, nedotýká se revoluce, forem a způsobů odumírání. Umožňuje oportunistický výklad:

|| »odumírání« versus »rozbít« ||

Konfrontovat »odumírání« s citátem z Anti-Dühringa.²³³

Vychvalování násilné revoluce.

spojit §§ 1—3 jako Třídní společnost a stát* (s. 2)**

Konkrétní vývoj Marxových a Engelsových názorů:

4.	<i>1847</i> (Bída filozofie)
a <i>1848</i> (Komunistický manifest) | s. 22 [229—231]

s. 22 — 23
[231—237] |
|----|---|--|

Zapomenutá pasáž:

»stát, *to jest* proletariát zorganizovaný ve vládnoucí třídě. . .«

Jak zorganizovaný?

5.	<i>1852</i> : Poučení z francouzských revolucí (»rozbít mašinerii«). . . Engels o »klasičnosti« dějin Francie:	s. 2—3—4 [170—172]

s. 4 [172—174] |
| 6. | <i>Zkušenosti z Komuny:</i>
(γ) 12. IV. 1871. (Marxův dopis Kugelmannovi.)
(δ) (30. V. ?) 28. V. 1871. (Občanská válka) | s. 1 — 2 [164—168]

s. 27—28—29—
30—31 [247—266] |

* V rukopisu bylo původně napsáno: »Možná spojit §§ 1—3 jako Obecně teoretické názory marxismu na stát?« *Red.*

** Viz tento svazek, s. 35. *Red.*

(α) Předmluva ke Komunistickému manifestu
24. VI. 1872. s. 1 [162—164]

(β) Bernstein o »doktrinářském demokratismu« 12e s. 1 (B) [164]
s. 23 — 24—25—26 [236—244] (1872: Zur Wohnungsfrage* s. 25 [240—242]: »odstranění státu«.
(»diktatura proletariátu«: s. 26 [242])

7. Bernsteinovo překrucování a vyhýbavé vytáčky Kautského (»nemůže jen tak prostě převzít«)

NB + 47 [338—340]

8. 1873 (proti anarchistům) s. 39—40—41—42 [296—306]

9. 1875. Ekonomické předpoklady pro přeměnu státu v nestát. (Marx v Kritice gothajského programu) s. 15—16—17—18—19 [208—222]

10. 1875 (Engels Bebelovi). (ΣΣ) s. 13—(14) [202—208]
+ 21 [228] in finem**
Engels und Bebel

10 bis. 1891: Engels, předmluva k 3. vydání s. 32—33—34—35 [268—282]

Engels 1887: s. 23 [236]

Engels v Kritice 1891 s. 5—6—7—8 [176—188]

Engels: 1894: s. 39 [296]

Kapitola VI (1 1). Vulgarizace*** marxismu ze strany oportunistů.

* K bytové otázce. Red.

** — na konci, ke konci. Red.

*** V rukopisu bylo původně napsáno »Ignorování«. Red.

(α) Plechanov v brožuře
o anarchismu → ?
1894—nil!

(β) Kautsky 1902 (Sociální
revoluce) a 1909 (Cesta
k moci) velmi špatně +
Kautsky 1899 proti Bern-
steinovi.

(γ) Kautsky versus Panne-
koek 1912 *nazpět*

(δ) »Příprava« revoluce.

Quid est?*

(srov. Engels 1894—1895,
s. 10—11—12 [196—200]

+ s. 20 [224] (»reakční masa«)

(+ zvláštní lístek: Kautsky:
»über Nacht«²³⁴).

Ad δ v kap. VI.

Dodat: »Francouz začne, Ně-
mec to dokončí«: Engels: 2. VI.
1894: s. 11—12 [200].

(Kap. VI ad δ). Engels o pokojné
cestě (předmluva 1895):
s. 11 [198] (+ NB: s. 27
[244—246])

Zvláště NB:

»Zdáme se umír-
něnější, než jsme«

(Kautsky).

s. 44 [318]

s. 43—44—45—

46—47 [308—340]

Revoluční
tradice.

»Mesiášství«? Niko-
li, přihlédnutí k udá-
lostem z let

1905—1917

»Francouz začne,
Němec to dokončí«

s. 11—12 [200] . . .

(srov. Spektor
1915—1916). . .

Nebo v kapitole
VII?

* Co to je? *Red.*

Kapitola VII (12). Zkušenosti z let 1905—1917

Sověty. Quid est? [srov. 1905 a 1906, rezoluce bolševiků*]

Stejný typ jako Komuna.

Zprzněný socialisty-revolucionáři a menševiky.

NB ||| Přechod k socialismu v konkrétních formách přechodu (NB) . . .

Kapitola VII:

1. (α) 1905. Rezoluce bolševiků z roku 1906.
Nil v západoevropské literatuře o státu.
2. (β) 1915: Několik tezí listu Socialdemokrat**
3. (γ) 1917. Zkušenosti.
 - moc.
 - milice.
 - přechod k socialismu.
4. (δ) Postoj socialistů-revolucionářů a menševiků.
5. (ε) Má předpověď v VI. 1917 na sjezdu sovětů!²³⁵
6. (ζ) Zkušenosti z VII. a VIII. 1917.
7. IX. 1917.
8. »Mesiášství?«
Kdo »začne?«
9. Engels o »přípravě« revoluce.
Revoluční tradice.

* Viz Sebrané spisy 12, Praha 1983, s. 244—245. *Red.*

** Viz Sebrané spisy 27, Praha 1986, s. 67—70. *Red.*

Kapitola VIII (13). Závěr.

Nezbytnost změnit program sociálních demokratů.

[*Kroky k tomu*
v Socialist Labour — pryč!
*Party*²³⁶]

Návrh programu SDDSR v IV.
a V. 1917²³⁷

POZNÁMKY K OSNOVĚ KNIHY

Nepřidat snad další kapitoly (nebo podkapitoly v VII. kapitole): konkretizace úkolů proletářské revoluce na základě zkušeností z revoluce 1917 v Rusku? To je nezbytné!

rozšířit kap. VII, y

Nutno doplnit: *postoj k anarchismu*.

»Čí« je Komuna?

Kdy, jak a v čem není stát potřebný?

NB

Toto je možné zahrnout do komentáře k Engelsovu článku proti anarchistům z roku 1873.²³⁸

K otázce »mesiášství«: »Was ökonomisch formall falsch, kann weltgeschichtlich richtig sein«, Engelsova předmluva k Bídě filozofie, ruský překlad S. Alexejeva, 3. vyd., Novyj mir, Petrohrad, 1906, s. 7—8: »Ale co je ekonomicky formálně nesprávné, může přesto být správné z hlediska světových dějin.«

»Za formální ekonomickou nesprávností se tedy může skrývat velmi pravdivý ekonomický obsah« (s. 8).²³⁹

N Á V R H R O Z V R Ž E N Í K N I H Y N A K A P I T O L Y

1

Spojit možná dohromady §§ 1—3 jako úvod (nebo oddíl I?): »Obecně teoretické názory marxismu na stát« (co o tom doposud chtěli vědět oportunisté a kautskisté). Potom: Konkrétní rozvinutí Marxových a Engelsových názorů na úlohu státu v revoluci a za přechodu k socialismu: (α) 1847 a 1848, jako nástin;

(β) 1852, jako bilance zkušeností Francie: (γ) zkušenosti z roku 1871 = **nejdůležitější** a (δ) »resumé« roku 1891 ((1894—1847 = 47 let)).

2

Kapitola I. Všeobecně známé věci v Marxových a Engelsových názorech na stát.

II. Bilance zkušeností z let 1789—1851.

III. Zkušenosti z roku 1871.

IV. *Jak začal stát odumírat?**

3

Etwa: *Marxistické učení o státu*
(a úkoly naší revoluce).

* Tento text napsal V. I. Lenin červenou tužkou nad text II. Nad tím připsal do rámečku »nehodí se«. *Red.*

Předmluva.

- Kap. I. Obecně teoretické (není to pravé slovo) (Obecné?) Marxovy a Engelsovy názory na stát.
- Kap. II. Konkrétní rozvinutí těchto názorů: zkušenosti z let 1848—1852.
- Kap. III. Zkušenosti Pařížské komuny.

Čí je Komuna? anarchistů a sociálních demokratů.

- Kap. IV. Ekonomické předpoklady pro přeměnu státu v nestát (§ 6, 9—10).
- Kap. V. Engelsovy závěry z 90. let (§ 10 bis).
- Kap. VI. Ignorování a vulgarizace marxismu.
- Kap. VII. Zkušenosti z let 1905 a 1917.
- Kap. VIII. Závěr.*

* Tento text napsal V. I. Lenin modrou tužkou. Nad ním je inkoustem napsán obsah brožury. *Red.*

OSNOVA PŘEDMLUVY

Předmluva: α) Vymezení rozdílu mezi marxismem a anarchismem.* β) Teoretická otázka prvořadého významu, zejména v souvislosti s imperialismem. γ) Oportunismus a vztah ke státu. δ) »Éra« soc. revoluce. — ε) 1917.

* V rukopisu bylo původně napsáno: »Důvod (???): spory o vymezení rozdílu mezi marxismem a anarchismem.« *Red.*

M A T E R I Á L Y K E I I I . K A P I T O L E K N I H Y

1

K O N S P E K T C I T Á T Ů Z M A R X O V Y P R Á C E

O B Č A N S K Á V Á L K A V E F R A N C I I ²⁴⁰

- I. Likvidace pravidelné armády (s. 28 [248] č. 1).
 Úředníci sesaditelní a z řad dělníků: (s. 28 [248—250] č. 2).
 Policie zbavená politických funkcí a sesaditelná (s. 28 [250] č. 4).
 Totéž ostatní úředníci (s. 28 [250] č. 5).
 Za dělnickou mzdu (s. 28 [250] č. 6) . . .
 Zrušení jejich výsad (s. 28 [250] č. 7) . . .
 Rozpuštění církví (s. 28 [250—252] č. 8).
 Soudcové (s. 28 [252] č. 9).
 S. 30 [256] č. 17.
-
- II. Komuna jako instituce nikoli parlamentní, nýbrž pracovní, výkonná i zákonodárná → současně (s. 28 [250] č. 3).
 NB: nikoli parlamentní poslanci, nýbrž zmocněnci lidu: s. 29 [254] č. 13.
-
- III. Komuna = organizace celé Francie: s. 29 [252] č. 10 i ústřední vlády: s. 29 [252] č. 11.
 »Národní jednota«: s. 29 [252—256] č. 12.
-
- $\Sigma\Sigma$ = Komuna *nikoli* = středověká, nýbrž *nová*:
 s. 29 [256] č. 14; pryč se státem *parazitem!*:
 s. 29—30 [258] č. 15
 idem s. 30 [258] č. 16.
-

IV. $\Sigma\Sigma$ = Konečně objevená politická forma:

s. 30 [258—260] č. 18.

V. Podmínky toho všeho: s. 30 [260] č. 19

a s. 31 [260].

2

PRVNÍ KONSPEKT III. KAPITOLY

1. Pokus »rozbít« státní mašinérii.
2. Čím ji nahradit? Zrušení pravidelné armády a úřednictva.
3. Nikoli parlamentní, nýbrž pracovní.
4. Jak organizovat národní jednotu.
5. Pryč se státem parazitem!
6. Konečně objeveno.
7. *Podmínky*.

3

DRUHÝ KONSPEKT III. KAPITOLY²⁴¹

Etwa:

1. V čem bylo hrdinství pokusu komunardů? s. 18 [67].
2. Čím nahradit rozbitou státní mašinérii? s. 21 [71].
3. Likvidace parlamentarismu*: s. 24 [76].
4. Organizace národní jednoty**: s. 29 [82].
5. Likvidace státu jako »parazita«***: s. 32 [85].
6. »Konečně objevená« politická forma pro přechod k socialismu.

* V rukopisu bylo původně napsáno: »3. Nikoli parlamentní, nýbrž pracovní instituce«. *Red.*

** V rukopisu bylo původně napsáno: »Jak organizovat národní jednotu.« *Red.*

*** V rukopisu bylo původně napsáno: »Pryč se státem „parazitem“«. *Red.*

NÁČRT KONSPEKTU III. KAPITOLY

Etwa:

- Kapitola III. 1. V čem zastaral Komunistický manifest?
2. Analýza významu Komuny. Marx.*

* V. I. Lenin přeškrtl body 1 a 2. *Red.*

MATERIÁLY KE IV. KAPITOLE KNIHY

1

OSNOVA IV. KAPITOLY

Kapitola IV.

1. Engels 1872.
2. Engels 1873 a Marx.
3. Engels 1875.

Diktatura proletariátu. Odlišnosť od anarchizmu. Komuna nebyla »státom ve vlastním slova smyslu«²⁴².

4. Engels 1891.

Kapitola IV.

§ 4.

Engels 1891. **Kritika programu.**

- § 4. Kritika návrhu erfurtského programu.
- § 5. Engels 1891, předmluva.
- § 6. Engels 1894: *proti demokracii*.

2

KONSPEKT CITÁTŮ Z ENGELSOVY PRÁCE K BYTOVÉ OTÁZCE

Engels 1872

1. vyvlastnění domů a bytů
2. »okamžitá pomoc«
3. nájemné zůstane
4. diktatura proletariátu
5. »zrušení státu«. . .

OSNOVY VII. KAPITOLY (NENAPSANÉ)

1

1. Nová »tvůrčí iniciativa lidu« v ruské revoluci: sověty.
2. Poučení z roku 1905.
3. Předvečer revoluce 1917. Teze z roku 1915.
4. Zkušenosti z revoluce 1917. Sověty [³²] a jejich úloha. III—IV. Začátky a perspektivy.
5. Prostitiování sovětů menševiky a socialisty-revolucionáři. Úpadek sovětů. V—VIII. Úpadek.
6. Kornilovovština.²⁴³ IX. Zrada vůdců v prvním období.

2

VII. kapitola. *Zkušenosti z revolucí v letech 1905 a 1917 v Rusku: s. 85*

Etwa:
nebo Σ	{	1. Nová »tvůrčí iniciativa lidu« v revoluci. Quid est? (Plechanov 1906.) 2. Poučení z roku 1905. (Rezoluce menševiků a bolševiků z roku 1906.) 3. Předvečer revoluce 1917: teze z X. 1915. 4. Zkušenosti z roku 1917. Všeobecné nadšení, sověty. (Jejich rozmach a jejich slabina: maloburžoazní závislost.) 5. Prostitiování sovětů esery a menševiky: <table style="border: none; margin-left: 20px;"> <tr> <td style="font-size: 3em; vertical-align: middle;">{</td> <td style="padding-left: 10px;"> milice, ozbrojení lidu
vojenské oddělení. »Oddělení«
hospodářské oddělení
vyšetřování 3.—5. VII </td> </tr> </table>	{	milice, ozbrojení lidu
vojenské oddělení. »Oddělení«
hospodářské oddělení
vyšetřování 3.—5. VII
{	milice, ozbrojení lidu
vojenské oddělení. »Oddělení«
hospodářské oddělení
vyšetřování 3.—5. VII			

«nezávislost» moci na stranických
organizacích.

6. Kornilovovština.

Rozklad menševiků a eserů.

Podvod ze 14.—19. IX.²⁴⁴

7. »Mesiášství.« Kdo začne?

Nebo toto do
»závěru«?

O B S A H K N I H Y

Titul by měl být: Stát a revoluce.

Podtitul: *Marxistické učení o státu a úkoly proletariátu v revoluci.*

Originál:

Předmluva: (s. 1) [33]²⁴⁵

Nebo tak:

(s. 2) Kapitola I.

Třídní společnost
a stát*.

Jeden z pramenů oportunistického zkreslování marxismu: »odumírání«. To je = »sociologie«**.

Kapitola I. — (s. 2) [35]

§ 1. Stát jako produkt nesmiřitelnosti třídních rozporů. . .
s. 2

§ 2. Zvláštní oddíly »ozbrojených lidí«, věz-nice aj. — s. 3 [38]
in finem.

§ 3. Stát*** jako nástroj vykořisťování utlačované třídy — s. 5 [43].

§ 4. »Odumírání« státu a násilná revoluce: s. 8—11 [47—54].

* V rukopisu bylo původně napsáno: »Stát v předtřídní a v třídní společnosti«. *Red.*

** V rukopisu je uvedený text přeškrtnut. *Red.*

*** V rukopisu dále následovala slova »a burza«, která však byla vyškrtnuta. *Red.*

Kapitola II. Konkrétní historický vývoj Marxova a Engelsova učení o státu. I. Zkušenosti z let 1848—1852.*

{ Konkrétní
»politika«
úkony revoluce }

Kap. III. Pokračování.
II. Zkušenosti Pařížské komuny.

Možná II. α. Marx (1871) und 1873. (1872: Marx und Engels).

? II. β. Engels
1872, 1873, 1875.

Kapitola II. Stát a revoluce. Zkušenosti z let 1848—1851. S. 11—18 [54—66].

1. Na prahu revoluce: s. 11 [54].
2. Výsledky revoluce: s. 14 [58].

{ »Stát je proletariát zorganizovaný ve vládnoucí třídě.« Je nutné rozbít státní mašinerii buržoazie. }

Kapitola III. Stát a revoluce. Zkušenosti Pařížské komuny. **Marxova analýza**, s. 18—34 [67—87].

- §§
1. V čem bylo hrdinství pokusu komunnardů — s. 18 [67].
 2. Čím nahradit rozbitou státní mašinerii? — s. 21. [71].
 3. Likvidace parlamentarismu: s. 24 [76].
 4. Organizace národní jednoty: s. 29 [82].
 5. Likvidace státu jako parazita — s. 32—34 [85—87].
 - 6.

* Text od slova »konkrétní« až k letopočtu »1852« je v rukopisu přeškrtnut. *Red.*

Kapitola IV. Stát a revoluce. III. Bilance provedená Engelsem v 90. letech*.

Dodatečné vysvětlivky.

Kapitola IV. Pokračování. Engelsovy doplňující vysvětlivky. . .

s. 34—52 [88—114].

1. »Bytová otázka«. . . s. 34 [88].
2. Polemika proti anarchistům. . . s. 36 [91].
3. Dopis Bebelovi: s. 39 [95].
(s. 39)

+ 39 a, b, c [96—97]

4. Kritika návrhu erfurtského programu s. 40—46 [98—106].
5. Předmluva z r. 1891 k Marxově Občanské válce: s. 46—50 [106—112].
6. Engels o »překonání« demokracie: s. 50—52 [112—114].

Kapitola V. Ekonomické předpoklady odumírání (likvidace) státu.

Kapitola V. Ekonomické předpoklady odumírání státu. S. 52 [115].

S. 52—70 [115—134].

1. [s. 53] Marxovo pojetí otázky s. 53 [115].
2. Přejít od kapitalismu ke komunismu: s. 55 [117].

* Text od slova »Stát« až po slova »v 90. letech« je v rukopisu přeškrtnut. *Red.*

3. První* fáze komunistické společnosti: s. 59 [123].

4. Vyšší fáze: s. 63—70 [127—134].

Kapitola VI. Oportunistická vulgarizace marxismu: s. 70—84 [134—151].

1. Plechanovova polemika proti anarchistům: s. 70—71 [135—136].

2. Kautského polemika proti oportunistům: s. 71—76 [136—143].

3. Polemika Kautského proti Pannekoekovi: s. 76—84 [143—151].

Kapitola VII. Zkušenosti z revolucí v letech 1905 a 1917 v Rusku: s. 85—[152—].

Napsáno v červenci až září 1917

Poprvé v neúplném znění

otištěno roku 1931 v časopisu Bolševik, č. 17

Poprvé úplně otištěno roku 1933

v publikaci Leninskij sbornik XXI

Podle rukopisu

* V rukopisu bylo původně napsáno: »Nižší«. *Red.*

PODKLADY K NENAPSANÉMU
ČLÁNKU
K OTÁZCE ÚLOHY STÁTU

1

POZNÁMKY K ČLÁNKU
N. I. BUCHARINA K TEORII
IMPERIALISTICKÉHO STÁTU²⁴⁶

|| Poznámky k Bucharinovu článku

|| NB

(»K teorii imperialistického státu«)

K teorii imperialistického státu.

? (4)

»Sociologická teorie státu«: přináší ji marxismus . . . |||
(?)

?

». . . stát = *nejvyššeobsáhlejší* organizace vládnoucích ||
tříd . . .«

Loria (7)?²⁴⁷

S. 7²⁴⁸ — citát

z Engelse (S. 137. 3. Auflage* 1889) α
(S. 180. 6. Auflage) nepřesný
(»in der Regel«**) srov. S. 178:
6. Auflage

(β) Niederhaltung ne = porobení,
nýbrž udržení v podřízenosti . . .

(γ) Ausnahmsweise*** případy . . .

* — vydání. Red.

** — zpravidla. Red.

*** — výjimečně. Red.

{ S. 11 — citát z Engelse (3. Auflage, S. 135 = S. 177
6. Auflage).²⁴⁹
Engels v *Neue Zeit*, XXXII, 1, S. 32 (?) (Dell'Autori-
tät).²⁵⁰

S. 13: stát »odumírá« (a podrobněji?).

S. 14: »rozdílný typ« (nepřesně) . . . S. 14: stát = »po-
litické vyjádření
univerzálnosti
(všeobsáhlosti?)
společenskoekono-
mické struktury«.
(???)

S. 15—16: rozdíl mezi marxisty a anarchisty
pokud jde o stát *nesprávně* (srov. Anti-
-Dühring, 3. Auflage, S. 303).²⁵¹

O státním kapitalismu. Zajímavé. *Legálně*, v pod-
statě

s. 53. »Odtud jednoznačný taktický požadavek:
*sociální demokracie musí intenzívně zdůrazňovat
svůj zásadně odmítavý postoj ke státní moci*«. (Pod-
trženo Bucharinem, s. 53) . . . (Hlasovat proti
státnímu rozpočtu etc.)

NB

V závěru (54—55) se uvádí, že proletariát si »vy-
tváří svou vlastní dočasnou **státní** organizaci **mo-
ci**« (unklar:* »státní organizace moci . . .« moci
nad kým? nad *společností* jako celkem? moc *nad
společností*, to je právě *státní* moc. Pleonasmus.
Tautologie) . . . proletariát prý »zruší svou vlast-
ní diktaturu« a »zatluče poslední hřebík do rakve
státu . . .« (poslední věta článku).

*Napsáno nejpozději v srpnu 1916
Poprvé otištěno roku 1932
v časopisu Bolševik, č. 22*

Podle rukopisu

* — nejasné. *Red.*

POZNÁMKY K ČLÁNKU

N. I. BUCHARINA

IMPERIALISTICKÝ LUPIČSKÝ
STÁT²⁵²V Arbeiterpoli-
tik²⁵³, č. 25

podtitulek:

Teoretické (?)
aspekty otázky
pomocné služby
vlasti.Imperialistický lupičský
stát

nepřesné

Nejdůležitější taktickou otázkou naší doby je otázka takzvané »obrany vlasti«, neboť právě zde probíhá dělicí čára mezi veškerým buržoazním a proletářským světem. Už ve slově samém se skrývá podvod, protože ve skutečnosti tu nejde o zemi jako takovou, tj. o její obyvatelstvo, nýbrž o státní organizaci, o stát. Ztratí-li nějaká země svou samostatnost, neznamená to, že ztratí svou samostatnost její obyvatelé (tu přece za kapitalismu vůbec nemají), ale jenom to, že přestane existovat státní organizace. Neškodným slůvkem »země« se tak zastírají vztahy nadvlády a podřízenosti, jež jsou naplněny krví a slzami, porobou a útlakem, loupežemi a zabíjením. O to »udatněji« mnozí »přeškolení« lidé, zcela důsledně vycházející ze stanoviska obrany vlasti, začali velebit stát a pět nadšené ódy na počest »státnické moudrosti« se všemi jejími posvátnými atributy, počínaje prostituovanou vědou a náboženstvím a konče armádou a válečným námořnictvem, ba dokonce policejním násilím a třídní justicí. Proto je nejvýš důležité mít jasnou představu o státu a zvláště o imperialistickém lupičském státu.

X
neje-
nom
tactic-
kou

X — X v Arbeiterpolitik, č. 25 z 9. XII. 1916 vynecháno.

Stát je *historická* kategorie. To znamená, že stát 1. není odvěkým zákonem společnosti, nýbrž pouze přechodnou 2. společenskou formací. Jinými slovy: stát vzniká jen na určitém vývojovém stupni a na jiném vývojovém stupni musí zase zaniknout. Vzniká jako organizace vládnoucí třídy a v tom je jeho *podstata*. Je organizací »nejmocnější, ekonomicky vládnoucí třídy, která se jeho prostřednictvím stává také politicky vládnoucí třídou, a tak získává nové prostředky k utlačování a vykořisťování potlačené třídy« (B. Engels, *Původ rodiny atd.*, s 137).^{*} Pojem státu tedy předpokládá pojem třídní nadvlády. Beztrídní stát je právě takový nesmysl jako například beztrídní kapitalismus nebo suchá voda. Toto vyjádřil Karel Marx slovy: »Dokonce ani radikální a revoluční politikové nehledají příčinu zla v *podstatě* státu, nýbrž v určité *státní formě*, kterou by rádi nahradili *jinou* státní formou« (viz *Kritické poznámky atd.*^{**}). Zcela jiné cíle sledují socialisté: »Všichni socialisté jsou zajedno v tom,« tvrdí B. Engels (italský článek O autoritě, otištěný v *Neue Zeit*, č. 32, 1, s. 39), »že stát a s ním politická autorita [v důsledku] budoucí sociální revoluce zaniknou, tj. že společenské funkce č. 3 pozбудou svůj politický charakter a změně se v pouhé administrativní funkce dozoru na uspokojování sociálních zájmů«. Týmž Engels píše v *Anti-Dühringovi* (díle, které, jak známo, přehlédl, téměř celé zredigoval a zčásti i napsal Marx), že stát »odumírá«. Tutéž prognózu vyslovuje i v *Původu rodiny*. Společnost, která zorganizuje výrobu novým způsobem, na základě svobodného a rovnoprávného sdružení výrobců, uloží celou státní mašinérii tam, kam potom bude patřit: do muzea starožit-

1. působí
2. jev

= ne »toto« ...

č. 3 √ (služby)

* K. Marx—B. Engels, *Spisy* 21, Praha 1967, s. 197—198. *Čes. red.*

** K. Marx—B. Engels, *Spisy* 1, Praha 1956, s. 423. *Čes. red.*

ností vedle kolovratu a bronzové sekyry (s. 140).*

nesprávně?? >> S likvidací třídního zřízení bude zlikvidován (gesprengt) i jeho politický výraz — stát a vznikne beztřídní, socialistická společnost, v níž stát nebude existovat.

?
Církev?
atp.

Stát je nejvšeobsáhlejší organizace vládnoucí třídy, tj. objektem vykořisťování tu nejsou jenom některé kruhy, ale celá vykořisťovaná třída. Je to obrovitý, obludný [vysávající] mechanismus, který přímo sám vykořisťuje lid, ale také má za cíl udržovat, hájit a rozšiřovat všechny předpoklady »normálního« vykořisťování. V případě jakéhokoli nebezpečí se stát s veškerými svými silami — v poslední instanci i vojenskými — postaví proti »nepřátelům«: navenek to budou války a uvnitř bezohledné potlačování vzbouřenců. Síla zbraní [zabíjení] — to je železný zákon státu a jakékoli státní formy bez výjimky. Rozdíl jsou pouze v kvantitativní stránce tohoto jevu, ale i ta se mění podle typu státu, který je zase určován vývojem světové ekonomiky. Právě v naší době, kdy se vytvořily *imperialistické* státy, nabývá všeobecná militarizace obrovitých, nebývalých rozměrů.

správně

* V této souvislosti bychom chtěli poznamenat, že je naprosto nesprávné hledat rozdíl mezi socialisty a anarchisty v tom, že první z nich jsou stoupenci státu, kdežto druzí jeho odpůrci. Ve skutečnosti je rozdíl v tom, že revoluční sociální demokracie chce zorganizovat novou společenskou výrobu jako centralizovanou, tj. technicky maximálně progresivní, zatímco decentralizovaná anarchistická výroba by znamenala jenom krok zpět ke staré technice a ke staré formě výroby.

nesprávně,
neúplně

Stát je univerzální organizace vládnoucí třídy. V předimperialistické epoše č. 4 stát skutečně byl organizací v pravém smyslu slova. Zvláště důležitá oblast společenského života, ekonomika, byla v úplně anarchickém stavu. Individuální podnik, kapitalista, který »pracuje« samostatně a má co činit pouze s vlastními dělníky, jemuž stát zajišťuje pouze všeobecné podmínky jeho »práva na vykořisťování« — to je typický obraz dřívější ekonomiky. Zcela jinak je tomu však dnes. Jednotlivý kapitalista se stal členem sdružení kapitalistů. Rychle mizí střední stav a vítězně nastupuje velký kapitál, což vedlo ke vzniku některých nových forem ekonomického života, které se ovšem projeví jako zvláštní formy třídního života. Vytvoření podnikatelských sdružení, trustů, syndikátů atd. a jejich vzájemné propojení prostřednictvím kombinovaných podniků a velkých bank úplně změnilo dřívější formy. A bylo-li pro předimperialistickou epochu charakteristické individuální kapitalistické vlastnictví, je pro soudobé finanční kapitalistické hospodářství charakteristické kolektivní vlastnictví organizačně navzájem sdružených kapitalistů. Stejný proces však můžeme pozorovat nejenom v oblasti ekonomiky. Proniká do všech oblastí třídního života. A vytváří-li dělnická třída své odborové a politické organizace, družstva, kulturně osvětové spolky atd., pak to též činí v nesrovnatelně větším měřítku i buržoazie. Tak se vytvářejí různé buržoazní třídní organizace: v ekonomickém životě jsou to podnikatelská sdružení, trusty atd., v politické oblasti politické strany se všemi svými přidruženými

nepřesné]*

č. 4: »stát vlastně byl pouhou organizací«.

* Leninova poznámka se vztahuje k analogickému termínu, jehož Bucharin použil na konci této kapitoly. Lenin tato slova zarámoval a spojil navzájem šipkou. *Red.*

organizacemi; ve vědecké sféře různé vědecké
organizace, jež se v případě potřeby mění ve
věrné a úslužné lokaje kapitalistických dravců
atd.; stát se nakonec stává stále obrovitějším.

Avšak proces organizace tím ještě nekončí. *Všechny tyto okruhy mají tendenci navzájem srůstat a měnit se v jednu jedinou organizaci vládnoucí třídy.* To je nejnovější etapa vývoje, která se zvláště zřetelně projevila *za války.* Ze všeho nejdůležitější je splývání státní buržoazní organizace s ekonomickými organizacemi. Postupně se zavádí *státní* regulace výroby. Probíhá ve dvou důležitých formách: za prvé zaváděním *státních monopolů v oblasti výroby,* k čemuž dochází především z důvodů finančních (úhrada válečných půjček atd.), ale i státně vojenských (potřeba válečného materiálu); za druhé zvláštní soustavou takzvaných »smíšených podniků«, jejichž společnými majiteli jsou stát a hospodářské organizace podnikatelů. Totéž probíhá i v *oblasti dopravy.* Zavedení *státních monopolů v obchodu,* splývání státních a »soukromých« úvěrových ústavů (bank), pevné ceny, státní zásahy i do distribuce výrobků — to všechno znamená pohlcování ekonomického života státní organizací. »Národní hospodářství« se stále více stává »státním hospodářstvím«, státně kapitalistickým tristem. Č. 5. Avšak k vzájemnému spojování nedochází jen mezi státními a ryze ekonomickými organizacemi buržoazie, stejná tendence se projevuje i u všech ostatních buržoazních a třídních organizací. Do státního aparátu je vtahována i věda, strany, církve a podnikatelská sdružení. *Takovýmto způsobem se vytváří jedna jediná [uni-
verzální] organizace, moderní imperialistický [lu-
pičský stát] jakožto všemocná organizace vládnoucí buržoazie,* s nesčetnými funkcemi a obrovskou mocí jak duchovní (různé metody ohlupování: náboženství, tisk, škola atd.), tak i materiální (policie, vojsko atd.). Tato síla proniká do všech pórů finančně kapitalistické společnosti a vtiskuje naší době svébytné, specifické rysy. A my tu

č. 5: + Postát-
nění pracovních
sil, jak je vy-
jádřeno v an-
glickém zákonu
o válečné vý-
stroji a výzbroji,
v německé »po-
mocné službě
vlasti« atd., je
nevyhnutelným
důsledkem to-
hoto vývojové-
ho procesu.

vidíme dialektiku dějin: stát, který byl zpočátku
jedinou organizací vládnoucí třídy, se stává orga-
 nizací existující vedle jiných organizací, aby se pak
 znovu přeměnil v jedinou organizaci pohlcující
všechny ostatní. Tak vypadá novodobá nestvůra,
 novodobý Leviathan státnosti*.

III

Vývoj světové ekonomiky směřuje k mimo-
 řádně ostrému boji státně organizovaných »ná-
 rodních hospodářství«. Na druhé straně však
 mají imperialistické vlády zpětný vliv na struk-
 turu států. A jestliže shora uvedený typ předsta-
 vuje takřikajíc ideální obraz imperialistického
 státu č. 6, stupeň, kterého dosáhly pouze nejvy-
spější státy, pak každý den, a zejména každý

den války přispívá k rozšiřování tohoto jevu. To
 proletariátu ukládá, aby se nové situaci přizpů-
 sobil. Je jasné, že imperialistický [lupičský] stát
 [nazýváme jej lupičským státem proto, že jeho
 civilizační poslání navenek spočívá v soustav-
 ném olupování slabých národů, koloniálních ze-
 mí atd.) je nejvyšší formou buržoazní třídní or-
 ganizace. Tato organizace má obrovské pro-
 středky pro uplatňování násilí. Stačí připome-
 nou pouze moderní militarismus. Dělníci tudíž
 musí čelit spojeným silám veškeré buržoazie.
 [Tuto sílu mohou zlomit jen ještě větší silou,
 a tou je síla mas. Masové akce jsou bezpodmí-
nečně nutným prostředkem vítězného boje. So-
 ciální demokracie, která je nebo by alespoň mě-
 la být vychovatelkou mas, musí dnes víc než
 kdykoli předtím zdůrazňovat svůj zásadně od-

č. 6 »reálný« (v
 č. 25) (zřejmě
 chyba tisku!! ne-
 bo přepsání)

č. 7 — v 25.
 č. Arbeiterpoli-
 tik je místo celé-
 ho tohoto závě-

* Žluťáci »sociáldemokraté« se zaštiťují úlisnými řečmi o »váleč-
 ném socialismu«, ale ve skutečnosti nedělají nic jiného, než že velebí
 imperialistický lupičský stát.

ru zcela jiný zá-
 věr, že prý »my,
 levicoví radiká-
 lové«, jsme za-
 jedno se sociál-
 imperialisty
 v tom, že prý tu
 kapitalismus ko-
 ná práci pro so-
 cialismus, ale
 rozcházíme se
 prý s nimi
 v tom, že uzná-
 váme nevyhnu-
 telnost »vítěz-
 ství proletari-
 átu nad impe-
 rialistickým
 státem«. (Sic!)

mítavý postoj ke státu. Ten, kdo jako dnešní so-
 ciálpatrioti nabádá dělníky pod záminkou obra-
 ny vlasti k vzájemnému pobíjení, je zrádcem so-
 cialismu, protože válka je ve skutečnosti útokem
státu, úhlavního nepřítele socialistického prole-
 тариátu.

Nynější válka ukázala, jak hluboko pronikly
kořeny státnosti do duší dělníků. Avšak táž vál-
 ka také ukázala, že tato psychologie čím dál víc
 ustupuje do pozadí. Je to proces, který má jistou
 analogii v předešlé epoše. Tak jako dříve pova-
 žovali dělníci, kteří žili v patriarchálních vzta-
 zích se svým pánem, zájmy svého vykořisťovate-
 le za své vlastní, tak i dnes bojuje proletariát za
 zájmy těch, kteří jej vykořisťují a olupují. Ale
 právě tak, jako rozbilo *továrenské* kladiivo ony
 idylické vztahy, zlikviduje *imperialismus* tento
 nevolnický postoj dělníků a proletariát pod tí-
 hou války, pod tlakem zbesilého násilí vyhlásí
 jedinou »spravedlivou válku«, válku proti vládě
 kapitálu.]

Nota-Bene

××

× | ×
 | |
 × | ×
 | |
 × | ×

= v Arbeiterpolitik, č. 25 vynecháno.

Napsáno nejdříve 18. listopadu
 (1. prosince) a v prosinci, nejdříve
 5. (18.), roku 1916 německy a ruský
 Poprvé otištěno roku 1933 v brožuře
 V. I. Lenina Zamečanija na statji
 N. I. Bucharina o gosudarstve

Podle textu listu Jugend-In-
 ternationale s Leninovými
 poznámkami
 Přeloženo z němčiny

OSNOVA ČLÁNKU K OTÁZCE ÚLOHY STÁTU²⁵⁴

K otázce úlohy státu

Komunista nebo sociální demokrat?

Socialismus a komunismus. (Úplné společné vlastnictví spotřebních předmětů nebo alespoň *nejpotřebnějších* z nich.)

Demokracie je také stát, Absterben . . . »Odumírání« státu.

Proč ne Abschaffung* a ne Sprengung**?

»Allmähliches Einschlafen«*** jedné funkce za druhou.

Bez demokracie = bez řízení lidí.

»Kořeny státnosti v myslích dělníků?«

Oportunismus a revoluční sociální demokracie.

Diktatura proletariátu.

{	{	{	Využití státu proti buržoazii.
			Čelit jejím pokusům o restauraci.
			Revoluční války.
			Nastolení a obrana demokracie.

Úloha demokracie:

Výchova mas

Jejich přechod k novému zřízení

Forma soc. revoluce: svazy z roku 1905.

Imperialismus: stát a ekonomické organizace kapitalistů.

* — odbourání, likvidace. *Red.*

** — rozmetání. *Red.*

*** — »postupné dohasínání«. *Red.*

»Státně kapitalistické trasty« . . .

Demokratické reformy imperialistů a soc. revoluce.

Marx v roce 1844 (Nachlass*, II. Band, S. 50, konec předposledního odstavce.²⁵⁵

Nic kromě toho, že je socialismus stavěn proti politice. Proti ryze politickému radikalismu Rugeho. Před rokem 1847!

Engels (Dell'Autorità o revoluci . . . (+)

o organizaci . . .²⁵⁶ (+)

Marx (ebenda**) ((Neue Zeit, 32, I, 1913—1914)) o politickém působení a boji za **ústupky** — o revolučním využití státní moci . . .²⁵⁷

Dva směry v *politice* (politika je účast na *státních* záležitostech, orientace státu, určování forem, úkolů a obsahu činnosti státu), oportunistický a revoluční, nebo dva směry ve vztahu ke »státnosti«?

Demokracie reformistů a demokracie revoluce:

Dvojí rozdílný obsah: menšina a masy.

Uklidňovat masy? Napomáhat *boji* mas?

Podřizování mas autoritě vůdců? Vzpou-

ra proti vůdcům? »Dolní vrstvy« u En-

gelse *versus* »masy« jdoucí za oportuni-

stickými předáky. Redukuje se na otáz-

ku: revoluce *versus* oportunistus.]

Napsáno nejdříve 18. listopadu

(1. prosince) 1916

Poprvé otištěno roku 1933

v publikaci *Leninskij sbornik XXI*

Podle rukopisu

* Dědictví. *Red.*

** — tamtéž. *Red.*

POZNÁMKY

¹ Knihu *Stát a revoluce. Marxistické učení o státu a úkoly proletariátu v revoluci* napsal Lenin v ilegaltě (v Razlivu a v Helsingforsu [Helsinky]) v srpnu až září 1917. Toto dílo je výsledkem rozsáhlé vědeckovýzkumné práce, kterou Lenin vykonal v poměrně krátké době, v podstatě během ledna až února 1917.

Otázka charakteru státní moci proletariátu podle N. K. Krupské Lenina mimořádně zaujala v posledních letech emigrace. Potřebu teoreticky zpracovat otázku státu vyjádřil Lenin v druhé polovině roku 1916. »Teď je na pořadu nejen *další prosazování* linie schválené v našich rezolucích a brožůře . . ., ale i její očištění od nesprávností a zmatku s odmítáním demokracie, které se projeví (sem patří odzbrojení, odmítání sebeurčení, obrany vlasti „vůbec“, což je teoreticky nesprávné, kolísání v otázce úlohy a významu státu vůbec aj.)« (Srov. Spisy 35, Praha 1962, s. 204.)

Protimarxistické poloanarchistické názory na stát a diktaturu proletariátu obhajoval v druhé polovině roku 1916 v mnohých článkách N. I. Bucharin. V prosinci roku 1916 kritizoval Lenin v notice Jugend-Internacionale Bucharinovy názory a slíbil, že napíše podrobný článek o vztahu marxismu ke státu (viz Sebrané spisy 30, Praha 1987, s. 246—249).

Na podzim roku 1916 a na začátku roku 1917 se podle konstatování N. K. Krupské Lenin plně věnoval teoretické práci. V té době žil v Curychu a usilovně pracoval v knihovně, kde studoval Marxova a Engelsova díla o státu. Dne 4. (17.) února 1917 oznámil A. M. Kollontajové, že má už téměř připravený materiál o vztahu marxismu ke státu. Poznámky napsal drobným hustým písmem do sešitu s modrým obalem, který nadepsal Marxismus o státu. V sešitě byly shromážděny citáty z děl K. Marxe a B. Engelse, ale také výpisky z knih a článků K. Kautského, A. Pannekoeka a E. Bernsteina s Leninovými kritickými připomínkami, závěry a zobecněními (viz tento svazek, s. 162—343).

3. (16.) dubna 1917 se Lenin vrátil ze Švýcarska do Ruska. Zde byl plně zaměstnán praktickou revoluční činností, jež mu za-

bránila pokračovat v zamýšlené teoretické práci, přesto se však svého záměru nevzdal. V červnu 1917 sestavil seznam knih, které nezbytně potřeboval ke zpracování otázky vztahu marxismu ke státu, a zároveň se informoval o úředních hodinách ve veřejné knihovně v Petrohradě. Ale s vlastní prací na knize Stát a revoluce mohl začít až teprve po červencových událostech 1917, kdy se skrýval před pronásledováním prozatímní vládou. Požádal, aby mu do Razlivu dopravili »modrý sešit«, a koncem července až začátkem srpna, ještě než odjel do Helsingforsu, žádal v seznamu úkolů pro soudruhy, aby mu poslali Engelsovu knihu Anti-Dühring, a o něco později, aby mu pomohli sehnat v zájmu urychlení práce Marxovu Bídu filozofie a Manifest Komunistické strany v němčině a v ruštině.

Po příjezdu do Helsingforsu začal Lenin soustavně psát knihu Stát a revoluce, jak to v srpnu oznamuje M. I. Uljanovové: »Pustil jsem se do práce o státě, která mě už dávno zajímá« (Spisy 37, Praha 1959, s. 509).

Při práci na knize Stát a revoluce Lenin ani zdaleka nepoužil všechny materiál, který obsahoval rukopis Marxismus o státu. V porovnání s přípravnými materiály dodatečně zařadil do 4. části I. kapitoly knihy Stát a revoluce Engelsův citát z Anti-Dühringa o úloze násilí (viz tento svazek, s. 52) a do 2. části VI. kapitoly citát z Kautského brožury Sociální revoluce (viz tento svazek, s. 140) a jiné, které nebyly uvedeny v sešitě Marxismus o státu.

Zajímavý je záznam na 10. straně rukopisu knihy Stát a revoluce, který zřejmě pochází z doby, kdy Lenin ještě neměl po ruce Engelsovu práci: »Najít v Anti-Dühringovi a přeložit z němčiny tuto pasáž (zdá se, že na konci jedné z kapitol o „teorii násilí“), kde píše, že Dühring jen se vzdechy a nářky připouští myšlenku násilné revoluce, ačkoli každá násilná revoluce hraje nesmírnou úlohu, převychovává masy, přeškoluje je, neobyčejně zvyšuje jejich uvědomění, sebeúctu atd.« Když pak Lenin dostal výtisk Anti-Dühringa, nahradil tento záznam příslušným citátem.

Kniha Stát a revoluce měla mít podle původního plánu sedm kapitol, ale poslední, tj. sedmou kapitolu *Zkušenosti z revolucí v letech 1905 a 1917 v Rusku*, Lenin nenapsal. Zachovaly se jen podrobně zpracované osnovy této kapitoly a Závěru (viz tento svazek, s. 360—361 a 350—351). V písemném vzkazu vydavateli knihy Lenin napsal, že pokud se »s dokončením této VII. kapitoly příliš zpozdí, anebo pokud se tato kapitola neúměrně rozroste, potom je třeba vydat prvních šest kapitol zvlášť, jako první sva-

zek». Osnovy, konspekty a poznámky ke knize Stát a revoluce viz v tomto svazku, s. 344—351.

13. (26.) září 1917 uzavřel Lenin prostřednictvím N. K. Krupské smlouvu s představitelem vydavatelství Žizň i znanije V. D. Bončem-Brujevičem na vydání sedmi knih, mezi nimiž byla i kniha Stát a revoluce.

Na první straně rukopisu byl autor uveden pod pseudonymem F. F. Ivanovskij. Lenin chtěl vydat svou knihu pod pseudonymem, aby ji prozatímní vláda nezkonfiskovala. Ale protože kniha Stát a revoluce vyšla až v roce 1918, nebylo již třeba se k tomuto pseudonymu uchýlovat, a kniha vyšla pod známým literárním jménem Vladimíra Iljiče V. Iljin (N. Lenin) v nákladu 30 700 výtisků. K její široké popularizaci přispělo uveřejnění předmluvy a 1. a 2. části I. kapitoly v Pravdě 17. (30.) prosince 1917. Knihu pak vydala i místní vydavatelství.

Druhé vydání knihy Stát a revoluce vyšlo v roce 1919. Do II. kapitoly tohoto vydání zařadil autor novou část — Marxovo pojetí otázky v roce 1852. — 29

² *Fabiáni* — členové anglické reformistické organizace Fabiánská společnost, založené roku 1884. Tato společnost byla pojmenována podle římského vojevůdce z 3. století před n. l. Quinta Fabia Maxima Verrucosa, zvaného Cunctator [Váhavec], protože volil ve válce s Hannibalem vyčkávací taktiku a vyhýbal se rozhodujícím bojům. Členy Fabiánské společnosti byli převážně představitelé buržoazní inteligence — vědci, spisovatelé a politikové (jako například R. MacDonald, G. B. Shaw, S. a B. Webbovi aj.); popírali nutnost třídního boje proletariátu a socialistické revoluce a tvrdili, že přechod od kapitalismu k socialismu je možný pouze pomocí drobných reforem a postupných přeměn společnosti. Lenin charakterizoval fabianismus jako »směr *krajního oportunistu*« (Sebrané spisy 16, Praha 1984, s. 348). V roce 1900 vstoupila Fabiánská společnost do labouristické strany. »Fabiánský socialismus« je jedním ze zdrojů labouristické ideologie.

Za první světové války (1914—1918) zaujali fabiáni sociálšovinistické stanovisko. Charakteristiku fabiánů viz v Leninově článku Anglický pacifismus a anglický odpor k teorii (Sebrané spisy 26, Praha 1986, s. 287—293). — 33

³ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 21, Praha 1967, s. 55—203. Překlady Marxových a Engelsových citátů jsou většinou převzaty z českého vydání Spisů K. Marxe—B. Engelse, které byly pořízeny podle původních textů (německých a anglických). V některých

případech bylo nutno vzhledem k Leninovu rukopisu překlady upravit nebo přihlédnout k Vybraným spisům K. Marxe—B. Engelse v pěti svazcích (Praha 1976—1978). — 36

- ⁴ Hegel vyložil svou teorii státu v závěrečné části knihy *Grundlinien der Philosophie des Rechts* [Základy filozofie práva], vydané roku 1821. Marx tuto knihu (zejména §§ 261—313, kde se pojednává o otázce státu) podrobně analyzoval ve své práci *Ke kritice Hegelovy filozofie práva* (viz K. Marx—B. Engels, *Spisy* 1, Praha 1956, s. 225—357). O závěrech, ke kterým Marx při kritickém rozboru Hegelových názorů dospěl, Engels později ve stati Karel Marx napsal: »Marx navázal na Hegelovu filozofii práva, avšak dospěl k názoru, že nikoli stát, který Hegel líčil jako „korunu celé budovy“, ale naopak „občanská společnost“, k níž se Hegel choval tak macešsky, je onou sférou, v níž je třeba hledat klíč k pochopení dějinného procesu vývoje lidstva« (srov. K. Marx—B. Engels, *Spisy* 16, Praha 1965, s. 402—403). — 36

- ⁵ Srov. K. Marx—B. Engels, *Spisy* 21, Praha 1967, s. 196. — 36

- ⁶ *Socialisté-revolucionáři* (eseři) — maloburžoazní strana v Rusku. Vznikla na přelomu let 1901 a 1902 sloučením různých narodnických skupin a kroužků (Svaz socialistů-revolucionářů, Strana socialistů-revolucionářů aj.). Jejich názory byly eklektickou směsicí narodnictví a revizionismu. Podle Leninových slov se eseři pokoušeli »vyspravit trhliny v narodnické ideologii záplatami módní oportunistické „kritiky“ marxismu« (Sebrané spisy 11, Praha 1982, s. 308). Za první světové války zastávala většina eserů sociálšovinistické stanovisko.

Po únorové revoluci 1917 byli eseři spolu s menševiky a kadeťy hlavní oporou buržoazně statkářské prozatímní vlády. Předáci strany (Kerenskij, Avksentjev a Černov) se stali členy vlády. Eferská strana odmítla podpořit rolnický požadavek likvidace statkářského pozemkového vlastnictví a prosazovala jeho zachování; eserští ministři prozaímní vlády vysílali trestné oddíly proti rolníkům, kteří zabírali statkářskou půdu. Těsně před říjnovým ozbrojeným povstáním eserská strana otevřeně přešla na stranu kontrarevoluční buržoazie, hájila kapitalistické zřízení a octla se tak v izolaci od mas revolučního lidu.

Koncem listopadu 1917 vytvořilo levé křídlo eserů samostatnou stranu levých eserů. Ve snaze udržet si vliv na rolnictvo leví eseři formálně uznali sovětskou moc a uzavřeli s bolševiky dohodu. Brzy však začali proti sovětské moci bojovat.

V letech cizí vojenské intervence a občanské války vyvíjeli eseři kontrarevoluční podvratnou činnost, aktivně podporovali interventy a bělogvardějce, účastnili se kontrarevolučních spiknutí, organizovali teroristické akce proti představitelům sovětského státu a komunistické strany. Po skončení občanské války pokračovali v nepřátelské činnosti doma i v zahraničí jako bělogvardějští emigranti. — 37

⁷ *Gentilní, rodové společenské zřízení* — prvobytně pospolný řád čili první společenskoekonomická formace v dějinách lidstva. Rodová občina byla kolektivem pokrevních příbuzných spjatých hospodářskými i společenskými svazky. Ve svém vývoji prošlo rodové zřízení dvěma stadii — matriarchátem a patriarchátem. Patriarchát byl završen změnou prvobytné společnosti ve společnost třídní a vytvořením státu. Základem výrobních vztahů v prvobytně pospolné společnosti bylo společné vlastnictví výrobních prostředků a rovné rozdělování produktů, což v podstatě odpovídalo nízké úrovni rozvoje výrobních sil a jejich charakteru v tomto období.

O prvobytně pospolném řádu viz K. Marx, *Konspekt knihy Lewise H. Morgana Pravěká společnost* (Archiv Marksa—Engelsova, t. IX, 1941) a Engelsovu práci *Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu* (Praha 1979). — 38

⁸ Srov. K. Marx—B. Engels, *Spisy* 21, Praha 1967, s. 196—197. — 39

⁹ Srov. K. Marx—B. Engels, *Spisy* 21, Praha 1967, s. 197. — 43

¹⁰ Viz K. Marx—B. Engels, *Spisy* 22, Praha 1967, s. 252—263. — 43

¹¹ Srov. K. Marx—B. Engels, *Spisy* 21, Praha 1967, s. 197. — 44

¹² Srov. K. Marx—B. Engels, *Spisy* 21, Praha 1967, s. 197. — 44

¹³ Srov. K. Marx—B. Engels, *Spisy* 21, Praha 1967, s. 198. — 45

¹⁴ Viz K. Marx—B. Engels, *Spisy* 21, Praha 1967, s. 199. — 46

¹⁵ Srov. K. Marx—B. Engels, *Spisy* 21, Praha 1967, s. 199. — 47

¹⁶ Srov. K. Marx—B. Engels, *Spisy* 20, Praha 1966, s. 277—278. — 49

- ¹⁷ Lenin má na mysli Marxovu Kritiku gothajského programu, část IV (K. Marx—B. Engels, Spisy 19, Praha 1966, s. 56—61), Engelsova Anti-Dühringa (Spisy 20, Praha 1966, s. 277—278) a Engelsův dopis A. Bebelovi z 18.—28. března 1875 (Spisy 19, Praha 1966, s. 31—37). — 51
- ¹⁸ Viz K. Marx—B. Engels, Spisy 23, Praha 1986, s. 792. — 52
- ¹⁹ *Třicetiletá válka* (1618—1648) — první válka probíhající v celé Evropě, jež byla důsledkem vyostření rozporů mezi různými seskupeními evropských států, přičemž navenek se jevila jako boj mezi protestanty a katolíky. Válka začala povstáním v Čechách proti útlaku ze strany habsburské monarchie a proti náporu katolické reakce. Evropské státy, jež poté vstoupily do války, vytvořily dva tábory. Papež, španělstí a rakouští Habsburkové a německá katolická knížata se spojili pod katolickou vlajkou a zahájili boj proti protestantským zemím: proti Čechám, Dánsku, Švédsku, Holandské republice a řadě německých států, které přijaly reformaci. Protestantským zemím poskytovali podporu francouzští králové, kteří byli protivníky Habsburků. Hlavním dějištěm této války, objektem válečných loupeží a uchvatitelských choutek válčících stran se stalo Německo. Válka skončila v roce 1648 uzavřením vestfálského míru, který zafixoval politickou roztržičnost Německa. — 52
- ²⁰ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 20, Praha 1966, s. 189. — 52
- ²¹ Viz K. Marx—B. Engels, Spisy 4, Praha 1958, s. 195—196. — 53
- ²² Viz K. Marx—B. Engels, Spisy 4, Praha 1958, s. 462. — 53
- ²³ *Gothajský program* — program Socialistické dělnické strany Německa, schválený roku 1875 na sjezdu v Gotě, kde se sloučily dvě dosud samostatné německé socialistické strany: eisenaašští, v jejichž čele stáli August Bebel a Wilhelm Liebknecht a kteří byli pod ideovým vlivem Marxe a Engelse, a lassallovci. Gothajský program byl eklektický a oportunistický, protože eisenaašští ustoupili v nejdůležitějších otázkách lassallovcům a převzali lassallovské formulace. Marx a Engels podrobili návrh gothajského programu zdrcující kritice, protože jej považovali za velký krok zpátky ve srovnání s eisenaašským programem z roku 1869 (viz K. Marx—B. Engels, Spisy 19, Praha 1966, s. 41—61). — 53

²⁴ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 4, Praha 1958, s. 196. — 54

²⁵ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 4, Praha 1958, s. 438, 448—449. — 55

²⁶ V Leninově sešitu *Marxismus o státu* je tento záznam: »Vyhledat a zjistit, zda Marx a Engels mluvili o „diktatuře proletariátu“ před rokem 1871? Zdá se, že ne!« (Tento svazek, s. 195.) V době, kdy Lenin psal *Stát a revoluci*, se mu to asi nepodařilo zjistit a také o Marxově dopisu J. Weydemeyerovi se zřejmě dověděl až později, kdy už kniha vyšla. Na poslední stránce Leninova vlastního výtisku prvního vydání *Státu a revoluce* je tato poznámka v němčině: »Neue Zeit (XXV, sv. 2, s. 164), 1906—1907, No 31 (2. 5. 1907): F. Mehring, Nové materiály k životopisu K. Marxe a B. Engelse, z Marxova dopisu Weydemeyerovi z 5. 3. 1852.« Za tím pak následuje citát z tohoto dopisu, kde se mluví o diktatuře proletariátu.

Pro druhé vydání z roku 1919 pak Lenin příslušné pasáže doplnil a upravil v nynějším znění (viz tento svazek, s. 64—66). — 55

²⁷ Na přelomu 19. a 20. století sáhly vládnoucí buržoazní kruhy v řadě zemí — ve snaze rozštěpit dělnické hnutí a nepodstatnými ústupky odvrátit proletariát od revolučního boje — k složitému manévru: přizvaly některé reformistické vůdce socialistických stran do reakčních buržoazních vlád. V Anglii byl v roce 1892 do parlamentu zvolen John Burns, jeden z »přímých zrádců dělnické třídy, kteří se zaprodali buržoazii za ministerské křeslo« (Sebrané spisy 17, Praha 1984, s. 256). Ve Francii vstoupil v roce 1899 do buržoazní vlády R. Waldecka-Rousseaua socialista Alexandre Millerand a pomáhal tam realizovat její politiku. Jeho účast v reakční buržoazní vládě způsobila francouzskému dělnickému hnutí velké škody. Lenin charakterizoval millerandismus jako renegátství, revizionismus, »bernsteinismus v praxi« a zdůrazňoval, že »socialisté« Millerandova typu se snažili »odlákat proletariát sliby bezvýznamných sociálních reform« od revolučního boje (Sebrané spisy 10, Praha 1982, s. 46). V Itálii byli na počátku 20. století nejotevřenějšími stoupenci spolupráce s vládou socialisté L. Bissolati, I. Bonomi a další, kteří byli roku 1912 vyloučeni ze Socialistické strany.

Za první světové války pravicově oportunističtí vůdcové sociálně demokratických stran mnoha zemí otevřeně přešli na pozice sociálšovinismu, stali se členy buržoazních vlád svých zemí

a prosazovali jejich politiku. Lenin v řadě prací a zvláště v článku Celá desítka »socialistických« ministrů (Sebrané spisy 30, Praha 1987, s. 215—217) odhaluje oportunistickou činnost vůdců pracovicových sociálních demokratů. — 56

- ²⁸ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 8, Praha 1960, s. 227—228. — 59
- ²⁹ Druhá buržoazně demokratická revoluce v Rusku vyústila ve svržení carského samoděržaví 27. února (12. března) 1917 a vytvoření buržoazní prozatímní vlády. Lenin tuto vládu charakterizoval v Konceptu tezí ze 4. (17.) března 1917, v Dopisech zdaleka (Sebrané spisy 31, Praha 1987, s. 25—31, 35—84) a v dalších pracích. — 61
- ³⁰ *Kadeti* — členové Konstitučně demokratické strany, hlavní strany liberálně monarchistické buržoazie v Rusku. Vznikla v říjnu 1905 a jejími členy byli představitelé buržoazie, činitelé zemstev z řad statkářů a příslušníci buržoazní inteligence. Význačnými činiteli kadetů byli P. N. Miljukov, S. A. Muromcev, V. A. Maklakov, A. I. Šingarjov, P. B. Struve, F. I. Rodičev aj. Později se kadeti stali stranou imperialistické buržoazie. Za první světové války aktivně podporovali expanzivní zahraniční politiku carské vlády. V únorové revoluci 1917 se pokoušeli zachránit monarchii. V prozatímní vládě, kde měli převahu, prováděli protilidovou kontrarevoluční politiku vyhovující zájmům amerických, anglických a francouzských imperialistů. Po Říjnové revoluci se stali nesmiřitelnými nepřáteli sovětské moci a zúčastnili se všech ozbrojených kontrarevolučních akcí a intervenčních tažení. Po porážce interventů a bělogvardějců pokračovali ve své protisovětské kontrarevoluční činnosti v emigraci. — 62
- ³¹ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 21, Praha 1967, s. 281. — 63
- ³² *Die Neue Zeit* — teoretický časopis Sociálně demokratické strany Německa. Vycházel ve Stuttgartu v letech 1883—1923. Do října 1917 byl jeho šéfredaktorem K. Kautsky, později H. Cunow. V časopisu byly poprvé uveřejněny některé Marxovy a Engelsovy práce. Engels pomáhal redakci časopisu svými radami a často ji kritizoval, že ustupuje z marxistických pozic. Od druhé poloviny 90. let, po Engelsově smrti, časopis soustavně otiskoval revizionistické články včetně série Bernsteinových článků Problémy socialismu, jimiž revizionisté zahájili tažení proti marxismu. Za

první světové války zaujímal časopis centrnické stanovisko a fakticky podporoval sociálšovinisty. — 64

³³ Viz K. Marx—B. Engels, Spisy 28, Praha 1968, s. 567. — 65

³⁴ Myšlenku, že jsou možné rozmanité formy diktatury proletariátu, Lenin poprvé vyslovil v článku O karikatuře marxismu a »imperialistickém ekonomismu«, napsaném již v roce 1916, avšak uveřejněném až teprve po Říjnové revoluci, v roce 1924. Článek byl namířen proti oportunistickým názorům Pjatakova. Lenin ve své analýze dějinného vývoje v podmínkách imperialismu napsal: »Všechny národy dospějí k socialismu, to je nevyhnutelné, ale všechny k němu nedospějí úplně stejně, každý vnese do té či oné formy demokracie, do té či oné formy diktatury proletariátu, do toho či onoho tempa socialistických přeměn různých stránek života společnosti něco specifického. V teorii není nic ubožějšího a v praxi nic směšnějšího než malovat si, „ve jménu historického materialismu“, budoucnost v *tomto* směru fádni šedivou barvou: nebylo by to nic víc než suzdalská mazanice« (viz Sebrané spisy 30, Praha 1987, s. 146).

Dále Lenin zdůrazňoval, že rozmanité formy diktatury proletariátu vyplývají z rozdílných forem přechodu moci do rukou dělnické třídy a ze specifiky sociálně ekonomických a politických podmínek v různých zemích. Tak například v článku Ekonomika a politika v epoše diktatury proletariátu z roku 1919 charakterizuje Lenin sovětskou moc jako státní formu diktatury proletariátu, které historický vývoj v Rusku vtiskl celou řadu zvláštních rysů, a objasňuje společné a specifické rysy sovětského proletářského státu (viz Spisy 30, Praha 1955, s. 103).

Mezinárodní osvobozené hnutí, které se rozvinulo po Říjnové revoluci a zejména po druhé světové válce, přineslo novou formu diktatury proletariátu, odlišnou od sovětské moci, lidovou demokracii, která byla nastolena v řadě zemí střední a jihovýchodní Evropy i Asie. Vznik lidové demokracie umožnily změněné historické podmínky, které v důsledku třídních přesunů v současném kapitalistickém světě rozšířily sociální základnu revoluce a vedly ke sblížení obecně demokratických a socialistických úkolů revoluce. Lenin už v roce 1923 v článku O naší revoluci píše, že »další revoluce v zemích Východu, mnohem hustěji obydlených a vyznačujících se nepoměrně větší rozmanitostí sociálních podmínek, budou nesporně vykazovat víc svérázných rysů než ruská revoluce« (Spisy 33, Praha 1955, s. 478).

Dějinný vývoj tuto Leninovu geniální předpověď plně potvrzuje. — 66

- ³⁵ Jde o Druhou adresu generální rady Mezinárodního dělnického sdružení o prusko-francouzské válce členům Mezinárodního dělnického sdružení v Evropě a ve Spojených státech, kterou Marx napsal v Londýně mezi 6. a 9. zářím 1870 (viz K. Marx—B. Engels, Spisy 17, Praha 1965, s. 304—312). — 67
- ³⁶ Jde o výroky G. V. Plechanova v článkách Naše situace a Ještě jednou o naší situaci (Dopis soudruhovi X), uveřejněných v listopadu a prosinci 1905 v listu Dněvník Social-demokrata, č. 3 a 4. — 67
- ³⁷ Viz dopis K. Marxe L. Kugelmannovi z 12. dubna 1871 (K. Marx—B. Engels, Spisy 33, Praha 1971, s. 246—247). — 67
- ³⁸ Viz K. Marx—B. Engels, Spisy 18, Praha 1966, s. 126. — 68
- ³⁹ Viz K. Marx—B. Engels, Spisy 17, Praha 1965, s. 370. — 68
- ⁴⁰ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 33, Praha 1971, s. 246—247. — 69
- ⁴¹ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 4, Praha 1958, s. 448—449. — 71
- ⁴² Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 17, Praha 1965, s. 370—374. — 73
- ⁴³ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 17, Praha 1965, s. 376. — 75
- ⁴⁴ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 17, Praha 1965, s. 373, 375. — 76
- ⁴⁵ *Dělo naroda* — deník, orgán eserské strany. Vycházel v Petrohradě od března 1917 do července 1918 pod různými názvy. Členy jeho redakce byli v roce 1917 V. M. Černov, R. V. Ivanov-Razumnik, V. V. Lunkevič, N. I. Rakitnikov, N. S. Rusanov a V. M. Zenzinov. List zaujímal obranářské a kompromisnické stanovisko, podporoval buržoazní prozatímní vládu. Znovu začal vycházet v říjnu 1918 v Samaře (vyšla 4 čísla) a v březnu 1919 v Mo-

skvě (vyšlo 10 čísel). Poté byl list pro kontrarevoluční činnost zastaven. — 78

⁴⁶ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 17, Praha 1965, s. 374—375. — 82

⁴⁷ *Girondisté* — politické seskupení buržoazie v období Velké francouzské revoluce z konce 18. století. Girondisté vyjadřovali zájmy umírněné buržoazie, kolísali mezi revolucí a kontrarevolucí a uzavírali kompromisy s monarchií. — 85

⁴⁸ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 17, Praha 1965, s. 375, 376. — 86

⁴⁹ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 17, Praha 1965, s. 376—377. — 86

⁵⁰ Viz K. Marx—B. Engels, Spisy 18, Praha 1966, s. 241—317. — 88

⁵¹ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 18, Praha 1966, s. 258. — 89

⁵² Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 18, Praha 1966, s. 312. — 90

⁵³ *Blanquisté* — stoupenci jednoho z proudů ve francouzském socialistickém hnutí, který vedl vynikající revolucionář a významný představitel francouzského utopického komunismu Louis Auguste Blanqui (1805—1881). Blanquisté očekávali, »že se lidstvo vymaní z námezdního otroctví ne cestou třídního boje proletariátu, nýbrž spiknutím nevelké menšiny inteligence« (Sebrané spisy 13, Praha 1983, s. 103). Činnost revoluční strany nahrazovali akcemi tajné skupiny spiklenců bez ohledu na konkrétní situaci, nezbytnou pro vítězství povstání, a přezírali spojení s masami. — 90

⁵⁴ Viz K. Marx—B. Engels, Spisy 18, Praha 1966, s. 297. — 90

⁵⁵ *Proudhonovci* — stoupenci nevědeckého, protimarxistického směru maloburžoazního socialismu, nazvaného podle svého ideologa, francouzského anarchisty P. J. Proudhona. Proudhon kritizoval velkokapitalistické vlastnictví z maloburžoazních pozic a snil o zachování drobného soukromého vlastnictví. Navrhoval zřídit »lidovou« a »směnnou« banku, jejichž prostřednictvím by

si prý dělníci mohli opatřit vlastní výrobní prostředky, stát se řemeslníky a zajistit si »spravedlivý« odbyt svých výrobků. Proudhon nechápal historickou úlohu proletariátu, odmítal třídní boj, proletářskou revoluci a diktaturu proletariátu; z anarchistických pozic popíral nezbytnost státu. Marx a Engels důsledně bojovali proti pokusům proudhonovců vnutit své názory I. internacionále. Proudhonismus byl podroben zdrcující kritice v Marxově práci *Bída filozofie*. Rozhodný boj Marxe, Engelse a jejich stoupenců proti proudhonismu v I. internacionále skončil naprostým vítězstvím marxismu.

Lenin nazýval proudhonismus »měšťáckou a šosáckou tupohlavostí«, neschopnou přijmout stanovisko dělnické třídy. Proudhonistických myšlenek široce využívali buržoazní »teoretikové« k propagování třídní spolupráce. — 91

- ⁵⁶ Jde o články K. Marxe *Politický indiferentismus* a B. Engelse *O autoritě*, uveřejněné v prosinci 1873 v italském sborníku *Almanacco Repubblicano per l'anno 1874* a poté v německém překladu roku 1913 v časopise *Die Neue Zeit* (viz K. Marx—B. Engels, *Spisy* 18, Praha 1966, s. 329—334 a 335—338). — 91
- ⁵⁷ Srov. K. Marx, *Politický indiferentismus* (K. Marx—B. Engels, *Spisy* 18, Praha 1966, s. 330). — 91
- ⁵⁸ Srov. B. Engels, *O autoritě* (K. Marx—B. Engels, *Spisy* 18, Praha 1966, s. 337). — 92
- ⁵⁹ Srov. B. Engels, *O autoritě* (K. Marx—B. Engels, *Spisy* 18, Praha 1966, s. 337—338). — 94
- ⁶⁰ Viz K. Marx—B. Engels, *Spisy* 19, Praha 1966, s. 31—37. — 95
- ⁶¹ Viz K. Marx, *Kritika gothajského programu* (K. Marx—B. Engels, *Spisy* 19, Praha 1966, s. 39—61). — 95
- ⁶² Jde o Marxovu práci *Bída filozofie* (srov. K. Marx—B. Engels, *Spisy* 4, Praha 1958, s. 83—196). — 96
- ⁶³ Srov. K. Marx—B. Engels, *Spisy* 19, Praha 1966, s. 34—35. — 96

⁶⁴ *Erfurtský program* — program Sociálně demokratické strany Německa byl schválen v říjnu 1891 na sjezdu v Erfurtu. Ve srovnání s gothajským programem z roku 1875 znamenal krok vpřed. Vycházel z marxistického učení o nevyhnutelném zániku kapitalistického výrobního způsobu a o jeho nahrazení socialistickým výrobním způsobem a zdůrazňoval, že dělnická třída musí vést politický boj, že strana je vedoucí silou tohoto boje apod. Ale i erfurtský program obsahoval závažné ústupky oportunistu. Původní návrh tohoto programu podrobil zevrubné kritice B. Engels v článku Ke kritice návrhu sociálně demokratického programu z roku 1891 (viz K. Marx—B. Engels, Spisy 22, Praha 1967, s. 267—282). Byla to v podstatě kritika oportunistu celé II. internacionály. Vedení německé sociální demokracie však zatajilo členům strany Engelsovu kritiku, takže se k jeho nejzávažnějším připomínkám při vypracovávání definitivního znění programu nepřihlédlo. Podle Leninova soudu bylo hlavním nedostatkem erfurtského programu a zbabělým ústupkem oportunistu to, že neobsahoval nic o diktatuře proletariátu. — 98

⁶⁵ Viz K. Marx—B. Engels, Spisy 22, Praha 1967, s. 273. — 99

⁶⁶ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 22, Praha 1967, s. 275. — 100

⁶⁷ *Výjimečný zákon proti socialistům* vydala v Německu roku 1878 Bismarckova vláda proti dělníkům a socialistickému hnutí. Zakazovaly se jím všechny organizace sociálně demokratické strany, masové dělnické organizace, dělnický tisk, zabavovala se socialistická literatura, sociální demokraté byli pronásledováni a vypoví dáni. Avšak tyto represálie nezlomily sociálně demokratickou stranu, jež svou činnost přizpůsobila ilegalitě: v zahraničí vycházel ústřední orgán strany *Der Sozialdemokrat* a pravidelně se konaly stranické sjezdy (v letech 1880, 1883 a 1887); v Německu se v ilegalitě rychle obnovovaly sociálně demokratické organizace a skupiny, v jejichž čele stál ilegální ústřední výbor. Zároveň strana co nejvíce využívala legálních možností k pevnějšímu spojení s masami. Její vliv neustále vzrůstal, počet hlasů pro sociální demokraty ve volbách do Říšského sněmu se od roku 1878 do roku 1890 více než ztrojnásobil. Významnou pomoc poskytovali německým sociálním demokratům K. Marx a B. Engels. Roku 1890 byl výjimečný zákon proti socialistům pod tlakem stále sílícího dělnického hnutí zrušen. — 100

⁶⁸ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 22, Praha 1967, s. 275—276. — 100

- ⁶⁹ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 22, Praha 1967, s. 276. — 101
- ⁷⁰ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 22, Praha 1967, s. 276, 277. — 102
- ⁷¹ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 22, Praha 1967, s. 277—278. — 103
- ⁷² Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 22, Praha 1967, s. 278—279. — 105
- ⁷³ *Pravda* — legální bolševický deník; vycházel v Petrohradě od 22. dubna (5. května) 1912.

Ideovým vůdcem Pravdy byl Lenin; téměř denně do ní psal články, dával pokyny redakci a usiloval o bojovný, revoluční charakter listu.

V redakci Pravdy se soustřeďovala značná část organizační činnosti strany. Konaly se tu schůzky s představiteli místních stranických organizací, přicházely sem zprávy o stranické práci v továrnách a závodech a vycházely odtud směrnice ústředního a petrohradského výboru strany.

Pravda byla vystavena neustálé policejní perzekuci a 8. (21.) července 1914 bylo její vydávání zastaveno. Obnoveno bylo až teprve po únorové revoluci 1917. Počínaje 5. (18.) březnem 1917 začala Pravda vycházet jako orgán ústředního a petrohradského výboru SDDSR, a když Lenin po svém návratu do Petrohradu stanul v čele redakce, rozvinula boj za uskutečnění jeho plánu přerůstání buržoazně demokratické revoluce v revoluci socialistickou.

V červenci až říjnu 1917 byla Pravda pronásledována prozatímní vládou, několikrát změnila svůj název a vycházela jako *Listok Pravdy*, *Proletarij*, *Rabočij* a *Rabočij puť*. Po vítězství Říjnové revoluce začala od 27. října (9. listopadu) 1917 vycházet pod svým původním názvem Pravda.

Pravda zaujímá v dějinách bolševického tisku mimořádně důležité místo. Generace pokrokových dělníků, které odchovala, se hrála významnou úlohu v Říjnové revoluci a při výstavbě socialismu. Pravda byl první legální masový dělnický list, který zahájil novou etapu ve vývoji tisku dělnické třídy Ruska i mezinárodního proletariátu. Od roku 1914 se den vyjití prvního čísla Pravdy slaví jako Den dělnického tisku.

Lenin zhodnotil význam Pravdy v článcích *Výsledky půlroční práce*, *Dělníci a Pravda*, *Dělnická třída a dělnický tisk*, *Zpráva*

ÚV SDDSR a směrnice delegaci ÚV na bruselské poradě, K výsledkům Dne dělnického tisku, K desátému výročí Pravdy (Sebrané spisy 21, Praha 1985, s. 456—472, Sebrané spisy 22, Praha 1985, s. 92—96, Sebrané spisy 25, s. 246—253, 379—421, 434—442, Spisy 33, Praha 1955, s. 346—350) aj. — 105

⁷⁴ Viz Engelsův úvod k Marxově práci *Občanská válka ve Francii* (K. Marx—B. Engels, Spisy 22, Praha 1967, s. 225—236). — 106

⁷⁵ Viz K. Marx—B. Engels, Spisy 22, Praha 1967, s. 227. — 106

⁷⁶ Jde o projev ministra prozatímní vlády menševika Cereteliho přednesený 11. (24.) června 1917 na společném zasedání předsednictva I. celoruského sjezdu sovětů, výkonného výboru petrohradského sovětu dělnických a vojenských zástupců a byra všech sjezdových frakcí. Toto zasedání uspořádali esersko-menševičtí předáci proto, aby na něm využili své početní převahy a zasadili zdrcující úder bolševické straně. Cereteli v hysterickém projevu označil demonstraci, kterou bolševici připravovali na 10. (23.) června, za »spiknutí sloužící bolševikům k převzetí moci«. Bolševici na znamení protestu opustili zasedání. Lenin se tohoto zasedání odmítl zúčastnit a nedoporučil účast ani ostatním bolševikům. — 107

⁷⁷ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 22, Praha 1967, s. 231. — 108

⁷⁸ *Los-von-Kirche-Bewegung* (hnutí za odluku od církve) nebo *Kirchenaustrittsbewegung* (hnutí za vystoupení z církve) bylo v Německu před první světovou válkou velmi rozšířeno. Článek revisionisty Paula Höreho *Kirchenaustrittsbewegung und Sozialdemokratie* [Hnutí za vystoupení z církve a sociální demokracie] zahájil v lednu 1914 na stránkách časopisu *Die Neue Zeit* diskusi o vztahu německé sociálně demokratické strany k tomuto hnutí. Představitelé německé sociální demokracie se v diskusi nepostavili proti Höreho tvrzení, že strana musí být vůči hnutí za vystoupení z církve neutrální a že musí svým členům zakázat, aby ve jménu strany vedli jakoukoli protináboženskou a proticírkevní propagandu.

Lenin se touto diskusí zabýval, když zpracovával materiál k práci Sešity o imperialismu (viz Spisy 39, Praha 1965, s. 680).

— 108

- ⁷⁹ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 22, Praha 1967, s. 234. — 109
- ⁸⁰ Leninovy propočty týkající se platů jsou vyjádřeny v papírových rublech z 2. poloviny roku 1917; během první světové války byly papírové rubly značně znehodnoceny. — 109
- ⁸¹ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 22, Praha 1967, s. 235. — 109
- ⁸² Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 22, Praha 1967, s. 235—236. — 111
- ⁸³ *Lassallovci* — stoupenci a následovníci německého maloburžoazního socialisty Ferdinanda Lassalla, členové Všeobecného německého dělnického spolku založeného roku 1863 na sjezdu dělnických spolků v Lipsku jako protiváha buržoazních pokrokářů, kteří se snažili podřídit dělnickou třídu svému vlivu. Prvním předsedou spolku byl F. Lassalle, který zformuloval jeho program a zásady taktiky. Politickým programem spolku byl boj za všeobecné volební právo a jeho ekonomickým programem bylo zakládání výrobních dělnických sdružení za pomoci státního úvěru. Lassalle i jeho stoupenci se přizpůsobovali pruské hegemonii a podporovali ve své praktické činnosti Bismarckovu velmocenskou politiku. Engels napsal 27. ledna 1865 Marxovi, že »objektivně to byla podlost, zrada celého dělnického hnutí Průšákům« (K. Marx—B. Engels, Spisy 31, Praha 1970, s. 66). Marx a Engels nejednou ostře kritizovali teorii, taktiku i organizační zásady lassallovství jakožto oportunistického směru v německém dělnickém hnutí. — 112
- ⁸⁴ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 22, Praha 1967, s. 470—471. — 112
- ⁸⁵ *Jde o II. sjezd SDDSR*, který se konal ve dnech 17. (30.) července—10. (23.) srpna 1903. Prvních 13 zasedání probíhalo v Bruselu, ale vzhledem k policejnímu pronásledování byl sjezd přeložen do Londýna.
- Sjezd připravila Jiskra, která pod Leninovým vedením vykonala obrovskou práci pro sjednocení ruských sociálních demokratů v duchu zásad revolučního marxismu.
- Nejdůležitějšími úkoly sjezdu bylo schválení programu a stanov strany a volba jejích vedoucích orgánů. Lenin a jeho stoupenci rozvinuli na sjezdu energický boj proti oportunistům.

Oportunisté na sjezdu ostře zaútočili proti návrhu programu strany, vypracovanému redakcí Jiskry, zejména proti tezi o vedoucí úloze strany v dělnickém hnutí, proti tezi o nutnosti nastolit diktaturu proletariátu a proti agrární části programu. Sjezd se postavil proti oportunistům a při jedné abstenci schválil program strany, v němž byly zformulovány jak nejbližší úkoly proletariátu v nadcházející buržoazně demokratické revoluci (minimální program), tak i úkoly zaměřené na vítězství socialistické revoluce a nastolení diktatury proletariátu (maximální program). Po Marxově a Engelsově smrti tak byl poprvé v dějinách mezinárodního dělnického hnutí schválen revoluční program, v němž byl Leninovou zásluhou vytyčen jako hlavní úkol strany dělnické třídy boj za diktaturu proletariátu.

Při projednávání stanov strany se rozpoutal prudký boj o organizační zásady výstavby strany. Lenin a jeho stoupenci usilovali o vytvoření bojové revoluční strany dělnické třídy. Proto v Leninově návrhu formulace prvního článku stanov bylo členství ve straně podmíněno nejen uznáním programu a hmotnou podporou strany, ale i osobní účastí na práci v některé stranické organizaci. Martov předložil sjezdu vlastní formulaci prvního článku, která podmiňovala členství ve straně kromě uznání programu a hmotné podpory strany pouze pravidelnou osobní pomocí straně pod vedením některé její organizace. Martovovu formulaci, která usnadňovala vstup do strany všem nestálým živilům, sjezd nepatrnou většinou hlasů schválil. V podstatě však sjezd schválil stanovy v té podobě, jak je vypracoval Lenin. Sjezd schválil rovněž řadu rezolucí o taktice.

Na sjezdu došlo k rozkolu mezi důslednými zastánci jiskrovského směru (Leninovými stoupenci) a »měkkými« jiskrovci (Martovovými stoupenci). Stoupenci leninského směru získali ve volbách do ústředních stranických orgánů většinu (bolšinstvo) a začali se nazývat bolševiky, kdežto oportunisté, kteří se ocitli v menšině (menšinstvo), se začali nazývat menševiky.

Sjezd měl nesmírný význam pro rozvoj dělnického hnutí v Rusku. Lenin napsal: »Bolševismus jako směr politického myšlení a jako politická strana existuje od roku 1903« (Spisy 31, Praha 1955, s. 18). II. sjezd SDDSR vytvořil proletářskou stranu nového typu, která se stala vzorem pro revoluční marxisty všech zemí a znamenala historický mezník v mezinárodním dělnickém hnutí. — 113

⁸⁶ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 22, Praha 1967, s. 236. — 114

- ⁸⁷ Viz K. Marx—B. Engels, Spisy 19, Praha 1966, s. 39—61.
— 115
- ⁸⁸ Viz K. Marx—B. Engels, Spisy 19, Praha 1966, s. 31—37.
— 115
- ⁸⁹ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 19, Praha 1966, s. 56—57.
— 117
- ⁹⁰ Viz K. Marx—B. Engels, Spisy 19, Praha 1966, s. 57. — 118
- ⁹¹ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 4, Praha 1958, s. 448—449.
— 118
- ⁹² Srov. K. Marx, Občanská válka ve Francii (K. Marx—B. Engels, Spisy 17, Praha 1965, s. 375). — 120
- ⁹³ Viz K. Marx—B. Engels, Spisy 19, Praha 1966, s. 35. — 120
- ⁹⁴ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 19, Praha 1966, s. 48. — 124
- ⁹⁵ Viz K. Marx—B. Engels, Spisy 19, Praha 1966, s. 49. — 125
- ⁹⁶ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 19, Praha 1966, s. 49. — 126
- ⁹⁷ Viz K. Marx—B. Engels, Spisy 19, Praha 1966, s. 49—50.
— 127
- ⁹⁸ *Shylock* — postava krutého a bezcitného lichváře z Shakespearovy komedie *Kupec benátský*. — 128
- ⁹⁹ V rukopisu knihy *Stát a revoluce*, který je uložen v Ústředním stranickém archívu Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS, tato poznámka chybí. Na 68. straně rukopisu je odkaz: »Viz vsuvku — poznámka na s. 68a.« Stránka se vsuvkou, na niž se Lenin odvolává, se zřejmě ztratila. — 133
- ¹⁰⁰ *Haagský kongres I. internacionály* se konal ve dnech 2.—7. září 1872. Zúčastnilo se ho 65 delegátů z 15 národních organizací. Marx a Engels vynaložili při přípravě kongresu obrovské úsilí ke sjednocení proletářských revolučních sil. Na návrh Marxe a Engelse byl schválen pořad jednání a určen termín svolání kongresu. Na programu kongresu byly dvě hlavní otázky: 1.

práva generální rady a 2. politická činnost proletariátu.

Kongres schválil rezoluce o rozšíření plných mocí generální rady, o změně sídla generální rady, o činnosti tajné Aliance socialistické demokracie aj. Většinu těchto rezolucí napsali Marx a Engels. Ostatní rezoluce vycházely z jejich návrhů.

V usnesení kongresu ke druhé otázce se pravilo, že »dobyty politické moci« (se stalo) »velkým úkolem proletariátu« a k tomu, »aby bylo zajištěno vítězství sociální revoluce a jejího konečného cíle — odstranění tříd«, je nezbytné organizovat proletariát v politickou stranu (viz K. Marx—B. Engels, Spisy 18, Praha 1966, s. 181).

Na kongresu se dovršil mnohaletý boj Marxe a Engelse a jejich stoupenců proti všem odrudám maloburžoazního sektářství. Vůdce anarchistů M. A. Bakunin, D. Guillaume a další byli z Internacionály vyloučeni.

Usnesení haagského kongresu i celá jeho práce, jež probíhala pod bezprostředním Marxovým a Engelsovým vedením a za jejich aktivní účasti, znamenala vítězství marxismu nad maloburžoazním světovým názorem anarchistů, stala se základem budoucí výstavby samostatných národních politických stran dělnické třídy. — 136

¹⁰¹ Viz B. Engels, Předmluva k práci Karla Marxe Kritika gothajského programu (K. Marx—B. Engels, Spisy 22, Praha 1967, s. 130). — 136

¹⁰² *Zarja* — marxistický časopis pro vědu a politiku; v letech 1901 až 1902 jej vydávala legálně ve Stuttgartu redakce Jiskry. Celkem vyšla čtyři čísla (tři sešity): 1. číslo v dubnu 1901 (fakticky vyšlo 10. (23.) března), dvojčíslo 2/3 v prosinci 1901 a 4. číslo v srpnu 1902. Úkoly časopisu byly stanoveny v Návrhu prohlášení redakce listu Jiskra a časopisu Zarja, který napsal Lenin v Rusku (viz Sebrané spisy 4, Praha 1980, s. 327—337). V roce 1902, když vznikly v redakci rozpory a konflikty, Plechanov navrhl, aby Zarja byla od Jiskry oddělena (s tím, že sám si ponechá redigování časopisu Zarja). Návrh však nebyl přijat, a tak zůstala redakce obou orgánů po celou dobu společná.

Zarja kritizovala mezinárodní i ruský revizionismus a hájila teoretické zásady marxismu. Byly v ní uveřejněny některé Leninovy a Plechanovovy práce. — 137

¹⁰³ Jde o *pátý mezinárodní kongres II. internacionály*, který se konal 23.—27. září 1900 v Paříži. V hlavní otázce »Dobyty politické

moci a koalice s buržoazními stranami«, která souvisela s Mille-
randovým vstupem do buržoazní vlády Waldecka-Rousseaua,
schválil kongres většinou hlasů smířliveckou rezoluci předlože-
nou K. Kautským. Rezoluce konstatovala, že »vstup jednotlivých
socialistů do buržoazní vlády nemůže být považován za normální
začátek dobývání politické moci, nýbrž za vynucený, dočasný
a mimořádný prostředek v boji s obtížnými okolnostmi«. Této
výhrady využili francouzští a jiní socialisté, aby ospravedlnili
svou spolupráci s buržoazií.

V 1. čísle časopisu *Zarja* z dubna 1901 uveřejnil Plechanov
článek Několik slov o posledním pařížském mezinárodním socia-
listickém kongresu (Otevřený dopis soudruhům, kteří mně zaslali
plné moci), v němž tuto Kautského rezoluci ostře kritizoval.
— 137

¹⁰⁴ Viz K. Marx—B. Engels, *Spisy* 17, Praha 1965, s. 370 a *Spisy*
18, Praha 1966, s. 126. — 138

¹⁰⁵ *Bernsteinismus* — oportunistický protimarxistický směr v meziná-
rodní sociální demokracii, který vznikl koncem 19. století v Ně-
mecku a byl pojmenován podle nejvýraznějšího představitele re-
vizionismu E. Bernsteina.

V letech 1896—1898 uveřejnil Bernstein v teoretickém orgá-
nu německé sociální demokracie *Die Neue Zeit* sérii článků Pro-
blémy socialismu, v nichž otevřeně revidoval filozofické, ekono-
mické a politické základy revolučního marxismu. »Popíral mož-
nost zdůvodnit socialismus vědecky a dokázat jeho nutnost a ne-
vyhnutelnost z hlediska materialistického pojetí dějin; popíral, že
vzrůstá bída a proletarizace a že se zostřují kapitalistické rozpo-
ry; sám pojem „konečný cíl“ prohlašoval za neudržitelný a roz-
hodně zavrhoval myšlenku diktatury proletariátu; popíral zásad-
ní protiklad mezi liberalismem a socialismem; odmítal *teorii tříd-
ního boje* . . .«, charakterizuje bernsteinismus Lenin (viz Sebrané
spisy 6, Praha 1981, s. 25). Bernsteinovská revize marxismu směřo-
vala k přeměně sociální demokracie ze strany sociální revoluce
ve stranu sociálních reforem.

Levé křídlo německé sociální demokracie zahájilo na stránkách
svých listů proti Bernsteinovi boj, avšak pravicové, oportunistic-
ké křídlo strany se postavilo na jeho obranu. Ústřední výbor stra-
ny zaujal k Bernsteinovi a bernsteinismu smířlivecké stanovisko
a nevystoupil proti němu. V červenci 1898 zahájil polemiku proti
Bernsteinovi a revizionismu v časopisu *Die Neue Zeit*
G. V. Plechanov článkem Bernstein a materialismus.

Na sjezdech Sociálně demokratické strany Německa — stuttgartském (v říjnu 1898), hannoverském (v říjnu 1899) a lübeckém (v září 1901) — byl bernsteinismus odsouzen, avšak strana se v důsledku smířliveckého stanoviska většiny svých vůdců od Bernsteina nedistancovala. Bernsteinovci nadále otevřeně propagovali revizionistické názory ve svém teoretickém časopise *Sozialistische Monatshefte* i ve stranických organizacích.

Bernsteinismus nalezl podporu i mezi oportunistickými živly v ostatních stranách II. internacionály. V Rusku zastávali bernsteinovské teorie takzvaní legální marxisté a ekonomisté.

Pouze revoluční marxisté, bolševici v čele s Leninem, vedli v Rusku rozhodný a důsledný boj proti bernsteinismu a jeho stoupencům. Lenin už v roce 1899 proti němu vystoupil v Protestu ruských sociálních demokratů a v článku *Náš program* (viz *Sebrané spisy* 4, Praha 1980, s. 173—188, 194—198). Důkladné kritice podrobil bernsteinismus v knize *Co dělat?*, v člancích *Marxismus a revizionismus* a *Názorové rozdíly v evropském dělnickém hnutí* (*Sebrané spisy* 6, Praha 1981, s. 17—203, *Sebrané spisy* 17, Praha 1984, s. 35—45, *Sebrané spisy* 20, Praha 1984, s. 84—91) aj. — 138

¹⁰⁶ Srov. K. Marx, *Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta* (K. Marx—B. Engels, *Spisy* 8, Praha 1960, s. 227—228). — 138

¹⁰⁷ Viz K. Marx—B. Engels, *Předmluva k německému vydání Manifestu Komunistické strany z roku 1872* (viz K. Marx—B. Engels, *Spisy* 18, Praha 1966, s. 126). — 139

¹⁰⁸ Srov. K. Marx, *Občanská válka ve Francii* (K. Marx—B. Engels, *Spisy* 17, Praha 1965, s. 373). — 141

¹⁰⁹ Brožura K. Kautského *Der Weg zur Macht. Politische Betrachtungen über das Hineinwachsen in die Revolution*. Berlin 1909 [*Cesta k moci. Politické úvahy o vrůstání do revoluce*] vyšla v ruštině až roku 1918. — 142

¹¹⁰ Viz K. Marx—B. Engels, *Provolání ústředního výboru ke Svazu komunistů* (K. Marx—B. Engels, *Spisy* 7, Praha 1959, s. 281). — 145

¹¹¹ Srov. K. Marx, *Občanská válka ve Francii* (K. Marx—B. Engels, *Spisy* 17, Praha 1967, s. 373). — 148

- ¹¹² Jde o knihu S. a B. Webbových *Industrial Democracy*, která v Rusku vyšla pod názvem *Teorie a praxe anglického tradeunionismu*. — 148
- ¹¹³ Srov. K. Marx—B. Engels, *Spisy* 4, Praha 1958, s. 448—449. — 150
- ¹¹⁴ *Sozialistische Monatshefte* — měsíčník, hlavní orgán německých oportunistů a jeden z orgánů mezinárodního revizionismu. Vycházel v letech 1897—1933 v Berlíně. Za první světové války (1914—1918) zaujímal sociálšovinistické stanovisko. — 151
- ¹¹⁵ *Jaurèsovci* — stoupenci význačného představitele francouzského a mezinárodního socialistického hnutí Jeana Jaurèse, který bojoval za demokracii, národní svobodu, za mír, proti imperialismu a expanzivním válkám. Zároveň však Jaurès a jeho stoupenci vystoupili s revizí základních tezí marxismu. Domnívali se, že socialismus nezvítězí cestou třídního boje proletariátu, ale v důsledku »rozvoje demokratické ideje«. Roku 1902 založili reformistickou Francouzskou socialistickou stranu, která se roku 1905 sloučila s guesdovskou Socialistickou stranou Francie v jednotnou Socialistickou stranu, sekci Dělnické internacionály (SFIO). Lenin ostře kritizoval reformistické názory Jaurèse a jeho stoupenců. V kruzích imperialistické buržoazie vzbudil Jaurèsův boj za mír a proti blížícímu se nebezpečí války takovou nenávisť, že jej dala v předvečer války svými agenty zavraždit.
- Za první světové války jaurèsovci, kteří měli převahu ve vedení Socialistické strany Francie, veřejně podporovali imperialistickou válku a přešli na stanovisko sociálšovinismu. — 151
- ¹¹⁶ *Italská socialistická strana* byla založena roku 1892 pod názvem Strana italských pracujících; od roku 1895 se začala nazývat Italská socialistická strana. Již od začátku probíhal ve straně ostrý ideový zápas mezi dvěma směry — oportunistickým a revolučním, které se rozcházely v otázkách politiky i taktiky strany. Na sjezdu 1912 v Reggio Emilia byli na nátlak levice ze strany vyloučeni otevření reformisté, stoupenci války a spolupráce s vládou a buržoazií (I. Bonomi, L. Bissolati aj.). Od začátku první světové války až do vstupu Itálie do války razila tato strana heslo Proti válce, za neutralitu!. V prosinci 1914 byla ze strany vyloučena skupina renegátů (B. Mussolini aj.), která obhajovala imperialistickou politiku buržoazie a agitovala pro válku. Italští socialisté uspořádali v roce 1914 společně se švýcarskými socialisty

konferenci v Luganu a aktivně se zúčastňovali mezinárodních socialistických konferencí v Zimmerwaldu (1915) a v Kienthalu (1916). V podstatě však stála Italská socialistická strana na centristickém stanovisku. — 151

- ¹¹⁷ *Nezávislá labouristická strana* (Independent Labour Party) — anglická reformistická organizace založená vůdci »nových tradeunionů« v roce 1893, kdy v Anglii zesílil stávkový boj a hnutí za nezávislost dělnické třídy na buržoazních stranách. Vstoupili do ní členové »nových tradeunionů« i mnoho starých tradeunionistů, příslušníci inteligence a maloburžoazie, ovlivnění fabiány. V čele strany stáli Keir Hardie a R. MacDonald. Hned od počátku zaujímal tato strana buržoazně reformistické stanovisko, hlavní důraz kladla na parlamentní formu boje a parlamentní dohody s liberální stranou. Lenin charakterizoval Nezávislou labouristickou stranu slovy, že »ve skutečnosti je to oportunistická strana, která byla vždycky závislá na buržoazii« (Spisy 29, Praha 1955, s. 488).

Na začátku první světové války vydala Nezávislá labouristická strana manifest proti válce, ale brzy nato přešla na sociálšovinistické stanovisko. — 151

- ¹¹⁸ Přípravný materiál nazvaný *Marxismus o státu*, o nějž se Lenin opíral při psaní knihy *Stát a revoluce* (a který byl poprvé zveřejněn až v roce 1930 v publikaci *Leninskij sbornik XIV*), shromáždil Lenin v Curychu během ledna a února 1917. Je obsažen v osmačtyřicetistránkovém sešitě s modrým obalem, popsaném drobným hustým písmem s dodatečnými vsuvkami, poznámkami na okrajích a s podtrhanými pasážemi, které svědčí o tom, že se Lenin k tomuto materiálu vícekrát vracel. Obsah sešitu tvoří soubor citátů z děl K. Marxe a B. Engelse, týkajících se státu a diktatury proletariátu, ale i výpisky z článků a knih K. Kautského, A. Pannekoeka a E. Bernsteina s Leninovými poznámkami, dodatky, zobecněními a závěry.

Když se Lenin v dubnu 1917 vracel ze Švýcar do Ruska, zanechal rukopis spolu s dalšími materiály v zahraničí, avšak později, v červenci 1917, v obavách o jeho osud napsal: »Entre nous: jestli mě oddělají, prosím Vás, vydejte můj sešitek „Marxismus o státu“ (zůstal někde ve Stockholmu). V modré obálce, svázaný. Jsou v něm všechny citáty z Marxe a Engelse, jakož i Kautského proti Pannekoekovi. Je tam řada připomínek, poznámek a formulací. Myslím, že stačí týden práce, aby to bylo možno vydat.« (Spisy 36, Praha 1958, s. 435.)

Po červencových událostech 1917, kdy se Lenin skrýval v Razlivu, požádal o přivezení tohoto sešitu, neboť jej nutně potřeboval k práci na knize Stát a revoluce.

Nepoužil však k tomu všechny materiál, který shromáždil v sešitu Marxismus o státu. Omezil se jen na nejpodstatnější citáty z Komunistického manifestu, z Marxova dopisu L. Kugelmannovi, z Marxovy práce Kritika gothajského programu a z Engelsovy práce Ke kritice návrhu sociálně demokratického programu z roku 1891, K bytové otázce aj. Nepoužity zůstaly citace z Engelsova dopisu Lafarguovi o francouzské dělnické straně, z Marxova dopisu členům Pařížské komuny Frankelovi a Varlinovi aj.

V tomto svazku vychází Marxismus o státu podle rukopisné předlohy. Seznamuje s Leninovou metodou vědecké práce, s jeho přístupem ke zkoumání a řešení velmi složitých otázek teorie a praxe mezinárodního komunistického a dělnického hnutí.

— 159

¹¹⁹ Konečné záhlaví napsal Lenin na obálce sešitu Marxismus o státu. Vpravo vyznačil stránky rukopisu. V hranatých závorkách jsou redakcí vyznačeny příslušné stránky tohoto svazku. — 159

¹²⁰ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 18, Praha 1966, s. 126. — 163

¹²¹ Viz K. Marx—B. Engels, Spisy 18, Praha 1966, s. 125—126; Spisy 21, Praha 1967, s. 33—34; Spisy 22, Praha 1967, s. 89—96. — 163

¹²² Viz K. Marx—B. Engels, Spisy 18, Praha 1966, s. 126; Spisy 17, Praha 1965, s. 370. — 165

¹²³ Jde o Engelsův Úvod k Marxově brožuře Třídní boje ve Francii 1848—1850. Při publikaci tohoto Úvodu Engels respektoval požadavek představenstva německé sociální demokracie, aby zmírnil údajně příliš revoluční tón svého Úvodu a svolil, aby byly v korektuře některé pasáže Úvodu vyškrtnuty a některé formulace pozměněny, čímž však podle jeho názoru znění Úvodu »poněkud utrpělo«.

Dne 30. března 1895 byl v ústředním orgánu německé sociální demokracie Vorwärts otištěn úvodník s názvem Jak se dnes dělají revoluce, v němž byly citovány tendenčně vybrané úryvky z Engelsova Úvodu, vytržené z kontextu, které měly vzbudit dojem, že Engels je zastáncem »zákonnosti za každou cenu«. Proti tomu zaslal Engels W. Liebknechtovi důrazný protest. Svě pobouření

vyjádřil též v dopisech K. Kautskému a P. Lafarguovi z 1. a 3. dubna 1895 a zároveň se domáhal, aby Die Neue Zeit Úvod otiskla v plném znění (viz K. Marx—B. Engels, Spisy 39, Praha 1975, s. 485 a 487—491). Ještě v roce 1895 jej tento časopis uveřejnil, avšak s úpravami, k nimž Engelse přimělo představenstvo Sociálně demokratické strany Německa.

Zkomolenými odkazy na Engelse se revizionisté snažili zastřít svůj ústup od marxismu a své útoky proti jeho revolučním principům.

Autentický text Úvodu byl uveřejněn až v roce 1930 v Sovětském svazu. — 165

- ¹²⁴ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 33, Praha 1971, s. 246. — 167
- ¹²⁵ Lenin má na mysli Bakuninův dopis francouzskému socialistovi Palixovi z 28. září 1870. Dopis cituje též J. M. Stěklou v knize Michael Bakunin. Ein Lebensbild [Michael Bakunin. Životopis], Stuttgart 1913. — 167
- ¹²⁶ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 33, Praha 1971, s. 246—247. — 167
- ¹²⁷ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 32, Praha 1970, s. 672—673. — 169
- ¹²⁸ Viz K. Marx—B. Engels, Spisy 33, Praha 1971, s. 203. — 169
- ¹²⁹ Viz K. Marx—B. Engels, Spisy 33, Praha 1971, s. 281. — 169
- ¹³⁰ Viz K. Marx—B. Engels, Spisy 33, Praha 1971, s. 246. — 171
- ¹³¹ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 8, Praha 1960, s. 227—228. — 173
- ¹³² Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 21, Praha 1967, s. 281. — 175
- ¹³³ Srov. K. Marx, Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta (viz K. Marx—B. Engels, Spisy 8, Praha 1960, s. 228). — 175
- ¹³⁴ Viz dopis K. Marxe L. Kugelmannovi z 12. dubna 1871 (viz K. Marx—B. Engels, Spisy 33, Praha 1971, s. 246). — 175
- ¹³⁵ Viz K. Marx—B. Engels, Spisy 18, Praha 1966, s. 297. — 175

- ¹³⁶ Viz K. Marx—B. Engels, Spisy 19, Praha 1966, s. 57. — 175
- ¹³⁷ Viz K. Marx—B. Engels, Spisy 33, Praha 1971, s. 269. — 177
- ¹³⁸ Viz K. Marx—B. Engels, Spisy 22, Praha 1967, s. 267—282. — 177
- ¹³⁹ Viz K. Marx—B. Engels, Spisy 38, Praha 1974, s. 150. — 177
- ¹⁴⁰ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 22, Praha 1967, s. 275—279. — 189
- ¹⁴¹ Srov. B. Engels, Úvod k Marxově práci *Občanská válka ve Francii* (K. Marx—B. Engels, Spisy 22, Praha 1967, s. 231). — 189
- ¹⁴² »Mladí« — maloburžoazní poloanarchistická opoziční skupina v německé sociální demokracii, která vznikla v roce 1890. Jejím jádrem byli mladí publicisté a studenti (odtud název skupiny), kteří aspirovali na úlohu teoretiků a vůdců strany. Nepochopili, že po zrušení výjimečného zákona proti socialistům (1878—1890) se podmínky pro činnost strany změnilly, byli proti využívání legálních forem boje a proti účasti sociální demokracie v parlamentě, obviňovali stranu z oportunistu a z obhajoby zájmů maloburžoazie. B. Engels bojoval proti opozici »mladých«, a když se jejich orgán *Sächsische Arbeiter-Zeitung* pokusil jej označit za stoupence opozice, energicky se proti této »nebetičné nestydatosti« ohradil a podrobil názory i taktiku »mladých« zdrcující kritice.

V odpovědi redakci *Sächsische Arbeiter-Zeitung*, o níž se Lenin zmiňuje, Engels označil teoretické názory opozice za »křečovitě překroucený „marxismus“« a upozorňoval, že dobrodružná taktika »mladých«, odtržená od reálné skutečnosti, »byla by s to pohřbit i tu nejsilnější, miliónovou stranu za zaslouženého výsměchu celého nepřátelského světa«. Engels se vysmál samolibým iluzím »mladých« o vlastní důležitosti a významu ve straně a konstatoval: »Ať poznají, že jejich „akademické vzdělání“, které tak jako tak potřebuje důkladnou kritickou revizi, není žádný důstojnický patent s nárokem na odpovídající umístění ve straně; že v naší straně musí každý začínat od píky; že odpovědná místa se nezískávají pouhým literárním nadáním a teoretickými znalostmi, i když obě tyto vlastnosti tu bezesporu jsou, nýbrž že je k tomu třeba také dokonale znát podmínky stranického boje a sžít se s jeho formami, osvědčit osobní spolehlivost a charakternost

a konečně zařadit se ochotně mezi bojovníky — zkrátka, že všichni tito „akademicky vzdělaní lidé“ dohromady se mají daleko víc co učit od dělníků než dělníci od nich« (K. Marx—B. Engels, Spisy 22, Praha 1967, s. 106—108). V prosinci 1891 erfurtský sjezd německé sociální demokracie vyloučil část vůdců »mladých« ze strany. — 191

¹⁴³ *Der Sozialdemokrat* — ústřední orgán německé sociálně demokratické strany z období výjimečného zákona proti socialistům. Vycházel od 28. září 1879 do 22. září 1888 v Curychu a od 1. října 1888 do 27. září 1890 v Londýně. Engelsovo ideové vedení zajišťovalo marxistické zaměření listu. Přes jednotlivé chyby Sozialdemokrat pevně hájil revoluční taktiku a sehrál významnou úlohu při shromažďování a organizování sil německé sociální demokracie. Po zrušení výjimečného zákona proti socialistům bylo vydávání listu Sozialdemokrat zastaveno a ústředním orgánem strany se opět stal list Vorwärts. — 191

¹⁴⁴ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 21, Praha 1967, s. 356—357. — 193

¹⁴⁵ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 22, Praha 1967, s. 280.— 193

¹⁴⁶ Srov. K. Marx, Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta. (K. Marx—B. Engels, Spisy 8, Praha 1960, s. 227—228). — 195

¹⁴⁷ Srov. Marxův dopis Kugelmanovi z 12. dubna 1871 (K. Marx—B. Engels, Spisy 33, Praha 1971, s. 246). — 195

¹⁴⁸ Viz Engelsův dopis Bebelovi z 18.—28. března 1875 a Marxovu Kritiku gothajského programu (K. Marx—B. Engels, Spisy 19, Praha 1966, s. 31—37 a 39—61). — 195

¹⁴⁹ Viz K. Marx—B. Engels, Spisy 4, Praha 1958, s. 437, 462, 448—449. — 195

¹⁵⁰ Srov. B. Engels, Ke kritice návrhu sociálně demokratického programu z roku 1891 (K. Marx—B. Engels, Spisy 22, Praha 1967, s. 277 a 279). — 195

¹⁵¹ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 22, Praha 1967, s. 235. — 195

- ¹⁵² Jde o Engelsovy dopisy Paulu Lafarguovi ze 16. února a 7. května 1886, z 23. listopadu a 5. prosince 1887, 27. srpna 1890, 6. března, 2. června a 22. listopadu 1894 a z 3. dubna 1895 (viz K. Marx—B. Engels, Spisy 36, Praha 1973, s. 524—525, 564—565, 825—826, 835—836; Spisy 37, Praha 1972, s. 521—522; Spisy 39, Praha 1975, s. 236—238, 277—279, 350—352 a 487—491). — 197
- ¹⁵³ *Le Mouvement Socialiste* — časopis pro sociální a politické otázky; vycházel s přestávkami od ledna 1899 do června 1914 v Paříži za redakce H. Lagardella. Byla v něm otištěna řada dopisů a článků B. Engelse. S časopisem spolupracovali přední představitelé mezinárodní sociální demokracie, jako W. Liebknecht, H. Quelch, J. Jaurès, A. Bebel, R. Luxemburgová aj. Časopis otiskoval rovněž články oportunistů a revizionistů z II. internacionály.
- V roce 1900 uveřejnil E. Bernstein v *Le Mouvement Socialiste* tendenčně vybrané výňatky z dopisů, které mu zaslal B. Engels. Úplný text těchto dopisů byl uveřejněn teprve v SSSR (viz K. Marx—B. Engels, Spisy 35, Praha 1971, s. 263—269, 315—323, 390—392, 407—409, 415—417, 429—433, a Spisy 36, Praha 1973, s. 83—86). — 197
- ¹⁵⁴ *Guesdovci* — levicový marxistický směr ve francouzském socialistickém hnutí na přelomu 19. a 20. století. V jeho čele stáli Jules Guesde a Paul Lafargue. V roce 1901 vytvořili stoupenci revolučního třídního boje v čele s Guesdem Socialistickou stranu Francie. V roce 1905 se sloučili s reformistickou Francouzskou socialistickou stranou a vytvořili jednotnou Socialistickou stranu, sekci Dělnické internacionály (SFIO). Za první světové války vůdcové této strany Guesde, Sembat aj. přešli na pozice sociálšovinismu a vstoupili do imperialistické vlády Francie. — 197
- ¹⁵⁵ *Vorwärts* — deník, ústřední orgán Sociálně demokratické strany Německa. Z rozhodnutí sjezdu strany v Halle vycházel od roku 1891 v Berlíně pod názvem *Vorwärts*. *Berliner Volksblatt* jako pokračování listu *Berliner Volksblatt*, vycházejícího od roku 1884. Engels vedl v tomto listu boj proti nejružnějším projevům oportunistů. Od druhé poloviny 90. let, po Engelsově smrti, se listu zmocnilo pravé křídlo strany a redakce soustavně uveřejňovala články oportunistů. *Vorwärts* tendenčně komentoval boj proti oportunismu a revizionismu v SDDSR, podporoval ekonomisty a později, po rozštěpení strany, menševiky. V letech reakce uveřejňoval pomlouvačné články Trockého, avšak Leninovi

a bolševikům neumožňoval tyto pomluvy vyvracet a objektivně hodnotit situaci ve straně.

Za první světové války zastával Vorwärts sociálšovinistické stanovisko; po Říjnové revoluci vedl protisovětskou propagandu. Vycházel v Berlíně do roku 1933. — 197

- ¹⁵⁶ *Le Socialiste* — týdeník; vycházel od roku 1885 jako teoretický orgán Francouzské dělnické strany, od roku 1902 jako orgán Socialistické strany Francie a od roku 1905 jako orgán Francouzské socialistické strany. List přinášel výňatky z Marxových a Engelsových prací a články a dopisy významných představitelů francouzského a mezinárodního dělnického hnutí na rozhraní 19. a 20. století, např. P. Lafargua, W. Liebknechta, C. Zetkinové, G. V. Plechanova aj. Vydávání listu bylo zastaveno v roce 1915. — 197
- ¹⁵⁷ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 39, Praha 1975, s. 237—238. — 197
- ¹⁵⁸ Viz K. Marx—B. Engels, Spisy 22, Praha 1967, s. 566—583. — 199
- ¹⁵⁹ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 39, Praha 1975, s. 491. — 199
- ¹⁶⁰ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 39, Praha 1975, s. 485. — 199
- ¹⁶¹ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 39, Praha 1975, s. 278. — 201
- ¹⁶² Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 39, Praha 1975, s. 350. — 201
- ¹⁶³ Autorem této průpovědky, jíž Marx s Engelsem použili v díle Německá ideologie, byl dle jejich svědectví Heinrich Heine (viz K. Marx—B. Engels, Spisy 3, Praha 1958, s. 521). — 201
- ¹⁶⁴ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 37, Praha 1972, s. 521. — 201
- ¹⁶⁵ *New-Yorker Volkszeitung* — deník německých sociálních demokratů v USA; vycházel z New Yorku od roku 1878 do roku 1932. — 201
- ¹⁶⁶ Zmíněný projev si K. Marx připravil pro své vystoupení na kongresu ekonomů v Bruselu. Tam mu však nebylo uděleno slovo, a proto po skončení kongresu projev přepracoval a otiskl jej 29.

září 1847 v belgickém listě *Atelier Démocratique*. Zachovala se jen úvodní část v německém překladu, kterou Marxův a Engelsův přítel J. Weydemeyer uveřejnil roku 1848 v Hammu spolu s překladem druhé Marxovy řeči o svobodě obchodu z 9. ledna 1848. Konec projevu Weydemeyer vypustil s odvoláním na to, že se jeho obsah opakuje v řeči z 9. ledna. — 203

¹⁶⁷ Viz K. Marx—B. Engels, *Spisy* 19, Praha 1966, s. 31—37. — 203

¹⁶⁸ Lenin tu naráží na Bucharinův článek *Der imperialistische Raubstaat* [Imperialistický lupičský stát], uveřejněný pod pseudonymem *Nota-Bene* v 6. čísle listu *Jugend-Internationale* z 1. prosince 1916. Lenin článek zkritizoval v *noticce Jugend-Internationale* [Internacionála mládeže] (viz *Sebrané spisy* 30, Praha 1986, s. 246—249). Jeho poznámky o Bucharinově článku viz též v tomto svazku, s. 368—374. — 209

¹⁶⁹ Statěmi M. Beera *Betrachtungen über den Niedergang Englands* [Pojednání o úpadku Anglie], *Sozialer Imperialismus* [Sociální imperialismus] a *Die gegenwärtige Lage des Trade Unionismus* [Současná situace tradeunionismu] se Lenin zabýval už v dřívější době. Svědčí o tom jeho výpisky obsažené v přípravných materiálech k práci *Sešity o imperialismu* (viz *Spisy* 39, Praha 1965, s. 682). — 209

¹⁷⁰ Viz K. Marx—B. Engels, *Spisy* 19, Praha 1966, s. 39—61. — 209

¹⁷¹ *Německá lidová strana* — založená v roce 1865, sdružovala demokratickou část jihoněmecké maloburžoazie. Razila všeobecně demokratická hesla, propagovala myšlenku federativního uspořádání německého státu, vystupovala proti Bismarckově politice sjednocení Německa pod vedením junkerského Pruska i proti jeho sjednocení ve formě centralizované demokratické republiky.

V roce 1866 se k Německé lidové straně přimkla Saská lidová strana, jejíž jádro tvořili dělníci. V levém křídle nové strany postupně stále více převažovalo socialistické zaměření, až se nakonec toto křídlo od maloburžoazních demokratů odtrhlo a v srpnu 1869 založilo Sociálně demokratickou dělnickou stranu Německa. — 213

- ¹⁷² *Liga míru a svobody* — buržoazní pacifistická organizace založená roku 1867 ve Švýcarsku maloburžoazními republikány a liberály. V letech 1867—1868 se na činnosti ligy aktivně podílel M. A. Bakunin. Marx s Engelsem k ní zaujali záporné stanovisko, o čemž svědčí Marxův projev na zasedání generální rady I. internacionály z 13. srpna 1867 (viz K. Marx—B. Engels, Spisy 16, Praha 1965, s. 581). — 213
- ¹⁷³ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 19, Praha 1966, s. 56—58. — 215
- ¹⁷⁴ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 19, Praha 1966, s. 48—50. — 223
- ¹⁷⁵ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 19, Praha 1966, s. 32—34, 35, 36. — 229
- ¹⁷⁶ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 4, Praha 1958, s. 196. — 231
- ¹⁷⁷ Viz K. Marx—B. Engels, Spisy 4, Praha 1958, s. 87. — 231
- ¹⁷⁸ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 4, Praha 1958, s. 449. — 231
- ¹⁷⁹ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 4, Praha 1958, s. 449, 450, 430. — 235
- ¹⁸⁰ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 21, Praha 1967, s. 378, 379. — 237
- ¹⁸¹ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 18, Praha 1966, s. 241—317. — 237
- ¹⁸² Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 18, Praha 1966, s. 258—263. — 239
- ¹⁸³ Srov. B. Engels, Předmluva k druhému vydání knihy K bytové otázce (K. Marx—B. Engels, Spisy 21, Praha 1967, s. 361—362). — 241
- ¹⁸⁴ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 18, Praha 1966, s. 275, 296. — 241
- ¹⁸⁵ Jde o brožuru Internationale et révolution. A propos du congrès de la Haye par des réfugiés de la Commune, ex-membres du

Conseil Général de l'Internationale. Londres 1872 [Internacionála a revoluce. K haagskému kongresu napsali uprchlíci Komuny, bývalí členové generální rady internacionály, Londýn 1872]. — 241

- ¹⁸⁶ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 18, Praha 1966, s. 297, 298, 312. — 245
- ¹⁸⁷ Viz Engelsovy dopisy Kautskému z 3. ledna, 25. března a 1. dubna 1895 (K. Marx—B. Engels, Spisy 39, Praha 1975, s. 390, 478, 485) a Engelsovy dopisy R. Fischerovi a P. Lafarguovi (K. Marx—B. Engels, Spisy 39, Praha 1975, s. 455—457 a s. 491). — 247
- ¹⁸⁸ Viz K. Marx—B. Engels, Spisy 17, Praha 1965, s. 370—385. — 247
- ¹⁸⁹ Viz K. Marx—B. Engels, Spisy 17, Praha 1965, s. 377. — 259
- ¹⁹⁰ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 17, Praha 1965, s. 381—382. — 259
- ¹⁹¹ Jde o Úvod k Marxově práci Občanská válka ve Francii (viz K. Marx—B. Engels, Spisy 22, Praha 1967, s. 225—236). — 269
- ¹⁹² V Engelsově rukopise je u slova »šosák« napsáno: »sociálně demokratický«. Výrazem »německý« jej nahradila redakce Die Neue Zeit, která tuto práci otiskla. — 281
- ¹⁹³ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 22, Praha 1967, s. 227, 231, 234—235, 235—236. — 281
- ¹⁹⁴ Jde o Engelsův dopis Bebelovi z 18.—28. března 1875 (viz K. Marx—B. Engels, Spisy 19, Praha 1966, s. 31—37). — 283
- ¹⁹⁵ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 17, Praha 1965, s. 396. — 283
- ¹⁹⁶ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 8, Praha 1960, s. 144. — 285
- ¹⁹⁷ Viz K. Marx—B. Engels, Spisy 21, Praha 1967, s. 55—203. — 285

- ¹⁹⁸ Viz K. Marx—B. Engels, Spisy 22, Praha 1967, s. 252—263.
— 285
- ¹⁹⁹ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 21, Praha 1967, s. 196, 197.
— 287
- ²⁰⁰ Viz K. Marx—B. Engels, Spisy 22, Praha 1967, s. 287—302.
— 289
- ²⁰¹ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 21, Praha 1967, s. 197—199.
— 293
- ²⁰² Viz K. Marx—B. Engels, Spisy 20, Praha 1966, s. 25—318.
— 293
- ²⁰³ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 20, Praha 1966, s. 277—278.
— 297
- ²⁰⁴ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 22, Praha 1967, s. 470—471.
— 297
- ²⁰⁵ Viz K. Marx—B. Engels, Spisy 18, Praha 1966, s. 335—338.
— 297
- ²⁰⁶ Tuto poznámku napsal Lenin na zvláštní lístek, na němž byl vypsán tento a další odstavec z Engelsova článku O autoritě a který přiložil k rukopisu. Upozorňuje tu, že Bucharin v článku Imperialistický lupičský stát cituje Engelse neúplně — 301
- ²⁰⁷ Viz K. Marx—B. Engels, Spisy 18, Praha 1966, s. 329—334.
— 303
- ²⁰⁸ Leninova poznámka je napsána na zvláštním lístku, přiloženém k rukopisu, spolu s citovaným výňatkem z Marxova článku Politický indiferentismus (Marxův článek cituje Lenin ve Státu a revoluci — viz tento svazek, s. 91).
Bakuninovci — stoupenci politického směru nazvaného podle M. A. Bakunina, ideologa anarchismu, odpůrce marxismu a vědeckého socialismu. Bakuninovci bojovali proti marxistické teorii a taktice dělnického hnutí. Základní tezí bakuninismu je odmítání jakéhokoli státu včetně diktatury proletariátu a nepochopení historické úlohy proletariátu. Bakuninrazil myšlenku »vyrovná-

ní« tříd a sjednocení »svobodných sdružení« zdola. Podle názoru bakuninovců měl tajný revoluční spolek složený z »vynikajících« osobností vést spontánně propukající lidová povstání. Pokud jde o Rusko, byli bakuninovci přesvědčeni, že rolnictvo je připraveno k okamžitému povstání. Jejich taktika spiklenectví, živelných povstání a terorismu odporovala marxistickému učení o povstání a měla blízko k proudhonismu.

Ve snaze proniknout do I. internacionály Bakunin požádal o přijetí v rámci samostatné organizace Aliance socialistické demokracie, kterou založil v roce 1868 a jejíž součástí byl jeho tajný spolek. Přestože se generální rada internacionály usnesla Alianci rozpustit, Bakunin se tomuto usnesení podřídil pouze formálně, ve skutečnosti svou tajnou organizaci nerozpustil, ale převedl ji do internacionály jakožto její ženevskou sekci pod názvem Aliance.

Ve snaze ovládnout generální radu bojoval Bakunin proti Marxovi všemi prostředky; Aliance se podle Marxova i Engelsova svědectví neštítala »žádného prostředku, žádné nepoctivosti. Lež, pomluvy, zastrasování, zákeřnost — to všechno je jí stejně vhod« (K. Marx—B. Engels, Spisy 18, Praha 1966, s. 365). Za rozbíječskou činnost byli vůdcové anarchistických sekcí Bakunin a Guillaume v roce 1872 na haagském kongresu z I. internacionály vyloučeni.

Marx a Engels ostře odsoudili teorii i taktiku bakuninovců. Lenin charakterizoval bakuninismus jako světový názor »příslušníka drobné buržoazie, která už ztratila všechnu víru ve svou záchranu« (viz Sebrané spisy 21, Praha 1984, s. 288). Bakuninismus byl jedním z ideových zdrojů narodnictví. O Bakuninovi a bakuninovcích viz práce K. Marxe a B. Engelse Aliance socialistické demokracie a Mezinárodní dělnické sdružení, Bakuninovci při práci a Emigrantská literatura (K. Marx—B. Engels, Spisy 18, Praha 1966, s. 359—489, 494—511, 539—584) a také Leninovu práci O prozatímní revoluční vládě (Sebrané spisy 10, Praha 1982, s. 245—265) aj. — 305

²⁰⁹ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 18, Praha 1966, s. 329—331. — 305

²¹⁰ Viz B. Engels, Dopis Bebelovi z 18.—28. března 1875 (K. Marx—B. Engels, Spisy 19, Praha 1966, s. 31—37). — 309

²¹¹ Srov. K. Marx—B. Engels, Spisy 20, Praha 1966, s. 189. — 319

- ²¹² Je míněno povstání dělníků ve Španělsku v roce 1873. V čele povstání stáli tzv. intransigentní (nesmiřitelní) — republikáni vyjadřující zájmy maloburžoazie a bakuninovští anarchisté. Povstání probíhalo pod heslem přeměny Španělska v nezávislé kantony po vzoru Švýcarska, zachvátilo řadu provincií a měst: Seville, Granadu, Valencii aj., bylo však krutě potlačeno. Revoluční vystoupení španělské dělnické třídy velmi poškodila avanturistická taktika anarchistů. Anarchisté se nesnažili o společné akce povstalců, takže každé město nebo provincie jednaly samostatně, což vylučovalo možnost společného útoku. O povstání ve Španělsku viz Engelsovu stať Bakuninovci při práci (K. Marx—B. Engels, Spisy 18, Praha 1966, s. 494—511) a Leninovu práci O prozatímní revoluční vládě, článek druhý (Sebrané spisy 10, Praha 1982, s. 258—265). — 319
- ²¹³ Jde o atentáty na německého císaře Viléma I.; vládl do roku 1888. 11. května 1878 se pokusil o atentát na císaře M. Hödel a 2. června 1878 K. E. Nobiling. Bismarck si to vzal za záminku k vydání výjimečného zákona proti socialistům v říjnu téhož roku. — 319
- ²¹⁴ Jsou míněny pokusy o atentáty, které spáchali v roce 1884 rakouští anarchisté A. Kammerer, G. Stellmacher aj. Tyto teroristické akce vedly téhož roku i v Rakousku k vydání zákona proti socialistům. — 319
- ²¹⁵ Jde o události, k nimž došlo v Chicagu 4. května 1886. Na dělnické manifestaci na Haymarket Square hodili provokatéři bombu, která zabila čtyři dělníky a sedm policistů. Na základě falešných svědectví byli čtyři organizátoři manifestace popraveni a řada dalších účastníků odsouzena k mnohaletému vězení. — 319
- ²¹⁶ Viz K. Marx—B. Engels, Spisy 39, Praha 1975, s. 390. — 321
- ²¹⁷ Lenin má na mysli Marxovy práce Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta (1851—1852), Občanská válka ve Francii (1871) a Engelsovu práci Ke kritice návrhu sociálně demokratického programu z roku 1891 (viz K. Marx—B. Engels, Spisy 8, Praha 1960, s. 137—238; Spisy 17, Praha 1965, s. 349—402; Spisy 22, Praha 1967, s. 267—282). — 325
- ²¹⁸ Jde o celoruskou říjnovou stávkou za první buržoazní demokratické revoluce v Rusku roku 1905. Počet účastníků této stávkou přesáhl

dva milióny lidí, stávká probíhala pod hesly svrhnout samoděržaví, aktivně bojkotovat Bulyginovu dumu, svolat ústavodárné shromáždění a ustavit demokratickou republiku. Celoruská politická stávká prokázala sílu a rozmach dělnického hnutí, dala podnět k rozvinutí revolučního boje na vesnici, v armádě i námořnictvu a přivedla proletariát k prosincovému ozbrojenému povstání. O říjnové stávce viz Leninův článek Celoruská politická stávká (Sebrané spisy 12, Praha 1983, s. 23—26). — 327

- ²¹⁹ Jde o *prosincové ozbrojené povstání* v Moskvě roku 1905. Moskevská městská konference bolševiků se 5. (18.) prosince rozhodla vyhovět vůli dělníků, vyhlásit všeobecnou stávku a zahájit ozbrojený boj. Na výzvu moskevského sovětu byla 7. (20.) prosince zahájena všeobecná politická stávká. Dne 10. (23.) prosince přerostla stávká v ozbrojené povstání. Jeho hlavními ohnisky byly moskevské čtvrti Presňa, Zamoskvorečí, rogožsko-simonovský obvod a obvod Kazaňské dráhy. Boje trvaly devět dní. Dělníci bojovali obětavě, neměli však ještě zkušenosti s vedením ozbrojeného boje, chyběly jim potřebné zbraně a neměli dostatečné spojení s vojskem. V boji se uplatňovala obranná a nikoli útočná taktika. Řízení povstání zaostávalo za živelně se vzrůstajícím hnutím mas. Hned na začátku povstání byli pozatýkáni vedoucí pracovníci moskevského výboru bolševiků. Menševici a eseři mařili rozvíjení bojových akcí a žádali zastavit ozbrojený boj. Carská vláda přesunula do Moskvy vojenské jednotky z Petrohradu, Tveru a Západního kraje. Dne 17. (30.) prosince zaútočilo vojsko na Presňu a zatopilo ji krví. Ve snaze zachovat revoluční síly a připravit se na další boj se moskevský výbor strany a moskevský sovět rozhodly upustit počínaje 19. prosincem 1905 (1. lednem 1906) od dalšího ozbrojeného odporu. Avšak vzápětí po Moskvě vzplanula v prosinci 1905 a v lednu 1906 povstání v řadě dalších měst: v Nižním Novgorodu, v Rostově na Donu, v Novorossijsku, v Doněcké pánvi, v Jekatěrinoslavi, v Permu (Motovilicha), v Ufě, Krasnojarsku a Čitě. K velkým ozbrojeným akcím došlo v Zakavkazsku, v Polsku, v Pobaltí a ve Finsku. Ale všechna tato navzájem izolovaná povstání carská vláda tvrdě potlačila.

V prosincovém ozbrojeném povstání revoluce vyvrcholila. Lenin vysoce oceňoval jeho význam a napsal, že lid v něm »dostal bojový křest. Zocelil se v povstání. Připravil řady bojovníků, kteří zvítězili v roce 1917« (Spisy 31, Praha 1955, s. 536). O prosincovém ozbrojeném povstání viz též Leninův článek Poučení z moskevského povstání (Sebrané spisy 13, Praha 1983, s. 389—397). — 327

- 220 Jde o Engelsův Úvod k Marxovu dílu Třídní boje ve Francii 1848—1850. Viz poznámku 123. — 331
- 221 Lenin tu cituje Provolání ústředního výboru ke Svazu komunistů, které napsali Marx a Engels koncem března 1850 a které Engels uveřejnil roku 1885 jako přílohu k německému vydání Marxovy práce Odhalení o kolínském procesu proti komunistům (viz K. Marx—B. Engels, Spisy 7, Praha 1959, s. 281). — 333
- 222 *Basilejský manifest* — manifest o válce, schválený na mimořádném mezinárodním socialistickém kongresu v Basileji, který se konal ve dnech 24.—25. listopadu 1912. Manifest varoval národy před hrozbou blížící se světové imperialistické války, odhaloval její loupeživé cíle a vyzýval dělníky všech zemí, aby vedli rozhodný boj za mír, aby proti »kapitalistickému imperialismu postavili sílu mezinárodní solidarity proletariátu«. Do basilejského manifestu byl zařazen Leninem zformulovaný bod z rezoluce stuttgartského kongresu (1907) o tom, že vypukne-li imperialistická válka, musí socialisté využít hospodářské a politické krize vyvolané válkou k boji za socialistickou revoluci. — 337
- 223 Viz K. Marx—B. Engels, Spisy 20, Praha 1966, s. 189. — 339
- 224 Práce *Revoluce a kontrarevoluce v Německu* (viz K. Marx—B. Engels, Spisy 8, Praha 1960, s. 27—134) objasňuje předpoklady, charakter a hybné síly německé revoluce z let 1848—1849. Napsal ji B. Engels, ale dlouhou dobu byl za autora považován K. Marx a řada separátních vydání vyšla pod jeho jménem.
- Bezprostředním podnětem k napsání této práce byla nabídka k spolupráci s listem New-York Daily Tribune, adresovaná Marxovi. Ten se však v té době zabýval studiem politické ekonomie, a proto požádal Engelse, aby pro uvedený list napsal sérii článků o německé revoluci. Články však vycházely v New-York Daily Tribune s Marxovým podpisem a teprve v roce 1913, když byla uveřejněna Marxova a Engelsova vzájemná korespondence, vyšlo najevo, že autorem Revoluce a kontrarevoluce v Německu je Engels. — 341
- 225 Viz K. Marx—B. Engels, Spisy 8, Praha 1960, s. 121. Lenin toto místo cituje ve své práci Udrží bolševici státní moc? (Viz Spisy 26, Praha 1956, s. 75—125). — 343

- ²²⁶ *Osnovy, konspekty a poznámky ke knize Stát a revoluce*, na kterých Lenin pracoval během července až září 1917, byly poprvé uveřejněny roku 1931 v časopise *Bolševik*, č. 17. Tyto materiály objasňují způsob Leninovy tvůrčí vědecké činnosti a ukazují, jak důkladně a hluboce Lenin propracovával každou otázku, jíž se zabýval ve své knize a »pro kterou si už udělal množství poznámek a kterou už ze všech stran promyslel« (N. K. Krupská, *Vzpomínky na Lenina*, Praha 1958, s. 274). — 344
- ²²⁷ Viz K. Marx, *Občanská válka ve Francii* (K. Marx—B. Engels, *Spisy* 17, Praha 1965, s. 377). — 345
- ²²⁸ Jde o Marxův dopis Kugelmannovi z 12. dubna 1871 (K. Marx—B. Engels, *Spisy* 33, Praha 1971, s. 246—247). — 345
- ²²⁹ Viz K. Marx—B. Engels, *Spisy* 18, Praha 1966, s. 125—126. — 345
- ²³⁰ Viz K. Marx—B. Engels, *Spisy* 21, Praha 1967, s. 196—199. — 346
- ²³¹ Zde i v dalších bodech osnovy jsou kurzívou označeny stránky rukopisu *Marxismus o státu*. Číslice v hranatých závorkách odkazují na stránky tohoto svazku. — 346
- ²³² Viz B. Engels, *Ke kritice návrhu sociálně demokratického programu z roku 1891* (K. Marx—B. Engels, *Spisy* 22, Praha 1967, s. 273). — 346
- ²³³ Viz K. Marx—B. Engels, *Spisy* 20, Praha 1966, s. 189. — 347
- ²³⁴ Jde o lístek s výňatkem z Kautského článku *Banditenpolitik* [Banditská politika], uveřejněného 6. října 1911 v 1. čísle časopisu *Die Neue Zeit* a končícího slovy: »Může se (náš volební boj) přes noc („über Nacht“) změnit v boj o moc.« Lenin uvádí tento citát také v přípravných materiálech k práci *Sešity o imperialismu* (srov. *Spisy* 39, Praha 1965, s. 439). — 349
- ²³⁵ *I. celoruský sjezd sovětů dělnických a vojenských zástupců* se konal ve dnech 3.—24. června (16. června—7. července) 1917 v Petrohradě. Zúčastnilo se ho 1090 delegátů zastupujících 305 dělnických, vojenských a rolnických sjednocených organizací, 53 okresních, oblastních a guberniálních sovětů, 21 organizací bojujících

armády, 8 týlových vojenských organizací a 5 organizací námořnictva. Bolševici, kteří měli v té době v sovětech menšinu, vyslali na sjezd 105 delegátů. Převážná většina delegátů patřila k menševicko-eserskému bloku a k malým skupinám, které ho podporovaly. Na programu bylo 12 otázek: revoluční demokracie a vládní moc, postoj k válce, příprava ústavodárného shromáždění, národnostní otázka, agrární otázka aj. Lenin přednesl projev o postoji k prozatímní vládě a projev o válce. Menševici a eseri ve svých projevech a rezolucích vyzývali k upevnění kázně v armádě, k ofenzívě na frontě a k podpoře prozatímní vlády, rozhodně odmítali předání moci sovětům a prohlašovali (ministr Cereteli), že v Rusku neexistuje ani jedna politická strana, která by byla schopna sama převzít všechnu moc. Lenin jménem bolševické strany lakonicky odpověděl: »Existuje!« a z tribuny sjezdu prohlásil, že bolševická strana je kdykoli »schopna převzít moc«.

Bolševici široce využili tribuny sjezdu k tomu, aby odhalili imperialistickou politiku prozatímní vlády a kompromisnickou taktiku menševiků a eserů. Ke všem základním otázkám projednávaným na sjezdu předložili vlastní rezoluce a obhajovali je. Svá vystoupení adresovali nejen delegátům sjezdu, ale přímo širokým vrstvám lidu — dělníkům, rolníkům a vojákům. Odhalovali protilidovou, kontrarevoluční podstatu zahraniční politiky prozatímní vlády a imperialistický charakter války, ukazovali neschopnost prozatímní vlády zachránit zemi před hospodářským rozvratem. Konstatovali, že politika dohod s kapitalisty naprosto ztroskotala, a ve své rezoluci navrhovali, aby za jediné řešení bylo uznáno předání veškeré státní moci celoruskému sovětu dělnických, vojenských a rolnických zástupců. Esero-menševická většina sjezdu se ve svých usneseních rozhodla pro podporu prozatímní vlády, schválila vládou připravovanou ofenzívu na frontě a odmítla předání moci sovětům. Sjezd zvolil ústřední výkonný výbor, který zůstal ve funkci až do II. sjezdu sovětů. Skládal se převážně z eserů a menševiků.

Lenin při hodnocení významu sjezdu napsal, že »skvěle a náhorně« předvedl ústup eserských a menševických vůdců od rezoluce (viz Sebrané spisy 32, Praha 1987, s. 323). — 350

²³⁶ *Socialistická dělnická strana USA* byla založena v roce 1876 na slučovacím sjezdu ve Filadelfii. Vznikla spojením amerických sekcí I. internacionály a dalších socialistických organizací. Na řízení sjezdu se podílel Marxův a Engelsův spolupracovník F. A. Sorge. Převážnou většinu členů strany tvořili přistěhovalci, kteří byli jen málo spjati s rodilými americkými dělníky. V prvních le-

tech měli vedení strany v rukou lassallovci, kteří se dopouštěli sektářských a dogmatických chyb. Část vedoucích činitelů této strany považovala za hlavní úkol parlamentní činnost a podceňovala význam vedení hospodářského boje mas, jiní zase měli sklon k tradeunionismu a anarchismu. Ideové a taktické kolísání vedení vedlo k oslabení strany a k tomu, že z ní řada skupin odešla. Marx a Engels sektářskou taktiku amerických socialistů ostře kritizovali.

V 90. letech se vedení Socialistické dělnické strany ujalo levé křídlo v čele s D. de Leonem, které se zase dopouštělo anarcho-syndikalistických chyb. Strana odmítala boj za dílčí požadavky dělnické třídy, práci v reformistických odborech a stále více ztrácela už tak dost špatné spojení s masovým dělnickým hnutím. Za první světové války se Socialistická dělnická strana přikláněla k internacionalismu. Pod vlivem Říjnové revoluce se nejrevolučnější část strany aktivně podílela na založení Komunistické strany USA. Dnes je Socialistická dělnická strana jen nepočetnou organizací a na dělnické hnutí v USA nemá žádný vliv. — 351

²³⁷ Jde o návrh nového programu strany, na jehož vypracování Lenin naléhal a na němž začal pracovat před návratem do Ruska 3. (16.) dubna 1917.

V Konceptu pátého dopisu zdaleka z března 1917 nastínil konkrétní plán změn programu strany, který byl schválen II. sjezdem SDDSR v roce 1903 (viz Sebrané spisy 31, Praha 1987, s. 83—84). Návrh nového programu strany pak dále rozpracoval v Dubnových tezích a v článku Úkoly proletariátu v naší revoluci (viz Sebrané spisy 31, Praha 1987, s. 128—137 a 175—213). Revizí programu strany se zabývala VII. (dubnová) celoruská konference SDDSR(b). Lenin na ní přednesl Návrh změn v teoretické a politické části programu a v některých jeho jiných částech, který pak projednala programová sekce konference. Rezoluce, kterou konference na základě Leninova vystoupení přijala, vytyčila směr, v jakém měl být program strany zrevidován. Uložila ústřednímu výboru, aby vypracoval nový návrh programu a předložil jej ke schválení sjezdu strany. Na návrh ústředního výboru vydal Lenin v červnu 1917 brožuru pod názvem Materiály k revizi programu strany, která obsahovala uvedený Návrh změn v teoretické a politické části programu a v některých jeho jiných částech, Úvahy o připomínkách komise VII. (dubnové) celoruské konference SDDSR(b) a jiné dokumenty. V předmluvě k této brožuře Lenin zdůvodňuje její vydání tím, že pokládá »v současnosti za hlavní stranický úkol zabezpečit uveřejněním materiálů

aktivní účast co největšího počtu soudruhů na vypracování programu strany« (viz Sebrané spisy 32, Praha 1987, s. 155).

VI. sjezd SDDSR(b), který se konal ve dnech 26. července—3. srpna (8.—16. srpna) 1917, potvrdil rozhodnutí Dubnové konference o nutnosti revidovat program strany a usnesl se svolat zvláštní sjezd strany pro vypracování nového programu, který se však vzhledem k následujícím událostem v Rusku nekonal.

Po Říjnové revoluci byla otázka programu strany zařazena na pořad VII. sjezdu RKS(b) v březnu 1918. Práce na novém programu byla v roce 1919 dokončena a v březnu téhož roku pak byl tento druhý program strany schválen VIII. sjezdem RKS(b). Program stanovil úkoly komunistické strany pro celé přechodné období od kapitalismu k socialismu a ideově vyzbrojoval stranu a dělnickou třídu k boji za vybudování socialistické společnosti. Všechny nejdůležitější části návrhu programu vypracoval V. I. Lenin. — 351

²³⁸ Jde o Engelsův článek O autoritě (viz K. Marx—B. Engels, Spisy 18, Praha 1966, s. 335—338). — 352

²³⁹ Viz K. Marx—B. Engels, Spisy 21, Praha 1967, s. 209. — 352

²⁴⁰ V rukopise Marxismus o státu si Lenin rozdělil citáty z Marxovy práce Občanská válka ve Francii do jednotlivých bodů, které označil číslicemi na pravé straně rukopisu. V hranatých závorkách jsou redakcí vyznačeny příslušné stránky tohoto svazku. — 356

²⁴¹ Druhý konspekt III. kapitoly Lenin zřejmě vypracoval až při psaní knihy. Číslice na pravé straně textu odkazují na stránky rukopisu Státu a revoluce. V hranatých závorkách jsou redakcí vyznačeny příslušné stránky tohoto svazku. — 357

²⁴² Viz B. Engels, Dopis Bebelovi z 18.—28. března 1875 (K. Marx—B. Engels, Spisy 19, Praha 1966, s. 31—37). — 359

²⁴³ Jde o kontrarevoluční vzpouru buržoazie a statkářů v srpnu 1917. V jejím čele byl vrchní vojenský velitel, carský generál L. G. Kornilov. Cílem spiknutí bylo obsadit Petrohrad, likvidovat bolševickou stranu, rozehnat sověty, nastolit v zemi vojenskou diktaturu a obnovit monarchii.

Kornilovovu akci potlačili dělníci a rolníci vedení bolševickou

stranou. Prozatímní vláda byla nucena dát Kornilova zatknout a postavit před soud. — 360

- ²⁴⁴ Jde o Celoruskou demokratickou poradu svolanou ústředním výkonným výborem sovětů, v němž měli převahu menševici a eserši, konanou ve dnech 14.—22. září (27. září—5. října) 1917 v Petrohradě; měla se zabývat otázkou moci. Účastníků porady bylo asi 1500, avšak menševičtí a eserští vůdci se postarali, aby na ní bylo přítomno co nejméně zástupců dělníků a rolníků a co nejvíce delegátů různých maloburžoazních a buržoazních organizací, a tak si na ní zajistili většinu. Cílem organizátorů porady bylo odpoutat pozornost lidových mas od stále více se rozmáhajícího revolučního hnutí.

Bolševici se zúčastnili porady proto, aby jí využili jako tribuny k odhalení menševiků a eserů.

Dne 19. září (1. října) schválila Demokratická porada usnesení o vytvoření předparlamentu (prozatímní rady republiky). Byl to pokus vytvořit zdání, že bylo v Rusku ustaveno parlamentní zřízení. Avšak podle výnosu prozatímní vlády měl být předparlament pouze jejím poradním orgánem. Lenin kategoricky trval na bojkotování předparlamentu, neboť další účast v této instituci by vytvářela iluzi, že je s to řešit úkoly revoluce. Ústřední výbor strany posoudil Leninův návrh a přes odpor Kameněva a dalších rozhodl, aby z něho bolševici odešli.

Dne 7. (20.) října 1917, při prvním, zahajovacím jednání předparlamentu bolševici po přednesení svého prohlášení odešli.

O Demokratické poradě a předparlamentu viz Leninovy práce O hrdinech podvodu a chybách bolševiků, Z deníku publicisty, Chyby naší strany, Krize dozněla (Spisy 26, Praha 1956, s. 33—41, 42—48, 64—74). — 361

- ²⁴⁵ Číslice na pravé straně textu odkazují na stránky rukopisu Státu a revoluce. Čísla v hranatých závorkách označují stránky tohoto svazku. — 362

- ²⁴⁶ Poznámky k článku N. I. Bucharina K teorii imperialistického státu vznikly nejpozději v srpnu 1916 a poprvé byly uveřejněny v roce 1932. Z Leninovy korespondence s Bucharinem a Zinovjevem je známo, že Bucharin hodlal svůj článek uveřejnit ve Sborníku Social-demokrata, ale redakce jej odmítla vzhledem k pochybeným protimarxistickým názorům na otázku státu a diktatury proletariátu. Podrobněji viz o tom v Leninových dopisech Zinovjevovi a Bucharinovi ze srpna 1916

(Spisy 35, Praha 1957, s. 200—201, 202—203). Přestože bylo Bucharinovi známo Leninovo odmítavé stanovisko k jeho článku, uveřejnil jej v roce 1925 v 1. čísle časopisu *Revoljucija prava*. — 366

²⁴⁷ Lenin má na mysli knihu Achilla Loryi *Les Bases économiques de la constitution sociale*, Paris 1903 [Ekonomické základy společenského zřízení, Paříž 1903], na niž se odvolává na tomto místě svého článku N. I. Bucharin. — 366

²⁴⁸ Po levé straně textu odkazuje Lenin na stránky rukopisu Bucharinova článku. — 366

²⁴⁹ Lenin zde porovnává citáty uváděné Bucharinem z 3. německého vydání knihy B. Engelse *Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staates* z roku 1889 s jejím šestým vydáním a poukazuje na neúplnost a nepřesnost Bucharinova překladu těchto citátů. Uvedená místa viz K. Marx—B. Engels, Spisy 21, Praha 1967, s. 196, 197. — 366

²⁵⁰ Je míněn úryvek z Engelsova článku *O autoritě* (*Die Neue Zeit*, č. 2 z 10. října 1913, s. 39. Viz K. Marx—B. Engels, Spisy 18, Praha 1966, s. 335—338). — 366

²⁵¹ Viz K. Marx—B. Engels, Spisy 20, Praha 1966, s. 278. — 367

²⁵² Článek *N. I. Bucharina Imperialistický lupičský stát*, uveřejněný pod pseudonymem *Nota-Bene* 1. prosince 1916 v 6. čísle listu *Jugend-Internationale* opatřil Lenin poznámkami zřejmě hned po jeho vyjití. Bucharin v tomto článku rozvíjel tytéž poloanarchistické protimarxistické názory na stát, jako v článku *K teorii imperialistického státu*, který redakce *Sborníku Social-demokrata* odmítla. Lenin o tom později napsal: »Bucharinovi jsme v srpnu 1916 napsali: Nech své myšlenky o státu *dozrát! Ale on, aniž je nechal dozrát*, začal se s nimi coby „Nota-Bene“ cpát do tisku, a to tak, že místo aby kautskisty demaskoval, ještě jim svými chybami *pomohl!*« (viz tento svazek, s. 209).

Když Lenin dostal 5. (18.) prosince 1916 do rukou 25. číslo časopisu *Arbeiterpolitik* z 9. prosince 1916, kde byl týž článek otištěn jen s nepatrnými změnami, znovu se vrátil ke svým poznámkám a vyznačil v *Jugend-Internationale* místa, jež byla v *Arbeiterpolitik* vypuštěna. — 368

- 253 *Arbeiterpolitik* — časopis pro vědecký socialismus, orgán brémské skupiny levicových radikálů, vedené I. Kniefem a P. Fröhlichem, která roku 1919 vstoupila do Komunistické strany Německa. Časopis vycházel v letech 1916—1919 v Brémách, bojoval proti sociálšovinismu v německém i mezinárodním dělnickém hnutí. Přispívali do něho N. I. Bucharin, H. Guilbeaux, A. M. Kollontajová, N. K. Krupská, A. Pannekoek, K. Radek, J. M. Stěklov a další. Po Říjnové revoluci časopis zevrubně informoval o životě v Sovětském Rusku. V letech 1917—1918 otiskl několik Leninových článků a projevů (Krise dozněla, Referát o nejbližších úkolech sovětské moci, Projev v moskevském sovětu dělnických, rolnických a rudoarmějských zástupců 23. dubna 1918). Za revoluce v Německu v listopadu 1918 uveřejnil časopis první dvě části z Leninova článku Vojenský program proletářské revoluce a úryvky z jeho knihy Stát a revoluce (1., 3. a 4. podkapitoly I. kapitoly, 3. podkapitoly III. kapitoly a 1. podkapitoly IV. kapitoly). — 368
- 254 *Osnovu k článku K otázce úlohy státu* sestavil Lenin nejdříve 18. listopadu (1. prosince) 1916, v době, kdy zpracovával materiál o vztahu marxismu ke státu. Lístek s osnovou uvedeného článku byl vložen do sešitu *Marxismus o státu*. Že se Lenin chystal napsat práci o státu, dosvědčuje jeho noticka *Jugend-Internationale*, uveřejněná v prosinci 1916. Při rozboru a kritice Bucharinova článku *Imperialistický lupičský stát* poznamenal: »Ve zvláštním článku se snad k této nesmírně důležité otázce ještě vrátíme« (*Sebrané spisy* 30, Praha 1987, s. 249). Porovnáme-li osnovu článku *K otázce úlohy státu* s Bucharinovými články *K teorii imperialistického státu* a *Imperialistický lupičský stát*, zjistíme, že je totožná s osnovou článku namířeného proti poloanarchistickým protimarxistickým názorům Bucharina na stát.
- V dopise A. M. Kollontajové ze 4. (17.) února 1917 Lenin sděloval: »Chystám (už mám téměř připravený) článek o stanovisku marxismu ke státu« (*Spisy* 35, Praha 1957, s. 251). Článek byl určen pro 4. číslo *Sborníku Social-demokrata*, ale Lenin jej zřejmě nenapsal. Materiál, který Lenin shromáždil pro tento článek, byl pojat do »modrého sešitu« označeného *Marxismus o státu* a Lenin jej později využil ve své knize *Stát a revoluce*. — 375
- 255 Viz K. Marx, *Kritické poznámky k »Prusovu« článku »Pruský král a sociální reforma«* (K. Marx—B. Engels, *Spisy* 1, Praha 1956, s. 415—432). Lenin tento článek cituje podle knihy *Aus dem literarischen Nachlass von K. Marx, F. Engels und F. Las-*

salle. Hrsg. von F. Mehring, Bd 2. Gesammelte Schriften von K. Marx und F. Engels. Von Juli 1844 bis November 1847. Stuttgart 1902 [Z literárního dědictví K. Marxe, B. Engelse a F. Lassalla. Vyd. Fr. Mehring, sv. 2. Vybrané spisy K. Marxe a B. Engelse. Od července 1844 do listopadu 1847, Stuttgart 1902]. — 376

²⁵⁶ Viz K. Marx—B. Engels, Spisy 18, Praha 1966, s. 335—338. — 376

²⁵⁷ Viz K. Marx, Politický indiferentismus (K. Marx—B. Engels, Spisy 18, Praha 1966, s. 329—334). — 376

SEZNAM LITERATURY,
KTEROU V. I. LENIN CITUJE
NEBO O NÍŽ SE ZMIŇUJE*

- [1] *(Бакунин, М. А.) Государственность и анархия. Введение. Ч. I. Б. м., 1873. 308, 24 стр. (Изд. социально-революционной партии. Т. I). — 227*

Дантон. Речь в Законодательном собрании 2 сентября 1792 г. — см. Bulletin de l'assemblée nationale.

- [2] *«Дело Народа», Пг. — 78*

— 1917, № 113, 29 июля, стр. 1. — 78

- [3] *«Дневник Социал-Демократа», Женева, 1905, № 3, ноябрь, стр. 1—23. — 67*

— 1905, № 4, декабрь, стр. 1—12. — 67, 79

- [4] *«Заря», Stuttgart, 1901, № 1, апрель, стр. 233—239. — 137*

- [5] *Историческое заседание. — «Правда», Пг., 1917, № 80, 26 (13) июня, стр. 1—2. — 107*

- [6] *Каутский, К. Социальная революция. I. Социальная реформа и социальная революция. II. На другой день после социальной революции. С двумя приложениями. Пер. с нем. Н. Карпова. Под ред.*

* Česká redakce přetiskuje tento seznam literatury z 5. ruského vydání v nezměněné podobě.

V textové části jsou bibliografické prameny přeloženy a opatřeny číslem v hranaté závorce, které odkazuje na originální název díla a jeho bibliografické údaje v tomto seznamu.

Knihy, noviny a časopisy s Leninovými poznámkami jsou označeny hvězdičkou. Tyto výtisky jsou uloženy v Archivu Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS. *Čes. red.*

Н. Ленина. Изд. Лиги русск. рев. социал-демократии. Женева, тип. Лиги, 1903. 205 стр. (РСДРП). — 139—142, 309—319

- [7] * [*Ленин, В. И.*] *Государство и революция. Учение марксизма о государстве и задачи пролетариата в революции.* Вып. I. Пг., «Жизнь и Знание», 1918. 115 стр. (Б-ка обществоведения. Кн. 40-я). Перед загл. авт.: В. Ильин (Н. Ленин). — 1, 66, 153
- [8] — *Государство и революция. Учение марксизма о государстве и задачи пролетариата в революции.* Вып. I. М.—Пг., «Коммунист», 1919. 150 стр. (РКП(б)). Перед загл. авт.: Н. Ленин (Влад. Ульянов). — 34, 64
- [9] — *Доклад на собрании большевиков — участников Всероссийского совещания Советов рабочих и солдатских депутатов 4 (17) апреля 1917 г.* — 113
- [10] * — *Несколько тезисов.* От редакции. — «Социал-Демократ», Женева, 1915, № 47, 13 октября, стр. 2. — 350, 360
- [11] — *О войне.* Речь т. Ленина на съезде Советов. — «Правда», Пг., 1917, № 95, 13 июля (30 июня), стр. 2—3; № 96, 14 (1) июля, стр. 2—3; № 97, 15 (2) июля, стр. 2—3. — 350
- [12] — *О задачах пролетариата в данной революции.* — «Правда», Пг., 1917, № 26, 7 апреля, стр. 1—2. Подпись: Н. Ленин. — 113
- [13] — *Один принципиальный вопрос.* («Забытые слова» демократизма). — «Правда», Пг., 1917, № 68, 10 июня (28 мая), стр. 3. — 105
- [14] — *Первоначальный набросок Апрельских тезисов.* 3 (16) апреля 1917 г. — 113
- [15] — *Письмо Н. И. Бухарину.* Август 1916 г. — 209
- [16] * — *Предисловие к русскому переводу [писем К. Марк-*

са к Л. Кугельману). — В кн.: Маркс, К. Письма к Л. Кугельману. С предисл. ред. «Neue Zeit». Пер. с нем. М. Ильиной под ред. и с предисл. Н. Ленина. Спб., «Новая Дума», 1907, стр. III—XI. — 69

- [17] * — *Пролетарская революция и ренегат Каутский*. М.—Пг., «Коммунист», 1918. 135 стр. (РКП(б)). Перед загл. авт.: Н. Ленин (Вл. Ульянов). — 66
- *Речь о войне 9 (22) июня* — см. Ленин, В. И. О войне. Речь т. Ленина на съезде Советов.
- *Речь об отношении к Временному правительству 4 (17) июня* — см. Ленин, В. И. Речь т. Ленина на Всероссийском съезде Советов Р. и С. Д.
- [18] — *Речь т. Ленина на Всероссийском съезде Советов Р. и С. Д.* — «Правда», Пг., 1917, № 82, 28 (15) июня, стр. 2—3; № 83, 29 (16) июня, стр. 2—3. — 350
- [19] — *Советы рабочих депутатов*. [Проект резолюции к IV (Объединительному) съезду РСДРП]. — «Партийные Известия», [Спб.], 1906, № 2, 20 марта, стр. 7. Под общ. загл.: Проект резолюций. К Объединительному съезду Российской социал-демократической рабочей партии. — 350, 360
- [20] *Маркс, К. и Энгельс, Ф. Манифест Коммунистической партии*. Декабрь 1847 г. — январь 1848 г. — 53, 96, 138, 203, 243, 358
- [21] — *Предисловие к немецкому изданию 1872 г. [«Манифеста Коммунистической партии»]*. 24 июня 1872 г. — 138
- [22] *Маркс, К. Восемнадцатое брюмера Луи Бонапарта*. Декабрь 1851 г. — март 1852 г. — 68, 69, 143, 167
- [23] — *Второе воззвание Генерального Совета Международного Товарищества Рабочих о франко-прусской войне*. Членам Международного Товарищества Ра-

бочих в Европе и Соединенных Штатах. 9 сентября 1870 г. — 67

- [²⁴] — *Капитал*. Критика политической экономии, т. I. 1867 г. — 51
- [²⁵] — *Критика Готской программы*. — Апрель — начало мая 1875 г. — 51, 53, 95, 96
- [²⁶] — *Критика Готской программы*. Пер. с нем. Под ред. В. Засулич. Спб., «Новое книгоиздательство», 1906. 32 стр. — 115
- [²⁷] — *Нищета философии*. Ответ на «Философию нищеты» г-на Прудона. Первая половина 1847 г. — 54, 96, 203
- [²⁸] — *Нищета философии*. Ответ на «Философию нищеты» г. Прудона. С предисл. и примеч. Фр. Энгельса. Пер. с франц. С. А. Алексеева. Изд. 3-е. Спб., «Новый Мир», 1906. 175 стр. — 352
- [²⁹] * — *Письма к Л. Кугельману*. С предисл. ред. «Neue Zeit». Пер. с нем. М. Ильиной под ред. и с предисл. Н. Ленина. Спб., «Новая Дума», 1907, XI, 96 стр. — 68
- [³⁰] — *Письма Карла Маркса к члену Интернационала Кугельману*. С предисл. К. Каутского. Пер. с нем. А. Гойхбарга. Спб., Левенштейн, 1907. 106 стр. (Б-ка научного социализма). — 69
- [³¹] — *Письмо В. Бракке*. 5 мая 1875 г. — 95, 96
- [³²] *О Советах рабочих депутатов*. [Проект резолюции меньшевиков к IV (Объединительному) съезду РСДРП]. — «Партийные Известия», [Спб.], 1906, № 2, 20 марта, стр. 11. Под общ. загл.: Проект резолюций к предстоящему съезду, выработанный группой «меньшевиков» с участием редакторов «Искры». — 360
- [³³] «Партийные Известия», [Спб.], 1906, № 2, 20 марта, стр. 7, 11. — 350, 360

- [³⁴] *Петроград, 29 июля (11 августа)*. Обновление ведомств и демократия. — «Дело Народа», Пг., 1917, № 113, 29 июля, стр. 1. — 78
- [³⁵] *Плеханов, Г. В. Еще о нашем положении*. (Письмо к товарищу Х.). — «Дневник Социал-Демократа», Женева, 1905, № 4, декабрь, стр. 1—12. — 67, 79
- [³⁶] — *Наше положение*. — «Дневник Социал-Демократа», Женева, 1905, № 3, ноябрь, стр. 1—23. — 67
- [³⁷] — *Несколько слов о последнем парижском международном социалистическом конгрессе*. (Открытое письмо к товарищам, приславшим мне полномочие). — «Заря», Stuttgart, 1901, № 1, апрель, стр. 233—239. — 137
- [³⁸] *Помяловский, Н. Г. Очерки бирсы*. — 129
- [³⁹] «*Правда*», Пг., 1917, № 26, 7 апреля, стр. 1—2. — 113
- 1917, № 68, 10 июня (28 мая), стр. 3. — 105
- 1917, № 80, 26 (13) июня, стр. 1—2. — 106—107
- 1917, № 82, 28 (15) июня, стр. 2—3; № 83, 29 (16) июня, стр. 2—3. — 350
- 1917, № 95, 13 июля (30 июня), стр. 2—3; № 96, 14 (1) июля, стр. 2—3; № 97, 15 (2) июля, стр. 2—3. — 350
- [⁴⁰] *Программа Российской соц.-дем. рабочей партии, принятая на Втором съезде партии*. — В кн.: Второй очередной съезд Росс. соц.-дем. рабочей партии. Полный текст протоколов. Изд. ЦК. Genève, тип. партии, [1904], стр. 1—6. (РСДРП). — 96, 351
- [⁴¹] *Салтыков-Щедрин, М. Е. Забытые слова*. — 55, 76, 102
- [⁴²] — *Признаки времени*. — 78

- [43] * «Социал-Демократ», Женева, 1915, № 47, 13 октября, стр. 2. — 350, 360
- [44] Энгельс, Ф. Введение (к работе К. Маркса «Классовая борьба во Франции с 1848 по 1850 г.»). 6 марта 1895 г. — 199, 245, 247
- [45] — Письмо А. Бебелю. 18—28 марта 1875 г. — 51
- [46] — Предисловие (к первому немецкому изданию книги К. Маркса «Нищета философии»). 23 октября 1884 г. — В кн.: Маркс, К. Нищета философии. Ответ на «Философию нищеты» г. Прудона. С предисл. и примеч. Фр. Энгельса. Пер. с франц. С. А. Алексеева. Изд. 3-е. Спб., «Новый Мир», 1906, стр. 3—20. — 352
- [47] »*Almanacco Repubblicano per l'anno 1874*«, Lodi, 1873, p. 33—37, 141—148. — 91, 297, 303
- [48] »*Arbeiterpolitik*«, Bremen, 1916, Nr. 25, 9. Dezember, S. 193—195. — 368, 374
- [49] *Aus dem literarischen Nachlaß von K. Marx, F. Engels und F. Lassalle*. Hrsg. von F. Mehring. Bd. II. Gesammelte Schriften von K. Marx und F. Engels. Von Juli 1844 bis November 1847. Stuttgart, Dietz, 1902. VIII, 482 S. — 369, 376
- [50] [Bakunin, M. *Der Brief an L. Palix*. 28. September 1870]. — In: Steklow, G. Michael Bakunin. Ein Lebensbild. Stuttgart, Dietz, 1913, S. 113—114. — 165
- [51] *Bebel, A. Aus meinem Leben*. Т. 2. Stuttgart, Dietz, 1911. VIII. 420 S. — 95—97, 115, 120, 127, 133, 160, 195, 203, 207, 209, 211, 223—229, 283, 309, 344, 345, 348, 349, 359, 363, 364
- [52] — [*Der Brief an F. Engels*]. 21. September 1875. — In: *Bebel, A. Aus meinem Leben*, Т. 2. Stuttgart, Dietz, 1911, S. 334—336. — 98, 229
- [53] — *Geleitwort* [zum Buch: »*Aus meinem Leben*«. Т. 2]. 2. Septem-

- ber 1911. — In: Bebel, A. Aus meinem Leben. T. 2. Stuttgart, Dietz, 1911, S. VII—VIII. — 203
- [⁵⁴] — *Unsere Ziele*. Eine Streitschrift gegen die »Demokratische Korrespondenz«. [9 Aufl.] Hottingen — Zürich, Volksbuchh., 1886. 48 S. (Sozialdemokratische Bibliothek. V.). — 98, 229
- [⁵⁵] *Beer, M. Betrachtungen über den Niedergang Englands*. — »Die Neue Zeit«, Stuttgart 1900—1901, Jg. XIX, Bd. I, Nr. 26, S. 804—811. — 160, 209
- [⁵⁶] — *Die gegenwärtige Lage des Trade Unionismus*. — »Die Neue Zeit«, Stuttgart, 1901—1902, Jg. XX, Bd. I, Nr. 1, S. 36—43. — 160, 209
- [⁵⁷] — *Sozialer Imperialismus*. »Die Neue Zeit«, Stuttgart, 1901—1902, Jg. XX, Bd. I, Nr. 7, S. 209—217. — 160, 209
- [⁵⁸] *Bernstein, E. Die Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie*. Stuttgart, Dietz, 1899. X, 188 S. — 74, 82—83, 84—85, 137—138, 145, 148, 165, 191, 259, 261, 267, 331, 339, 341, 348
- [⁵⁹] *Borkheim, S. Zur Erinnerung für die deutschen Mordspatrioten*. 1806—1807. Mit einer Einleitung von F. Engels. Hottingen — Zürich, Volksbuchh., 1888. 68 S. (Sozialdemokratische Bibliothek. XXIV). — 160, 237, 344, 348
- [⁶⁰] *Briefe von F. Engels über die französische Arbeiterpartei*. — »Die Neue Zeit«. Stuttgart, 1900—1901, Jg. XIX. Bd. I, Nr. 14. S. 420—427. — 160, 197, 199, 201, 349, 350
- [⁶¹] **[Bucharin, N.] Der imperialistische Raubstaat*. — »Jugend-Internationale«, Zürich, 1916, Nr. 6, 1. Dezember, S. 7—8. Подпись: Nota bene. — 207, 209, 301, 368—374, 375, 376
- [⁶²] — *Der imperialistische Staat*. Theoretisches zum vaterländischen Hilfsdienst. — »Arbeiterpolitik«, Bremen, 1916, Nr. 25, 9. Dezember, S. 193—195. — 368, 373—374
- [⁶³] *Bulletin de l'assemblée nationale*. Première legislature. — »Gazet-

te Nationale, ou le Moniteur Universel», Paris, 1792, N 248,
4 septembre, p. 1051. — 343

[64] »Gazette Nationale, ou le Moniteur Universel«, Paris, 1792, N 248,
4 septembre, p. 1051. — 343

[65] Engels, F. An die Redaktion des »Sozialdemokrat«. — »Der Sozialdemokrat«, London, 1890, Nr. 37, 13. September, S. 1. Перед загл.: Eine Antwort. — 159, 191—193

[66] — [Der Brief an A. Bebel] 18—28. März 1875. — In: Bebel, A. Aus meinem Leben. T. 2. Stuttgart, Dietz, 1911, S. 318—324. — 95—97, 115, 120, 127, 133, 160, 195, 203—205, 207, 209, 211, 223—229, 283, 309, 344, 345, 348, 349, 359, 363, 364

[67] — [Der Brief an K. Kautsky]. 29. Juni 1891. — »Die Neue Zeit«, Stuttgart, 1901—1902, Jg. XX, Bd. I, Nr. 1, S. 5. — 177

[68] — [Der Brief an K. Kautsky]. 3. Januar 1895. — In: Kautsky, K. Der Weg zur Macht. Politische Betrachtungen über das Hineinwachsen in die Revolution. 2. durchges. Aufl. Berlin, Buchh. »Vorwärts«, 1910, S. 50. — 159, 321

[69] — [Der Brief an K. Kautsky]. 3. Januar 1895. — »Die Neue Zeit«, Stuttgart, 1908, Jg. 27, Bd. 1, Nr. 1, 2. Oktober, S. 6, im Art.: Kautsky, K. Einige Feststellungen über Marx und Engels. — 159, 247

[70] — [Der Brief an K. Kautsky]. 25. März 1895. — In: Kautsky, K. Der Weg zur Macht. Politische Betrachtungen über das Hineinwachsen in die Revolution. 2. durchges. Aufl. Berlin, Buchh. »Vorwärts«, 1910, S. 49—50. — 159, 247

[71] — [Der Brief an K. Kautsky]. 25. März 1895. — »Die Neue Zeit«, Stuttgart, 1908, Jg. 27, Bd. 1, Nr. 1, 2. Oktober, S. 6, im Art.: Kautsky, K. Einige Feststellungen über Marx und Engels. — 159, 247

[72] — [Der Brief an K. Kautsky]. 1. April 1895. — In: Kautsky, K. Der Weg zur Macht. Politische Betrachtungen über das Hineinwachsen in die Revolution. 2. durchges. Aufl. Ber-

- lin, Buchh. »Vorwärts«, 1910, S. 51. — 159, 199, 247, 349
- [73] — [*Der Brief an K. Kautsky*]. 1. April 1895. — »Die Neue Zeit«, Stuttgart, 1908, Jg. 27, Bd. 1, Nr. 1, 2. Oktober, S. 7, im Art.: Kautsky, K. Einige Feststellungen über Marx und Engels. — 159, 247
- [74] — [*Der Brief an P. Lafargue*]. 22. November 1887. — »Die Neue Zeit«, Stuttgart, 1900—1901, Jg. XIX, Bd. I, Nr. 14, S. 426, im Art.: Briefe von F. Engels über die französische Arbeiterpartei. — 159, 197, 201
- [75] — [*Der Brief an P. Lafargue*]. 27. Oktober 1890. — »Die Neue Zeit«, Stuttgart, 1900—1901, Jg. XIX, Bd. I, Nr. 14, S. 426—427, im Art.: Briefe von F. Engels über die französische Arbeiterpartei. — 159, 197, 201
- [76] — [*Der Brief an P. Lafargue*]. 6. März 1894. — »Die Neue Zeit«, Stuttgart, 1900—1901, Jg. XIX, Bd. I, Nr. 14, S. 425—426, im Art.: Briefe von F. Engels über die französische Arbeiterpartei. — 159, 197, 349
- [77] — [*Der Brief an P. Lafargue*]. 2. Juni 1894. — »Die Neue Zeit«, Stuttgart, 1900—1901, Jg. XIX, Bd. I, Nr. 14, S. 426, im Art.: Briefe von F. Engels über die französische Arbeiterpartei. — 159, 197, 201, 349, 350
- [78] — [*Der Brief an P. Lafargue*]. 3. April 1895. — »Die Neue Zeit«, Stuttgart, 1900—1901, Jg. XIX, Bd. I, Nr. 14, S. 426, im Art.: Briefe von F. Engels über die französische Arbeiterpartei. — 159, 197, 199, 349
- [79] — [*Briefe an E. Bernstein*]. — »Vorwärts«, Berlin, 1900, Nr. 277, 28. November. 1. Beilage des »Vorwärts«, S. 1—3; Nr. 278, 29. November. Beilage des »Vorwärts«, S. 1. Под общ. загл.: Aus Briefen von Friedrich Engels. — 197
- [80] — *Dell' Autorità*. — »Almanacco Repubblicano per l'anno 1874«, Lodi, 1873, p. 33—37. — 91, 297
- [81] — *Einleitung [zum Buch: Borkheim, S. Zur Erinnerung für die deutschen Mordspatrioten]*. — In: Borkheim, S. Zur Erinne-

rung für die deutschen Mordpatrioten. 1806—1807. Mit Einleitung von F. Engels. Hottingen — Zürich, Volksbuchh., 1888, S. 3—8. (Sozialdemokratische Bibliothek. XXIV). — 160, 237, 344, 348

- [⁸²] — *Einleitung [zum Buch: Marx, K. Der Bürgerkrieg in Frankreich. Adresse des Generalrats der Internationalen Arbeiter-assoziatiön].* 18. März 1891. — In: Marx, K. *Der Bürgerkrieg in Frankreich. Adresse des Generalrats der Internationalen Arbeiterassoziatiön.* 3. deutsche Aufl. vermehrt durch die beiden Adressen des Generalrats über den deutsch-französi-schen Krieg und durch eine Einleitung von F. Engels. Berlin, Exped. des »Vorwärts«, 1891, S. 3—14. — 84, 106, 107, 108—112, 114, 138—139, 142, 146, 160, 189, 195, 269—281, 283, 323, 337, 341, 345, 349, 359, 364
- [⁸³] — [*Einleitung zum Buch: Marx, K. Die Klassenkämpfe in Frankreich 1848 bis 1850. Auszüge.*] — »Vorwärts«, Berlin, 1895, Nr. 76, 30. März, S. 1—2, im Art.: *Wie man heute Revolutionen macht.* — 199, 349
- [⁸⁴] — *Einleitung zum Neudruck von Marx' »Klassenkämpfe in Frankreich 1848—1850«.* — »Die Neue Zeit«, Stuttgart, 1894—1895, Jg. XIII, Bd. II, Nr. 27, S. 5—10; Nr. 28, S. 36—43. — 165, 245—247, 331, 345, 349
- [⁸⁵] — *Herrn Eugen Dühring's Umwälzung der Wissenschaft.* 3. durchges. und verm. Aufl. Stuttgart, Dietz, 1894. XX, 354 S. — 47—51, 52, 53, 90, 121, 160, 293—297, 319, 339, 344, 345, 346, 347, 362—363, 367, 369
- [⁸⁶] — *Internationales aus dem »Volksstaat« (1871—1875).* Berlin, Exped. des »Vorwärts«, Berliner Volksblatt, 1894. 72 S. — 112, 129, 160, 297, 344, 348, 359, 364
- [⁸⁷] — [*Les lettres à Ed. Bernstein.*] — »Le Mouvement Socialiste«, Paris, 1900, N 45, novembre, p. 515—525. Под общ. загл.: *Lettres inédites de Frederic Engels.* — 197
- [⁸⁸] — [*Les lettres à P. Lafargue.*] — »Le Socialiste«, Paris, 1900, N 115, 24 novembre, p. 1. Под общ. загл.: *Quelques lettres d' Engels.* — 197

- [⁸⁹] — *Revolution und Konterrevolution in Deutschland*. Ins Deutsche übertragen von K. Kautsky. 2. Aufl. Stuttgart, Dietz, 1907. XXX, 141 S. После загл. авт.: K. Marx. — 341—343
- [⁹⁰] — *Der Sozialismus in Deutschland*. — »Die Neue Zeit«, Stuttgart, 1891—1892, Jg. X, Bd. I, Nr. 19, S. 580—589. — 289
- [⁹¹] — *Über das Autoritätsprinzip*. (Dell' Autorità). — »Die Neue Zeit«, Stuttgart, 1913, Jg. 32, Bd. 1, Nr. 2, 10. Oktober, S. 37—39. Под общ. загл.: Ein Beitrag zur Geschichte der Internationale. Zwei unbekannte Artikel von F. Engels und K. Marx. Übersetzt und eingeleitet von N. Rjasanoff. — 91, 92—95, 133, 134, 160, 297—303, 344, 345, 348, 352, 359, 363, 364, 366, 369, 376
- [⁹²] — *Über den Bürgerkrieg in Frankreich*. [Einleitung zum Buch: Marx, K. Der Bürgerkrieg in Frankreich. Adresse des Generalrats der Internationalen Arbeiterassoziation]. 18. März 1891. — »Die Neue Zeit«, Stuttgart, 1890—1891, Jg. IX, Bd. II, Nr. 28, S. 33—41. — 106, 269
- [⁹³] — *Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staats*. Im Anschluß an Lewis H. Morgan's Forschungen. 3. Aufl. Stuttgart, Dietz, 1889. VI, 147 S. — 366, 369
- [⁹⁴] — *Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staats*. Im Anschluß an Lewis H. Morgan's Forschungen. 6. Aufl. Stuttgart, Dietz, 1894. XXIV, 188 S. — 36, 37—41, 44—47, 160, 285—287, 289—293, 344, 345, 346, 362, 366
- [⁹⁵] — *Vorrede zur dritten Auflage [des Buches: Marx, K. Der Achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte]*. In: Marx, K. Der Achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte. 4. Aufl. Hamburg, Meißner, 1907, S. 3—4. — 63, 173, 345, 347
- [⁹⁶] — *[Vorwort zur Arbeit: Marx, K. Zur Kritik des sozialdemokratischen Programms]*. 6. Januar 1891. — »Die Neue Zeit«, Stuttgart, 1890—1891, Jg. IX, Bd. I, Nr. 18, S. 561—562. Под общ. загл.: Zur Kritik des sozialdemokratischen Parteiprogramms. Aus dem Nachlaß von K. Marx. — 135
- [⁹⁷] — *[Vorwort zur dritten Auflage des Buches: »Herrn Eugen Dühring's Umwälzung der Wissenschaft«]*. 23. Mai 1894. — In:

Engels, F. Herrn Eugen Dühring's Umwälzung der Wissenschaft. 3. durchges. und verm. Aufl. Stuttgart, Dietz, 1894, S. XX. — 293

- [⁹⁸] — [*Vorwort*] zur vierten Auflage 1891 [*des Buches: »Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staats«*]. 16. Juni 1891. — In: Engels, F. Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staats. Im Anschluß an Lewis H. Morgan's Forschungen. 6. Aufl. Stuttgart, Dietz, 1894, S. IX—XXIV. — 43, 285
- [⁹⁹] — [*Vorwort zum Buch: Marx, K. u. Engels, F. Das Kommunistische Manifest*]. 21. Januar 1882. — In: Marx, K. u. Engels, F. Das Kommunistische Manifest. 7. autorisierte deutsche Ausgabe. Mit Vorreden von K. Marx u. F. Engels u. einem Vorwort von K. Kautsky. Berlin, Buchh. »Vorwärts«, 1906, S. 19—20. — 163
- [¹⁰⁰] — [*Vorwort zum Buch: Marx, K. u. Engels, F. Das Kommunistische Manifest*]. 28. Juni 1883. — Ibidem. S. 18—19. — 163
- [¹⁰¹] — [*Vorwort zum Buch: Marx, K. u. Engels, F. Das Kommunistische Manifest*]. 1. Mai 1890. — Ibidem, S. 19—22. — 163
- [¹⁰²] — *Vorwort [zum Buch: »Internationales aus dem »Volksstaat« (1871—1875)«]*. 3. Januar 1894. — In: Engels, F. Internationales aus dem »Volksstaat« (1871—1875). Berlin, Exped. des »Vorwärts«, Berliner Volksblatt, 1894, S. 5—7. — 112, 129, 160, 297, 344, 348, 359, 364
- [¹⁰³] — *Vorwort [zum Buch: »Zur Wohnungsfrage«]*. 10. Januar 1887. — In: Engels, F. Zur Wohnungsfrage. Separatabdruck aus dem »Volksstaat« von 1872. 2. durchges. Aufl. Hittingen-Zürich, Volksbuchh., 1887. S. 3—10. (Sozialdemokratische Bibliothek. XIII). — 160, 193, 241
- [¹⁰⁴] — *Zur Kritik des sozialdemokratischen Programmwurfes 1891.* — »Die Neue Zeit«, Stuttgart, 1901—1902, Jg. XX, Bd. I, Nr. 1, S. 5—13. — 98—106, 159, 160, 177—189, 193, 195, 344, 346, 348, 359, 364
- [¹⁰⁵] — *Zur Wohnungsfrage.* Separatabdruck aus dem »Volksstaat«

von 1872. 2. durchges. Aufl. Hottingen — Zürich. Volksbuchh., 1887. 72 S. (Sozialdemokratische Bibliothek. XIII). — 88—91, 160, 175, 193, 237, 241—243, 344, 348, 359, 364

- [106] *Hegel, G. W. F. Grundlinien der Philosophie des Rechts.* Berlin, 1821. — 36, 285
- [107] *Internationale et révolution.* A propos du congrès de la Haye par des réfugiés de la Commune, ex-membres du Conseil Général de l'Internationale. Londres, imp. de Graag, 1872. 16 p. — 241
- [108] **Jugend-Internationale*«. Zürich, 1916, Nr. 6, 1. Dezember, S. 7—8. — 207, 209, 301, 368—374, 375, 376
- [109] *Kautsky, K. Allerhand Revolutionäres.* — »Die Neue Zeit«, Stuttgart, 1903—1904, Jg. 22, Bd. 1, Nr. 22, S. 685—695. — 313—315
- [110] — *Banditenpolitik.* — »Die Neue Zeit«. Stuttgart, 1911, Jg. 30, Bd. 1, Nr. 1, 6. Oktober, S. 1—5. — 349
- [111] — *Bernstein und die Dialektik.* — »Die Neue Zeit«, Stuttgart, 1898—1899, Jg. XVII, Bd. II, Nr. 28, S. 36—50. — 247
- [112] — *Bernstein und das sozialdemokratische Programm.* Eine Antikritik. Stuttgart, Dietz, 1899. VIII, 195 S. — 137, 138—139, 142, 143, 275, 339—341, 348, 349, 365
- [113] — *Der charakterlose Engels.* — »Die Neue Zeit«, Stuttgart, 1909, Jg. 27, Bd. 2, Nr. 39, 25. Juni, S. 414—416. — 245—247
- [114] *—*Die Diktatur des Proletariats.* Wien, Brand, 1918. 63. S. — 65
- [115] — *Eine neue Strategie.* — »Die Neue Zeit«, Stuttgart, 1910, Jg. 28, Bd. 2, Nr. 37, 10. Juni, S. 332—341; Nr. 38, 17. Juni, S. 364—374; Nr. 39, 24. Juni, S. 412—421. — 269, 325
- [116] — *[Die Eroberung der staatlichen Macht und die Bündnisse mit bürgerlichen Parteien.* Die Resolution zum Punkt 9 der Tagesordnung des Internationalen Sozialistenkongresses. Paris, 1900]. — In: Internationaler Sozialistenkongreß zu Paris.

23. bis 27. September 1900. Berlin, Exped. der Buchh. »Vorwärts«, 1900, S. 17. — 137

- [¹¹⁷] — *Die neue Taktik.* — »Die Neue Zeit«, Stuttgart, 1912, Jg. 30, Bd. 2, Nr. 44, 2. August, S. 654—664; Nr. 45, 9. August, S. 688—698; Nr. 46, 16. August, S. 723—733. — 44, 143—148, 150, 207, 265, 325—339, 345, 349, 365
- [¹¹⁸] — *Ein sozialdemokratischer Katechismus.* — »Die Neue Zeit«, Stuttgart, 1893—1894, Jg. XII, Bd. I, Nr. 12, S. 361—369; Nr. 13, S. 402—410. — 319
- [¹¹⁹] — *Die soziale Revolution.* I. Sozialreform und soziale Revolution. Berlin, Exped. der Buchh. »Vorwärts«, 1902, 56 S. — 139—140, 141—142, 143, 309—311, 349, 365
- [¹²⁰] — *Die soziale Revolution.* II. Am Tage nach der sozialen Revolution. Berlin, Exped. der Buchh. »Vorwärts«, 1902. 48 S. — 139—140, 141—142, 143, 309—311, 349, 365
- [¹²¹] *— *Die soziale Revolution.* I. Sozialreform und soziale Revolution. 2. durchges. und verm. Aufl. Berlin, Buchh. »Vorwärts«, 1907. 64 S. — 309
- [¹²²] — *Die soziale Revolution.* II. Am Tage nach der sozialen Revolution. 2. durchges. und verm. Aufl. Berlin, Buchh. »Vorwärts«, 1907, 48 S. — 309
- [¹²³] — *Vorrede zur ersten Auflage [des Buches: »Der Weg zur Macht«].* — In: Kautsky, K. Der Weg zur Macht. Politische Betrachtungen über das Hineinwachsen in die Revolution. 2. durchges. Aufl. Berlin, Buchh. »Vorwärts«, 1910, S. 5—6. — 315
- [¹²⁴] — *Vorrede zur zweiten Auflage [des Buches: »Der Weg zur Macht«].* 1. Juli 1910. — In: Kautsky, K. Der Weg zur Macht. Politische Betrachtungen über das Hineinwachsen in die Revolution. 2. durchges. Aufl. Berlin, Buchh. »Vorwärts«, 1910, S. 7—14. — 315
- [¹²⁵] — *Vorwort zur zweiten Auflage [des Buches: »Die soziale Revolution«].* — In: Kautsky, K. Die soziale Revolution. I. Sozialreform und soziale Revolution. 2. durchges. und verm. Aufl. Berlin, Buchh. »Vorwärts«, 1907, S. 5—6. — 309

- [¹²⁶] — *Vorwort [zum Buch: Marx, K. u. Engels, F. Das Kommunistische Manifest].* Juni 1906. — In: Marx, K. u. Engels, F. Das Kommunistische Manifest. 7. autorisierte deutsche Ausgabe. Mit Vorreden von K. Marx u. F. Engels u. einem Vorwort von K. Kautsky. Berlin, Buchh. »Vorwärts«, 1906, S. 3—16. — 163
- [¹²⁷] — *Der Weg zur Macht. Politische Betrachtungen über das Hineinwachsen in die Revolution.* Berlin. »Vorwärts«, 1909, 104 S. — 142, 143, 315, 337, 349
- [¹²⁸] — *Der Weg zur Macht. Politische Betrachtungen über das Hineinwachsen in die Revolution.* 2. durchges. Aufl. Berlin, Buchh. »Vorwärts«, 1910, 112 S. — 142—143, 160, 199, 247, 315—317, 349, 365
- [¹²⁹] *Loria, A. Les bases économiques de la constitution sociale.* 2. ed. Entièrement refondue et considérablement augmentée. Trad. de l'italien sur le manuscrit original par A. Bouchard. Paris, Michalon, 1903. VIII, 430 p. — 366
- [¹³⁰] *Manifest der Internationale zur gegenwärtigen Lage, [angenommen auf dem Außerordentlichen Internationalen Sozialistenkongreß zu Basel am 24. und 25. November 1912].* — In: Außerordentlicher Internationaler Sozialistenkongreß zu Basel. Berlin, Buchh. »Vorwärts«, 1912, S. 23—27. — 337—339
- [¹³¹] *Marx, K. u. Engels, F. Ansprache der Zentralbehörde an den Bund vom März 1850.* — In: Marx, K. Enthüllungen über den Kommunistenprozeß zu Köln. Neuer Abdr., mit Einleitung von F. Engels und Dokumenten. Hottingen-Zürich. Volksbuchh., 1885, S. 75—83. (Sozialdemokratische Bibliothek. IV). — 145, 333
- [¹³²] — *Das Kommunistische Manifest.* 7. autorisierte deutsche Ausgabe. Mit Vorreden von K. Marx u. F. Engels u. einem Vorwort von K. Kautsky. Berlin, Buchh. »Vorwärts«, 1906. 46 S. — 54—56, 58, 59, 60, 68, 69, 71, 87, 118, 139, 150, 159, 160, 163, 195, 231—235, 344, 345, 311, 312, 363
- [¹³³] — *Vorrede [zum Buch: »Das Kommunistische Manifest«].* 24. Juni 1872. — In: Marx, K. u. Engels, F. Das Kommunistische Manifest. 7. autorisierte deutsche Ausgabe. Mit Vorreden

von K. Marx u. F. Engels u. einem Vorwort von K. Kautsky.
Berlin, Buchh. »Vorwärts«, 1906, S. 17—18. — 67—68, 69,
139, 159, 163—165, 344, 345, 348, 363

- [¹³⁴] *Marx, K. Der Achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte.* 3. Aufl.
Hamburg, Meißner, 1885. VI, 108 S. — 175
- [¹³⁵] — *Der Achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte.* 4. Aufl. Ham-
burg, Meißner, 1907. 110 S. — 58—59, 60, 61, 62, 64, 69,
87, 138, 159, 171—175, 195, 265—267, 283—285, 325,
337, 344, 345, 347, 363
- [¹³⁶] — [*Der Brief an W. Bracke*]. 5. Mai 1875. — »Die Neue Zeit«,
Stuttgart, 1890—1891, Jg. IX, Bd. I, Nr. 18, S. 562. — 115,
209
- [¹³⁷] — [*Der Brief an L. Frankel u. L. E. Varlin*]. 13. Mai 1871.
— »Die Neue Zeit«, Stuttgart, 1911, Jg. 29, Bd. 1, Nr. 23,
10. März, S. 796, in Art.: Ein proletarischer Gedenktag.
— 159, 175—177
- [¹³⁸] — [*Der Brief an L. Kugelmann*]. 3. März 1869. — »Die Neue
Zeit«, Stuttgart, 1901—1902, Jg. 20, Bd. 2, Nr. 13, S.
412—413. — 167, 169
- [¹³⁹] — [*Der Brief an L. Kugelmann*]. 13. Dezember 1870. — »Die
Neue Zeit«, Stuttgart, 1901—1902, Jg. 20, Bd. 2, Nr. 17, S.
542—544. — 167, 169
- [¹⁴⁰] — [*Der Brief an L. Kugelmann*]. 12. April 1871. — »Die Neue
Zeit«, Stuttgart, 1901—1902, Jg. XX, Bd. I, Nr. 23, S.
709—710. Под общ. загл.: Karl Marx über die Pariser
Kommune. — 67, 68—71, 159, 160, 165—171, 175, 195,
325, 337, 344, 345, 347, 362
- [¹⁴¹] — [*Der Brief an L. Kugelmann*]. 17. April 1871. — »Die Neue
Zeit«, Stuttgart, 1901—1902, Jg. XX, Bd. I, Nr. 23, S. 710.
Под общ. загл.: Karl Marx über die Pariser Kommune.
— 165—167
- [¹⁴²] — [*Der Brief an L. Kugelmann*]. 18. Juni 1871. — »Die Neue
Zeit«, Stuttgart, 1901—1902, Jg. 20, Bd. 2, Nr. 25, S. 797.
— 167, 169

- [¹⁴³] — [*Der Brief an J. Weydemeyer* Auszüge]. 5. März 1852. — »Die Neue Zeit«, Stuttgart, 1906—1907, Jg. 25, Bd. 2, Nr. 31, S. 163—165, im Art.: Mehring, F. Neue Beiträge zur Biographie von Karl Marx und Friedrich Engels. — 64, 66
- [¹⁴⁴] — *Briefe an Dr. L. Kugelmann*. — »Die Neue Zeit«, Stuttgart, 1901—1902, Jg. 20, Bd. 2, Nr. 1, S. 29—32; Nr. 2, S. 60—64; Nr. 3, S. 91—96; Nr. 4, S. 125—128; Nr. 6, S. 188—192; Nr. 7, S. 221—224; Nr. 12, S. 381—384; Nr. 13, S. 412—416; Nr. 15, S. 472—480; Nr. 17, S. 541—544; Nr. 19, S. 604—608; Nr. 25, S. 797—800. — 167, 169
- [¹⁴⁵] — *Der Bürgerkrieg in Frankreich*. Adresse des Generalrats der Internationalen Arbeiterassoziation an alle Mitglieder in Europa und den Vereinigten Staaten. S. — Abdr. aus dem Volksstaat. Leipzig. Exped. des Volksstaat, 1871. 52 S. — 68, 163—165, 169, 171
- [¹⁴⁶] — *Der Bürgerkrieg in Frankreich*. Adresse des Generalrats der Internationalen Arbeiterassoziation an alle Mitglieder in Europa und den Vereinigten Staaten. Neuer Abdr. Leipzig Genossenschaftsbuchdruckerei, 1876. 56 S. — 165, 247—259, 261—265, 307, 356
- [¹⁴⁷] — *Der Bürgerkrieg in Frankreich*. Adresse des Generalrats der Internationalen Arbeiterassoziation. 3. deutsche Aufl. vermehrt durch die beiden Adressen des Generalrats über den deutsch-französischen Krieg und durch eine Einleitung von F. Engels. Berlin, Exped. des »Vorwärts«, 1891. 71 S. — 69, 72—74, 75, 76, 77, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85—86, 87, 106, 107, 108—112, 114, 119, 137—138, 139, 141, 142, 146, 147, 148, 149, 160, 189, 195, 247—259, 261—265, 269—281, 283, 307, 325, 337, 339, 341, 344, 345, 347, 348, 356—357, 359, 363, 364
- [¹⁴⁸] — *Das Elend der Philosophie*. Antwort auf Proudhons »Philosophie des Elends«. Deutsch von E. Bernstein und K. Kautsky. Mit Vorwort und Noten von F. Engels. Stuttgart, Dietz, 1885. XXXVII, 209 S. — 54, 160, 229—231, 345, 311, 363
- [¹⁴⁹] — *Enthüllungen über den Kommunistenprozeß zu Köln*. Neuer Abdr., mit Einleitung von F. Engels und Dokumenten. Hot-

tingen — Zürich. Volksbuchh., 1885. 88 S. (Sozialdemokratische Bibliothek. IV). — 145, 333

- [¹⁵⁰] — *L'indifferenza in materia politica*. »Almanacco Repubblicano per l'anno 1874«, Lodi, 1873, p. 141—148. — 91, 303
- [¹⁵¹] — *Kritische Randglossen zu dem Artikel: Der König von Preussen und die Sozialreform*. — In: Aus dem literarischen Nachlaß von K. Marx, F. Engels und F. Lassalle. Hrsg. von F. Mehring. Bd. II. Gesammelte Schriften von K. Marx und F. Engels. Von Juli 1844 bis November 1847. Stuttgart, Dietz, 1902, S. 41—60. — 369, 376
- [¹⁵²] — *Der politische Indifferentismus*. (L'indifferenza in materia politica). — »Die Neue Zeit«, Stuttgart, 1913, Jg. 32, Bd. 1, Nr. 2, 10. Oktober, S. 40—44. Под общ. загл.: Ein Beitrag zur Geschichte der Internationale. Zwei unbekannte Artikel von F. Engels und K. Marx. Übersetzt und eingeleitet von N. Rjasanoff. — 91, 134, 160, 303, 344, 345, 348, 359, 363, 365, 376
- [¹⁵³] — *Die Schutzzollner, die Freihandelsmänner und die arbeitende Klasse*. — In: Marx, K. Zwei Reden über die Freihandels- und Schutzzollfrage. Aus dem Französischen übersetzt und mit einem Vorwort und erläuternden Anmerkungen versehen von J. Weydemeyer. Hamm, Schulzische Buchdruckerei, 1848, S. 18—20. — 201
- [¹⁵⁴] — [*Die Schutzzollner, die Freihandelsmänner und die arbeitende Klasse*]. — »Die Neue Zeit«, Stuttgart, 1900—1901, Jg. XIX, Bd. I, Nr. 25, S. 795—796. Под загл.: Marx über den Schutzzoll. — 201—203
- [¹⁵⁵] — [*Die Schutzzollner, die Freihandelsmänner und die arbeitende Klasse*]. — »New-Yorker Volkszeitung«, 1890, 3. März, S. 4. — 201
- [¹⁵⁶] — *Vorrede [zum Buch: »Das Elend der Philosophie. Antwort auf Proudhons „Philosophie des Elends“«]*. 15. Juni 1847. — In: Marx, K. Das Elend der Philosophie. Antwort auf Proudhons »Philosophie des Elends«. Deutsch von E. Bernstein und K. Kautsky. Mit Vorwort und Noten von F. Engels. Stuttgart, Dietz, 1885, S. XXXVII. — 231

- [¹⁵⁷] — *Zur Kritik des sozialdemokratischen Parteiprogramms*. Aus dem Nachlaß von K. Marx. — »Die Neue Zeit«, Stuttgart, 1890—1891, Jg. IX, Bd. I, Nr. 18, S. 562—575. — 115, 116—119, 123—124, 125—126, 127, 129—130, 135, 160, 175, 195, 209, 211—223, 344, 345, 348, 364
- [¹⁵⁸] »*Le Mouvement Socialiste*«, Paris, 1900, N 45, novembre, p. 515—525. — 197
- [¹⁵⁹] »*Neue Zeit*«, Stuttgart. — 199
- 1890—1891, Jg. IX, Bd. I, Nr. 18, S. 562—575. — 114, 115, 116—118, 123—124, 125—126, 128, 130, 135—136, 160, 175, 195, 209, 211—223, 344, 345, 348, 364—365
- 1890—1891, Jg. IX, Bd. II, Nr. 28, S. 33—41. — 106, 269
- 1891—1892, Jg. X, Bd. I, Nr. 19, S. 580—589. — 289
- 1893—1894, Jg. XII, Bd. I, Nr. 12, S. 361—369; Nr. 13, S. 402—410. — 319
- 1894—1895, Jg. XIII, Bd. II, Nr. 27, S. 5—10; Nr. 28, S. 36—43. — 165, 245—247, 331, 345, 349
- 1898—1899, Jg. XVII, Bd. II, Nr. 28, S. 36—50. — 245
- 1900—1901, Jg. XIX, Bd. I, Nr. 14, S. 425—427. — 160, 197, 199, 201, 349, 350
- 1900—1901, Jg. XIX, Bd. I, Nr. 25, S. 795—796. — 201—203
- 1900—1901, Jg. XIX, Bd. I, Nr. 26, S. 804—811. — 160—209
- 1900—1901, Jg. XIX, Bd. II, Nr. 33, S. 197—202. — 209
- 1901—1902, Jg. XX, Bd. I, Nr. 1, S. 5—13, 36—43. — 18—106, 159, 160, 177—189, 193, 195, 209, 344, 346, 348, 359, 364
- 1901—1902, Jg. XX, Bd. I, Nr. 7, S. 209—217. — 160, 209

- 1901—1902, Jg. XX, Bd. I, Nr. 23, S. 709—710. — 67, 68—72, 159, 160, 165—171, 175, 195, 325, 337, 344, 345, 347, 363
- 1901—1902, Jg. 20, Bd. 2, Nr. 1, S. 29—32; Nr. 2, S. 60—64; Nr. 3, S. 91—96; Nr. 4, S. 125—128; Nr. 6, S. 188—192; Nr. 7, S. 221—224; Nr. 12, S. 381—384; Nr. 13, S. 412—416; Nr. 15, S. 472—480; Nr. 17, S. 541—544; Nr. 19, S. 604—608; Nr. 25, S. 797—800. — 167, 169
- 1903—1904, Jg. 22, Bd. 1, Nr. 22, S. 685—695. — 313—315
- 1906—1907, Jg. 25, Bd. 2, Nr. 31, S. 163—165. — 64—65, 66
- 1908, Jg. 27, Bd. 1, Nr. 1, 2. Oktober, S. 6, 7. — 160, 247
- 1909, Jg. 27, Bd. 2, Nr. 39, 25. Juni, S. 414—416. — 245—247
- 1910, Jg. 28, Bd. 2, Nr. 37, 10. Juni, S. 332—341; Nr. 38, 17. Juni, S. 364—374; Nr. 39, 24. Juni, S. 412—421. — 269, 325
- 1911, Jg. 29, Bd. 1, Nr. 23, 10. März, S. 796. — 159, 175—177
- 1911, Jg. 30, Bd. 1, Nr. 1, 6. Oktober, S. 1—5. — 349
- 1912, Jg. 30, Bd. 2, Nr. 41, 12. Juli, S. 541—550; Nr. 42, 19. Juli, S. 585—593; Nr. 43, 26. Juli, S. 609—616. — 143, 146, 147, 207, 265, 325—339, 345, 349, 365
- 1912, Jg. 30, Bd. 2, Nr. 44, 2. August, S. 654—664; Nr. 45, 9. August, S. 688—698; Nr. 46, 16. August, S. 723—733. — 44, 143—148, 150, 207, 265, 325—339, 345, 349, 365
- 1913, Jg. 32, Bd. 1, Nr. 1, 3. Oktober, S. 8—16. — 297
- 1913, Jg. 32, Bd. 1, Nr. 2, 10. Oktober, S. 37—39, 40—44. — 91—96, 133, 135, 160, 297—307, 344, 345, 348, 352, 359, 363, 364, 366, 369, 376

- [160] »New-Yorker Volkszeitung«, 1890, 3. März, S. 4. — 201
Nota bene — см. Bucharin, N.
- [161] Pannekoek, A. *Massenaktion und Revolution*. — »Die Neue Zeit«, Stuttgart, 1912, Jg. 30, Bd. 2, Nr. 41, 12. Juli, S. 541—550; Nr. 42, 19. Juli, S. 585—593; Nr. 43, 26. Juli, S. 609—616. — 143—144, 146, 147, 207, 265, 325—333, 345, 349, 365
- [162] Plechanow, G. *Anarchismus und Sozialismus*. Berlin, Exped. des »Vorwärts«, 1894. 84 S. — 135, 345, 349, 365
- [163] *Programm der deutschen Arbeiterpartei*. — »Volksstaat«, Leipzig, 1875, Nr. 27, 7. März, S. 1. — 53, 96, 97, 98, 116, 123—124, 209, 213, 215, 225, 227, 229
- [164] *Programm der sozialdemokratischen Partei Deutschlands, beschlossen auf dem Parteitag zu Erfurt 1891*. — In: Protokoll über die Verhandlungen des Parteitages der sozialdemokratischen Partei Deutschlands. Abgehalten zu Erfurt vom 14. bis 20. Oktober 1891. Berlin, »Vorwärts«, 1891, S. 3—6. — 98, 99, 177, 193, 209
- [165] Rjasanoff, D. *Einleitung [zu den Artikeln: Engels, F. Über das Autoritätsprinzip; Marx, K. Der politische Indifferentismus]*. — »Die Neue Zeit«, Stuttgart, 1913, Jg. 32, Bd. 1, Nr. 1, 3. Oktober, S. 8—16. Под общ. загл.: Ein Beitrag zur Geschichte der Internationale. Zwei unbekannte Artikel von F. Engels und K. Marx. Übersetzt und eingeleitet von N. Rjasanoff. — 297
- [166] Sanders, D. *Ergänzungs-Wörterbuch der deutschen Sprache*. Vollständigkeit und Erweiterung aller bisher erschienenen deutsch-sprachlichen Wörterbücher (einschließlich des Grimm'schen). Mit Belegen von Luther bis auf die neueste Gegenwart. Berlin, Abenheim'sche Verlagsbuchh., 1885. [2], 691 S. — 203
- [167] »Der Sozialdemokrat«, London, 1890, Nr. 37, 13. September, S. 1. — 159, 191—192
- [168] »Le Socialiste«, Paris, 1900, N 115, 24 novembre, p. 1. — 197
- [169] »Sozialistische Monatshefte«, Berlin. — 151

[¹⁷⁰] *Steklow, G. Michael Bakunin. Ein Lebensbild.* Stuttgart, Dietz, 1913. 128 S. — 165—167

[¹⁷¹] »*Volksstaat*«, Leipzig, 1875, Nr. 27, 7. März, S. 1. — 54, 95—96, 98, 117, 123—124, 209, 213, 215, 225, 227, 229

[¹⁷²] »*Vorwärts*«, Berlin, 1895, Nr. 76, 30. März, S. 1—2. — 199, 349

—1900, Nr. 277, 28. November. 1. Beilage des »*Vorwärts*«, S. 1—3; Nr. 278, 29. November. Beilage des »*Vorwärts*«, S. 1. — 197

[¹⁷³] *Walter, W. Der russische Imperialismus und Deutschlands China-Abenteuer.* — »*Die Neue Zeit*«, Stuttgart, 1900—1901, Jg. XIX, Bd. II, Nr. 33, S. 197—202. — 209

[¹⁷⁴] *Webb, S. u. Webb, B. Theorie und Praxis der englischen Gewerksvereine.* (Industrial democracy). Bd. 1—2. Stuttgart, Dietz, 1898. 2. Bd. — 148, 339

JMENNÝ REJSTŘÍK

ALEXEJEV S. A. — přeložil z francouzštiny do ruštiny knihu K. Marxe *Bída filozofie*, jejíž první a druhé vydání vyšlo roku 1905 v Oděse a třetí vydání v roce 1906 v Petrohradě. — 352

AVKSEŇTJEV N. D. (1878—1943) — jeden z vůdců eserské strany, člen ústředního výboru. Za první světové války vystupoval jako sociálšovinista. Po únorové revoluci 1917 se stal předsedou výkonného výboru Celoruského sovětu rolnických zástupců. V druhé koaliční prozatímní vládě zastával úřad ministra vnitra, později byl předsedou prozatímní rady Ruské republiky (předparlamentu). Po Říjnové revoluci vyvíjel aktivní protisovětskou činnost. V roce 1918 byl předsedou tzv. ufského direktoria; později emigroval a pokračoval v boji proti sovětské moci. — 45, 78

BAKUNIN M. A. (1814—1876) — jeden z ideologů narodnictví a anarchismu. Od roku 1840 žil v emigraci. V letech 1848—1849 se zúčastnil revoluce v Německu. Od roku 1868 byl členem I. internacionály, v níž vystupoval jako odpůrce marxismu. Odmítal jakoukoli formu státu včetně diktatury proletariátu, nepochopil světodějnou úlohu proletariátu, otevřeně vystupoval proti založení nezávislé politické strany dělnické třídy. Domníval se, že se dělníci nemají zapojovat do politického dění. Marx a Engels rozhodně bojovali proti Bakuninovi, odhalili reakční podstatu bakuninismu jako maloburžoazního sektářství neslučitelného s dělnickým hnutím. Za rozbíječskou činnost byl Bakunin v roce 1872 na haagském kongresu z I. internacionály vyloučen. — 84, 97, 136, 165, 227

BEBEL August (1840—1913) — významný představitel německé sociální demokracie a mezinárodního dělnického hnutí; povoláním soustružník. Do politického života vstoupil v první polovině 60. let, byl členem I. internacionály. V roce 1869 založil společně s W. Liebknechtem Sociálně demokratickou dělnickou stranu Německa (eisenachských). Několikrát byl zvolen poslancem Říšského sněmu, v 90. letech a po roce 1900 vystupoval proti reformismu a revizionismu

v německé sociální demokracii. V posledních letech své činnosti se dopustil řady chyb centristického charakteru. — 95, 98, 115—116, 120, 160, 203, 209, 223, 229, 348, 364

BEER Max (nar. 1864) — německý historik socialismu. — 160, 209

BERNSTEIN Eduard (1850—1932) — vůdce krajně oportunistického křídla německé sociální demokracie a II. internacionály, teoretik revizionismu a reformismu. Do sociálně demokratického hnutí se zapojil v polovině 70. let. V letech 1881—1889 redigoval ilegální orgán Sociálně demokratické strany Německa Der Sozialdemokrat. V letech 1896—1898 uveřejnil v časopisu Die Neue Zeit sérii článků Problémy socialismu, jež později vydal knižně pod názvem Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie [Předpoklady socialismu a úkoly sociální demokracie] (1899; česky 1902). V této knize revidoval všechny základní teze marxistické filozofie, ekonomie a vědeckého socialismu. Za hlavní úkol dělnického hnutí považoval boj za reformy, které by »zlepšily« hospodářské postavení dělníků za kapitalismu;razil oportunistické heslo Hnutí je vším, konečný cíl není ničím.

Za první světové války stál na pozicích sociálšovinismu. V následujících letech vyzýval k podpoře politiky imperialistické buržoazie, vystupoval proti Říjnové revoluci a sovětskému státu. — 74, 82—85, 137—138, 142, 145, 148, 165, 193, 197, 209, 247, 255, 259, 261, 267, 275, 331, 339, 341, 348—349

BISMARCK Otto Eduard Leopold von (1815—1898) — pruský a německý státník a diplomat. »Krví a železem« sjednotil »shora« rozdrobené německé státy a německou říši pod vedením Pruska. V letech 1871—1890 řídil jako říšský kancléř veškerou zahraniční i vnitřní politiku Německa, hájil zájmy junkerských statkářů a zároveň se snažil zajistit koalici junckerů s velkoburžoazií. Ve snaze potlačit dělnické hnutí vydal v roce 1878 výjimečný zákon proti socialistům. Když nedosáhl úspěchu, vystoupil s demagogickým programem sociálního zákonodárství a vydal zákony o povinném pojištění některých kategorií dělníků. Jeho pokus rozložit dělnické hnutí drobnými ústupky byl však bezvýsledný. V březnu 1890 byl nucen abdikovat. — 45, 291

BISSOLATI Leonida (1857—1920) — spoluzakladatel Italské socialistické strany a jeden z vůdců jejího krajně pravicového reformistického křídla. V letech 1896—1904 a 1908—1910 byl redaktorem ústředního orgánu této strany listu Avanti!. Od roku 1897 byl členem par-

lamentu. V roce 1912 byl z Italské socialistické strany vyloučen a založil sociálně reformistickou stranu. Za první světové války se projevoval jako sociálšovinista, vyslovoval se pro účast Itálie ve válce na straně Dohody. V letech 1916—1918 byl ministrem bez portfeje. — 76

BONAPARTE Ludvík — viz Napoleon III.

BORKHEIM Sigismund Ludwig (1825—1885) — německý publicista, demokrat, účastník revoluce v letech 1848—1849 v Německu. Po porážce revoluce emigroval, žil ve Švýcarsku, Francii a od roku 1851 v Anglii. Stýkal se přátelsky s Marxem a Engelsem. Překládal spisy ruských revolucionářů. — 237

BRACKE Wilhelm (1842—1880) — německý socialista, vydavatel a knihkupec. V roce 1869 se stal jedním ze zakladatelů a vůdců strany eisenaušských. Patřil k hlavním vydavatelům a propagátorům stranické literatury. — 95, 115, 209, 229

BRANTING Karl Hjalmar (1860—1925) — vůdce švédské sociálně demokratické strany, jeden z čelných představitelů II. internacionály, revizionista a oportunist. Od roku 1884 byl spolupracovníkem a později redaktorem liberálního listu Tiden. V letech 1887—1917 (s přestávkami) redigoval ústřední stranický orgán list Sozialdemokraten. V letech 1897—1925 byl poslancem parlamentu. Za první světové války patřil k sociálšovinistům. V roce 1917 vstoupil do Edenovy koaliční liberálně socialistické vlády; podporoval vojenskou intervenci proti Sovětskému Rusku. V letech 1920, 1921—1923 a 1924—1925 byl předsedou sociálně demokratické vlády. — 76, 151

BREŠKO-BREŠKOVSKAJA J. K. (1844—1934) — spoluzakladatelka a čelná představitelka strany eserů, patřila k jejímu krajně pravicovému křídlu. Do politické práce se zapojila v 70. letech jako členka národnického hnutí. Byla několikrát vězněna a roku 1878 vypovězena do vyhnanství. Po únorové revoluci 1917 energicky podporovala prozatímní vládu. Schvalovala pokračování v imperialistické válce do »vítězného konce«. Po Říjnové revoluci bojovala proti sovětské moci. Roku 1919 emigrovala do USA, později žila ve Francii. V zahraničí vedla pomlouvačnou kampaň proti Sovětskému Rusku, podporovala přípravu nové intervence a přispívala do emigrantského orgánu Dni, vycházejícího v Paříži. — 33

BUCHARIN N. I. (Nota-Bene) (1888—1938) — publicista a ekonom, člen SDDSR od roku 1906; byl propagandistou v různých moskevských obvodech. V roce 1911 uprchl do zahraničí. V roce 1915 spolupracoval s časopisem *Kommunist*; zastával protileninské stanovisko v otázkách státu, diktatury proletariátu, práva národů na sebeurčení aj. V předvečer Říjnové revoluce obhajoval menševicko-trockistickou teorii, že v Rusku nemůže zvítězit socialistická revoluce. Po Říjnové revoluci byl členem politického byra ÚV, redaktorem *Pravdy*, členem exekutivy Komunistické internacionály. Nejednou vystupoval proti leninské politice strany, v roce 1918 při diskusi o brestlitevském míru stál v čele protistranické skupiny »levých komunistů«; v době diskusí v odborech (1920—1921) zastával zpočátku »nárazníkové« stanovisko a později se připojil k protileninské skupině Trockého; od roku 1928 stál v čele pravicové opozice ve straně. V roce 1929 byl vyloučen z politického byra ÚV a z předsednictva exekutivy Komunistické internacionály. V roce 1937 jej plenární zasedání ÚV VKS(b) (25. února—5. března) za protistranickou činnost vyloučilo ze strany. — 209, 301, 366—368, 374

CAVAIGNAC Louis Eugène (1802—1857) — francouzský generál a reakční politik, účastník bojů o dobytí Alžírsku (1831—1848). Neblaze proslul barbarskými metodami vedení války. Po únorové revoluci 1848 byl generálním guvernérem v Alžírsku, od května 1848 — po zvolení do francouzského Ústavodárného shromáždění — ministrem války. Od června 1848 stál v čele vojenské diktatury a s mimořádnou krutostí potlačil červnové povstání pařížských dělníků. Od července do prosince 1848 měl v rukou veškerou výkonnou moc. Jak ukázal Marx, Cavaignac zosobňoval »diktaturu buržoazie prováděnou šavlí« (K. Marx—B. Engels, *Spisy* 7, Praha 1959, s. 62). — 107

CERETELI I. G. (1882—1959) — jeden z menševických vůdců. Byl poslancem II. státní dumy za Kutaiskou gubernii. Za sociálně demokratickou frakci v dumě se zúčastnil V. (londýnského) sjezdu SDDSR jako delegát s poradním hlasem. V letech reakce a nového revolučního rozmachu byl likvidátorem, za první světové války centristou. Po únorové revoluci 1917 se stal členem výkonného výboru petrohradského sovětu, byl obranářem. V květnu 1917 se stal členem prozatímní vlády jako ministr pošt a telegrafu, po červencových událostech jako ministr vnitra. Byl jedním z iniciátorů protibolševických pogromů. Po Říjnové revoluci byl jedním z vůdců kontrarevoluční menševické vlády v Gruzii. Po vítězství sovětské moci v Gruzii emigroval. — 33, 45—46, 78—79, 107, 111, 129, 150

CLEMENCEAU Georges Benjamin (1841—1929) — francouzský politik a státník, dlouholetý vůdce radikální strany. Do politického dění vstoupil jako levý republikán, měl negativní vztah k vládě Napoleona III. Ve dnech Pařížské komuny roku 1871 se jako starosta jednoho z pařížských obvodů zasazoval o smíření proletariátu s buržoazií. Později byl zvolen předsedou pařížské městské správy a v roce 1876 členem poslanecké sněmovny. V roce 1902 byl zvolen do senátu a v letech 1906—1909 stál v čele francouzské vlády. Hájil zájmy velkokapitálu a prováděl politiku represí vůči dělnické třídě. Za války vystupoval jako šovinista. V letech 1917—1920 stál znovu v čele vlády a nastolil vojenskou diktaturu. Byl jedním z inspirátorů a organizátorů ozbrojené intervence proti Sovětskému Rusku. Na pařížské mírové konferenci v roce 1919 hájil zájmy francouzských imperialistů. V roce 1920 byl poražen v prezidentských volbách a zanechal politické činnosti. — 197

CORNELISSEN Christian — holandský anarchista, stoupenec Kropotkina. Zastával protimarxistické stanovisko; za první světové války se projevoval jako šovinista. Pracoval ve francouzském listu *La Bataille Syndicaliste*. — 130

ČERNOV V. M. (1873—1952) — jeden z vůdců a teoretiků eserské strany, v letech 1902—1905 redaktor eserského listu *Revoljucionnaja Rossija*. V časopisu *Russkoje bogatstvo* uveřejňoval články namířené proti marxismu, v nichž dokazoval, že Marxovu teorii nelze aplikovat na zemědělství. Po buržoazně demokratické revoluci v únoru 1917 byl ministrem zemědělství v prozatímní vládě. Užíval krutých represálií proti rolníkům, kteří se zmocnili statkářské půdy. Po Říjnové revoluci organizoval eserské vzpoury proti sovětské vládě. V roce 1920 emigroval a v zahraničí šířil protisovětskou propagandu. — 33, 45—46, 78, 111, 129, 150

DANTON Georges Jacques (1759—1794) — významný politik Velké francouzské revoluce, vůdce pravého křídla jakobínů, povoláním advokát. Byl spoluzakladatelem radikálního klubu cordelierů. Po svržení monarchie byl ministrem spravedlnosti v girondistické vládě a členem Výboru pro obecné blaho. Byl skvělý řečník a měl velkou zásluhu na úspěchu protimonarchistického převratu 10. 8. 1792. Koncem r. 1793 se však jako mluvčí umírněných dostal do konfliktu s Robespierrem, pro podezření ze spiknutí byl zatčen, postaven před revoluční tribunál a 5. dubna popraven. — 343

DAVID Eduard (1863—1930) — jeden z pravicových vůdců německé

sociální demokracie, povoláním ekonom. V roce 1894 se stal členem komise pro přípravu agrárního programu strany. Zaujal revizionistický postoj k marxistickému učení o agrární otázce a dokazoval stabilitu zemědělské malovýroby za kapitalismu. Byl jedním ze zakladatelů revizionistického časopisu Sozialistische Monatshefte. V roce 1903 vydal knihu Sozialismus und Landwirtschaft [Socialismus a zemědělství], kterou V. I. Lenin nazval »hlavní revizionistickou prací v agrární otázce«. Od roku 1903 byl David poslancem Říšského sněmu. Za první světové války vystupoval jako sociálšovinista. V roce 1919 se stal členem první koaliční vlády Německé republiky. V letech 1919—1920 byl ministrem vnitra, v letech 1922—1927 říšským zástupcem v Hesensku. Podporoval revanšistické snahy německého imperialismu, byl nepřitelem SSSR a dělnické třídy. — 33, 76, 150 — 151

DÜHRING Eugen (1833—1921) — německý filozof a ekonom, ideolog maloburžoazie. Jeho filozofické názory byly eklektickou směsicí pozitivismu, metafyzického materialismu a idealismu. Vzhledem k tomu, že v 70. letech měl velký vliv na část německé sociální demokracie, podrobil Engels jeho názory kritice v knize Pana Eugena Dühringa převrat vědy (Anti-Dühring) (1877—1878). Lenin kritizoval Dühringovy eklektické názory v knize Materialismus a empiriokriticismus a v jiných pracích.

Hlavní práce: Kritische Geschichte der Nationalökonomie und des Sozialismus [Kritické dějiny národního hospodářství a socialismu] (1871), Cursus der National- und Sozialökonomie einschliesslich der Hauptpunkte der Finanzpolitik [Kurs národní a sociální ekonomie zahrnující hlavní otázky finanční politiky] (1873), Cursus der Philosophie als streng wissenschaftlicher Weltanschauung und Lebensgestaltung [Kurs filozofie jako přísně vědeckého světového názoru a způsobu života] (1875). -- 52

ENGELS Bedřich (1820—1895) — spoluzakladatel vědeckého komunismu, vůdce a učitel mezinárodního proletariátu, přítel a spolupracovník K. Marxe (životopis viz v Leninově článku Bedřich Engels, Sebrané spisy 2, Praha 1980, s. 15—27). — 34—36, 38—40, 43—47, 49—55, 60, 62—63, 68, 88, 90—116, 120, 127, 129, 133, 135, 138—141, 159—160, 163, 165, 173—179, 189—211, 213, 215, 223, 225, 229, 237, 239, 243—247, 269—273, 283, 285, 289, 297, 303, 309, 317—321, 325, 331, 337, 339, 344, 346—350, 352—354, 359, 363—364, 366, 369, 376

FISCHER Richard (1855—1926) — německý sociální demokrat. V le-

tech 1880—1890 pracoval v sociálně demokratických tiskárnách v Curychu a Londýně. V letech 1890—1893 byl tajemníkem sociálně demokratické strany. V letech 1893—1903 vedl sociálně demokratické nakladatelství, vydával a řídil ústřední list strany Vorwärts.
— 247

FRANKEL LEO (1844—1896) — význačný činitel maďarského a mezinárodního dělnického hnutí; povoláním klenotnický dělník. V 60. letech odjel za prací do Německa, později se přestěhoval do Paříže a stal se jedním z čelných představitelů svazu německých dělníků ve Francii. Z jeho iniciativy se tato organizace připojila k I. internacionále. V březnu 1871 byl zvolen členem Pařížské komuny, pracoval v její výkonné komisi, později jako ministr práce, průmyslu a obchodu. Po porážce Komuny emigroval do Londýna, stal se členem generální rady I. internacionály a pět let pracoval ve funkci tajemníka a dopisovatele pro Rakousko-Uhersko a Čechy. Jako delegát se zúčastnil londýnské konference (1871) a haagského kongresu (1872) I. internacionály, vášnivě hájil Marxe proti bakuninovcům. Koncem roku 1875 přijel do Vídně, ale záhy byl zatčen a uvězněn a teprve na nátlak veřejného mínění v březnu 1876 osvobozen. Byl spoluzakladatelem první socialistické dělnické strany v Maďarsku (1880). V posledních letech svého života aktivně spolupracoval s francouzským a německým socialistickým tiskem; podílel se na založení II. internacionály a byl jedním z místopředsedů jejího ustavujícího kongresu (1889). — 159, 175

GE A. J. (zemř. 1919) — ruský anarchista. Po Říjnové revoluci byl stoupencem sovětské moci. Byl členem Celoruského ústředního výkonného výboru 3. a 4. volebního období a členem severokavkazské sovětské vlády. — 130

GRAVE Jean (1854—1939) — francouzský maloburžoazní socialista, jeden z teoretiků anarchismu. Byl redaktorem anarchistických listů *Le Révolté* a *La Révolte*. Počátkem 20. století obhajoval anarcho-syndikalismus. Za první světové války zaujímal sociálšovinistické stanovisko. Byl také spolupracovníkem časopisu *La Bataille Syndicaliste*. — 130

GUESDE Jules (vl. jm. Basile Mathieu) (1845—1922) — jeden z organizátorů a vůdců francouzského socialistického hnutí a II. internacionály. Politicky začal pracovat v druhé polovině 60. let. Protože podporoval Pařížskou komunu, musel emigrovat. V roce 1876 se vrátil do Francie. Pod vlivem prací K. Marxe a B. Engelse se přiklo-

nil k marxismu a roku 1877 se stal spoluzakladatelem listu L'Égalité, který sehrál v roce 1879 rozhodující úlohu při založení Francouzské dělnické strany. Za Marxovy a Engelsovy pomoci vypracoval spolu s Lafarguem program strany, jenž byl schválen roku 1880 na kongresu v Le Havru. V roce 1901 založil spolu se svými stoupenci Socialistickou stranu Francie. Měl velký podíl na rozšíření marxistických idejí a na rozvoji socialistického hnutí ve Francii. Byl několikrát zvolen poslancem. Guesde zaujímal mylné stanovisko v otázce vztahu proletariátu k válce a podceňoval úlohu strany v boji dělnické třídy. Po vypuknutí první světové války zradil ve jménu »vlastenectví« zájmy dělníků a vstoupil do buržoazní vlády. Guesde nepochopil význam Říjnové revoluce a nepřipojil se k většině delegátů Francouzské socialistické strany, jež se roku 1920 na kongresu v Tours rozhodla vstoupit do Kominterny. — 33

HEGEL Georg Wilhelm Friedrich (1770—1831) — německý filozof, objektivní idealista, představitel německé klasické filozofie. Hegelovou historickou zásluhou je hluboké a všestranné propracování idealistické dialektiky, která se stala jedním z teoretických zdrojů dialektického materialismu. Podle Hegela je celý přírodní, historický i duchovní svět v neustálém pohybu, mění se, přetváří a vyvíjí; avšak objektivní svět, skutečnost, chápe Hegel jako výplod absolutního ducha, absolutní ideje; jeho dialektika byla idealistická. Svými sociálně politickými názory byl Hegel stoupencem konstituční monarchie.

Hlavní práce: *Phänomenologie des Geistes* [Fenomenologie ducha] (1807; česky 1960), *Wissenschaft der Logik* [Logika jako věda] (1812—1816), *Enzyklopädie der philosophischen Wissenschaften im Grundrisse* [Encyklopedie filozofických věd] (1817), *Grundlinien der Philosophie des Rechts* [Základy filozofie práva] (1821). Po jeho smrti byly vydány *Vorlesungen über die Ästhetik* [Přednášky o estetice] (1836—1838; česky pod názvem *Estetika*, 1966), a *Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie* [Přednášky o dějinách filozofie] (1833—1836; česky pod názvem *Dějiny filozofie I., II.*, 1961, 1965, 1974). — 36, 285

HEINE Heinrich (1797—1856) — německý básník a spisovatel, autor teoretických spisů o kultuře a filozofii, představitel revoluční demokracie. Bojoval proti junkerské reakci, německému nacionalismu a měšťáctví. Osobně se znal a udržoval písemný styk s Marxem. Byl přítelem Marxovy rodiny. — 201

HENDERSON Arthur (1863—1935) — jeden z vůdců Labouristické stra-

ny a anglického odborového hnutí. V letech 1908—1910 a 1914—1917 byl předsedou labouristické parlamentní frakce. Za první světové války zaujímal sociálšovinistické stanovisko, vstoupil do Asquithovy koaliční vlády a poté do vojenské vlády Lloyda George. Po únorové revoluci 1917 přijel do Ruska agitovat za pokračování ve válce. V roce 1919 byl jedním z organizátorů II. (bernské) internacionály a od roku 1923 předsedou exekutivy sjednocené (II.) Socialistické dělnické internacionály. Několikrát byl členem buržoazní anglické vlády. — 76

HYNDMAN Henry Mayers (1842—1921) — anglický socialista, reformista. V roce 1881 založil Demokratickou federaci, z níž vznikla v roce 1884 Sociálně demokratická federace. V letech 1900—1910 byl členem mezinárodního socialistického byra. Patřil k vůdcům Britské socialistické strany. V roce 1916 byl za propagování imperialistické války ze strany vyloučen. K Říjnové revoluci se stavěl nepřátelsky, schvaloval intervenci proti Sovětskému Rusku. — 33

JAURÈS Jean (1859—1914) — význačný činitel francouzského a mezinárodního socialistického hnutí, historik. V roce 1902 vytvořil se svými stoupenci Francouzskou socialistickou stranu, která se v roce 1905 sloučila se Socialistickou stranou Francie a vytvořila jednotnou Socialistickou stranu, sekci Dělnické internacionály (SFIO). V letech 1885—1889, 1893—1898, 1902—1914 byl členem parlamentu a jedním z vůdců parlamentní socialistické frakce. V roce 1904 založil a do konce života redigoval list *L'Humanité*, který se v roce 1920 stal ústředním orgánem Francouzské komunistické strany. Jeho boj za demokracii, svobodu lidu, proti útlaku a válkám mu získal velkou popularitu. Byl přesvědčen, že jedině socialismus definitivně skoncuje s válkami a koloniálním útlakem. Domníval se však, že socialismus nezvítězí cestou boje proletariátu s buržoazií, ale v důsledku »rozvoje demokratických idejí«. Lenin kritizoval Jaurèsovy reformistické názory, které ho vedly k oportunistu.

Jaurèsův boj za mír a proti válce vyvolal vůči němu nenávisť buržoazie. Těsně před první světovou válkou byl z popudu reakce zavražděn. — 137

JOUHAUX Léon (1879—1954) — reformistický činitel francouzského a mezinárodního odborového hnutí. Jeden z pravicových vůdců Amsterdamské odborové internacionály; za první světové války byl šovinista. — 267

KAUTSKY Karl (1854—1938) — jeden z vůdců německé sociální demo-

kracie a II. internacionály; zpočátku marxista, později renegát marxismu a ideolog centrismu. Redigoval teoretický orgán německé sociální demokracie Die Neue Zeit.

Do socialistického hnutí se zapojil v roce 1874. Jeho tehdejší názory byly směsicí lassallovství, novomalthuziánství a anarchismu. V roce 1881 se seznámil s Marxem a Engelsem a pod jejich vlivem se přiklonil k marxismu. Již v tomto období měl však sklony k oportunistu a Marx s Engelsem ho za to nejednou kritizovali. V 80. a 90. letech napsal řadu teoretických a historických prací o různých otázkách marxistické teorie, které přispěly k propagaci marxismu. Karl Marx's Ökonomische Lehren [Ekonomické učení Karla Marxe] (1887; česky 1958), Die Agrarfrage [Agrární otázka] (1899; česky 1959) aj. Později, v letech 1910—1911, přešel na pozice oportunistu. Za první světové války stál na pozicích sociálšovinismu, který zastíral frázemi o internacionálistu. Propagoval teorii ultraimperialismu. Po Říjnové revoluci se postavil proti proletářské revoluci, sovětské moci a napadal diktaturu proletariátu.

Lenin kritizoval Kautského teorie ve svých dílech Krach II. internacionály (1915), Imperialismus jako nejvyšší stadium kapitalismu (1916), Stát a revoluce (1917), Proletářská revoluce a renegát Kautsky (1918) aj. — 34, 38, 44, 60, 65—66, 77, 83—84, 97—98, 108, 135—148, 150—151, 163, 177, 199, 209, 245, 247, 265, 275, 309, 313—321, 325—335, 339, 341, 345, 348—349, 365

KERENSKIJ A. F. (1881—1970) — eser, poslanec IV. státní dумы. V dumě byl po určitou dobu předsedou Trudovické skupiny. Za první světové války zaujímal obranářské stanovisko. Po únorové revoluci 1917 se stal ministrem spravedlnosti, poté ministrem vojenství a vojenského námořnictva a později ministerským předsedou prozatímní vlády a vrchním velitelem. Po Říjnové revoluci aktivně bojoval proti sovětské moci. V roce 1918 emigroval. — 45, 105

KOLB Wilhelm (1870—1918) — německý sociální demokrat, zjevný oportunista a revizionista, redaktor listu Volksfreund. Za první světové války vystupoval jako sociálšovinista. — 151, 209

KROPOTKIN P. A. (1842—1921) — jeden z hlavních představitelů a teoretiků anarchismu, šlechtic. V zahraničí se roku 1872 přidal k Bakuninově skupině. Po návratu do Ruska byl v roce 1874 za účast v narodnickém hnutí zatčen a vězněn v Petropavlovské pevnosti. Roku 1876 emigroval. V zahraničí vystupoval proti Marxově učení o třídním boji a diktatuře proletariátu. Za první světové války byl šovinista. Po návratu do Ruska roku 1917 nezměnil své přesvědče-

ní, avšak v dopise evropským dělníkům z roku 1920 ocenil historický význam Říjnové revoluce a vyzval je, aby se postavili proti intervenci v Sovětském Rusku. Byl autorem vědeckých prací z oblasti zeměpisu a geologie. — 130, 149

KUGELMANN Ludwig (1830—1902) — povoláním lékař, německý sociální demokrat, přítel K. Marxe a B. Engelse, účastník revoluce 1848—1849 v Německu, člen I. internacionály. Významně přispěl k vydání a šíření Marxova Kapitálu. V letech 1862—1874 si dopisoval s K. Marxem a informoval ho o situaci v Německu. Marxovy dopisy Kugelmannovi byly poprvé otištěny v roce 1902 v časopise Die Neue Zeit, v roce 1907 byly vydány v ruském překladu s Leninovou předmlouvou. — 68—69, 165—169, 347

LAFARGUE Paul (1842—1911) — významný pracovník francouzského a mezinárodního dělnického hnutí, nadaný publicista, jeden z prvních stoupenců vědeckého komunismu ve Francii, blízký přítel a spolupracovník K. Marxe a B. Engelse. Byl členem I. internacionály. Společně s Guesdem založil Francouzskou dělnickou stranu a začal redigovat orgán této strany L'Égalité. Lafargue vystupoval aktivně proti oportunistu v II. internacionále, nadšeně uvítal vytvoření první ruské marxistické organizace Osvození práce, později choval velké sympatie k bolševikům. Ve svých četných pracích propagoval a hájil ideje marxismu v politické ekonomii, filozofii, historii a jazykovědě; bojoval proti reformismu a revizionismu. Dopouštěl se však i některých chybných teoretických závěrů, zejména v agrární a národnostní otázce a v otázce úkolů socialistické revoluce. — 197

LASSALLE Ferdinand (1825—1864) — německý maloburžoazní socialista, spisovatel, účastník revoluce 1848—1849. Udržoval styky s Marxem a Engelsem. Byl spoluzakladatelem Všeobecného německého dělnického spolku (1863), který měl sice pro německé dělnické hnutí pozitivní význam, ale nedal dělnické třídě revoluční perspektivy. Lassallovci chtěli legální agitaci za všeobecné volební právo a vytvářením výrobních družstev, dotovaných junkerským státem, realizovat myšlenku »svobodného lidového státu«. Lassalle podporoval Bismarckovu politiku sjednocení Německa »shora« pod vedením reakčního Pruska. Oportunistická politika lassallovců brzdila činnost I. internacionály a vytvoření skutečné dělnické strany v Německu a bránila třídnímu uvědomování dělníků.

Teoretické a politické chyby lassallovců ostře kritizoval Marx v Kritice gothajského programu a Lenin ve Státu a revoluci i v jiných pracích. — 116, 123—125, 219, 229

LEGIEN Karl (1861—1920) — německý pravicový sociální demokrat, jeden z vedoucích představitelů německých odborů, revizionista. Od roku 1890 zastával funkci předsedy Generální komise německých odborů, od roku 1903 byl tajemníkem a od roku 1913 předsedou Mezinárodního odborového sekretariátu. V letech 1893—1920 (s přestávkami) byl poslancem Říšského sněmu za sociální demokracii, v letech 1919—1920 poslancem Národního shromáždění Výmarské republiky. Za první světové války patřil k zjevným sociálšovinistům. Podporoval politiku buržoazie, bojoval proti revolučnímu hnutí proletariátu. — 33, 76, 79, 150—151

LENIN V. I. (vl. jm. Uljanov, V. I.) (Lenin, N.) (1870—1924) — viz Životopisná data. — 34, 66, 69, 152—153

LIEBKNECHT Karl (1871—1919) — význačný činitel německého a mezinárodního dělnického hnutí; syn Wilhelma Liebknechta, povoláním advokát. Do socialistického hnutí se zapojil už jako student, aktivně bojoval proti oportunistu a militarismu. V roce 1912 byl zvolen poslancem Říšského sněmu. Na začátku první světové války rozhodně vystoupil proti podpoře »vlastní« vlády v loupeživé válce, jediný v celém Říšském sněmu hlasoval proti válečným úvěrům. (2. prosince 1914). Byl jedním z organizátorů a vůdců skupiny Internacionála, později zvané skupina Spartakus a Spartakův svaz. V roce 1916 byl za protiválečnou propagandu odsouzen k nuceným pracím. Za listopadové revoluce 1918 v Německu stál spolu s R. Luxemburgovou v čele avantgardy německých dělníků, redigoval list Die Rote Fahne, byl jedním ze zakladatelů Komunistické strany Německa a vůdců povstání berlínských dělníků v lednu 1919. Po potlačení povstání byl bestialně zavražděn bandami Noskeho. — 267, 269

LIEBKNECHT Wilhelm (1826—1900) — význačný pracovník německého a mezinárodního dělnického hnutí, jeden ze zakladatelů a vůdců Sociálně demokratické strany Německa. Účastnil se aktivně revoluce 1848—1849 v Německu, po její porážce emigroval do Švýcarska a později do Anglie. V Londýně se sblížil s K. Marxem a B. Engelsem a pod jejich vlivem se stal socialistou. Po svém návratu do Německa roku 1862 a po založení I. internacionály byl jedním z nejhorlivějších propagátorů revolučních myšlenek internacionály a organizátorem jejích sekcí v Německu. Od založení jednotné Socialistické dělnické strany Německa (1875) byl Liebknecht až do konce svého života členem jejího vedení a odpovědným redaktorem jejího ústředního orgánu Vorwärts. V letech 1867—1870 byl poslancem

Hlavní práce: Perské listy, Úvahy o příčinách velikosti a pádu Římanů, O duchu zákonů. — 85, 255

NACHIMSON M. I. (Spektator) (1880—1938) — ekonom a publicista. V letech 1899—1921 patřil k bundovcům. V letech první světové války byl centristou. V roce 1935 pracoval v Moskvě v Mezinárodním zemědělském institutu a v Komunistické akademii. Napsal řadu prací o ekonomice světového hospodářství. — 349

NAPOLEON I. (vl. jm. Bonaparte) (1769—1821) — francouzský císař v letech 1804—1814 a 1815. — 59, 108, 173, 275

NAPOLEON III. (vl. jm. Bonaparte Ludvík) (1808—1873) — synovec Napoleona I., francouzský císař (1852—1870). Po porážce revoluce roku 1848 byl zvolen francouzským prezidentem. V roce 1851 provedl státní převrat. K. Marx zhodnotil tuto událost ve svém díle Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta (K. Marx—B. Engels, Spisy 8, Praha 1960, s. 137—238). — 58—59, 215

PALČINSKIJ P. I. (1875—1929) — inženýr, zakladatel syndikátu Prodigol. Měl úzké kontakty s bankovními kruhy. Po únorové revoluci 1917 se stal náměstkem ministra obchodu a průmyslu v prozatímní vládě. Podněcoval průmyslníky k sabotážím, bojoval proti demokratickým organizacím. Velel obraně Zimního paláce 25. října (7. listopadu) 1917. Po Říjnově revoluci patřil k organizátorům sabotážních akcí v sovětském průmyslu. — 45—46

PANNEKOEK Antonie (1873—1960) — holandský sociální demokrat, astronom. V roce 1907 se podílel na založení listu De Tribune, orgánu levého křídla holandské Sociálně demokratické dělnické strany. Od roku 1910 úzce spolupracoval s německými levicovými sociálními demokraty a přispíval do jejich tiskových orgánů. Za první světové války byl internacionalistou, podílel se na vydávání časopisu Vorbote, teoretického orgánu zimmerwaldské levice. V roce 1918—1921 byl členem Komunistické strany Nizozemska a pracoval v Kominterně. Zaujímal ultralevicové sektářské stanovisko. V roce 1921 vystoupil z komunistické strany a zanechal aktivní politické činnosti. — 143—146, 148, 207, 265, 325, 329—337, 345, 349, 365

PETR I. VELIKÝ (1672—1725) — ruský car v letech 1682—1725. — 209

PLECHANOV G. V. (1856—1918) — významný činitel ruského a mezinárodního dělnického hnutí, první propagátor marxismu v Rusku. V roce 1883 založil v Ženevě první ruskou marxistickou organizaci — skupinu Osvobození práce. Bojoval proti narodnictví a později proti revizionismu v mezinárodním dělnickém hnutí. Po roce 1900 redigoval spolu s Leninem list Jiskra a časopis Zarja, podílel se na přípravě programu strany a II. sjezdu SDDSR.

Po II. sjezdu SDDSR zaujal smířlivecké stanovisko vůči oportunistům a později se přiklonil k menševikům. Za první ruské revoluce 1905—1907 stál ve všech zásadních otázkách na straně menševiků. V letech reakce a nového revolučního rozmachu vystupoval proti machistické revizi marxismu i proti likvidátorství. Postavil se do čela skupiny menševiků, kteří byli stoupenci zachování ilegální strany. Za první světové války patřil k sociálšovinistům. Po únorové revoluci 1917 se vrátil do Ruska a postavil se do čela pravicové skupiny menševiků-obranářů zvané Jednota. Aktivně vystupoval proti bolševikům i proti socialistické revoluci a tvrdil, že Rusko ještě nevypělo pro přechod k socialismu. S Říjnovou revolucí nesouhlasil, ale proti sovětské moci nebojoval.

Nejdůležitější teoretické práce: Socializm i političeskaja borba [Socialismus a politický boj] (1883; česky ve Vybraných filozofických spisech I, 1959), Naši raznoglasija [Naše neshody] (1884; česky ve Vybraných filozofických spisech I, 1959), K voprosu o razvitii monističeskogo vzgljada na istoriju [O vývoji monistického názoru na dějiny]-1895; česky ve Vybraných filozofických spisech I, 1959), Očerki po istorii materializma [Příspěvky k dějinám materialismu] (1896; česky ve Vybraných filozofických spisech II, 1960), O materialističeskom ponimanii istorii [O materialistickém pojetí dějin] (1897; česky ve Vybraných filozofických spisech II, 1960), K voprosu o roli ličnosti v istorii [O úloze osobnosti v dějinách] — (1898; česky ve Vybraných filozofických spisech II, 1960) aj.

Lenin vysoce hodnotil Plechanovovy filozofické práce i jeho podíl na šíření marxismu v Rusku, zároveň ho však ostře kritizoval za odklon od marxismu a za závažné chyby v politické činnosti. — 33, 67, 77, 79, 84, 135, 150, 207, 345, 349, 360, 365

POMJALOVSKIJ N. G. (1835—1863) — novelista a romanopisec demokratického nešlechtického proudu v ruské literatuře 60. let. Jeho kriticky realistická díla demaskující zvlí a násilí absolutistického byrokratického Ruska byla polemicky zaměřena proti předchozí »aristokratické« literatuře. Tvůrčí odkaz Pomjalovského vysoce oceňovali N. G. Černyševskij a A. M. Gorkij. — 129

POTRESOV A. N. (1869—1934) — jeden z vůdců menševického hnutí. V letech reakce a nového revolučního rozmachu byl ideologem likvidátorství, významně ovlivnil menševické orgány Vozrožděnie a Naša zarja. Za první světové války patřil k sociálšovinistům. Po Říjnové revoluci emigroval. Přispíval do Kerenského týdeníku Dni a svými články útočil proti Sovětskému Rusku. — 33, 150

PROUDHON Pierre Joseph (1809—1865) — francouzský publicista, ekonom a sociolog, ideolog maloburžoazie, jeden ze zakladatelů anarchismu; povoláním sazeč. V roce 1840 vydal knihu Qu'est-ce que la propriété? [Co je to vlastnictví?]. Propagoval zachování drobného vlastnictví a velké kapitalistické vlastnictví prohlašoval za krádež. Navrhoval, aby byla založena »lidová banka«, která by poskytovala dělníkům »bezúročný úvěr«, pomáhala jim získat vlastní výrobní prostředky a stát se tak drobnými vlastníky. Hájil reakční a utopickou ideu organizace »spravedlivé směny« mezi jednotlivými výrobci zboží v kapitalistických podmínkách. Za hlavní zdroj třídních protikladů považoval stát, měl utopické představy o pokojné likvidaci státu a k politickému boji se stavěl odmítavě. V roce 1846 vydal knihu Système des contradictions économiques, ou Philosophie de la misère [Systém ekonomických rozporů aneb Filozofie bídy], ve které vyložil své maloburžoazní filozofické a ekonomické názory. Marx v díle Bída filozofie podrobil Proudhonovu knihu kritice a dokázal její vědeckou neudržitelnost. Za revoluce 1848 byl Proudhon zvolen do Ústavodárného shromáždění; odsuzoval revoluční akce dělnické třídy a schvaloval bonapartistický převrat 2. prosince 1851. — 83—84, 96, 135, 137, 203, 241, 255, 261, 271, 273, 307, 339

RADEK K. B. (1885—1939) — účastník sociálně demokratického hnutí v Haliči, Polsku a Německu. Od roku 1900 přispíval do časopisu německých levicových sociálních demokratů. Za první světové války byl internacionalistou, avšak přikláněl se k centrismu; nesprávně chápal otázku práva národů na sebeurčení. Od roku 1917 byl členem bolševické strany. Při diskusi o brestlitevském míru patřil k »levým komunistům«. Od roku 1923 aktivně pracoval v trockistické opozici; v roce 1927 byl na XV. sjezdu VKS(b) za frakční činnost ze strany vyloučen. V roce 1930 byl rehabilitován a v roce 1936 za protistranickou činnost opět vyloučen. — 143

RENAUDEL Pierre (1871—1935) — jeden z reformistických vůdců Francouzské socialistické strany. Redigoval list Le Peuple (1902—1914) a L'Humanité (1914—1920). V letech 1914—1919 a 1924 byl čle-

nem poslanecké sněmovny. Za první světové války se projevoval jako sociálšovinista. V roce 1927 se vzdal vedení socialistické strany, v roce 1933 byl ze strany vyloučen; později založil neosocialistickou skupinu. — 33, 76

ROCKEFELLEROVÉ — rodina největších finančních magnátů v USA. J. D. Rockefeller (1839—1937) založil trust Standard Oil, který monopolizoval naftový průmysl v USA. V současnosti jsou Rockefellerové jednou z nejvlivnějších finančně monopolistických skupin USA; významně ovlivňují vnitřní i zahraniční politiku země. — 339

RUBANOVIC I. A. (1860—1920) — jeden z vůdců eserské strany. Zpočátku se aktivně účastnil narodovoljovského hnutí; v 80. letech emigroval do Paříže a roku 1893 vstoupil do tamější skupiny starých narodovoljovců. Po vzniku eserské strany se stal jejím aktivním členem. Spolupracoval s redakcí časopisu Věstník ruské revoluce, který se od roku 1902 stal oficiálním orgánem eserů. Reprezentoval eserskou stranu na mezinárodních socialistických kongresech v Amsterdamu (1904) a Stuttgartu (1907). Byl členem mezinárodního socialistického byra. Za první světové války se projevoval jako sociálšovinista. Po Říjnové revoluci se stal odpůrcem sovětské moci. — 33

RUGE Arnold (1802—1880) — německý publicista, mladohegelovec, buržoazní radikál. V roce 1844 začal vydávat v Paříži spolu s K. Marxem časopis Deutsch-Französische Jahrbücher. Marx se však po prvním dvojčísle s Rugem rozešel. V roce 1848 byl Ruge poslancem frankfurtského Národního shromáždění a zastával levicové pozice. V 50. letech patřil k vedoucím činitelům německé maloburžoazní emigrace v Anglii. Po roce 1866 se stal národním liberálem a přívržencem Bismarcka. V tisku propagoval sjednocení Německa pod vedením Pruska. — 376

RUSANOV N. S. (1859—1939) — publicista, narodovoljovec, později eser. V emigraci se stýkal s B. Engelsem. V roce 1905 se vrátil do Ruska a redigoval několik eserských listů. Po Říjnové revoluci emigroval. — 78

SANDERS Daniel (1819—1897) — německý jazykovědec, profesor; autor řady slovníků německého jazyka. — 203

SEMBAT Marcel (1862—1922) — jeden z reformistických vůdců Francouzské socialistické strany, novinář. Od roku 1893 byl členem po-

slanecké sněmovny. Za první světové války se projevoval jako sociálšovinista. Od srpna 1914 do září 1917 byl ministrem veřejných prací ve vládě národní obrany. V únoru 1915 se účastnil londýnské konference socialistů zemí Dohody, svolané s cílem sjednocení se na sociálšovinistickém programu. — 76, 79

SCHEIDEMANN Philipp (1865—1939) — jeden z vůdců krajně pravicového oportunistického křídla německé sociální demokracie. Od roku 1903 byl členem sociálně demokratické frakce v Říšském sněmu, od roku 1911 členem představenstva Sociálně demokratické strany Německa. Za první světové války vystupoval jako sociálšovinista. V listopadové revoluci 1918 byl členem kontrarevoluční rady lidových zmocněnců a inspirátorem štvavé agitace proti spartakovcům. V únoru až červnu 1919 stál v čele koaliční vlády Výmarské republiky. Patřil k organizátorům krvavého potlačení německého dělnického hnutí v letech 1918—1921. Později aktivní politické činnosti zanechal. — 33, 76, 79, 150

SKOBELEV M. I. (1885—1939) — menševik, povoláním inženýr, v sociálně demokratickém hnutí pracoval od roku 1903. Za první světové války se přiklonil k centristům. Po únorové revoluci 1917 byl místopředsedou petrohradského sovětu a místopředsedou prvního ústředního výkonného výboru; od května do srpna 1917 byl ministrem práce v prozatímní vládě. Po Říjnové revoluci se s menševiky rozešel, pracoval v družstevním hnutí, později v lidovém komisiátu zahraničního obchodu. Od roku 1922 byl členem KSR(b), zastával odpovědné hospodářské funkce; v letech 1936—1937 pracoval v Celosvazovém výboru pro rozhlas. — 45, 78

SPEKTATOR — viz Nachimson M. I.

SPENCER Herbert (1820—1903) — anglický filozof, psycholog a sociolog, význačný představitel pozitivismu, jeden ze zakladatelů tzv. organistické teorie společnosti. Ve snaze ospravedlnit sociální nerovnost přirovnával lidskou společnost ke zvířecímu organismu a přenášel biologické učení o existenčním boji na dějiny lidstva. Byl předním ideologem evropského buržoazního liberalismu.

Hlavní práce: System of Synthetic Philosophy [Systém syntetické filozofie] (1862—1896; česky pod názvem Filozofie souborná, 1901). — 39

STAUNING Thorvald August Marinus (1873—1942) — dánský státník, jeden z pravicových vůdců dánské sociální demokracie a II. interna-

cionály, publicista. Od roku 1906 byl členem dánského parlamentu, od roku 1910 předsedou Sociálně demokratické strany Dánska a její parlamentní frakce. Za první světové války se projevoval jako sociálšovinista. V letech 1916—1920 byl členem buržoazní vlády jako ministr bez portfeje. V letech 1924—1926 stál v čele sociálně demokratické vlády a v letech 1929—1942 byl předsedou koaličních vlád buržoazních radikálů a pravicových sociálních demokratů.
— 78, 151

STĚKLOV J. M. (1873—1941) — profesionální revolucionář. Do sociálně demokratického hnutí se zapojil v roce 1893. Po II. sjezdu SDDSR se přikláněl k bolševikům. V letech reakce a nového revolučního rozmachu přispíval do ústředního orgánu SDDSR listu Social-demokrat a do bolševických listů Zvězda a Pravda. Po únorové revoluci 1917 stál na pozicích »revolučního obranářství«; později přešel k bolševikům. Po Říjnové revoluci se stal členem Celoruského ústředního výkonného výboru a ústředního výkonného výboru, redaktorem listu Izvěstija VCIK a časopisu Sovětskoje strojitělstvo. Od roku 1929 byl místopředsedou vědeckého výboru při ÚVV SSSR. Napsal řadu prací z dějin revolučního hnutí. — 167

STIRNER Max (1806—1856) — německý filozof, jeden z ideologů buržoazního individualismu a anarchismu. Svě názory vyložil roku 1844 v knize Der Einzige und sein Eigentum [Jedinec a jeho vlastnictví]. K. Marx a B. Engels ho mnohokrát kritizovali. — 135

STRUVE P. B. (1870—1944) — buržoazní ekonom a publicista, jeden z vůdců Konstitučně demokratické strany. V 90. letech byl čelným představitelem legálního marxismu, »doplňoval« a »kritizoval« ekonomické a filozofické učení K. Marxe, snažil se přizpůsobit marxismus a dělnické hnutí zájmům buržoazie. Patřil k teoretikům a organizátorům liberálně monarchistické organizace Svaz osvobození (1903—1905) a byl redaktorem jejího ilegálního orgánu časopisu Osvobožděnije (1902—1905). Když v roce 1905 vznikla Konstitučně demokratická strana, stal se členem jejího ústředního výboru. Patřil k ideologům ruského imperialismu. Po Říjnové revoluci byl členem Vrangelovy kontrarevoluční vlády; později emigroval.
— 70

SUTTNEROVÁ Berta (1843—1914) — rozená hraběnka Kinská, rakouská prozaička pocházející z Prahy; iniciátorka a organizátorka mírového hnutí (1891 založila rakouskou mírovou společnost). Autorka společenských kritických románů a memoárů, proslula ze-

jména románem *Odzbrojte!*. Nositelka Nobelovy ceny za mír (1905). — 323

THIERS Adolphe (1797—1877) — francouzský buržoazní politik a historik, advokát. Politickou činnost zahájil koncem 20. let 19. století jako představitel liberálně buržoazní opozice; po červencové buržoazní revoluci 1830 vykonával řadu funkcí ve vládě, později stál v jejím čele. V roce 1834 krutě potlačil republikánská povstání v Lyonu a v Paříži. Za druhé republiky (1848—1851) byl jedním z vůdců kontrarevoluční monarchistické »strany pořádku«. Po pádu druhého císařství (4. září 1870) byl jedním z faktických vůdců reakční vlády, 17. února 1871 stanul v jejím čele. Na Thiersův rozkaz byl podniknut pokus odzbrojit pařížskou národní gardu. Tento pokus vyvolal 18. března 1871 povstání. Thiers patřil k hlavním iniciátorům občanské války a potlačení Pařížské komuny. Jeho úlohu v dějinách Francie podrobně vylíčil K. Marx v práci *Občanská válka ve Francii* (K. Marx—B. Engels, *Spisy* 17, Praha 1965, s. 349—402). — 167

TREVES Claudio (1868—1933) — jeden z reformistických vůdců Italské socialistické strany. Za první světové války byl centrista. K Říjnové revoluci se stavěl negativně. Po vyloučení reformistů ze strany v roce 1922 se stal jedním z vedoucích činitelů Unitární socialistické strany, kterou reformisté založili. — 151

TUGAN-BARANOVSKIJ M. I. (1865—1919) — buržoazní ekonom, v 90. letech významný představitel legálního marxismu. V letech revoluce 1905—1907 byl členem Konstitučně demokratické strany. Po Říjnové revoluci se aktivně podílel na kontrarevolučním hnutí na Ukrajině, byl ministrem financí Ukrajinské centrální rady. Nejdůležitější práce z 90. let: *Promyšlennyje krizisy v sovremennoj Anglii, ich pričiny i vlijanije na narodnuju žižň* [Průmyslové krize v soudobé Anglii, jejich příčiny a vliv na život lidu] (1894), *Russkaja fabrika v prošlom i nastojaščem* [Ruská továrna v minulosti a přítomnosti] (1898) aj. — 125

TURATI Filippo (1857—1932) — pracovník italského dělnického hnutí, spoluzakladatel Italské socialistické strany (1892); vedl její pravé, reformistické křídlo. V roce 1896 byl zvolen do parlamentu; stál v čele skupiny socialistů-reformistů. Prováděl politiku třídní spolupráce proletariátu s buržoazií; za první světové války patřil k centristům. K Říjnové revoluci se stavěl negativně, vystupoval proti revolučnímu hnutí italských pracujících. Po rozkolu v Italské socialistické

ké straně v roce 1922 se stal čelným představitelem reformistické Unitární socialistické strany. V roce 1926 emigroval do Francie.

— 151

VANDERVELDE Émile (1866—1938) — vůdce Belgické dělnické strany, předseda mezinárodního socialistického byra II. internacionály, revizionista a oportunist. Za první světové války byl sociálšovinistou, vstoupil do buržoazní vlády, ve které zastával různé funkce. Po únorové revoluci 1917 přijel do Ruska, kde agitoval pro pokračování v imperialistické válce. Odmítal Říjnovou revoluci a aktivně podporoval ozbrojenou intervenci proti Sovětskému Rusku. Vynaložil velké úsilí, aby byla obnovena II. internacionála. V letech 1925—1927 byl ministrem zahraničních věcí a podílel se na uzavření Locarnských dohod (1925), namířených proti SSSR. Vystupoval proti vytvoření jednotné protifašistické fronty komunistů a socialistů. — 33, 76, 79, 150—151

VARLIN Louis Eugène (1839—1871) — francouzský revolucionář, významný pracovník Pařížské komuny v roce 1871, levicový proudhoniista, povoláním knihař. Založil spolek pařížských knihařů a vedl jejich stávky v roce 1864 a 1865. V roce 1865 vstoupil do I. internacionály, patřil k organizátorům a vůdcům jejích pařížských sekcí. Jako delegát se zúčastnil londýnské konference (1865), ženevského (1866) a basilejského (1869) kongresu I. internacionály. V roce 1871 byl členem ústředního výboru národní gardy, za Pařížské komuny členem její rady (vlády), »zástupcem« finanční a později vojenské komise, patřil k levicové menšině Komuny. Po vpádu versailleských do Paříže řídil obranu 6. a 11. obvodu, hrdinně bojoval na barikádách. Dne 28. května byl versailleskými zajat, mučen a bez soudu zastřelen. — 159, 179

WALTER M. — autor článku Der russische Imperialismus und Deutschlands China-Abenteuer [Ruský imperialismus a německé dobrodružství v Číně] v časopise Die Neue Zeit. — 209

WEBB Sidney (1859—1947) — anglický veřejný činitel, reformista. Autor mnoha prací o historii a teorii anglického dělnického hnutí, které psal společně se svou ženou Beatricí. Kniha Industrial Democracy (Londýn 1897) vyšla v Rusku pod názvem Teorija i praktika anglijskogo tred-junionizmu [Teorie a praxe anglického tradeunionismu]. Manželé Webbovi ve svých pracích rozvíjeli myšlenku reformistického řešení dělnické otázky v rámci buržoazního zřízení. Sidney Webb (později lord Passfield) byl spoluzakladatelem Fabián-

ské společnosti. Za první světové války zastával sociálšovinistické stanovisko. Webb byl členem parlamentu v letech 1922—1929, ministrem obchodu v roce 1924 a ministrem pro dominia a kolonie v roce 1929. V roce 1932 navštívili Webbovi SSSR, s jehož zřízením sympatizovali. — 148

WEBBOVÁ Beatrice (1858—1943) — anglická veřejná činitelka. — 148

WEYDEMEYER Joseph (1818—1866) — významný představitel německého a amerického dělnického hnutí, Marxův a Engelsův přítel a spolubojovník. Pod jejich vlivem přešel od »pravého« socialismu k vědeckému komunismu. Byl členem Svazu komunistů, účastnil se revoluce v letech 1848—1849 v Německu. Jeden z odpovědných redaktorů listu Neue Deutsche Zeitung. Po porážce revoluce emigroval do USA, kde bojoval v občanské válce na straně Severu. Byl prvním propagátorem marxismu v USA. — 64

ZENZINOV V. M. (narozen v roce 1881) — jeden z vedoucích činitelů eserské strany, člen jejího ÚV. Za první světové války byl obránář. V roce 1917 se stal členem výkonného výboru petrohradského sovětu, schvaloval blok s buržoazií. Jeden z redaktorů eserského orgánu, listu Dělo Naroda. Po Říjnové revoluci emigroval. — 78

OBSAH

Předmluva 7—28

1917

STÁT A REVOLUCE. *Marxistické učení o státu a úkoly proletariátu v revoluci* 29—153

Předmluva k prvnímu vydání 33

Předmluva k druhému vydání 34

Kapitola I.

TŘÍDNÍ SPOLEČNOST A STÁT 35—54

1. Stát jako produkt nesmiřitelnosti třídních rozporů 35
2. Zvláštní oddíly ozbrojených lidí, věznice aj. 38
3. Stát jako nástroj vykořisťování utlačované třídy 43
4. »Odumírání« státu a násilná revoluce 47

Kapitola II.

STÁT A REVOLUCE. ZKUŠENOSTI Z LET 1848—1851 54—66

1. Na prahu revoluce 54
2. Výsledky revoluce 58
3. Marxovo pojetí otázky z roku 1852 64

Kapitola III.

STÁT A REVOLUCE. ZKUŠENOSTI PAŘÍŽSKÉ KOMUNY Z ROKU 1871. MARXOVA ANALÝZA 67—86

1. V čem bylo hrdinství pokusu komunardů? 67
2. Čím nahradit rozbitou státní mašinerii? 71
3. Likvidace parlamentarismu 76

4. Organizace národní jednoty	82
5. Likvidace státu jako parazita	85

Kapitola IV.

POKRAČOVÁNÍ. ENGELSOVY DOPLŇUJÍCÍ VYSVĚTLIVKY	88—114
1. Bytová otázka	88
2. Polemika proti anarchistům	91
3. Dopis Bebelovi	95
4. Kritika návrhu erfurtského programu	98
5. Předmluva z roku 1891 k Marxově Občanské válce	106
6. Engels o překonání demokracie	112

Kapitola V.

EKONOMICKÉ PŘEDPOKLADY ODUMÍRÁ- NÍ STÁTU	115—133
1. Marxovo pojetí otázky	115
2. Přejchod od kapitalismu ke komunismu	117
3. První fáze komunistické společnosti	123
4. Vyšší fáze komunistické společnosti	127

Kapitola VI.

OPORTUNISTICKÁ VULGARIZACE MAR- XISMU	134—153
1. Plechanovova polemika proti anarchistům	135
2. Kautského polemika proti oportunistům	136
3. Polemika Kautského proti Pannekoekovi	143

Doslov k prvnímu vydání	153
-------------------------	-----

PŘÍPRAVNÉ MATERIÁLY KE KNIZE
STÁT A REVOLUCE

I. MARXISMUS O STÁTU	159—343
MARXISMUS A STÁT	162
Marxovy dopisy Kugelmannovi	164
Osmnáctý brumaire	170
Zur Kritik des sozialdemokratischen Program- mentwurfes 1891 (Ke kritice návrhu sociálně de- mokratického programu z r. 1891)	176
Briefe von F. Engels über die französische Arbei-	

terpartei (Engelsovy dopisy o francouzské dělnické straně)	196
Engelsův dopis Bebelovi	202
Kritika gothajského programu	208
Engelsův dopis z roku 1875	222
Elend der Philosophie (Bída filozofie)	228
Kommunistische Manifest (Komunistický manifest)	230
Zur Wohnungsfrage (K bytové otázce)	236
Der Bürgerkrieg in Frankreich (Občanská válka ve Francii)	246
Engelsova předmluva k Der Bürgerkrieg (Engelsova předmluva k Občanské válce)	268
Fr. Engels. Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staats. 6. Auflage, Stuttgart, 1894 (Předmluva k 4. vydání ze 16. VI. 1891) (B. Engels. Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu. 6. vydání, Stuttgart 1894)	284
Anti-Dühring	292
Fr. Engels. Dell'Autorità (B. Engels. O autoritě)	296
K. Marx o politickém indiferentismu	302
Kautsky. Sociální revoluce	308
Kautsky. Der Weg zur Macht (Kautsky. Cesta k moci)	314
K. Marx. Revolution und Konterrevolution in Deutschland. Stuttgart, 1907, 2. Auflage (K. Marx. Revoluce a kontrarevoluce v Německu. Stuttgart 1907, 2. vydání)	340

**II. OSNOVY, KONSPEKTY A POZNÁMKY KE KNIZE STÁT A REVOLUCE* 344—365

*1. OSNOVY KNIHY	344
1.	344
2.	345
3.	346
*2. POZNÁMKY K OSNOVĚ KNIHY	352

* Hvězdičkou jsou označeny titulky Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS.

*3. NÁVRH ROZVRŽENÍ KNIHY NA KAPITOLY	353
1.	353
2.	353
3.	353
*4. OSNOVA PŘEDMLUVY	355
*5. MATERIÁLY KE III. KAPITOLE KNIHY	356
*1. Konspekt citátů z Marxovy práce Občanská válka ve Francii	356
*2. První konspekt III. kapitoly	357
*3. Druhý konspekt III. kapitoly	357
*4. Náčrt konspektu III. kapitoly	358
*6. MATERIÁLY KE IV. KAPITOLE KNIHY	359
*1. Osnova IV. kapitoly	359
*2. Konspekt citátů z Engelsovy práce K bytové otázce	359
*7. OSNOVY VII. KAPITOLY (NENAPSANÉ)	360
1.	360
2.	360
*8. OBSAH KNIHY	362
<i>*PODKLADY K NENAPSANÉMU ČLÁNKU K OTÁZCE ÚLOHY STÁTU</i>	366—376
*1. POZNÁMKY K ČLÁNKU N. I. BUCHARINA K TEORII IMPERIALISTICKÉHO STÁTU	366
*2. POZNÁMKY K ČLÁNKU N. I. BUCHARINA IMPERIALISTICKÝ LUPIČSKÝ STÁT	368
*3. OSNOVA ČLÁNKU K OTÁZCE ÚLOHY STÁTU	375
Poznámky	377

Seznam literatury, kterou V. I. Lenin cituje nebo o níž se zmiňuje	422—443
Jmenný rejstřík	444—466

V. I. L E N I N
S E B R A N Ě S P I S Y

3 3

Podle 5. ruského vydání V. I. Lenin, Polnoje sobranije sočiněnij, tom 33, Politizdat, Moskva 1977, připraveného Institutem marxismu-leninismu při ÚV KSSS, přeložil kolektiv překladatelů. Kontrolní redaktorka Hana Zikmundová. Odpovědná redaktorka Marta Brabencová. Obálka, vazba a grafická úprava Milan Hegar. Výtvarný redaktor František Kraus. Technická redaktorka Jitka Vostradovská. Vydání II. Praha 1987. Vydalo Nakladatelství Svoboda jako svou 5791. (6904.) publikaci. Vytisklo Rudé právo, tiskařské závody, Praha. Náklad 1-30 000. AA 22,74 (text 22,26, ilustrace 0,48) VA 23,55. Tematická skupina 00/3. Cena brož. výt. 9,60 Kčs, váz. výt. 15,— Kčs.
73/202-21-8.5

25—092—87 Kčs 15,—